

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА

(у схемах і таблицях)

Навчальний посібник

Львів
2021

УДК 336.22:336.13/.14]:351.863(477)
Б98

Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 23 грудня 2020 р. № 6)

Рецензенти:

А. М. Штангрет, доктор економічних наук, професор;
Н. О. Шпак, доктор економічних наук, професор;
М. І. Копитко, доктор економічних наук, професор.

Бюджетно-податкова безпека: навчальний посібник / за ред. Г. В. Миськів. Львів:
Б98 ЛьвДУВС, 2021. 276 с.

ISBN 978-617-511-326-4

У навчальному посібнику систематизовано теми навчального матеріалу з дисципліни «Бюджетно-податкова безпека», подано запитання для самоперевірки, тестові та практичні завдання, методичні рекомендації й довідково-інформаційні дані для їх розв'язання.

Матеріали узагальнені на основі нормативно-правових актів, інструкцій, методичних рекомендацій, пояснень та представлені у доступній формі.

Для здобувачів освітнього ступеня «магістр» ОПП «Фінансова розвідка», аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, працівників фінансових органів та установ.

The study guide contains a systematic presentation of Budget and Tax Security discipline, self-preparation questions, test and practical tasks, guidelines and reference information for solving them, a list of used literature.

The materials compiled based on laws, regulations, guidelines, explanations and presented in accessible form.

The study guide is intended for applicants for the degree of «Master» of educational and professional program «Financial Intelligence», graduate students, teachers of higher education institutions, employees of financial institutions.

УДК 336.22:336.13/.14]:351.863(477)

ISBN 978-617-511-326-4

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
Тема 1. БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1. Фінансова безпека держави та її роль у розвитку економіки України.....	7
1.2. Сутність, значення та місце бюджетно-податкової безпеки в системі фінансової безпеки держави.....	17
1.3. Чинники формування загроз бюджетно-податкової безпеці.....	27
Запитання для самоперевірки.....	29
Тестові завдання.....	29
Список використаних джерел до теми.....	31
Тема 2. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	33
2.1. Нормативно-правова база бюджетно-податкової безпеки.....	33
2.2. Структура органів державного фінансового контролю в системі бюджетно-податкової безпеки.....	39
2.3. Сутність корупції, її види, наслідки та антикорупційна діяльність в бюджетно-податковій сфері.....	45
Запитання для самоперевірки.....	54
Тестові завдання.....	54
Практичні завдання.....	56
Список використаних джерел до теми.....	56
Тема 3. БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	58
3.1. Сутність бюджетно-податкової політики та її роль у фінансовій політиці держави.....	58
3.2. Види та механізм реалізації бюджетно-податкової політики.....	66
3.3. Фіскальні інструменти реалізації бюджетно-податкової політики.....	69
Запитання для самоперевірки.....	29
Тестові завдання.....	29
Список використаних джерел до теми.....	32
Тема 4. ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ БЮДЖЕТНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ.....	77
4.1. Сутність, класифікація та моніторинг загроз та ризиків бюджетній безпеці.....	77
4.2. Нецільове використання бюджетних коштів як провідна загроза бюджетній безпеці держави.....	87
4.3. Бюджетно-податковий дисбаланс.....	97
4.4. Тіньова економіка як загрози бюджетній безпеці держави.....	104
Запитання для самоперевірки.....	109
Тестові завдання.....	109
Практичні завдання.....	111
Список використаних джерел до теми.....	112
Тема 5. НЕБЕЗПЕКИ ТА ЗАГРОЗИ ПОДАТКОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ.....	114
5.1. Ризики та загрози податковій безпеці: сутність, зміст та класифікація видів.....	114
5.2. Моніторинг загроз та ризиків у сфері податкової безпеки.....	123
5.3. Ухилення від сплати податків як основна загроза податковій безпеці.....	132

Запитання для самоперевірки.....	139
Тестові завдання.....	139
Практичні завдання.....	141
Список використаних джерел до теми.....	141
Тема 6. ДЕРЖАВНИЙ БОРГ В СИСТЕМІ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	143
6.1. Моніторинг стану державного боргу.....	143
6.2. Вплив державного боргу на рівень бюджетно-податкової безпеки.....	152
6.3. Державна боргова політика на сучасному етапі розвитку національної економіки.....	158
Запитання для самоперевірки.....	165
Тестові завдання.....	165
Практичні завдання.....	167
Список використаних джерел до теми.....	167
Тема 7. МЕТОДИКИ ОЦІНКИ РІВНЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	169
7.1. Індикатори оцінки рівня бюджетної безпеки.....	169
7.2. Показники оцінки рівня податкової безпеки держави.....	176
7.3. Діагностика рівня бюджетно-податкової безпеки держави.....	182
Запитання для самоперевірки.....	191
Тестові завдання.....	191
Практичні завдання.....	193
Список використаних джерел до теми.....	193
Тема 8. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	195
8.1. Основні заходи забезпечення бюджетно-податкової безпеки.....	195
8.2. Державний фінансовий контроль в системі бюджетно-податкової безпеки.....	202
8.3. Податкове адміністрування як механізм забезпечення бюджетно-податкової безпеки.....	213
Запитання для самоперевірки.....	226
Тестові завдання.....	226
Практичні завдання.....	228
Список використаних джерел до теми.....	228
Тема 9. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЗМІЦНЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	230
9.1. Механізм зміцнення бюджетно-податкової безпеки.....	230
9.2. Детінізація економіки та боротьба з корупцією як напрями зміцнення бюджетно-податкової безпеки.....	234
9.3. Вдосконалення державного контролю використання бюджетних коштів.....	242
Запитання для самоперевірки.....	245
Тестові завдання.....	245
Практичні завдання.....	246
Список використаних джерел до теми.....	248
Тема 10. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЮ БЕЗПЕКОЮ.....	250
10.1. Імплементція світового досвіду розробки та впровадження ефективної бюджетно-податкової політики.....	250
10.2. Зарубіжний досвід державного управління бюджетно-податковою безпекою.....	256
10.3. Міжнародний досвід протидії загрозам і ризикам бюджетно-податковій безпеці.....	261
Запитання для самоперевірки.....	267
Тестові завдання.....	267
Список використаних джерел до теми.....	269
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	271
ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ.....	276

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку й функціонування соціально-економічної системи характеризується комплексом деструктивних змін, які чинять вплив на бюджетно-податкову сферу та призводять до неефективності, нераціональності та неадресності акумуляції і розподілу фінансових ресурсів, неналежної підготовки та непрозорості проведення тендерів із державних закупівель, несвоєчасного фінансування та виконання державних проєктів. В умовах системної макроекономічної нестабільності загострюються проблеми бюджетного дисбалансу, дефіциту державного бюджету, підвищення ризику дефолту, боргової залежності від внутрішніх та зовнішніх позичальників, зростання податкового навантаження на суб'єкти господарювання і, як наслідок, приховування обсягів виробництва задля уникнення сплати податків.

За таких умов виникає необхідність вчасного реагування та попередження впливу дестабілізуючих чинників з боку держави, нейтралізації ризиків і загроз безпеці бюджетно-податкової сфери та захисту інтересів фізичних й юридичних осіб. Саме забезпечення достатнього рівня бюджетно-податкової безпеки дасть змогу досягнути: бюджетно-податкової стабільності, відкритості та прозорості у веденні господарської діяльності, фінансової стійкості державних фінансів, належного рівня життя соціально вразливих верств населення, захищеності бюджетно-податкової сфери від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз тощо. Також органи державної влади отримають можливість максимально ефективно виконувати покладені на них функції.

Зважаючи на те, що головною метою бюджетно-податкової безпеки є забезпечення стабільного розвитку бюджетно-податкової сфери та її структурних елементів, важливого значення набуває удосконалення методології її оцінювання. Рівень бюджетно-податкової безпеки України досягнув критичного значення та продовжує знижуватися, що потребує негайного реагування з боку держави та з боку суб'єктів господарювання й громадян. Потребують поліпшення Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Крім того, нагальним завданням є пошук найбільш оптимальніших методів оцінки рівня бюджетно-податкової безпеки, встановлення єдиних вимог до переліку індикаторів, здійснення належного моніторингу зовнішніх і внутрішніх загроз бюджетно-податковій сфері та стратегічного прогнозування показників соціально-економічного розвитку держави. Тому, забезпечення та зміцнення бюджетно-податкової безпеки постає пріоритетним завданням економічної науки й практики.

Саме з цією метою розроблено навчальний посібник «Бюджетно-податкова безпека» авторського колективу кафедри фінансів та обліку факультету управління та економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ. Зокрема, доктор економічних наук, професор Г. В. Миськів висвітлює тему 1, тему 2, п. 2.1, тему 4, пп. 4.1–4.3, тему 7, п. 7.1; доктор економічних наук, професор Г. Я. Аніловська – тему 2,

п. 2.2, тему 8, п. 8.2, тему 9, п. 9.3; доктор економічних наук, професор І. П. Мойсеєнко – тему 3; доктор економічних наук, доцент І. О. Корчинський – тему 6; кандидат економічних наук, доцент М. В. Вінічук – тему 2, п. 2.3, тему 4, п. 4.4, тему 7, п. 7.3, тему 8, п. 8.1, тему 9, пп. 9.1–9.2; кандидат економічних наук, доцент І. Б. Висоцька – тему 5, тему 7, п. 7.2, тему 8, п. 8.3; викладач І. С. Козій – тему 10.

Матеріал навчального посібника узагальнено у відповідності з чинними нормативно-правовими актами, інструкціями, методиками і роз'ясненнями, які висвітлено у досупній формі таблиць, схем та рисунків.

Запропоновані у навчальному посібнику положення містять напрацювання у сфері бюджетно-податкової політики, фінансової й бюджетно-податкової безпеки, методики оцінки рівня бюджетно-податкової безпеки, методів забезпечення й пріоритетів зміцнення бюджетно-податкової безпеки, а також державного контролю й заходів нівелювання та протидії загрозам і ризикам бюджетно-податковій безпеці.

Опрацювання запропонованих у навчальному посібнику тем дасть змогу ефективно використовувати отримані знання та набуті навички на практиці для управління процесами забезпечення бюджетно-податкової безпеки.

Основною перевагою навчального посібника є наочність та доступність теоретичного матеріалу, який підсилений сучасним статистичним матеріалом у формі таблиць та діаграм.

Практичні завдання забезпечать розвиток у здобувачів критичного та аналітичного мислення, вмотивують до проведення науково-дослідної діяльності. Тестові завдання та питання для самоперевірки дають змогу узагальнити знання з вивчених тем та повторити матеріал.

Навчальний посібник рекомендований для здобувачів освітнього ступеня «магістр» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» ОПП «Фінансова розвідка», а також для наукових працівників, викладачів, спеціалістів у сфері державного управління та аспірантів.

Тема 1

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

- 1.1. Фінансова безпека держави та її роль у розвитку економіки України*
- 1.2. Сутність, значення та місце бюджетно-податкової безпеки в системі фінансової безпеки держави*
- 1.3. Чинники формування бюджетно-податкової безпеки*

Основні поняття та терміни: безпека, загрози, фінансова безпека, бюджетно-податкова безпека, чинники, ризики.

1.1. Фінансова безпека держави та її роль у розвитку економіки України

Безпека – це стан захищеності від негативного впливу певних чинників.

Небезпека – це об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на певне явище, систему, механізм, соціальну сферу, завдяки чому йому може бути заподіяно шкоду, занепад, потрапляння в кризовий стан тощо.

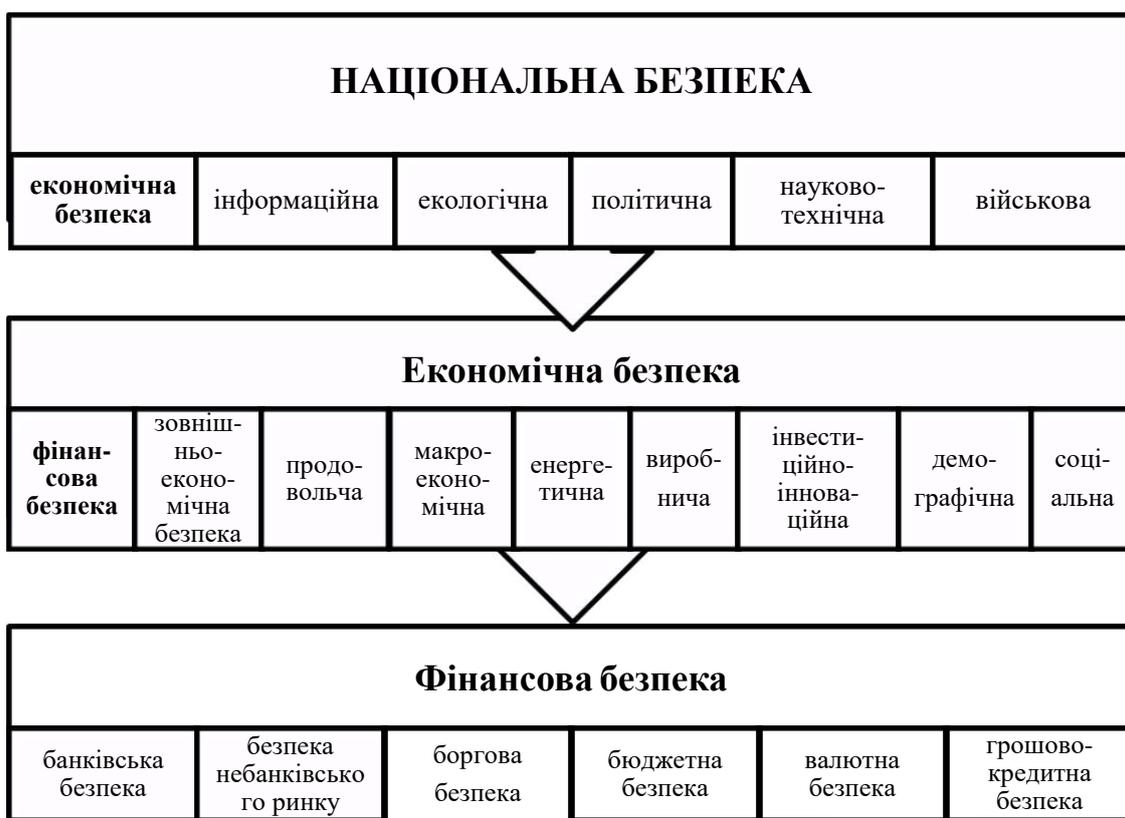
Загроза – конкретна та безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників чи умов.

Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [10].

Економічна безпека держави передбачає впровадження системи заходів, спрямованих на забезпечення соціально-економічних інтересів суспільства та досягнення стабільності національної економіки, стійкості її фінансової складової, що зумовлено формуванням глобальної фінансової системи [12].

Система фінансової безпеки є підсистемою економічної безпеки держави, яка, своєю чергою, є складовою частиною національної безпеки держави.

Будучи надзвичайно складною багаторівневою системою, фінансова безпека утворена низкою підсистем, що відрізняються власною структурою та логікою розвитку.

***Фінансова безпека** – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [10].*

На фінансах базується економіка будь-якої країни, тому фінансова безпека у складі економічної безпеки є визначальною.

Визначення поняття «фінансова безпека»

Автор, джерело	Визначення поняття
О. І. Барановський [2].	– це важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання.
В. М. Геєць [8]	– це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання зобов'язань, що існують.
С. І. Юрій [15]	– це захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізаційних факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи.
М. М. Єрмошенко [4]	– це механізм забезпечення фінансової безпеки держави; це системна сукупність організаційної структури, методів, технологій та інструментів, завдяки якій забезпечується фінансова безпека.
В. С. Логвінова та Е. В. Корнілова [6]	– це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, яке гарантує здатність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення соціально-економічного розвитку та обслуговування фінансових зобов'язань.
О. Савицька [13]	– це складова багаторівневої системи, яку утворює низка підсистем, кожна з яких має власну структуру і характер розвитку. Система фінансової безпеки держави включає бюджетну, валютну, грошово-кредитну, боргову безпеку, безпеку страхового ринку та безпеку фондового ринку.

Умови забезпечення фінансової безпеки держави специфічні для кожної зі сфер фінансової системи, а можливості держави з управління фінансовою системою загалом обмежені, оскільки не всі функції управління можуть бути задіяні по відношенню до кожної з сфер фінансової системи.

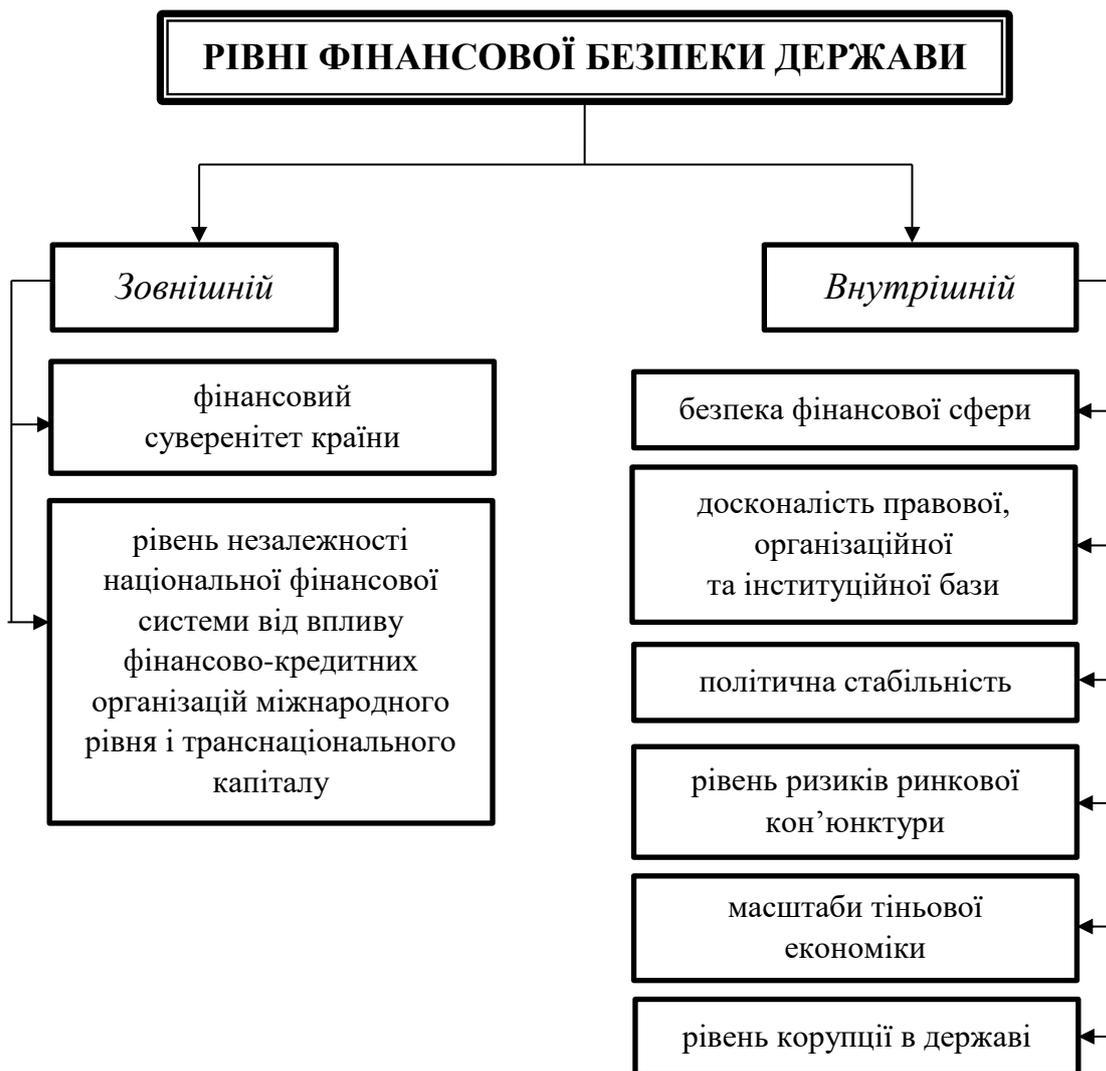
Суб'єкти фінансової безпеки – громадяни, домогосподарства, підприємства, організації, установи, громадські інституції, а також держава в особі уповноважених органів законодавчої, виконавчої та судової влади.

Об'єкти фінансової безпеки – це національні інтереси у сфері фінансових відносин, фінансові ресурси та фінансова система.

Національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

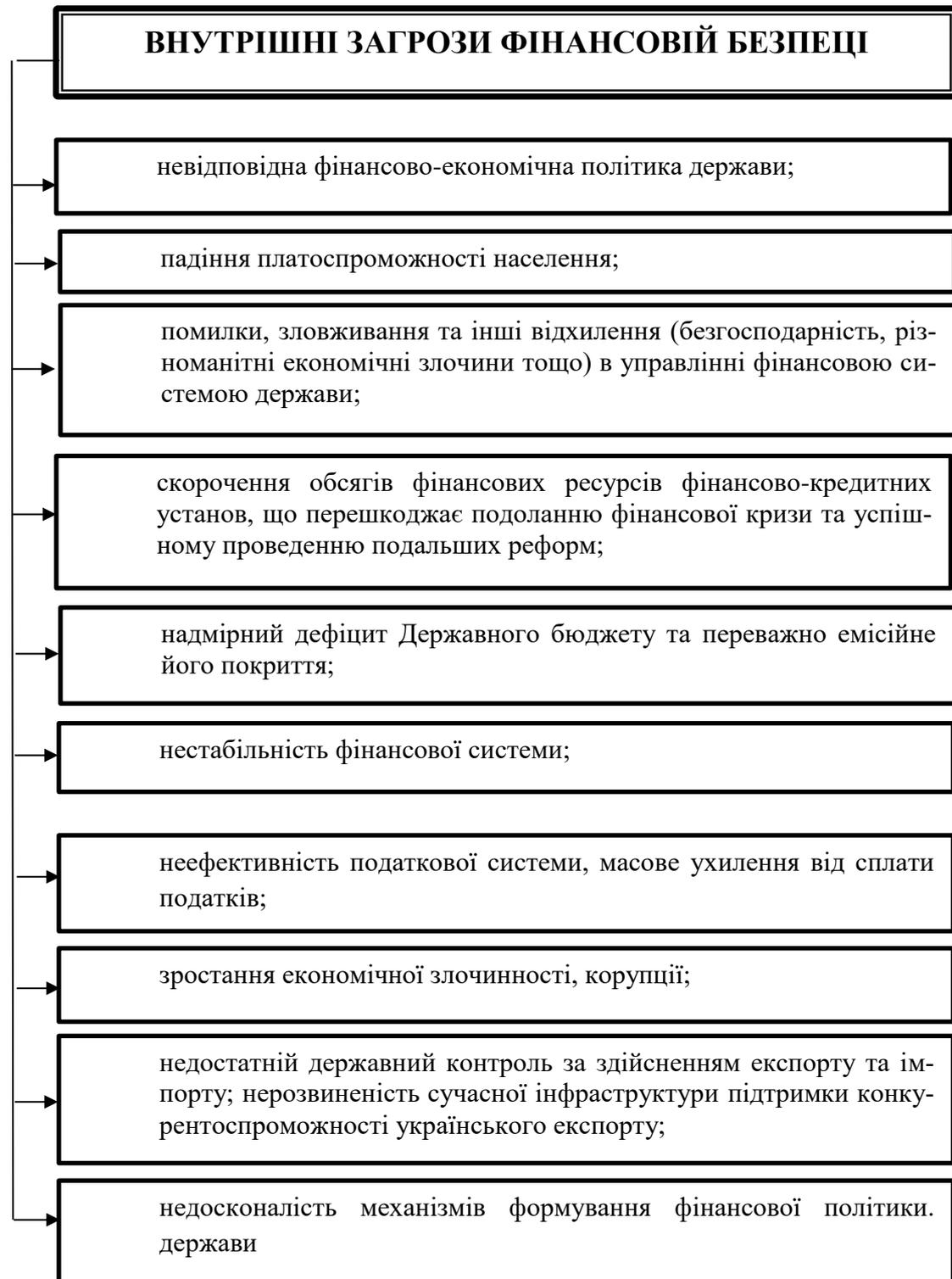
Національний інтерес – це певний сукупний вираз потреби, який найповніше задовольняє кожного із представників нації чи народу, незалежно від його політичних та ідеологічних уподобань, релігійних, етнічних чи расових відмінностей.

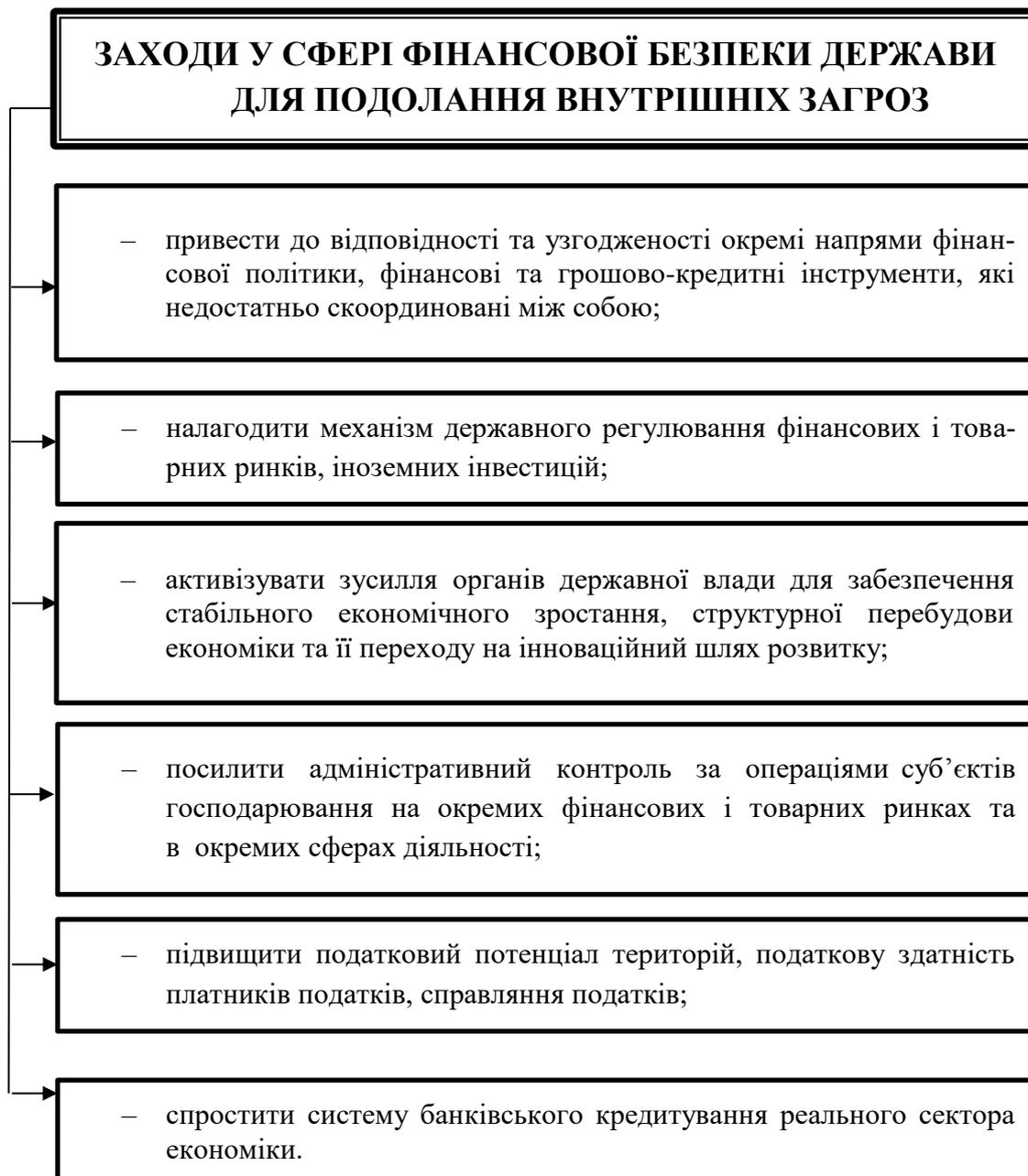

Загроза фінансовій безпеці – це потенційна можливість розвитку ситуації, під час якої під впливом внутрішніх або зовнішніх чинників (або їх сукупності) виникає небезпека руйнування ключових ланок фінансової системи, системи її управління, шкоди національному багатству, підриву фінансово-кредитної та валютної систем.

Фінансова безпека перманентно підлягає внутрішнім та зовнішнім загрозам і викликам, які періодично зумовлюють кризові явища в світовій та національній економіці. Тому актуальною постає проблема формування механізму протидії загрозам фінансової безпеки і приведення фінансової системи країни в стабільний стан. Це спонукає дослідження фінансової безпеки як явища та підсистеми економічної безпеки.

Сукупність внутрішніх загроз фінансовій безпеці обумовлює необхідність вироблення системи заходів у сфері фінансової безпеки держави.

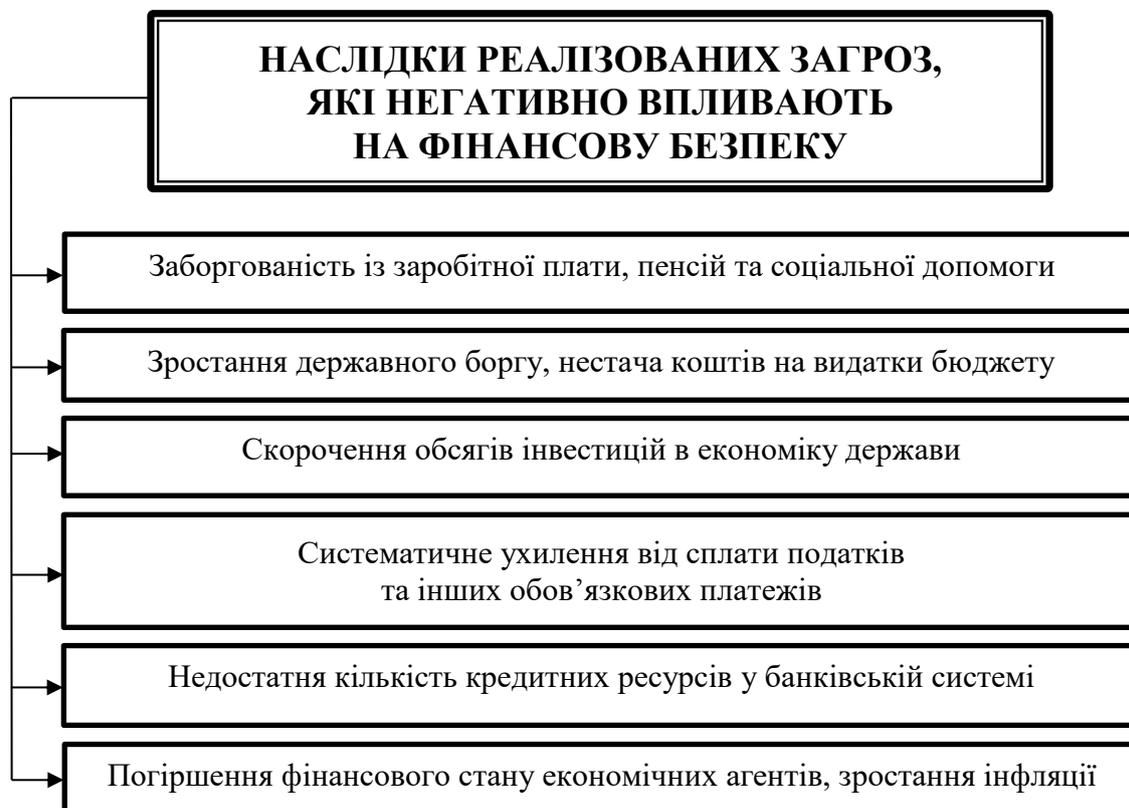

Забезпечення фінансової безпеки передбачає з'ясування та систематизацію явищ, подій чи дій, які прямо чи опосередковано загрожують суб'єктам та об'єктам фінансової безпеки чи елементам фінансово-кредитної сфери.

ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ

- інтернаціоналізація та глобалізація світового господарства;
- зростання зовнішньої державної заборгованості України, посилення її залежності від іноземних кредитів;
- порушення національних пріоритетів України у сфері фінансів через лобіювання іноземними партнерами економічних проєктів та фінансових програм;
- формування іноземними партнерами такої структури зовнішньоекономічних зв'язків з Україною, коли остання поступово перетворюється на їх сировинний придаток;
- нерегульований приплив в Україну іноземного капіталу та надання йому переваги порівняно з вітчизняним;
- нераціональне використання іноземних кредитів;
- надмірна відкритість економіки України, не виважена лібералізація зовнішньоекономічної діяльності;
- високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій;
- різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх динамізму;
- посилення конкуренції між державами в фінансово-економічній сфері;
- надмірна залежність економіки від іноземного короткострокового спекулятивного капіталу, що робить фінансову систему надзвичайно вразливою;
- глобальні кризові тенденції, нездатність сучасних фінансових інститутів ефективно їх контролювати.

Забезпечення фінансової безпеки вимагає визначення та постійного моніторингу основних внутрішніх та зовнішніх загроз, які впливають на забезпечення національних інтересів у фінансовій сфері.

Фінансова безпека реалізовується через механізм забезпечення фінансової безпеки.

Подолання загроз фінансовій безпеці та приведення фінансової системи держави в стабільний стан мають ключове значення для національної економіки та для національної безпеки загалом. Безсумнівно, що підвищені системні й політичні ризики відображаються і на фінансовій безпеці держави, проте досягнення незалежності фінансової системи від зовнішніх структур може сприяти її стабільності та зниженню рівня існуючих загроз.

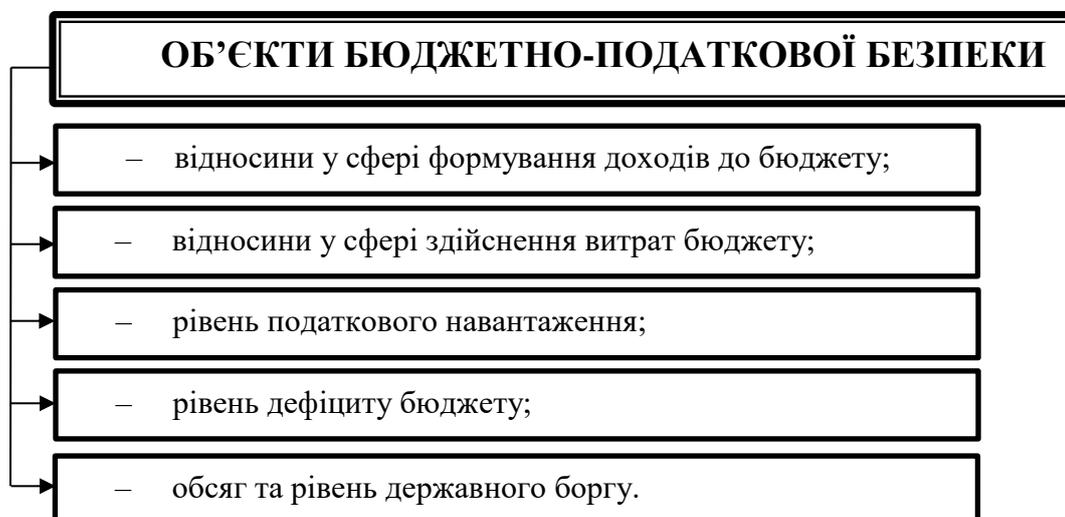
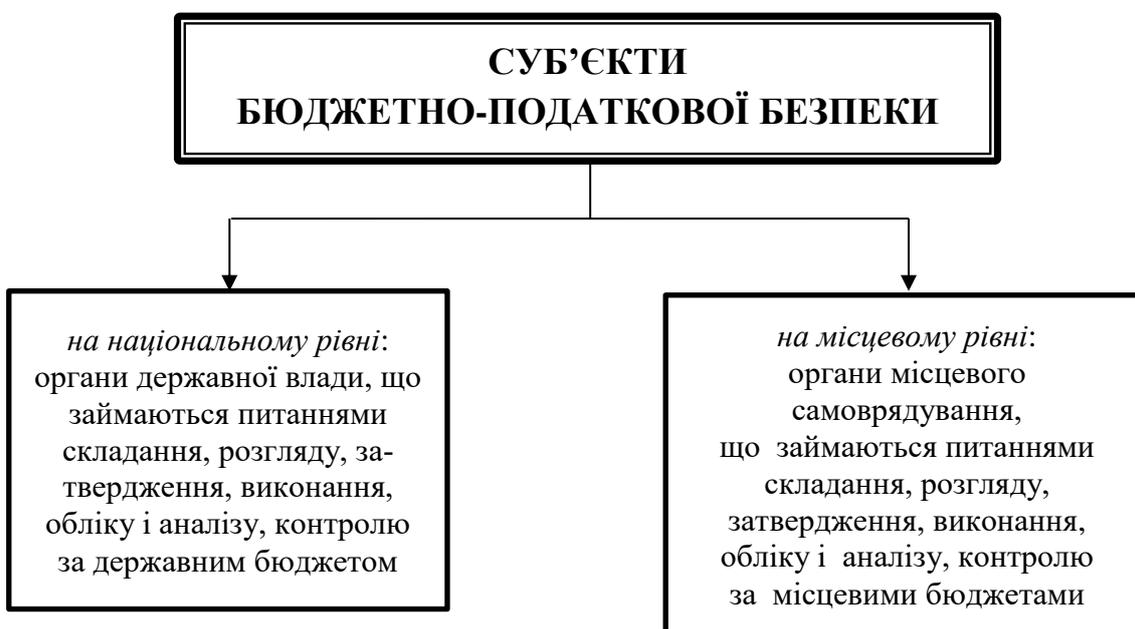
1.2. Сутність, значення та місце бюджетно-податкової безпеки в системі фінансової безпеки держави

Бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції.

Податкова безпека – це складова фінансової безпеки держави, яка визначається наявністю сформованої податкової системи, оптимальним рівнем оподаткування, що забезпечує достатнє наповнення за кошти податкових надходжень дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а також забезпечує розвиток реального сектору економіки та соціальний захист населення.

Бюджетно-податкова безпека – це забезпечення стійкого, збалансованого стану державного і місцевих бюджетів через узгодженість їх дохідної та видаткової частин та здатність бюджетів задовольняти державні потреби у фінансових ресурсах, опираючись на достатність податкових та інших надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Бюджетно-податкова безпека – це такий стан бюджету, при якому забезпечується його стійкий і збалансований стан, а також його захищеність від загроз різного характеру.

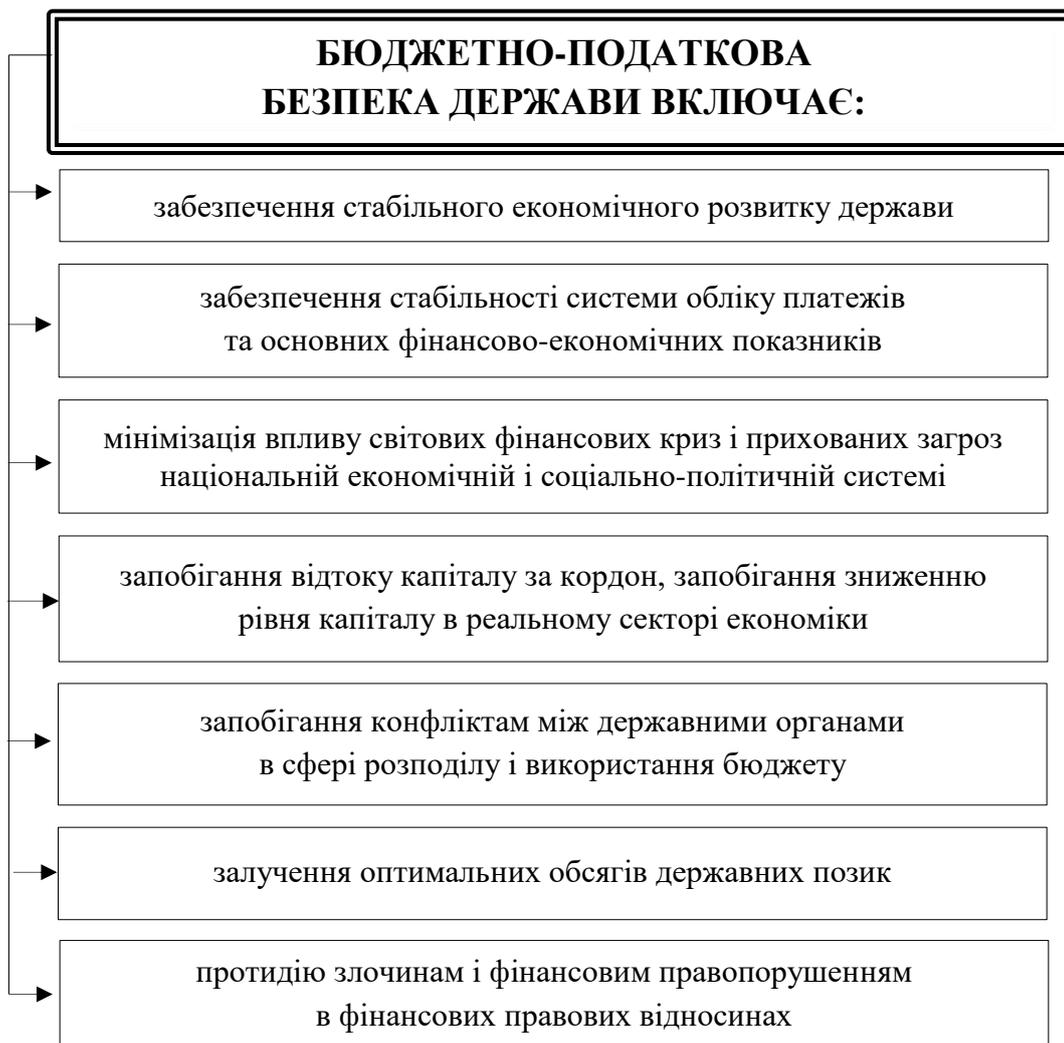

Усі складові елементи бюджетно-податкової безпеки взаємодіють один з одним, ґрунтуючись на принципі зворотного зв'язку. За допомогою цього досягається динамічна взаємодія всіх елементів у системі бюджетної безпеки.

Поняття бюджетно-податкової безпеки безпосередньо пов'язане із забезпеченням бюджетно-податкової безпеки на різних рівнях: національному, регіональному, місцевому.

Також варто зважати на складну структуру національної економіки, що зумовлює доцільність виділення бюджетно-податкової безпеки видів економічної діяльності.

Досягнення достатнього рівня бюджетно-податкової безпеки у фінансовій сфері залежить від дестабілізуючих чинників (загроз), які впливають на бюджетно-податкову політику держави, від політичної ситуації в країні, досконалості нормативно-правового забезпечення функціонування бюджетної та податкової системи, а також від міжнародних зобов'язань держави.

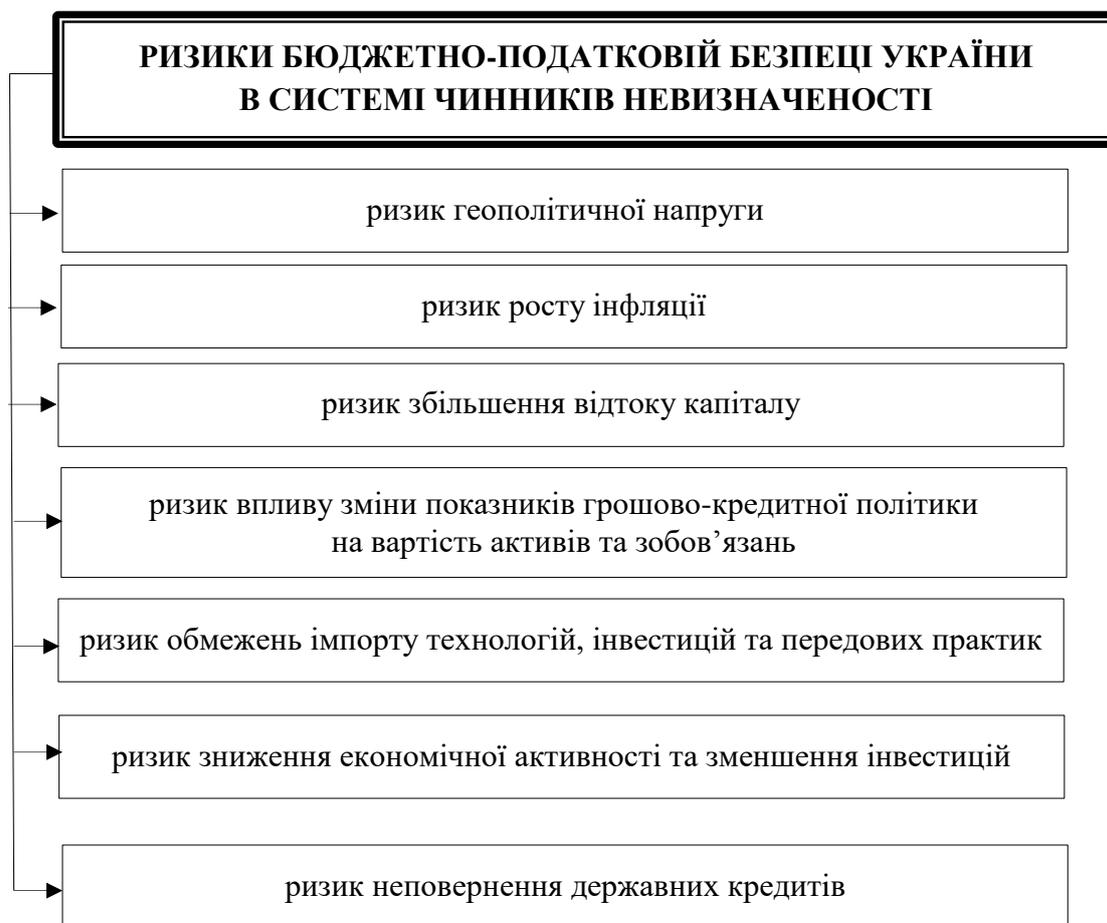
***Загрози бюджетно-податковій безпеці** – це діючі та потенційні сили і чинники, що сприяють порушенню стійкості та стабільності бюджетно-податкових відносин.*

Загрози бюджетно-податковій безпеці в умовах невизначеності зовнішнього середовища взаємопов'язані з ризиками.

Ризики бюджетно-податковій безпеці – це кількісна оцінка ймовірності матеріальних та інших втрат (збитків), пов'язаних із здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи забезпечення бюджетно-податкової безпеки.

Найважливішим аспектом забезпечення бюджетно-податкової безпеки регіону є своєчасне виявлення загроз та ризиків такій безпеці й вироблення заходів щодо їхньої нейтралізації [2].

Основні ризики та загрози бюджетно-податковій безпеці держави

№ з/п	Джерела ризиків	Загроза	Ризик
1.	Стан державних фінансів	скорочення надходжень до бюджету	спад економічного розвитку
		збільшення податків	зниження рівня добробуту населення
		порушення податкового законодавства	зростання інфляції
2.	Діяльність чинних інститутів	криза державних фінансів	зростання бюджетного дефіциту
		зростання витрат по обслуговуванню та сплаті боргу	збільшення державного боргу
		скорочення податкових надходжень	підвищення рівня податкового тягара
3.	Стан економіки країни	зростання рівня коруптованості	зростання рівня тіньової економіки
		порушення податкового законодавства	зниження ефективності фіскальних органів
		неоднозначність трактування законодавства	погіршення якості законодавства у сфері оподаткування
4.	Соціальні характеристики суспільства	відтік коштів за кордон	соціальне розшарування суспільства

Усебічне з'ясування внутрішнього змісту бюджетно-податкової безпеки дасть змогу своєчасно виявити наявні і потенційно можливі ризики і загрози цій складовій фінансової безпеки, а також визначити індикатори, які сигналізували б про виникнення небезпечних тенденцій у бюджетно-податковій сфері, з'ясувати підходи до формування системи бюджетно-податкової безпеки в Україні, скоординувати зусилля всіх задіяних у цьому економічних агентів.

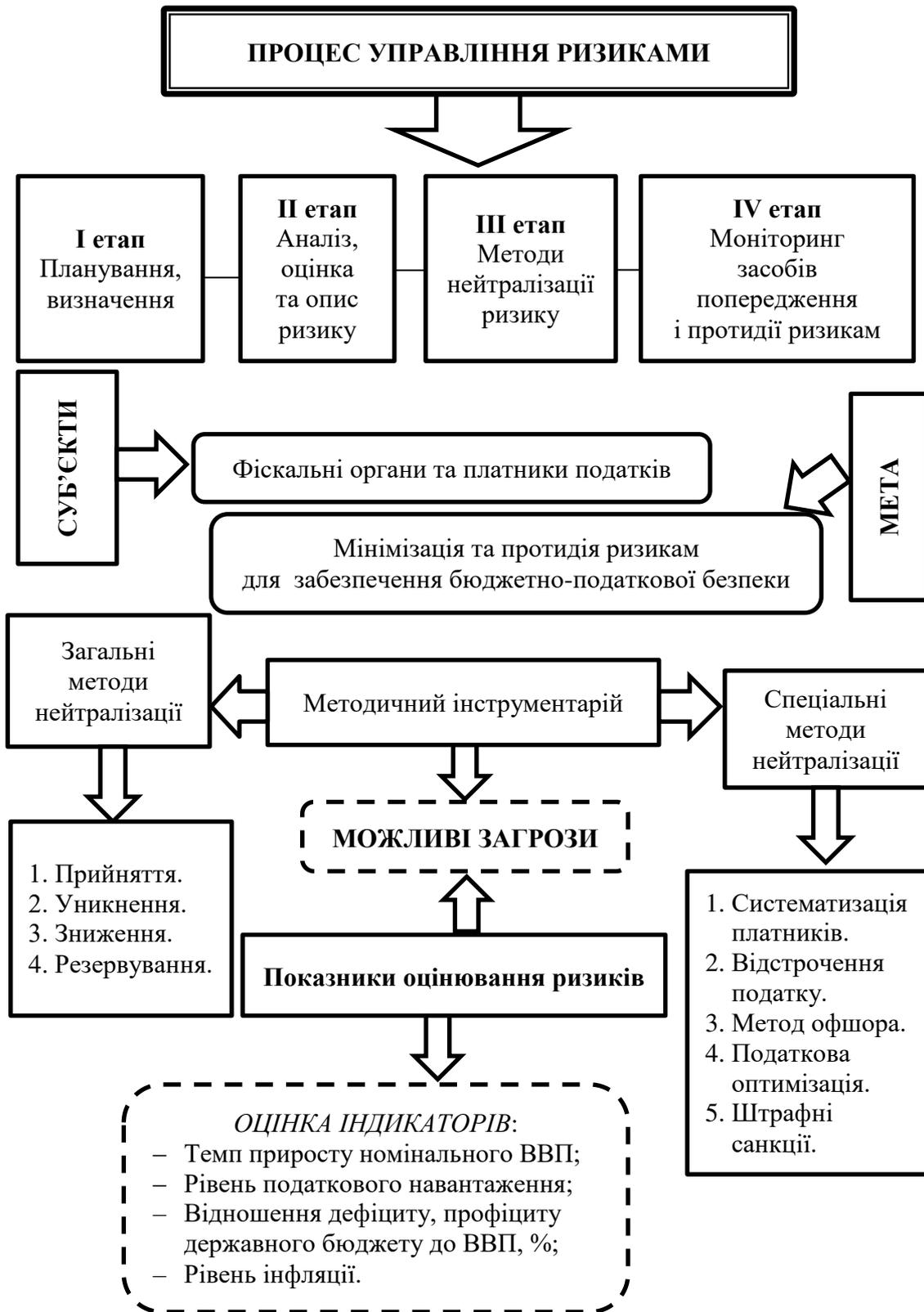
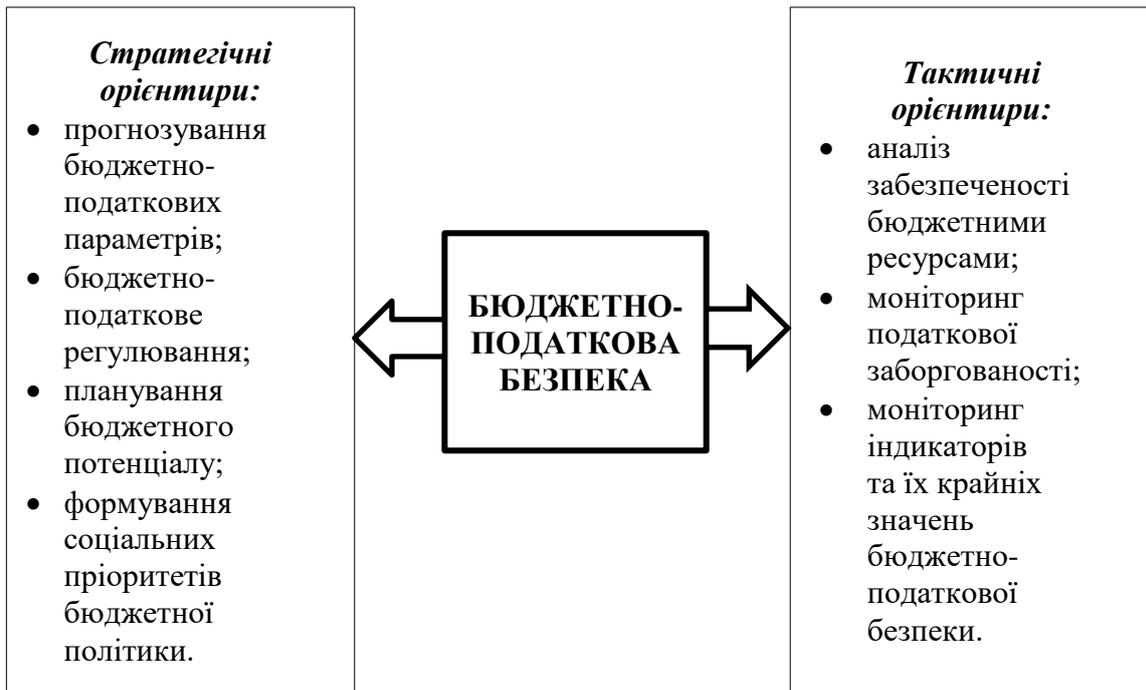

Рис. 1.1. Структурно-логічна схема управління ризиками бюджетно-податкової безпеки

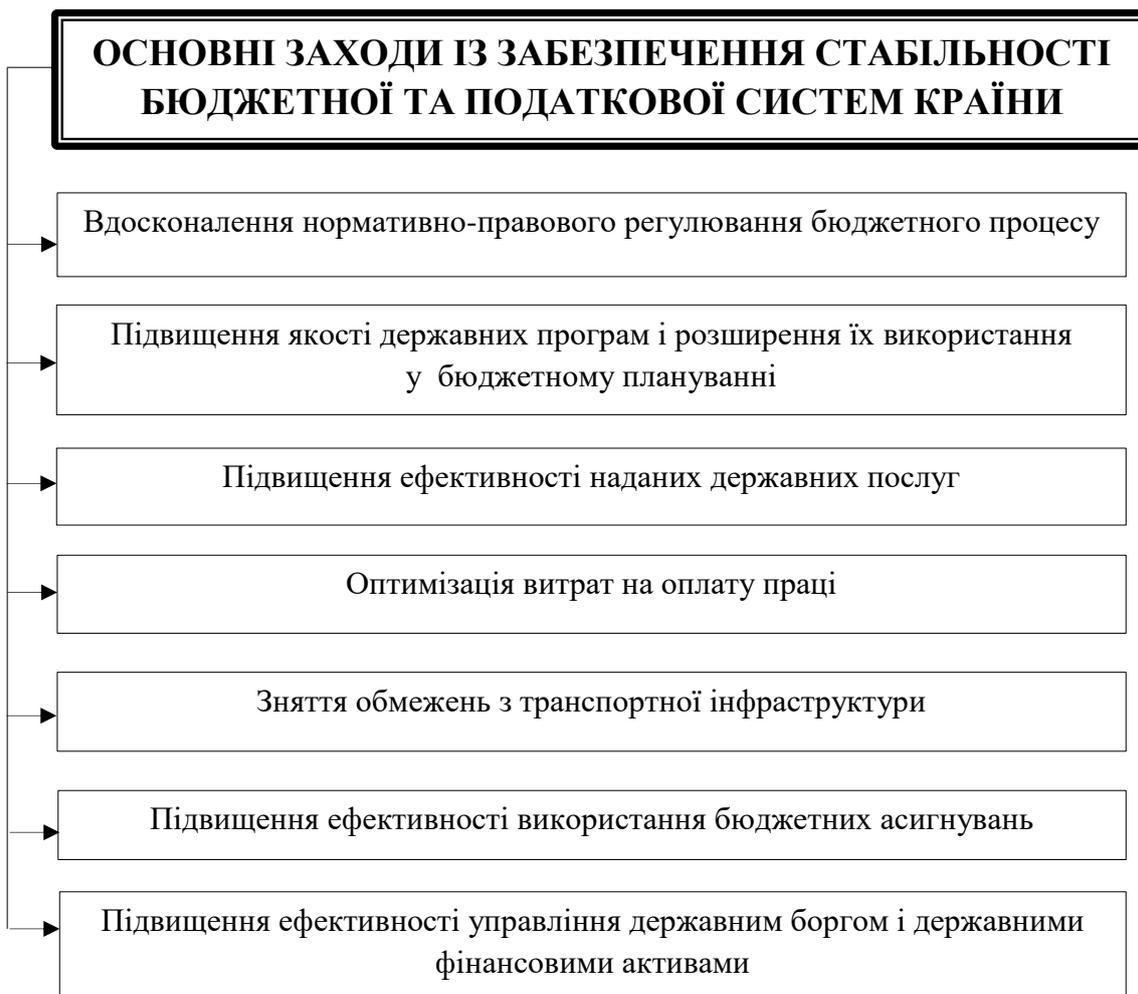
Для нейтралізації загроз та ризиків бюджетно-податковій безпеці доцільно сформувавши стратегічні та поточні орієнтири діяльності в межах стратегії фінансової безпеки та державної стратегії економічної безпеки в економічній, бюджетній, податковій та грошово-кредитній політиці. Водночас стратегія бюджетно-податкової безпеки має також забезпечувати досягнення основних цілей національної безпеки.

Довгострокова політика регулювання бюджетно-податкової сфери має бути спрямована на створення умов для ефективного розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів з метою послідовного розвитку ринкової економіки, стимулювання інвестиційної та підприємницької активності, а також реалізації функцій державних органів влади і органів місцевого самоврядування.

Бюджетно-податковий потенціал – це комплекс економічних і нормативно-правових параметрів, які дозволяють сформувавши оптимальний обсяг доходів, що покривають витрати регіону, а також забезпечити їхнє цільове та ефективне використання.

Бюджетно-податкова безпека тісно пов'язана з бюджетно-податковим потенціалом. Для підтримки регіональної бюджетно-податкової безпеки необхідно періодично оцінювати бюджетно-податковий потенціал цієї території.

Оцінка стану та результатів забезпечення бюджетно-податкової безпеки держави реалізується через ефективну систему комплексного моніторингу основних показників фінансово-економічних процесів у державі. Основна складність такої оцінки полягає у розробці достовірних критеріїв та рівнів порогових значень індикаторів бюджетно-податкової безпеки.

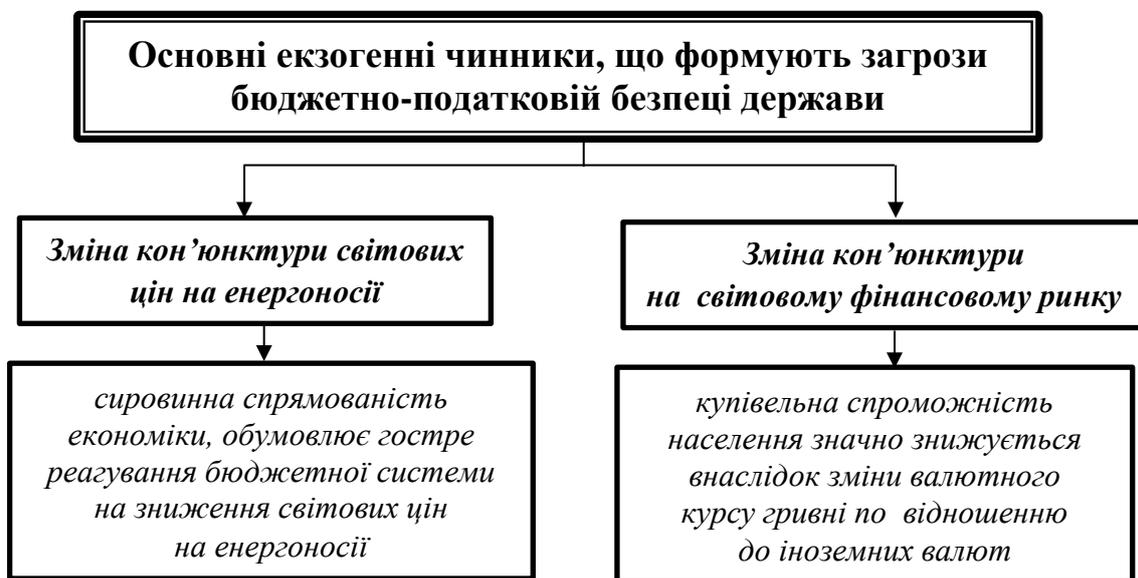
Бюджетно-податкові відносини мають бути сформовані так, щоб була можливість планувати в необхідному обсязі державні фінансові ресурси для виконання покладених на державу завдань і функцій.

Збалансованість бюджетної системи та наявність грошових резервів свідчать про стан захищеності національної бюджетної системи. Однак для повноцінного забезпечення бюджетної безпеки необхідна її правова регламентація та чітко розроблений механізм її реалізації.

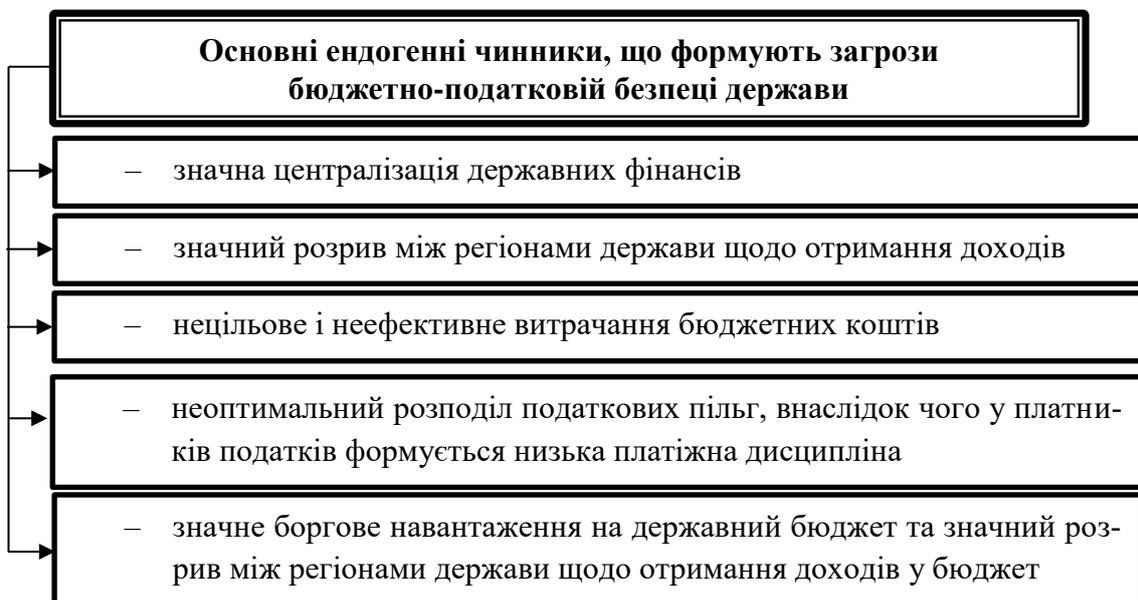
1.3. Чинники формування загроз бюджетно-податковій безпеці

Бюджетно-податкова безпека є відкритою та здійснює постійну взаємодію із зовнішнім середовищем, а тому її стан можна охарактеризувати як динамічний та не завжди рівноважний.

На трансформацію параметрів системи бюджетно-податкової безпеки впливають екзогенні та ендогенні чинники, що формують загрози бюджетно-податковій безпеці держави.

Різні сфери життя суспільства держави визначають ендогенні чинники, що являють собою проблеми внутрішнього характеру.

**Організаційно-правові чинники формування загроз
бюджетно-податковій безпеці держави:**

надання пріоритетності певній бюджетній класифікації, ступінь досконалості системи бухгалтерського обліку виконання бюджету і кошторисів витрат бюджетних установ

своєчасність ухвалення рішень щодо бюджетно-податкового регулювання

характер касового виконання бюджету

чинна правова база, рівень професіоналізму та ретельність розроблення бюджету, ступінь деталізації та прозорості бюджету при формуванні

ступінь узгодження фінансово-економічних інтересів різних верств населення

бюджетна дисципліна

**Фінансово-економічні чинники формування загроз
бюджетно-податковій безпеці держави**

зміна валютного курсу національної валюти

обсяг бюджету та ступінь його збалансованості

наявність чи відсутність бюджетних резервів

кількість податкових пільг, що впливають на формування доходів бюджету

надання відтермінувань за платежами до державного та місцевого бюджетів

значний розрив між регіонами держави щодо отримання доходів

неоптимальний розподіл податкових пільг, внаслідок чого у платників податків фіксується низька платіжна дисципліна

наявний рівень оподаткування в державі

масштаби бюджетного фінансування, тобто надання без повернення коштів із державного бюджету підприємствам

Запитання для самоперевірки

1. Пояснити сутність фінансової безпеки та визначити її місце у складі економічної безпеки.
2. Охарактеризувати чинники, що обумовлюють рівень фінансової безпеки держави.
3. Визначити сутність суб'єктів та об'єктів фінансової безпеки.
4. Перелічити основні національні інтереси, які є об'єктами фінансової безпеки.
5. Охарактеризувати рівні фінансової безпеки, визначити загрози на кожному з рівнів.
6. Визначити можливі наслідки реалізованих загроз, які негативно впливають на фінансову безпеку.
7. Пояснити сутність бюджетно-податкової безпеки держави та перелічити її основні елементи.
8. Визначити сутність загрози бюджетно-податковій безпеці та описати основні з них.
9. Пояснити сутність ризиків бюджетно-податкової безпеки.
10. Перелічити основні екзогенні та ендегенні чинники, що формують загрози бюджетно-податковій безпеці держави.

Тестові завдання

1. Економічна безпека – це:

- а) об'єктивна можливість негативного впливу на певне явище, систему, механізм, соціальний організм, внаслідок чого може бути заподіяна шкода, що призведе до занепаду, кризового стану тощо;
- б) ступінь (рівень) захищеності від негативного впливу внутрішніх або зовнішніх чинників;
- в) стан національної економіки, за якого зберігається економічна стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз задля реалізації національних економічних інтересів, та задоволення потреб особи, суспільства, держави;
- г) конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників чи умов.

2. Складовими фінансової безпеки держави варто вважати:

- а) валютну, боргову, інвестиційну, інформаційну, безпеку фондового ринку;
- б) грошово-кредитну, валютну, банківську, монетарну, боргову, бюджетну, фондового ринку;

- в) валютну, боргову, банківську, безпеку небанківського ринку, грошово-кредитну, бюджетну;
- г) усі відповіді вірні.

3. Бюджетно-податкова безпека це:

- а) стійкий і збалансований стан бюджету, а також його захищеність від загроз різного характеру;
- б) узгодженість дохідної та видаткової частин бюджету та його здатність задовольняти державні потреби у фінансових ресурсах;
- в) наявність сформованої податкової системи з оптимальним рівнем оподаткування, що забезпечує достатнє наповнення за кошт податкових надходжень дохідної частини бюджету;
- г) стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів.

4. До загроз бюджетно-податковій безпеці не належать:

- а) висока залежність місцевих бюджетів від фінансування державного бюджету;
- б) ухилення від сплати податків, корупційність влади і бізнесу;
- в) різкі коливання валютного курсу;
- г) нестійкість фінансової системи.

5. Загрози бюджетно-податковій безпеці це:

- а) діючі та потенційні сили і чинники, що сприяють порушенню стійкості та стабільності соціально-економічної системи держави за допомогою дезорганізації бюджетно-податкових відносин;
- б) чинники негативного впливу монетарного характеру, які спрямовують свою дію на інші складові національної економіки;
- в) конкретна та безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників чи умов.

6. До об'єктів бюджетно-податкової безпеки належать:

- а) відносини у сфері формування доходів до бюджету;
- б) рівень податкового навантаження;
- в) обсяг та рівень державного боргу;
- г) забезпечення діяльності головних розпорядників бюджетних коштів.

7. Чинники, що сприяють порушенню стійкості та стабільності бюджетно-податкових відносин – це:

- а) загрози бюджетно-податковій безпеці;
- б) ризики бюджетно-податковій безпеці;

- в) макроекономічні показники, що впливають на стійкість бюджетно-податкової безпеки;
- г) усі відповіді правильні.

8. Об'єктом фінансової безпеки держави є:

- а) фінансова система;
- б) фінансовий механізм;
- в) фінансові ресурси;
- г) усі відповіді правильні.

9. До внутрішніх чинників, які визначають фінансову безпеку держави, належать:

- а) політичний клімат в країні і характер фінансово-кредитної політики;
- б) кон'юнктура світових фінансових ринків і сальдо платіжного балансу;
- в) участь держави в міжнародних фінансових організаціях;
- г) усі відповіді правильні.

10. До основних загроз бюджетно-податковій безпеці держави можна віднести:

- а) незбалансованість бюджетів державного та місцевого рівнів;
- б) рівень інфляції;
- в) рівень капіталізації фондового ринку;
- г) усі відповіді правильні.

Список використаних джерел до теми

1. Афанасьєва Л. В. Теоретические вопросы формирования бюджетно-налоговой безопасности. *Проблемы современной экономики*. 2015. № 1. (53). URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=5273>
2. Барановський О. І. Сутність і чинники бюджетної безпеки. *Економіка і регіон*. ПолтНТУ. 2016. № 2 (57). С. 20–28.
3. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К.: КНЕУ, 2004. 759 с.
4. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 309 с.
5. Іщенко В. В. Податкова складова фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С. 35–40.
6. Логвинова В. С., Корнилова Е. В. Финансовая безопасность государства как составляющая экономической системы. URL: http://www.rusnauka.com/-/28_PRNT_2011/Economics/15_94718.doc.htm

7. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. *Економічний аналіз*. 2013. С. 266–272.
8. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В. М. Гесць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та ін.; за ред. В. М. Гейця Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.
9. Никулина Е. В. Исследование показателей бюджетно-налоговой безопасности региона. *Финансы и кредит*. 2014. № 32 (608). С. 14–17.
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: Наказ від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/ME131588?an=1>
11. Райзберг Б. А. Государственное управление экономическими и социальными процессами. URL: http://бизнесучебники.рф/ekonomika_teoriya/fi_nansovaya-ustoychivost-bezopasnost.html.
12. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 1–10.
13. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. *Економічний форум*. 2012. № 3. С. 14.
14. Столяренко О. О., Лужецька І. М., Сорочинська М. М. Фінансова безпека як складова економічної безпеки держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.3. С. 305–308.
15. Юрій С. І., Дем'янишина В. Г., Кириленко О. П. Бюджетна система: підруч. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 624 с.

Тема 2

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

- 2.1. *Нормативно-правова база бюджетно-податкової безпеки*
- 2.2. *Структура органів державного фінансового контролю в системі бюджетно-податкової безпеки*
- 2.3. *Сутність корупції, її види, наслідки та антикорупційна діяльність у бюджетно-податковій сфері*

Основні поняття та терміни: *нормативно-правові акти, закон, державний фінансовий контроль, органи державного фінансового контролю, бюджетне законодавство, антикорупційна діяльність, антикорупційна стратегія, корупційне правопорушення.*

2.1. Нормативно-правова база бюджетно-податкової безпеки

Нормативно-правовою основою забезпечення та регулювання бюджетно-податкової безпеки держави є:

- *Конституція України;*
- *Бюджетний Кодекс України;*
- *Податковий кодекс України;*
- *Закон України «Про Державний бюджет України» (на поточний рік);*
- *Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;*
- *інші закони, що регулюють бюджетні відносини в Україні;*
- *Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України;*
- *рішення про місцевий бюджет.*

Зазначені нормативно-правові документи кожен по-своєму впливають на бюджетно-податкову безпеку: визначають поняття та терміни, регламентують діяльність органів та перебіг процесів, визначають відповідальність посадових осіб тощо.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

визначає:

засади побудови Бюджетної системи України

засади складання та виконання Державного бюджету України

функціональні обов'язки Президента України щодо забезпечення національної безпеки

обов'язки Кабінету Міністрів України

обов'язки місцевих державних адміністрацій на відповідній території

БЮДЖЕТНИЙ КОДЕКС

визначає:

- державний борг;
- дефіцит бюджету;
- профіцит бюджету;
- місцеві бюджети;
- нецільове використання бюджетних коштів;
- розпорядники бюджетних коштів;
- види міжбюджетних трансфертів;
- фінансові нормативи бюджетної забезпеченості.

регламентує:

- структуру бюджетної системи України та принципи її побудови;
- склад доходів Державного бюджету України;
- склад видатків та кредитування Державного бюджету України;
- склад доходів місцевих бюджетів;
- фінансування бюджету (дефіцит, профіцит);
- управління державним боргом та гарантованим державою боргом;
- бюджетний процес;
- надходження та витрати місцевих бюджетів;
- міжбюджетні відносини;
- контроль за дотриманням бюджетного законодавства;
- відповідальність та заходи впливу за вчинені порушення бюджетного законодавства.

ПОДАТКОВИЙ КОДЕКС

визначає:

- сутність податків, зборів та їхні види
- платників податків;
- об'єкти оподаткування;
- ставки податків;
- порядок обчислення податків;
- податковий період;
- строк та порядок сплати податків;
- строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податків;
- безнадійну заборгованість;
- податкові знижки;
- податковий борг;
- податковий кредит.

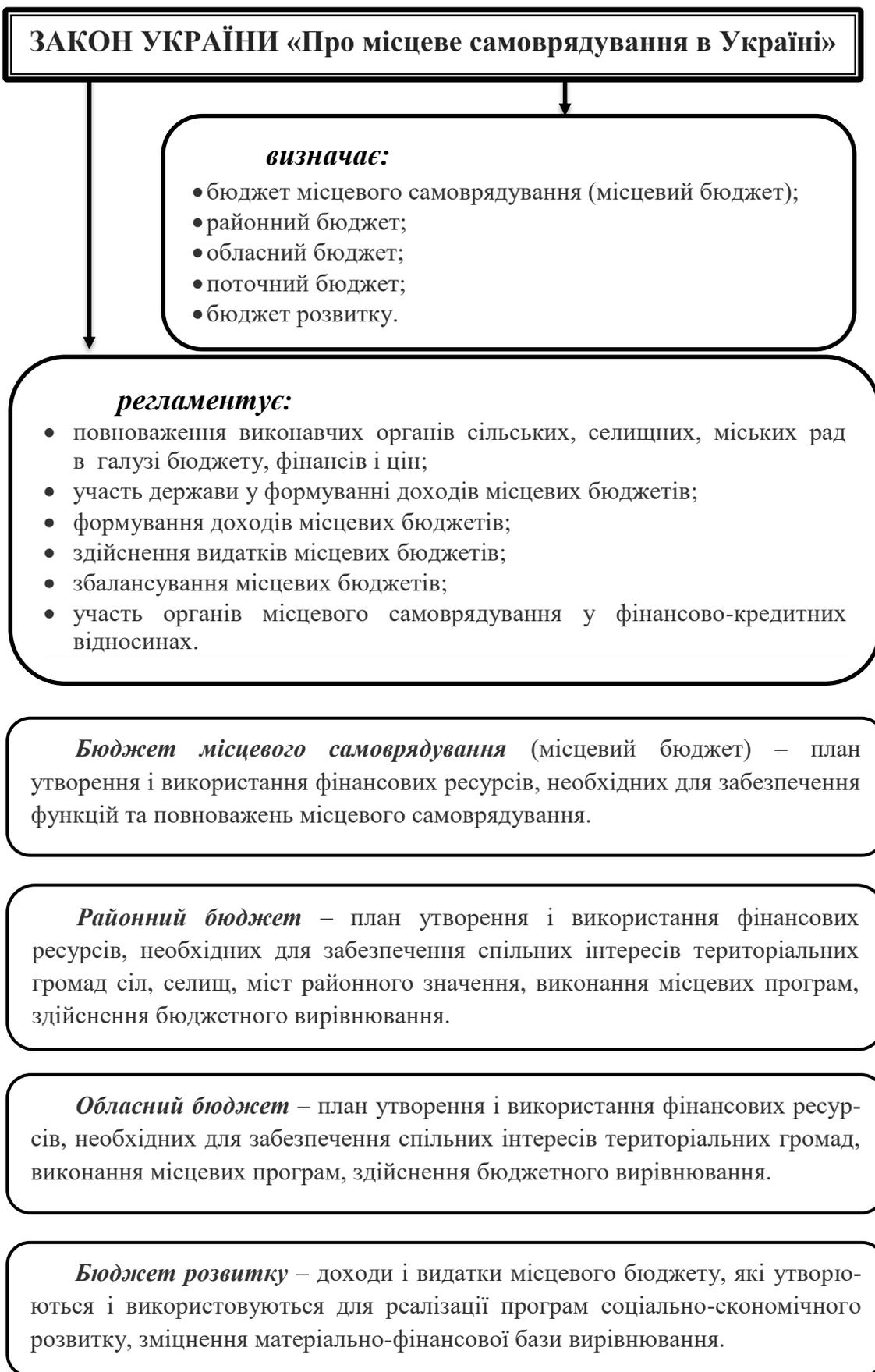
регламентує:

- адміністрування податків, зборів, платежів;
- складання та подання податкової звітності;
- визначення суми податкових зобов'язань платника податків, порядок їхньої сплати та оскарження рішень контролюючих органів;
- провадження податкового контролю;
- проведення перевірок;
- погашення податкового боргу платників податків;
- відповідальність за вчинення податкових правопорушень.

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про Державний бюджет України»

визначає:

- обсяг доходів Державного бюджету України;
- обсяг видатків Державного бюджету України;
- обсяг повернення кредитів до Державного бюджету України;
- надання кредитів з Державного бюджету України;
- граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України;
- бюджетні призначення головним розпорядникам коштів Державного бюджету України;
- обсяг міжбюджетних трансфертів;
- перелік кредитів (позик), що залучаються державою до спеціального фонду Державного бюджету України від іноземних держав;
- граничний обсяг державного боргу;
- джерела формування спеціального фонду Державного бюджету України;
- спрямування коштів спеціального фонду Державного бюджету України відповідальність за вчинення податкових правопорушень.

Поточний бюджет – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків.

Мінімальний бюджет місцевого самоврядування – розрахунковий обсяг місцевого бюджету, необхідний для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, який гарантується державою.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗРАХУНКУ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

визначають:

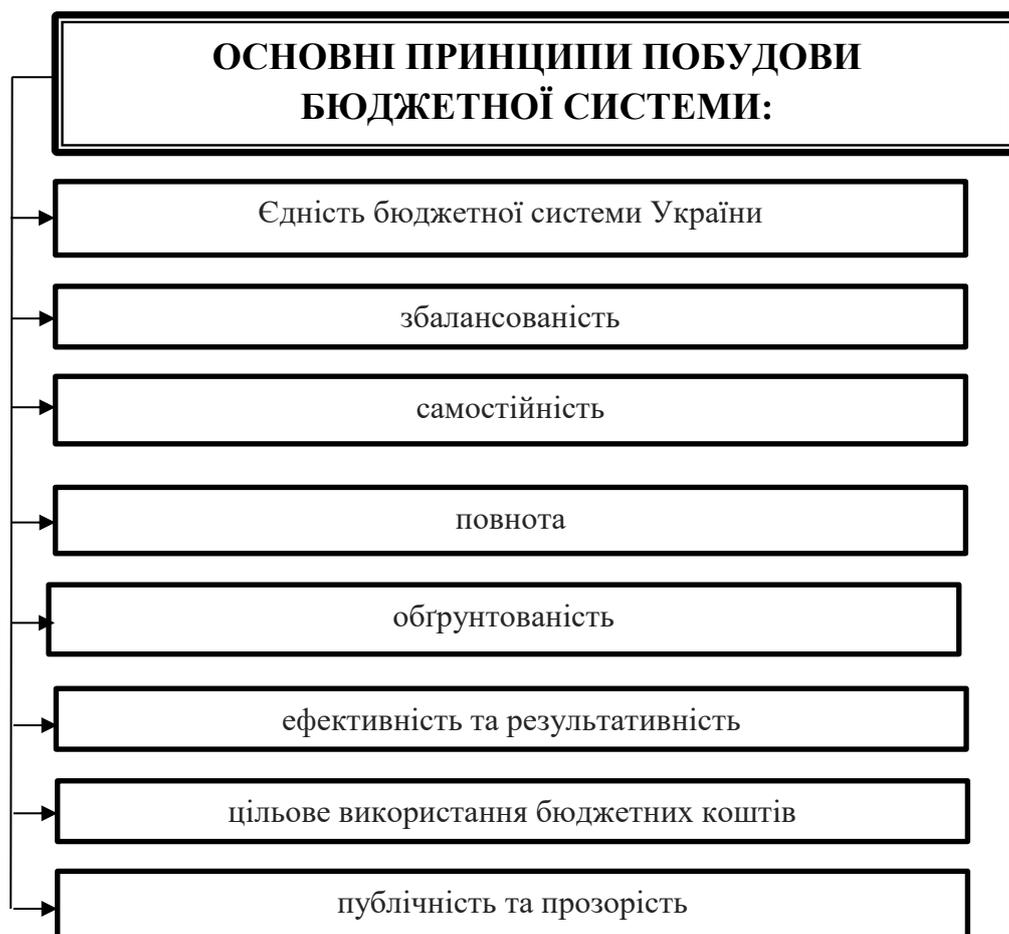
- економічну безпеку;
- фінансову безпеку;
- боргову безпеку;
- бюджетну безпеку;
- інтегральний індекс економічної безпеки;
- формування множини (переліку) індикаторів;
- визначення характеристичних значень індикаторів;
- нормування індикаторів;
- визначення вагових коефіцієнтів;
- розрахунок інтегральних індексів за окремими сферами економіки та інтегрального індексу економічної безпеки;
- перелік індикаторів для розрахунку бюджетної безпеки;
- значення індикаторів для нормування тощо.

Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.

Боргова безпека – відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі.

Забезпечення ефективної бюджетно-податкової безпеки має опиратися на принципи побудови бюджетної системи, відповідно до ст.7 Бюджетного Кодексу України.

У контексті дослідження бюджетно-податкової безпеки держави найбільш визначальним принципом вважаємо принцип цільового використання бюджетних коштів, який передбачає, що бюджетні кошти мають використовуватися лише на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями.

2.2. Структура органів державного фінансового контролю в системі бюджетно-податкової безпеки

Державний фінансовий контроль – це урядовий фінансовий контроль, що здійснюється органами державного фінансового контролю щодо забезпечення законного, ефективного, економного та результативного формування, розподілу, управління та використання державних ресурсів суб'єктами контролю та спрямований на попередження, виявлення та усунення порушень фінансово-бюджетної дисципліни.

Державний фінансовий контроль здійснюється від імені держави спеціально створеними органами державного фінансового контролю, діяльність яких визначається нормативно-правовими актами та іншими документами.

Контроль за державними фінансами в Україні здійснюють:

- Міністерство фінансів України;
- Державна казначейська служба України;
- Державна податкова служба України;
- Державна аудиторська служба України;
- Рахункова Палата України.

Міністерство фінансів України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Міністерство фінансів України забезпечує формування та реалізує державну фінансову, бюджетну та боргову політику, державну політику у сфері міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів тощо.

Законодавчі акти, які регламентують діяльність Міністерства фінансів України

Бюджетний кодекс України (ст. 113)

Господарський кодекс України (ст. 363)

Постанова КМУ від 20.08.02.2014 № 375 (із змінами від 16.07.2020) «Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України»

Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю»

Державна казначейська служба України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, бухгалтерського обліку виконання бюджетів.

**Законодавчі акти, які регламентують діяльність
Державної казначейської служби України**

Бюджетний кодекс України (ст. 113)

Господарський кодекс України (ст. 363)

Постанова КМУ від 15.04.2015 № 2153 «Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України»

Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю»

Державна податкова служба України – є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування.

**Законодавчі акти, які регламентують діяльність
Державної податкової служби України**

Бюджетний кодекс України (ст. 113)

Господарський кодекс України (ст. 363)

Постанова КМУ від 6 березня 2019 р. № 227 «Про затвердження Положення про Державну податкову службу України»

Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю»

Державна аудиторська служба України – є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів та який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю.

Законодавчі акти, які регламентують діяльність Державної аудиторської служби України

Бюджетний кодекс України (ст. 113)

Господарський кодекс України (ст. 363)

Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю»

Постанова КМУ від 03.02.2016 № (із змінами від 11.09.2020)
«Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України»

Рахункова палата України – державний орган, який від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням.

Законодавчі акти, які регулюють діяльність Рахункової палати

Конституція України (ст. 98)

Бюджетний кодекс України (ст. 110)

Закон України «Про Рахункову палату»

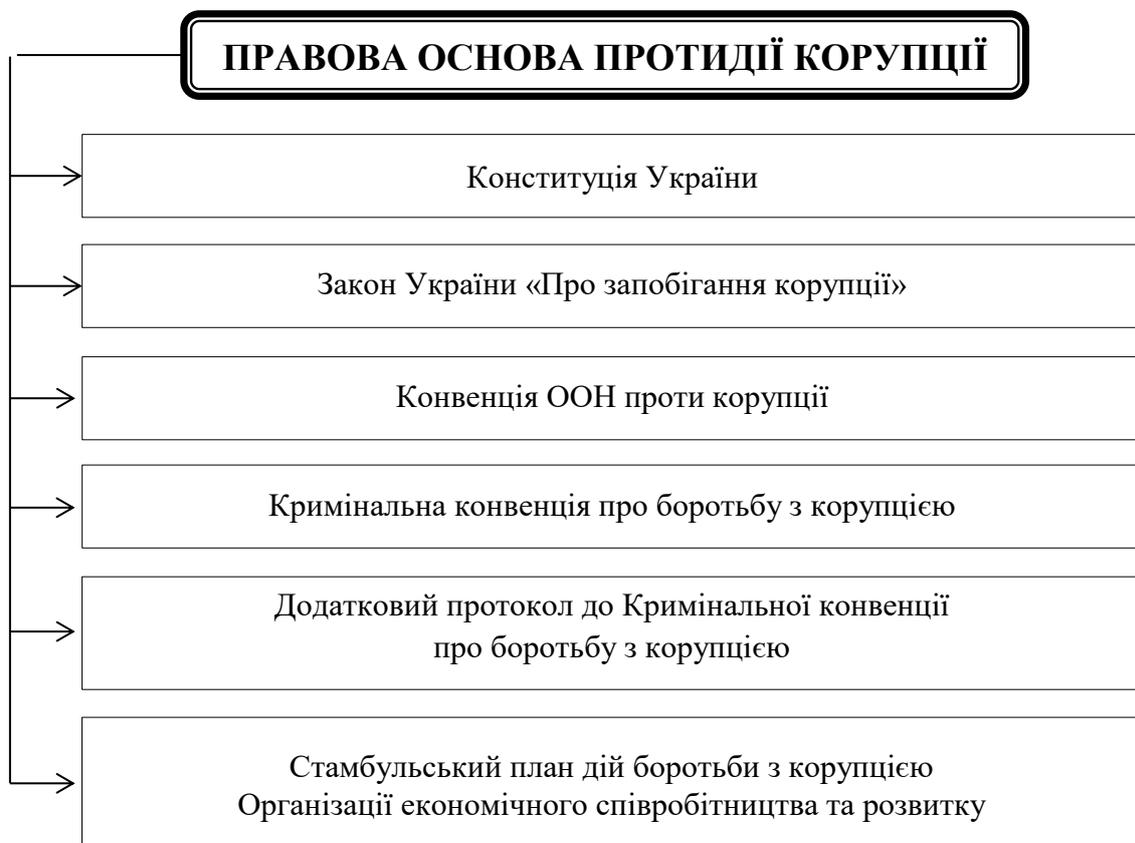
Регламент Рахункової палати від 28.08.2018 № 22-7 (в редакції зі змінами, затвердженими рішенням Рахункової Палати від 08.11.2019 № 31-3)

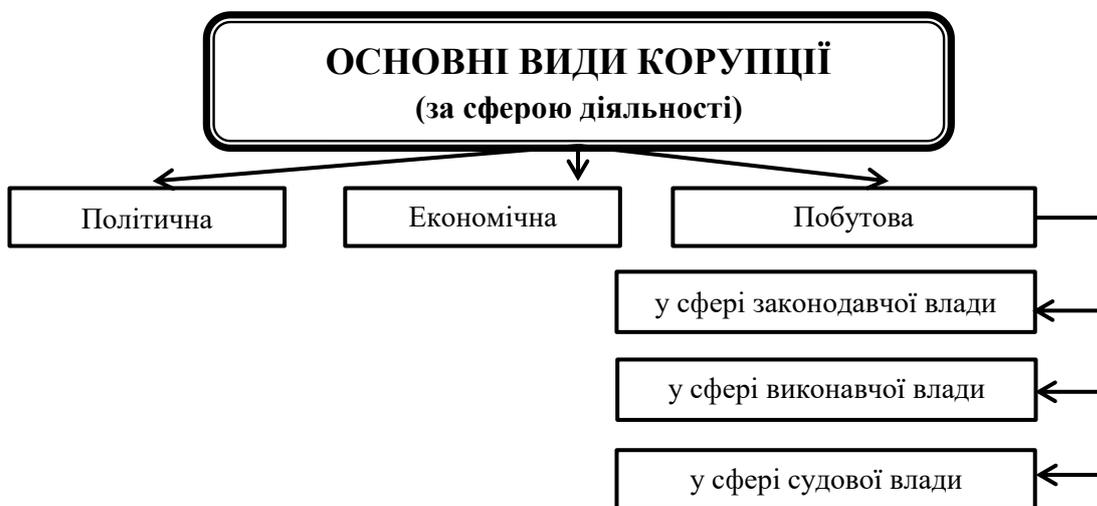
Повноваження державних органів фінансового контролю за дотриманням бюджетного законодавства з позиції забезпечення бюджетно-податкової безпеки	
Орган державного фінансового контролю	Повноваження
1	2
Верховна Рада України	<p>Здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства у процесі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розгляду Бюджетної декларації; – розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України; – внесення змін до закону про Державний бюджет України; – виконання закону про Державний бюджет України, зокрема шляхом заслуховування звітів про виконання Державного бюджету України (включаючи звіти головних розпорядників коштів державного бюджету про використання ними бюджетних коштів та результати виконання відповідних бюджетних програм); – розгляду річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України; – використання кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій.
Міністерство фінансів України	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечує формування та реалізує державну фінансову, бюджетну та боргову політику, державну політику у сфері міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів, бухгалтерського обліку та аудиту; – забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; – забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової, митної політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства.
Рахункова палата України	<p>Здійснює контроль за:</p> <ul style="list-style-type: none"> – використанням коштів місцевих бюджетів у частині трансфертів, що надаються з державного бюджету; – надходженням закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків і зборів або їх частки; – використанням коштів місцевих бюджетів у частині видатків, які визначаються функціями держави і передані на виконання АР Крим та місцевому самоврядуванню.

1	2
<p>Державна аудиторська служба України</p>	<p>Здійснює контроль за:</p> <ul style="list-style-type: none"> – цільовим, ефективним та результативним використанням коштів місцевих бюджетів; – достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах під час складання планових бюджетних показників; – відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми; – веденням бухгалтерського обліку, складанням фінансової і бюджетної звітності, та інших документів тощо.
<p>Державна казначейська служба України</p>	<p>Здійснює контроль за:</p> <ul style="list-style-type: none"> – веденням бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат місцевих бюджетів; – відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету; – відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми тощо.
<p>Державна податкова служба України</p>	<p>Реалізує:</p> <ul style="list-style-type: none"> – державну податкову політику та політику у сфері державної митної справи, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів; – внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування: державної податкової політики; державної політики у сфері державної митної справи; державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів.
<p>Підрозділи внутрішнього аудиту центральних та місцевих органів виконавчої влади</p>	<p>Забезпечують:</p> <ul style="list-style-type: none"> – дотримання принципів законності та ефективного і цільового використання бюджетних коштів; – здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції.

2.3. Сутність корупції, її види, наслідки та антикорупційна діяльність в бюджетно-податковій сфері

Корупція – це використання посадовою особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей задля отримання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе або інших осіб, а також відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди посадовій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей.

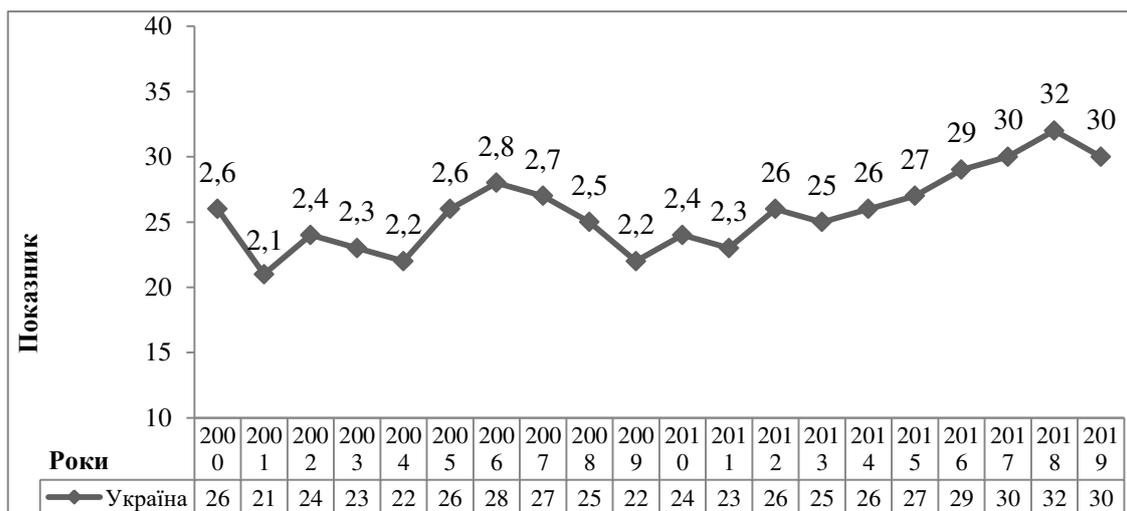

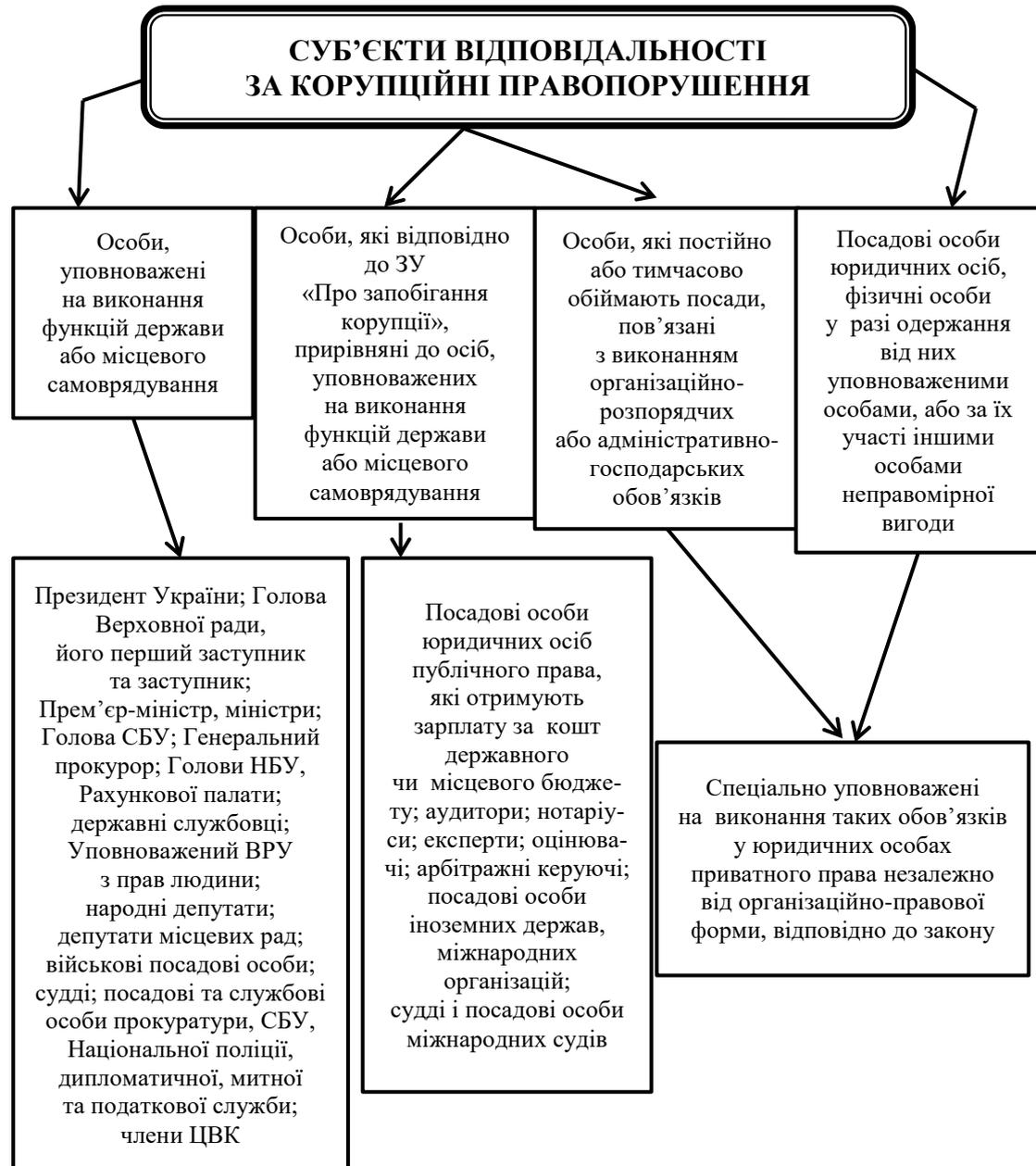
Рис. 2.1. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні, у 2000 – 2019 рр. [5]

Антикорупційна стратегія України – це один із пріоритетів запобігання та протидії корупції, під якою розуміється нормативно-правовий акт, який містить чітко визначену програму дій, спрямовану на зниження рівня корупції, шляхом усунення причин та умов корупції, комплексного застосування правоохоронними органами адекватних заходів протидії корупції та поширення пропаганди проти корупції.

Корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене посадовою особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає перелік осіб (суб'єктів відповідальності), які, виконуючи функції держави або органів місцевого самоврядування, можуть бути притягнуті до відповідальності за вчинення **корупційних правопорушень**.

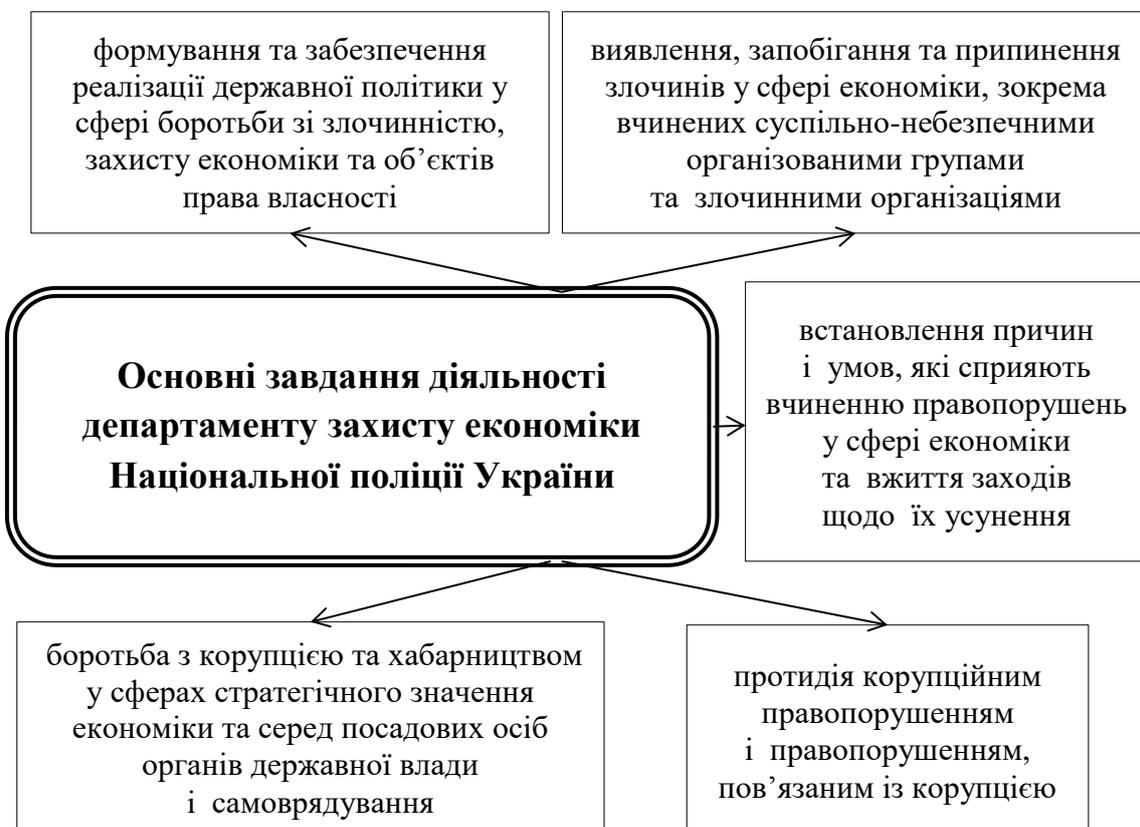

Антикорупційна діяльність – це здійснення запобіжних заходів, спрямованих на нейтралізацію криміногенних чинників й усунення сприятливих для корупції умов, а також виявлення фактів корупції із встановленням винних осіб та притягненням їх до відповідальності.

Профілактика корупції – це система цілеспрямованих дій, спрямованих на гарантування конституційних прав і свобод людини, забезпечення взаємного впливу органів державної влади та місцевого самоврядування, силових структур, інститутів та громадян щодо антикорупційної діяльності в бюджетно-податковій сфері на основі взаємодії, прозорості, відкритості та взаємовідповідальності.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

ПРАВА ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА ОКРЕМИХ ГРОМАДЯН У ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів у бюджетно-податковій сфері спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості

запитувати та одержувати від державних органів, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції в бюджетно-податковій сфері

проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проєктів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій

вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції в бюджетно-податковій сфері

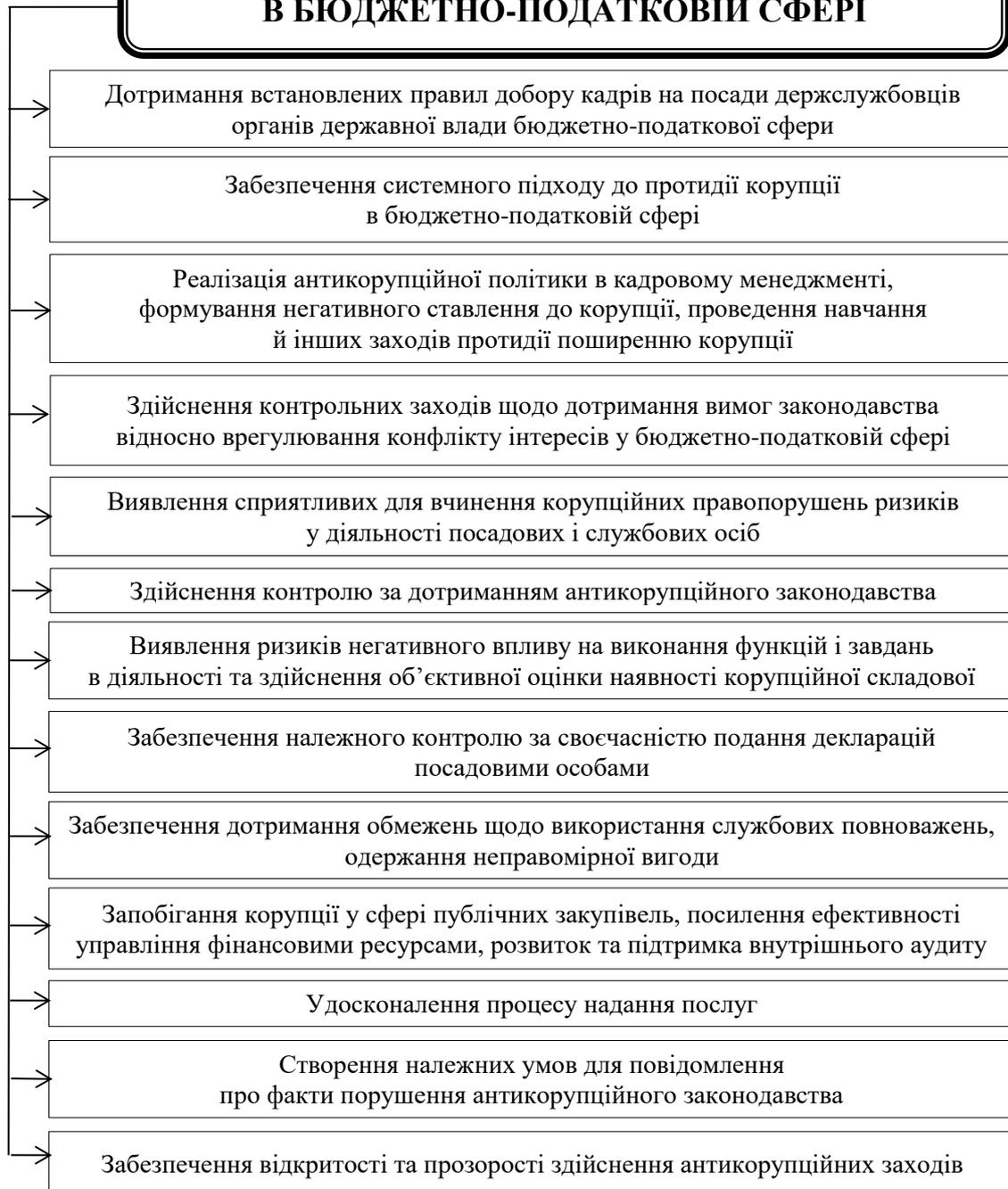
проводити, замовляти проведення досліджень, зокрема наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції в бюджетно-податковій сфері

проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції в бюджетно-податковій сфері

здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням водночас таких форм контролю, які не суперечать законодавству

здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції в бюджетно-податковій сфері

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІЙ СФЕРІ

Запитання для самоперевірки

1. Які нормативно-правові документи регламентують бюджетно-податкову безпеку?
2. Які основні поняття визначає Бюджетний кодекс України?
3. Дайте визначення сутності державного фінансового контролю.
4. Вкажіть мету та завдання державного фінансового контролю.
5. Назвіть основні функції Рахункової палати України.
6. Назвіть основні функції Верховної ради України.
7. Дайте характеристику та визначте правову основу діяльності Державної аудиторської служби України.
8. Визначити зміст корупції та її основні види.
9. У чому полягає зміст антикорупційної діяльності?
10. Охарактеризувати особливості антикорупційної діяльності в бюджетно-податковій сфері.
11. У чому полягає зміст профілактики корупції?
12. Визначити особливості Антикорупційної стратегії України.
13. Які види корупційних правопорушень ви знаєте?
14. Визначити перелік осіб, які можуть бути притягнуті до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.
15. Які заходи запобігання корупції в бюджетно-податковій сфері ви знаєте?

Тестові завдання

- 1. Граничний обсяг державного боргу визначається:**
 - а) Бюджетним кодексом України;
 - б) Податковим кодексом України;
 - в) Законом України «Про Державний бюджет України»;
 - г) Конституцією України.

- 2. Значення фінансового контролю полягає в:**
 - а) утвердженні законності й демократії в суспільстві;
 - б) запобіганні правопорушенням і зловживанням, захисті і збереженні власності;
 - в) виявленні порушень і відхилень від вимог чинного законодавства й обґрунтуванні рішень та дій для притягнення до відповідальності винних посадових осіб;
 - г) всі відповіді правильні.

- 3. Вищий орган у системі органів виконавчої влади:**
 - а) Верховна Рада України;

- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Президент України;
- г) Національний банк України.

4. Мета внутрішнього контролю – це:

- а) встановлення правильності, законності та цільового призначення бюджетних асигнувань, що виділяються на утримання установи, а також контроль бюджетних коштів на всіх стадіях виконання бюджету;
- б) встановлення порушень у фінансово-господарській діяльності, виявлення винних осіб та застосування штрафних санкцій;
- в) представлення керівництву підприємства достовірної інформації про стан діяльності та дисципліни, своєчасне виявлення помилок та резервів.

5. Нормативно-правовий акт, який містить чітко визначену програму дій, спрямовану на зниження рівня корупції, шляхом усунення причин та умов корупції, комплексного застосування правоохоронними органами адекватних заходів протидії корупції та поширення пропаганди проти корупції, – це:

- а) Закон України «Про запобігання корупції»;
- б) Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією;
- в) Антикорупційна стратегія України;
- г) Конвенція ООН проти корупції.

6. Перелік осіб, які, виконуючи функції держави або органів місцевого самоврядування, можуть бути притягнуті до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень визначає:

- а) Закон України «Про запобігання корупції»;
- б) Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією;
- в) Антикорупційна стратегія України;
- г) Конвенція ООН проти корупції.

7. Антикорупційна діяльність – це:

- а) діяння, що містить ознаки корупції, вчинене посадовою особою, за яке законом встановлено відповідальність;
- б) пріоритетні заходи запобігання та протидії корупції;
- в) досягнення достатнього рівня бюджетно-податкової безпеки у фінансовій сфері;
- г) здійснення запобіжних заходів, спрямованих на нейтралізацію криміногенних чинників й усунення сприятливих корупції умов, а також виявлення фактів корупції із встановленням винних осіб та притягненням їх до відповідальності.

8. Спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є:

- а) Національне агентство з питань запобігання корупції;
- б) Національне антикорупційне бюро;

- в) Органи Національної поліції України;
- г) усі відповіді правильні.

9. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування є:

- а) суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення;
- б) об'єктами відповідальності за корупційні правопорушення;
- в) учасниками корупційних правопорушень;
- г) спеціально уповноваженими вчинення корупційних правопорушень.

10. Корупційне правопорушення – це:

- а) діяння, що містить ознаки корупції, вчинене посадовою особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність;
- б) діяння, спрямоване на зниження рівня корупції, шляхом усунення причин та умов корупції, комплексного застосування правоохоронними органами адекватних заходів протидії корупції та поширення пропаганди проти корупції;
- в) діяння, спрямоване на нейтралізацію криміногенних чинників й усунення сприятливих корупції умов, а також виявлення фактів корупції із встановленням винних осіб та притягненням їх до відповідальності;
- г) правильної відповіді немає.

Практичні завдання

1. Провести економіко-правовий аналіз нормативно-правового забезпечення антикорупційної діяльності в бюджетно-податковій сфері.
2. Дослідити зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в бюджетно-податковій сфері.

Список використаних джерел до теми

1. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 р. № 2456-VI; поточна редакція від від 27.02.2020 на підставі – v003p710-20 / (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Контроль за використанням державних фінансів в Україні: методичний посібник. Київ, 2015. 24 с. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/kontrol_derj_fin.pdf

3. Податковий кодекс України: від 02.12.2010 № 2755-VI (Редакція станом на 14.10.2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Положення про Державну аудиторську службу України. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF>
5. Положення про Державну казначейську службу України. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF>
6. Положення про Державну податкову службу України. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>
7. Положення про Міністерство фінансів України Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>
8. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 14.07.2020).
9. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993.
10. Про Рахункову палату: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576> 19

Тема 3

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

- 3.1. Зміст бюджетно-податкової політики та її роль у фінансовій політиці держави
- 3.2. Види та механізм реалізації бюджетно-податкової політики
- 3.3. Інструменти реалізації бюджетно-податкової політики

Основні поняття та терміни: бюджетна політика, податкова політика, види бюджетно-податкової політики, механізм реалізації бюджетно-податкової політики, принципи та інструменти бюджетно-податкової політики

3.1. Зміст бюджетно-податкової політики та її роль у фінансовій політиці держави

Фінансова політика – це частина економічної політики, що проявляється у використанні державних фінансових ресурсів, регулюванні доходів і видатків, формуванні й використанні державного бюджету, податковому регулюванні, управлінні грошовим обігом, регулюванні курсу національної грошової одиниці.

Складовими фінансової політики є бюджетна та податкова політики.

Бюджетна політика – це спрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо формування або/та регулювання бюджетних відносин з метою забезпечення умов сталого тривалого розвитку економіки країни та стабільного задоволення соціальних потреб населення.

Державна податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави.

Бюджетно-податкова безпека забезпечується в рамках бюджетної політики.

Бюджетно-податкова політика – це спрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо формування або/та регулювання суспільних відносин щодо надходжень та витрат бюджету.

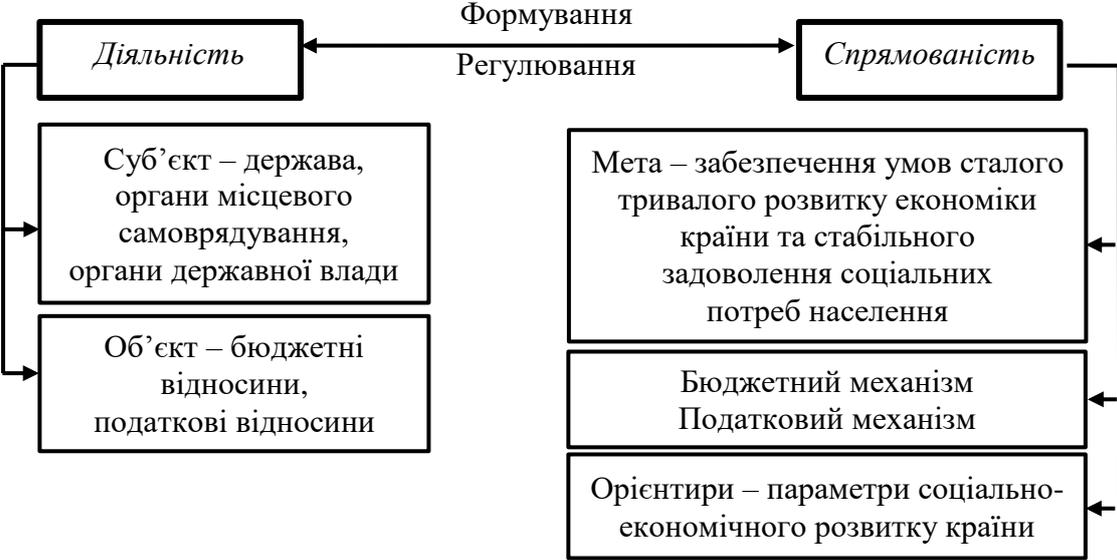
МЕТА БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

- оптимізація та раціоналізація формування доходів і використання державних фінансових ресурсів;
- підвищення ефективності державних інвестицій в економіку;
- узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин;
- регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості під час перерозподілу національного доходу.

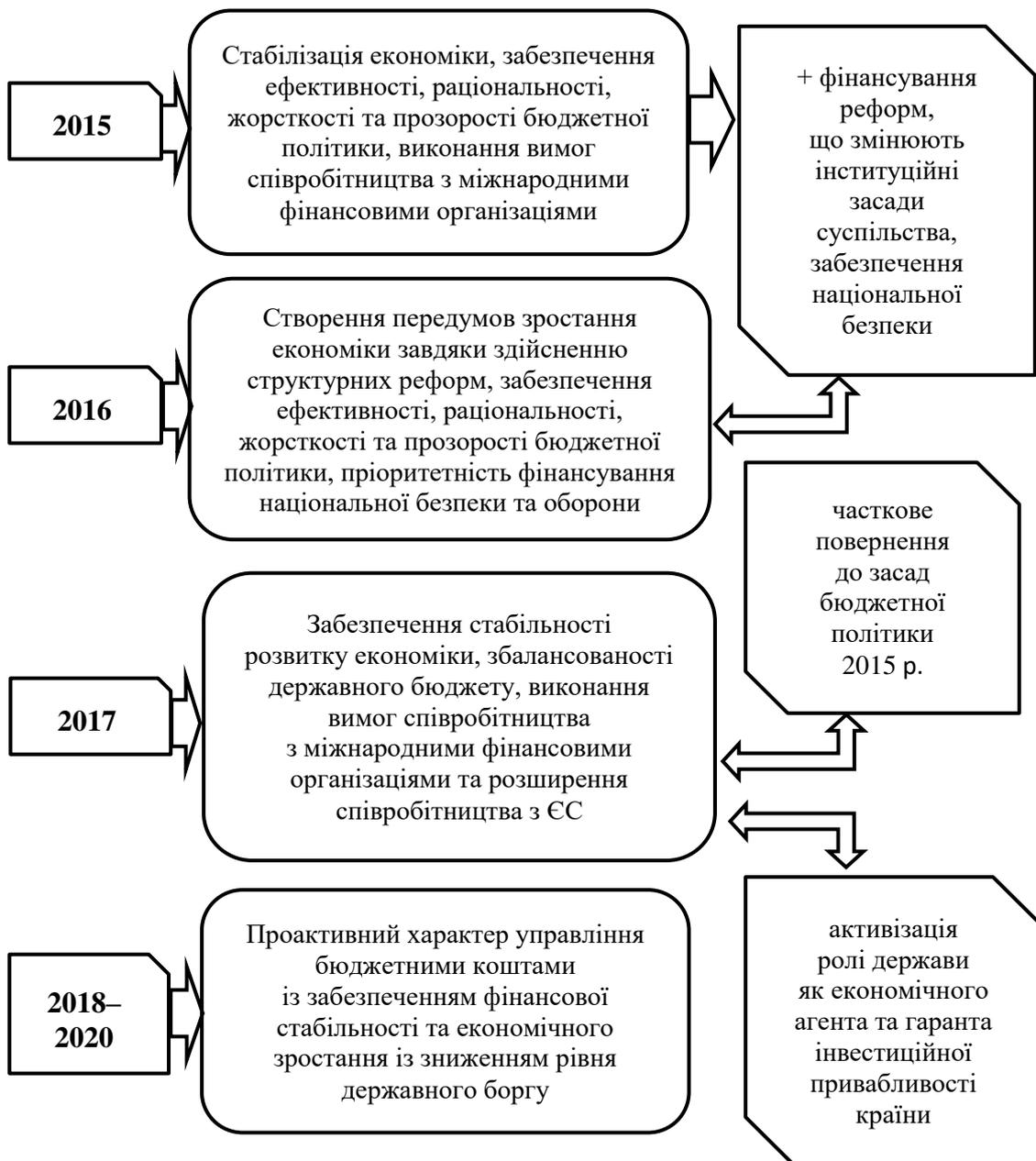
БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

Спрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо формування або/та регулювання бюджетних відносин задля забезпечення умов сталого тривалого розвитку економіки країни та стабільного задоволення соціальних потреб населення

ЕВОЛЮЦІЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

У ПЕРІОД 2015–2020 рр.

Бюджетно-податкова політика охоплює такі взаємозв'язані напрями діяльності держави:

- політика у сфері доходів держави – податкова;
- політика у сфері видатків держави – видаткова;
- політику у сфері міжбюджетних відносин, або міжбюджетну політику.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

концептуалізація розвитку бюджету для забезпечення соціально-економічного розвитку

визначення основних способів мобілізації фінансових ресурсів у розпорядження держави

визначення напрямів використання коштів бюджету для виконання основних функцій держави, способів розподілу коштів і механізму здійснення видатків

державне фінансування окремих програм

ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Нестабільність та внутрішня суперечність податкового законодавства, що не дає змоги фіскальній політиці виконувати роль автоматичного стабілізатора економіки

Розробка дискреційних заходів не зважає на наявність часових лагів, що зводить ефективність фіскальної політики до нуля.

Високий рівень податкового навантаження на бізнес, що стримує підприємницьку активність та розвиває тіньовий сектор економіки

Велике податкове навантаження на фонд оплати праці, що сприяє тінізації заробітної плати, поширенню виплат «в конвертах»

Нераціональний розподіл податків між державним і місцевими бюджетами, що зумовлює хронічну дефіцитність місцевих бюджетів та обмежує фінансову свободу місцевих органів влади

Наявність великої кількості соціальних пільг, безсистемне їхнє надання, відсутність пільг інвестиційного характеру

Складність системи адміністрування податків

Цілі бюджетно-податкової політики в Україні:

- стабілізація економіки та орієнтація на економічне зростання;
- стимулювання розвитку пріоритетних сфер діяльності та структурних перетворень;
- досягнення різкого структурного зрушення економічних пропорцій на користь тих виробників, які працюють безпосередньо на задоволення потреб населення;
- стримування інфляційних процесів;
- забезпечення достатніх надходжень до бюджету для фінансування невідкладних соціальних програм;
- створення найсприятливіших умов для стимулювання ділової інвестиційної активності, розвитку підприємництва;
- перерозподіл фінансових ресурсів держави задля бюджетного вирівнювання регіонів тощо.

Основні функції бюджетно-податкової політики

Фіскальна функція	Функція економічного регулювання (стабілізаційна)	Функція вирівнювання доходів
<p>Бюджетно-податкова політика забезпечує необхідні ресурси для урядової діяльності, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> • на військово-оборонні витрати; • реалізацію економічних та соціальних програм; • підтримку уряду тощо. 	<p>Податки та видатки бюджету використовуються як інструменти управління економікою та досягнення певних цілей економічної політики з метою:</p> <ul style="list-style-type: none"> • підтримки фінансової стабільності та збалансованості в країні; • забезпечення фінансової цілісності держави; • створення стимулів для соціально-економічного розвитку країни. 	<p>Бюджетно-податкове регулювання є інструментом перерозподілу ВВП за допомогою певних методів та інструментів оподаткування, а також системи трансфертних виплат малозабезпеченим, безробітним, інвалідам, сиротам та ін.</p>

Типи бюджетно-податкової політики

Критерій класифікації	Типи бюджетно-податкової політики	Зміст бюджетно-податкової політики
базового пріоритету побудови	дохідна	можливості витрат визначаються залежно від зібраних у бюджет коштів
	витратна	бюджет мобілізує максимально можливі обсяги коштів для покриття запланованих витрат
	контрольно-регулюючий тип	пріоритет надається регулюванню через диверсифікацію податкового навантаження та відчутну роль державного сектора у виробництві
	комбінований тип	на певних рівнях охоплює елементи кожного із попередніх типів
предметно-функціональної спеціалізації	податкова; митна; соціальна (соціальні трансферти); науково-освітня; пенсійна; інвестиційна (державні інвестиції); інфраструктурна; оборонна.	бюджетно-податкова політика відповідно до предмету регулювання.

Критерії ефективності бюджетно-податкової політики:

- рівень збирання бюджетних доходів загалом і податків зокрема;
- рівень виконання бюджетних зобов'язань;
- величина бюджетного дефіциту, параметри та швидкість зростання державного боргу;
- обсяг фінансових ресурсів, що спрямовуються на обслуговування державного боргу;
- рівень монетизації бюджетних потоків;
- величина валютних резервів, що використовуються для фінансування бюджетного дефіциту;
- ступінь виконання законодавчих і привірняних до них актів про бюджет;
- величина простроченої заборгованості з грошових виплат унаслідок браку бюджетного фінансування;
- величина простроченої заборгованості бюджетних установ через їх недофінансування тощо.

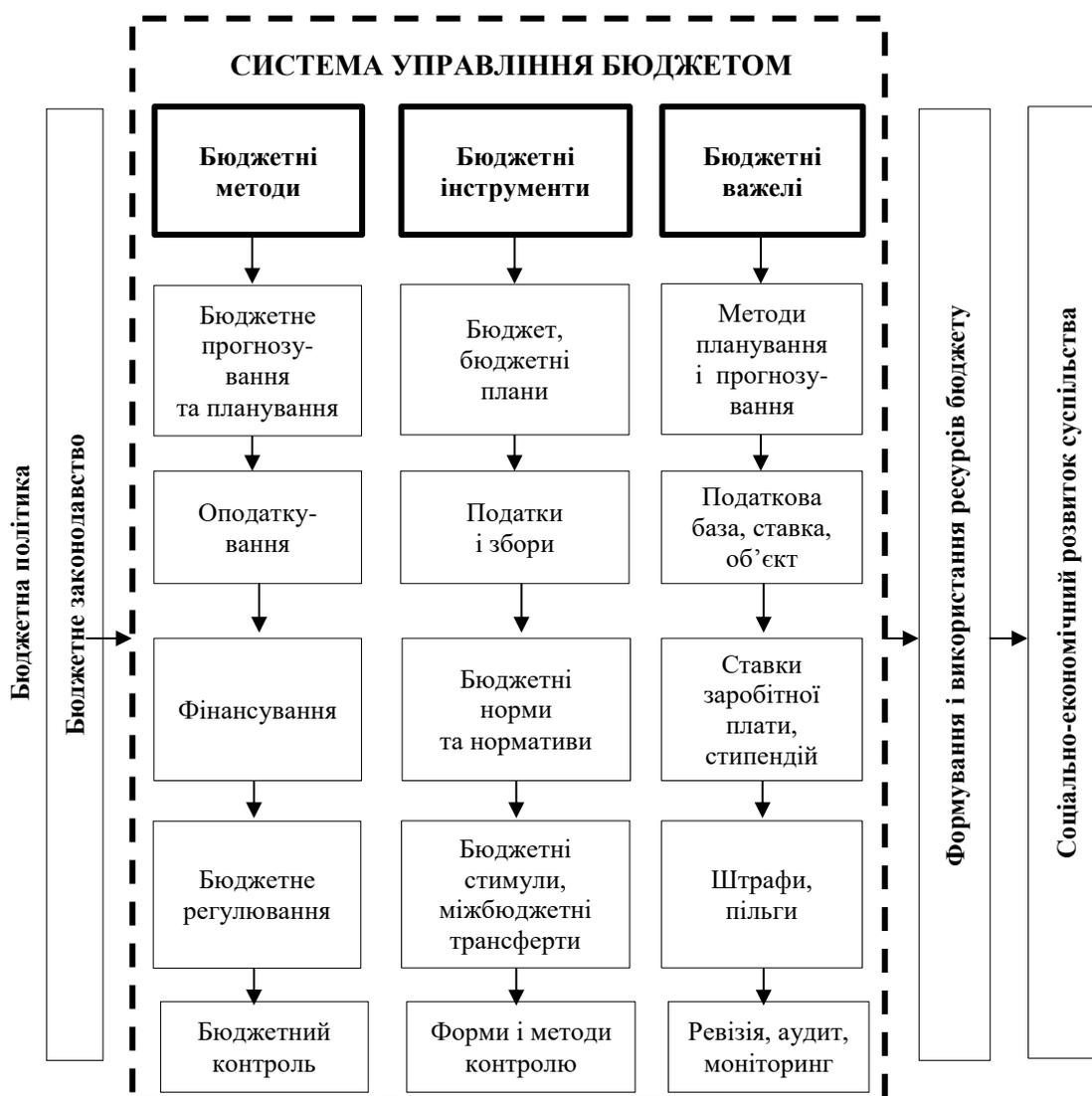
Недоліки інституційного забезпечення бюджетно-податкової політики

Основні поняття	Наслідки
– поняття бюджетно-податкової політики, її структура, методи й інструменти, організаційне забезпечення реалізації не визначені в жодному нормативно-правовому акті;	– можливі компоненти бюджетно-податкової політики виокремлюються тільки через компоненти бюджетного та податкового механізмів, регулювання бюджетних та податкових правовідносин, інші способи імплементації бюджетно-податкового законодавства;
– не регламентовані концептуальні засади бюджетно-податкової політики, зміст яких фіксується у бюджетних резолюціях;	– це обумовлює неусталеність не тільки за змістом, але і за структурою, а також визначає відсутність стратегічності у формуванні бюджетно-податкової політики, необґрунтованість стратегічних орієнтирів;
– формально не встановлено взаємозв'язок «національна безпека ↔ фінансова безпека ↔ бюджетно-податкова безпека».	– якщо фінансова безпека визначається як компонент національної безпеки, то значущість бюджетно-податкової безпеки в забезпеченні фінансової, зважається тільки під час розрахунку її індексу.

3.2. Механізм реалізації бюджетно-податкової політики

Бюджетно-податковий механізм – це складна економічна форма цілеспрямованої взаємодії його елементів для забезпечення мобілізації фінансових ресурсів держави та їх використання відповідно до бюджетної політики держави.

Бюджетно-податковий механізм – це сукупність методів, форм, інструментів, прийомів і важелів впливу бюджетно-податкової сфери на стан розвитку економіки.

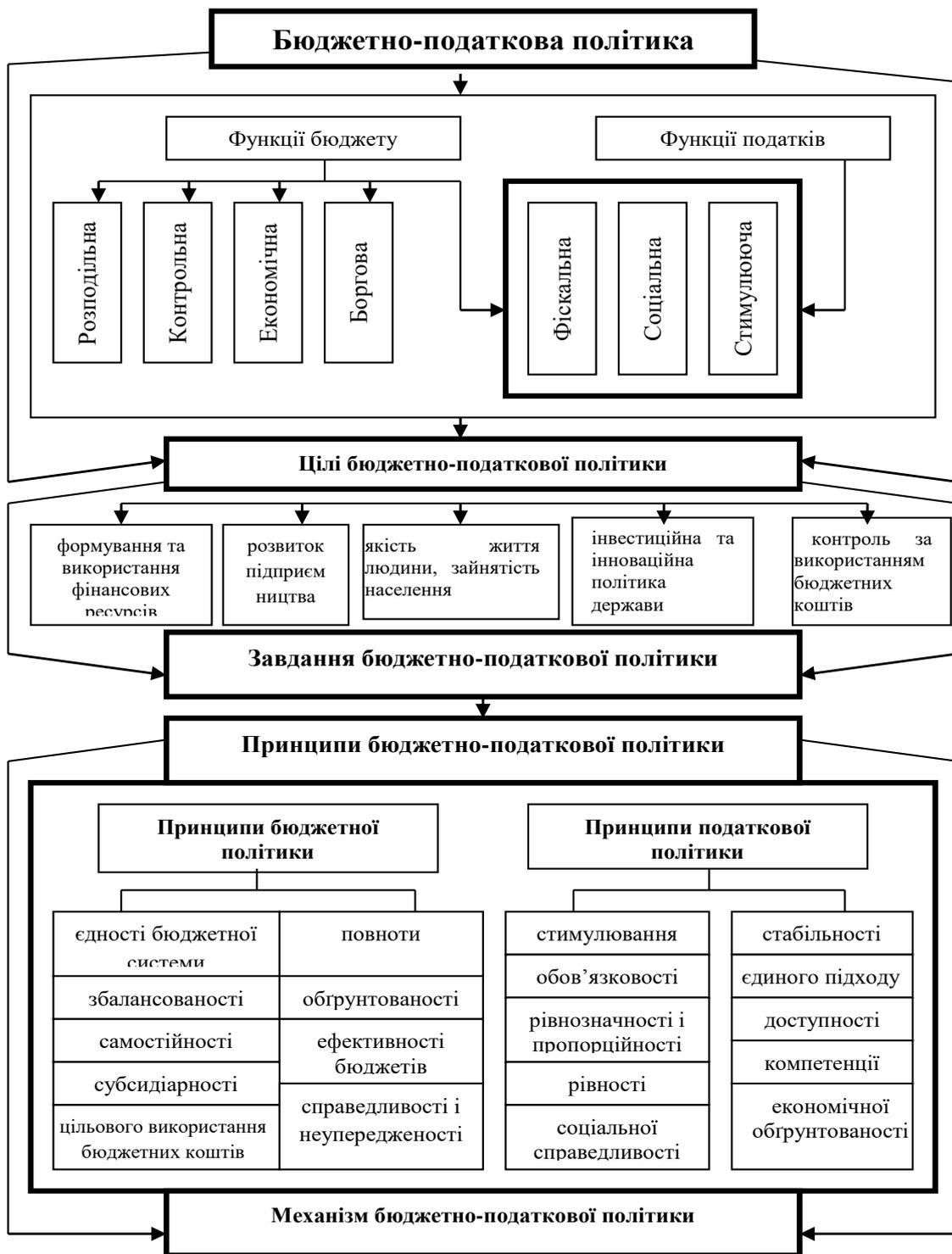

Рис. 3.1. Структурні елементи бюджетно-податкового механізму

ТИПОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОГО МЕХАНІЗМУ

Кількісна характеристика проявляється в обсязі фінансових ресурсів, які мобілізуються і використовуються бюджетною системою

Якісну характеристику визначає сам механізм формування і використання фінансових ресурсів території, через використання бюджетних інструментів (ставок, норм, строків, стимулів, санкцій тощо), задля досягнення кількісних результатів

Бюджетно-податкове регулювання фінансового потенціалу території полягає у системі фінансових методів, важелів та інструментів, якими користуються у своїй роботі державні та місцеві органи влади для забезпечення економічного розвитку територій і держави загалом.

ЗАХОДИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

надання суб'єктам господарювання і населенню державних послуг

справедливий перерозподіл доходів суспільства

досягнення бюджетної збалансованості

прозорість поточних цілей державного регулювання економіки

Роль і місце **бюджетно-податкового регулювання** в системі державного регулювання економіки залежить від трьох основних чинників: ролі держави в регулюванні економічних процесів, чутливості економічного середовища до змін у сфері фіскальних відносин та тієї частини національного продукту, рух якої опосередковується державою за допомогою фіскальних інструментів.

Бюджетно-податкове регулювання: наслідки впливу

«Провали ринку» негативні прояви ринкового саморегулювання	«Провали державного втручання» негативні наслідки бюджетно-податкового регулювання
<ul style="list-style-type: none"> – довготривалий економічний спад, криза; – надмірна інфляція; – неефективна структура виробництва; – проблеми реалізації науково-технічного потенціалу; – негативний вплив економічної діяльності різних суб'єктів ринку на навколишнє середовище; – соціальна несправедливість ринку, економічна нерівність тощо 	<ul style="list-style-type: none"> – слабкий соціальний захист окремих груп населення; – нерівномірність розподілу фінансових ресурсів або взагалі їх відсутність на ті соціальні потреби та сфери економіки, де приватний сектор не працює чи працює слабо; – нерівномірність соціально-економічного розвитку територій, регіонів; – надмірний податковий тягар, що його несуть різні суб'єкти економіки тощо

3.3. Інструменти реалізації бюджетно-податкової політики

Інструменти бюджетно-податкової політики поділяються на адміністративно-правові та економічні, які охоплюють: законодавчу базу, видатки бюджету, державний борг та дефіцит, податкові надходження та елементи податку, податкове навантаження.

Характеристики інструментів бюджетно-податкової політики держави:

- характеризуються дією **мультиплікаторів**: податкового, державних витрат, збалансованого бюджету;
- застосування різних **важелів** у межах форм забезпечення механізму регулювання: фінансового, організаційно-економічного, інформаційного та нормативно-правового забезпечення.

Функції інструментів бюджетно-податкової політики:

- регулююча;
- стимулююча;
- ресурсоутворююча.

ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

	бюджетні видатки
	бюджетні інвестиції
	бюджетні позики
	бюджетний дефіцит
	міжбюджетні трансферти
	податки та їх ставки
	податкові пільги

Класифікація інструментів бюджетно-податкової політики

Класифікаційні ознаки	Види витрат
Капітальні витрати	<ul style="list-style-type: none"> – частина витрат бюджету, що забезпечує інноваційну та інвестиційну діяльність держави; – витрати, призначені для інвестицій в діючі або створювані організації; – кошти, що надаються як бюджетні кредити на інвестиційні цілі юридичним особам; – кошти, що виділяються на проведення капітального ремонту; – витрати, під час здійснення яких створюється або збільшується державне майно та ін.
Поточні витрати	<ul style="list-style-type: none"> – частина витрат бюджету, що забезпечує: – поточне функціонування органів державної влади; – поточне функціонування органів місцевого самоврядування; – поточне функціонування бюджетних установ; – державну підтримку бюджетів інших рівнів; – державну підтримку окремих галузей економіки.
Основні статті витрат	<ul style="list-style-type: none"> – загальнодержавні питання; – національна оборона; – національна безпека і правоохоронна діяльність; – національна економіка; – житлово-комунальне господарство; – охорона навколишнього середовища; – освіта; – культура, кінематографія, засоби масової інформації; – охорона здоров'я та спорт; – соціальна політика; – міжбюджетні трансферти.

Стратегія як інструмент реалізації бюджетно-податкової політики

Метою є побудова сучасної та ефективної системи управління державними фінансами, яка здатна надавати якісні державні послуги, ефективно акумулюючи ресурси та розподіляючи їх відповідно до пріоритетів розвитку держави у середньо- та довгостроковій перспективі.

Основні завдання	Очікувані результати розвитку БПБ
<ul style="list-style-type: none"> – повноцінне впровадження стратегічного та середньострокового бюджетного планування, що забезпечить розподіл ресурсів відповідно до визначених пріоритетів держави та посилення загальної бюджетно-податкової дисципліни; – запровадження дієвої системи планування і оцінювання виконання державного бюджету, підвищення ролі і відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів щодо визначення пріоритетів своєї діяльності та ефективного використання таких коштів для їхнього досягнення; – підвищення ефективності державних видатків завдяки проведенню комплексного аналізу доцільності та ефективності видачків і зміни підходів до їх здійснення шляхом переходу від утримання установ до надання якісних державних послуг; – підвищення якості та ефективності адміністрування податків і зборів та рівня дотримання вимог податкового законодавства; – посилення контролю за фіскальними ризиками та здійснення заходів для їхнього мінімізації, зокрема щодо державних підприємств, державних гарантій та інших умовних боргових зобов'язань; – забезпечення стратегічного розподілу та проведення моніторингу державних інвестицій; – підтримка процесу бюджетної децентралізації шляхом забезпечення чіткого розподілу відповідних повноважень і ресурсів, а також забезпечення підзвітності місцевих бюджетів; – підвищення рівня управлінської підзвітності та ефективності внутрішнього контролю та аудиту в органах влади на центральному та місцевому рівні. 	<p style="text-align: center;"><i>за напрямом дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – податкова система; – макроекономічне та бюджетне прогнозування; – середньострокове бюджетне планування; – управління фіскальними ризиками; – управління державним боргом; – управління ліквідністю; – <i>за напрямом підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики</i> – стратегічне планування; – програмно-цільовий метод; – міжбюджетні відносини та фіскальна децентралізація; – <i>за напрямом забезпечення ефективного виконання бюджету</i> – система публічних закупівель; – управління державними інвестиціями; – бухгалтерський облік у державному секторі; – державний внутрішній фінансовий контроль; – державний фінансовий контроль; – незалежний зовнішній фінансовий контроль; – підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами; – прозорість бюджету та участь громадян у бюджетному процесі; – застосування інформаційних технологій в управлінні державними фінансами.

Джерело: Стратегія розвитку системи управління державними фінансами.

Використання **інструментів бюджетно-податкової політики** як засобів проведення **антициклічної політики** в період економічного спаду з метою стимулювання економічної активності.

Інструментом таких реформувань є збільшення видатків бюджету. Такий сценарій бюджетно-податкової політики дає змогу оцінити ефективність змін видатків бюджету для стимулювання економічного зростання та визначити, який з типів видатків є більш ефективним із фіскального погляду і може забезпечити вищий рівень доходів бюджету в майбутньому – видатки на фінансування державних програм із наукових розробок чи видатки на підвищення рівня заробітних плат працівникам бюджетних установ.

Вплив бюджетно-податкової політики на формування дохідної та видаткової частини Державного бюджету України

1	основним бюджетоутворюючим податком є податок на додану вартість, величина якого протягом 5-ти років зберігала тенденцію до зростання;
2	надходження з податку на прибуток підприємств мали тенденцію до зниження, що пояснюється політично-економічною кризою;
3	тенденцією до зростання характеризуються податок на доходи фізичних осіб та акцизний податок, що пояснюється перерозподілом коштів, отриманих від стягнення податку на доходи фізичних осіб у відсотковому відношенні між державним та місцевим бюджетами та збільшенням ставок і розширенням податкової бази акцизного податку;
4	обсяг видатків також характеризується стрімким зростанням, внаслідок чого виникає дефіцит бюджет, так як обсяг видатків зростає більш швидкими темпами ніж обсяг доходів. Зміни, які зазнала бюджетно-податкова політика, сприяли збільшенню обсягу податкових надходжень, але це не вплинуло на зменшення обсягу дефіциту;
5	зменшення ставки на прибуток та відміна ЄСВ для фізичних осіб та введення єдиної зниженої ставки для юридичних осіб дещо зменшили податкове навантаження, але суб'єкти господарювання є збитковими, а домогосподарства в умовах високої інфляції та зростанням цін на товари лише підтримують рівень споживання.

Напрями вдосконалення бюджетно-податкової політики:

- створення ефективної ринкової інфраструктури;
- неухильно дотримуватись процедури затвердження бюджету та законодавчо затвердити прозорість процесу руху грошових коштів;
- розроблення системи жорсткого контролю над бюджетним процесом та індикаторів результативності витрат бюджетних коштів;
- розроблення механізму персональної відповідальності за цільове та ефективне витрачання коштів державного бюджету;
- підвищення державних соціальних стандартів та гарантій; ∞ розроблення та законодавчо регламентувати чітку програму виходу з кризи;
- введення прогресивної шкали оподаткування для податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб;
- удосконалення в частині бюджетного відшкодування ПДВ та перегляд його ставок;
- після проведення реформування податкової системи ввести мораторій на внесення змін до законодавчо-правових актів; збільшення питомої ваги прямих податків через розширення податкової бази;
- державна підтримка та стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності.

1. Розроблення системи ефективних стимулів, що сприятимуть виходу з «тіні», а саме:

- зменшення відрахувань до соціальних фондів та введення єдиного соціального податку (не більше 20 %);
- удосконалення та запровадження ефективної системи спрощеного оподаткування для малого й середнього бізнесу;
- скорочення та впорядкування податкових пільг;
- спрощення адміністрування податків.

2. Розроблення системи ефективного бюджетного контролю за економічною діяльністю, що передбачає можливі заходи:

- внесення Верховною Радою змін до законодавства, які посилять відповідальність за несплату податків;
- розроблення та ухвалення нормативних актів про обов'язкову декларацію доходів у разі придбання власності на велику суму;
- розроблення законопроектів про порядок проведення регулюючими органами перевірок діяльності суб'єктів підприємництва;
- посилення податкового адміністрування та зменшення можливостей для ухилення від сплати податків через недосконалість законодавства тощо.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення бюджетно-податкової політики.
2. Значення бюджетно-податкової політики для соціально-економічного розвитку.
3. Види бюджетно-податкової політики, здійснювані з метою згладжування циклічних коливань економіки.
4. Види бюджетно-податкової політики залежно від характеру здійснення бюджетно-податкової політики виокремлюють.
5. Інструментами бюджетно-податкової політики держави є?
6. Форми податкової політики.
7. Поняття бюджетного механізму.
8. Назвіть складові бюджетного механізму.
9. Призначення бюджетного механізму зводиться до таких основних функцій як?
10. Які елементи охоплює перелік характеристик бюджетних дисбалансів?

Тестові завдання

1. Бюджетно-податкова політика це:

- а) цілеспрямована діяльність держави щодо використання державного бюджету;
- б) діяльність держави щодо використання державного бюджету;
- в) діяльність держави щодо формування та використання державного бюджету;
- г) всі відповіді правильні.

2. Бюджетно-податкова політика сприяє:

- а) зростанню інвестиційних можливостей держави та підприємницької активності;
- б) підвищенню рівня соціальної захищеності громадян;
- в) зміцненню конкурентоспроможності економіки;
- г) усі відповіді правильні.

3. Бюджетно-податкова політика, що здійснюється з метою згладжування циклічних коливань економіки буває:

- а) експансіоністська (стимулююча), рестриктивна (стримуюча);
- б) рестриктивна (стримуюча);
- в) експансіоністська (стимулююча);
- г) усі відповіді правильні.

4. Залежно від характеру здійснення бюджетно-податкової політики виокремлюють:

- а) дискреційну (або активну) політику;
- б) автоматичну (пасивну) політику;
- в) дискреційну. (пасивну);
- г) правильні відповіді *а* та *б*.

5. Інструментами бюджетно-податкової політики держави є:

- а) державний бюджет, податки, державні витрати.
- б) місцевий бюджет, доходи та видатки;
- в) доходи та видатки державних та місцевих бюджетів;
- г) усі відповіді правильні.

6. Форми податкової політики:

- а) політика максимальних податків;
- б) політика економічного розвитку;
- в) політика виважених податків;
- г) усі відповіді правильні.

7. Бюджетний механізм – це:

- а) організація налагодження роботи економіки і фінансів;
- б) сукупність методів і важелів бюджетного впливу на соціально-економічний розвиток;
- в) складна економічна форма цілеспрямованої взаємодії його елементів для забезпечення мобілізації фінансових ресурсів держави та їх використання;
- г) всі відповіді правильні.

8. Складові бюджетного механізму:

- а) бюджетне планування та прогнозування;
- б) бюджетні норми та нормативи;
- в) бюджетний контроль;
- г) всі відповіді правильні.

9. Призначення бюджетного механізму зводиться до основних функцій:

- а) фінансового забезпечення;
- б) фінансового регулювання економічних і соціальних процесів у державі;
- в) фінансового регулювання економічних процесів;
- г) правильні відповіді *а* та *б*.

10. Перелік характеристик бюджетних дисбалансів охоплює:

- а) оцінку вертикальних та горизонтальних дисбалансів;

- б) оцінку справедливості оподаткування, оцінку дисбалансів оподаткування;
- в) оцінку структури бюджетів, оцінку часових дисбалансів;
- г) всі відповіді правильні.

Список використаних джерел до теми

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI; поточна редакція від від 27.02.2020 на підставі – v003p710-20 / (офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Бюджетна система: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 624 с.
3. Валуйський І. А. Сценарне моделювання впливу бюджетної політики на розвиток економіки. *Економіка та підприємництво: зб. наук. праць*. 2017. № 39. С. 5–21.
4. Валуйський І. А. Шляхи удосконалення сучасної бюджетної політики України. *Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2018. № 1 (36). С. 133–139.
5. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 508 с.
6. Григоренко В. О. Теоретичні основи бюджетно-податкового регулювання процесу формування фінансового потенціалу території. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: <http://www.economy. nauka.com.ua/?op=1&z=1807>
7. Дем'янишин В. Г. Бюджетний механізм держави: сутність та роль у регулюванні соціально-економічних процесів. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2007. № 11. С. 3–11.
8. Державна казначейська служба України К.: Офіційний портал ДКСУ. URL: <http://treasury.gov.ua/>.
9. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 508 с.
10. Лук'яненко І. Г., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. Київ: НАУКМА, 2014. 230 с.
11. Мельник Т., Касянок К. Ідентифікатори фінансових дисбалансів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 5. С. 5–15.
12. Тарангул В. І. Бюджетно-податковий механізм у системі фінансового стимулювання розвитку регіонів. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 4 (59). С. 74–81.

Тема 4

ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ БЮДЖЕТНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

- 4.1. Сутність, класифікація та моніторинг загроз й ризиків бюджетній безпеці
- 4.2. Нецільове використання бюджетних коштів як провідна загроза бюджетній безпеці держави
- 4.3. Бюджетний дисбаланс як ризик неплатоспроможності держави
- 4.4. Тіньова економіка і корупція як загрози бюджетній безпеці держави

Основні поняття: загрози, ризики, нецільове використання бюджетних коштів, бюджетний дефіцит, неплатоспроможність держави, тіньова економіка, корупція, рівень тіньової економіки, Методика розрахунку рівня тіньової економіки, індекс сприйняття корупції.

4.1. Сутність, класифікація та моніторинг загроз й ризиків бюджетній безпеці

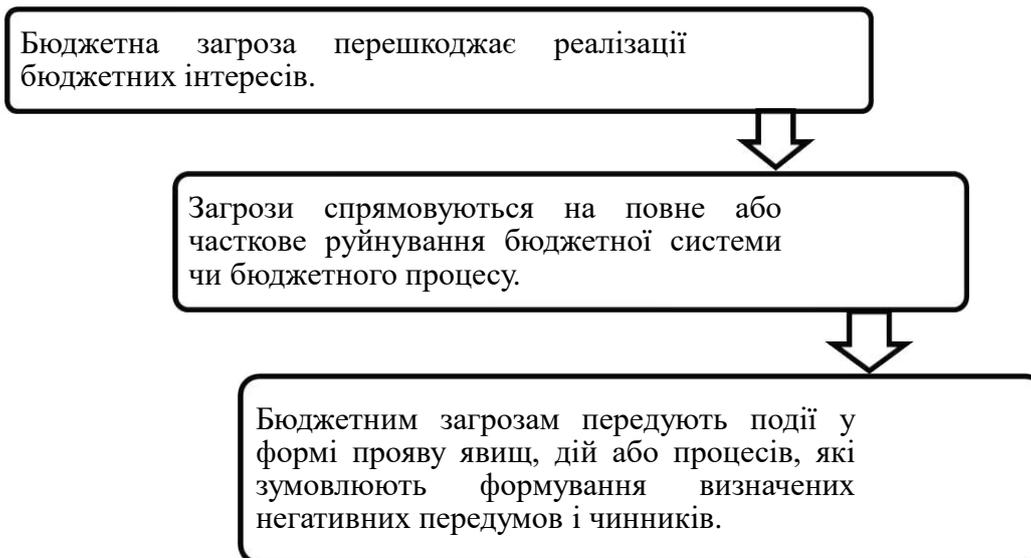
Загроза є «найвищим ступенем вірогідності перетворення небезпеки з можливості на дійсність, висловленим наміром одних суб'єктів завдати шкоди іншим, демонстрацією готовності здійснити насилля для завдання шкоди» [1].

Виникнення загрози можливе за певних умов, які знаходяться як у самому суб'єкті, якого вони стосуються, в його оточенні, так і у зв'язках суб'єкта з оточенням.

Загроза – це чинник, який зумовлює ймовірне руйнування системи, що призводить до кризових явищ.

Загроза безпеці – це сукупність умов та чинників, що створюють небезпеку життєво важливим економічним інтересам особи, суспільства і держави.

Загрози бюджетній безпеці – це сукупність негативних передумов і чинників, які перешкоджають повноцінній реалізації бюджетних інтересів та зумовлюють повне чи часткове порушення або руйнування аспектів безпеки бюджетної системи й процесу.

Класифікація загроз – це розмежування загроз на конкретні групи залежно від визначеного чинника та виокремлення реальних і потенційних, внутрішніх і зовнішніх загроз.

Реальні загрози	<ul style="list-style-type: none"> • короткострокові загрози, що існують в певний момент.
Потенційні загрози	<ul style="list-style-type: none"> • загрози, які можуть проявитися в найближчому майбутньому.
Внутрішні загрози	<ul style="list-style-type: none"> • загрози, що виникають внаслідок деструктивних суперечностей усередині фінансової системи країни.
Зовнішні загрози	<ul style="list-style-type: none"> • загрози, як наслідок деструктивних суперечностей, які виникли за межами фінансової системи країни й призводять до зміни та руйнування самої економічної системи.

Загрози бюджетній безпеці держави, виражаючи потенційну можливість негативного впливу, набувають суб'єктивного характеру, адже здебільшого залежать від параметрів бюджетної політики та узгодження в її рамках різнорівневих суспільних інтересів.

Рис. 4.1. Загрози бюджетній безпеці за рівнями світового господарства

Усі чинники ризику, які впливають на забезпечення бюджетної безпеки та ефективність бюджетної політики держави, можна згрупувати за певними класифікаційними ознаками.

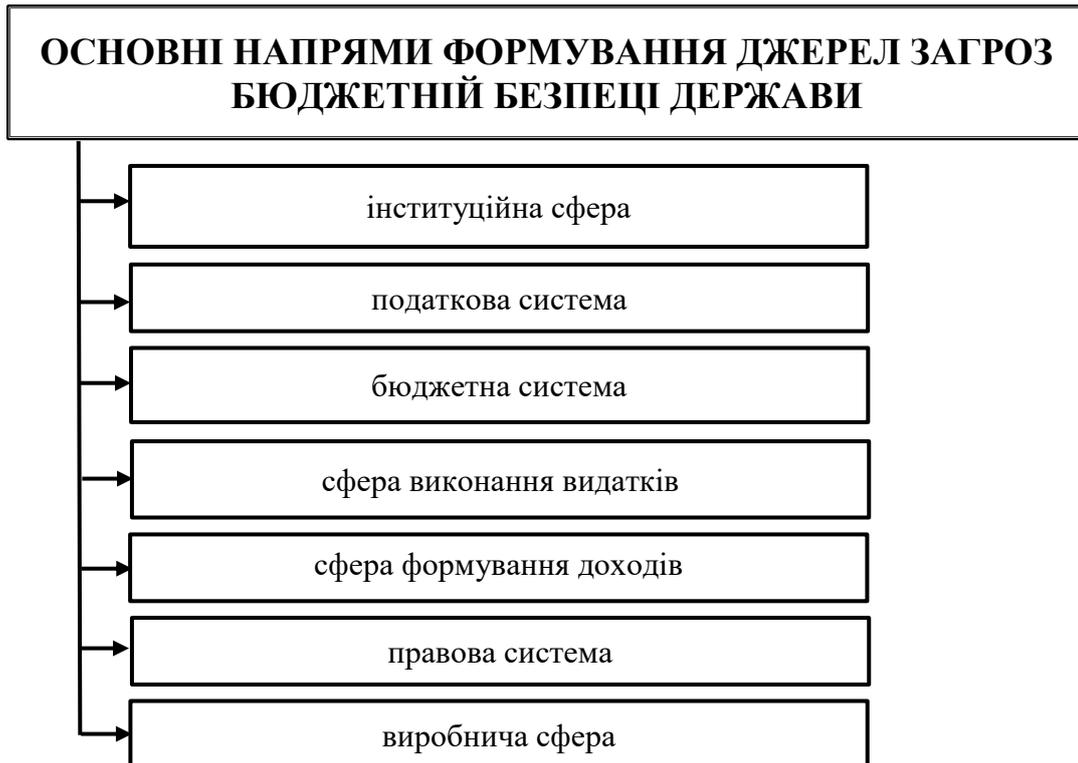
Класифікація загроз бюджетній безпеці за чинниками ризику

Ознака ризику	Види загроз
Можливість прогнозування	Передбачувані; непередбачувані
Характер виникнення	Об'єктивні; суб'єктивні
Форма прояву	Явні; латентні (приховані)
Об'єкти посягань	Доходи бюджету; податковий потенціал; державна і приватна власність; економічні ресурси та ін.
Джерела виникнення	Політичні; економічні; правові; техногенні; екологічні; конкурентні та ін.
Ступінь ймовірності	Малоймовірні; середнього ступеня ймовірності; високо ймовірні
Величина витрат	Незначні; значні; катастрофічні
Структура	Інваріативні; варіативні

Наявність у бюджетній системі та в її середовищі елементів (носіїв) і чинників загроз призводить до стану бюджетної небезпеки.

В умовах економічної нестабільності позбутися тих чи інших загроз неможливо, а отже, бюджетна безпека – це такий стан, який фактично неможливо реалізувати у сучасній реальності.

Джерела загроз бюджетній безпеці – це умови та чинники, які зумовлюють деформацію бюджетної системи.

Кожен із виокремлених напрямів зумовлює виникнення низки загроз та ризиків бюджетній безпеці держави.

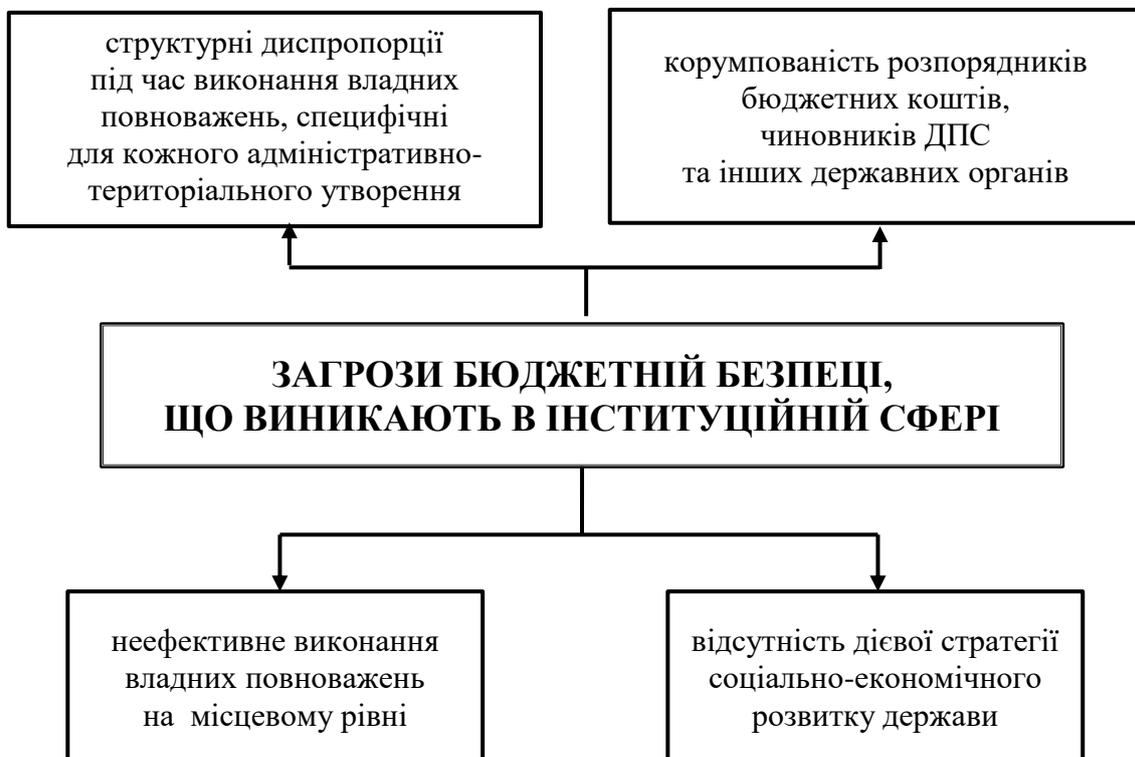
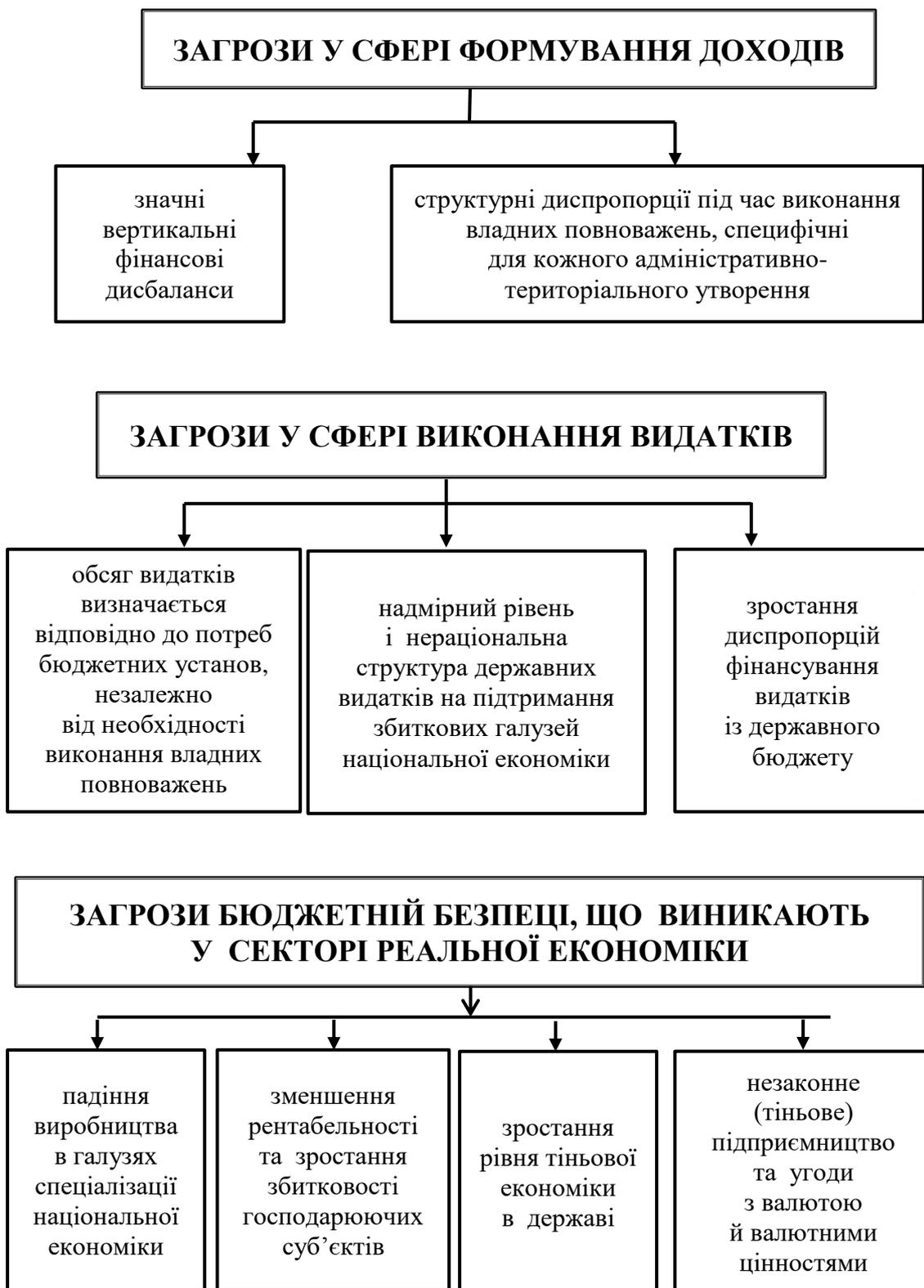

Рис. 4.2. Класифікація загроз бюджетній безпеці, які виникають на стадіях бюджетного процесу [15]

До загроз правового характеру належать різноманітні порушення законодавства, зокрема бюджетні правопорушення.

Бюджетне правопорушення – це недотримання учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним Кодексом України та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету.

БЮДЖЕТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ ЗАГРОЗУ БЮДЖЕТНІЙ БЕЗПЕЦІ

включення недостовірних даних до бюджетних запитів

недосконалість нормативно-правового забезпечення бюджетного процесу та прорахунки у бюджетному плануванні

порушення встановлених термінів подання бюджетних запитів або їх неподання

визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів під час планування бюджетних показників

порушення встановленого порядку або термінів подання проєкту закону про Державний бюджет України дисципліни

розміщення тимчасово вільних коштів бюджету з порушенням вимог Бюджетного Кодексу

порушення порядку або термінів подання і затвердження паспортів бюджетних програм

порушення порядку та термінів відкриття (закриття) рахунків в органах Державного Казначейства України

нецільове використання бюджетних коштів

порушення встановленого порядку або термінів розгляду проєкту та прийняття закону про Державний бюджет України

здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог цього Кодексу

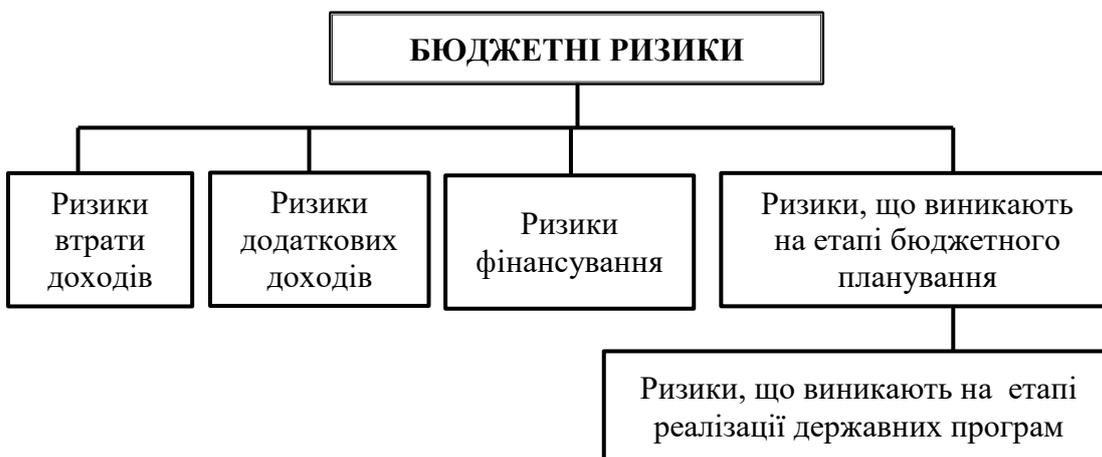
ухвалення рішень, що зумовили до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій

Бюджетне правопорушення є суспільно небезпечною протиправною дією, яка може бути вчинена як адміністративне правопорушення або кримінальний злочин.

Не вважаються бюджетними правопорушеннями: неповернення або невчасне повернення бюджетного кредиту, невчасне перерахування відсотків за бюджетним кредитом, порушення вимог надання бюджетного кредиту та ін.; порушення умов надання міжбюджетних трансфертів та ін., хоча ці порушення становлять безпосередню загрозу бюджетній безпеці держави.

Бюджетний ризик – це ймовірність невиконання заходів бюджетного планування та бюджетної політики у зв'язку з порушеннями в русі бюджетних ресурсів та їх обсягів.

Бюджетний ризик – це така бюджетна ситуація, коли зменшується якість податкового і бюджетного планування та якість надання бюджетних послуг.

Система управління бюджетними ризиками має здійснювати безперервне послідовне проведення ідентифікації, оцінку вагомих для бюджетної сфери ризиків, вплив на ризики у відповідності з вибраними підходами і методами, а також контроль процесу управління значними ризиками.

Система управління бюджетними ризиками – це сукупність заходів по ідентифікації, оцінці, контролю бюджетних ризиків задля їхньої мінімізації на усіх стадіях бюджетного процесу.

Так, під бюджетною безпекою доцільно розуміти стан захищеності бюджетної системи від внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечують уповноважені органи державної влади в порядку і з використанням способів, встановлених нормативно-правовими актами.

Ідентифікація загроз бюджетній безпеці, їхня класифікація є основою для розробки заходів забезпечення її безпеки, що водночас із реалізацією фінансової стратегії держави вимагає теоретичної розробки та адекватного механізму, який би окреслив систему взаємопов'язаних елементів, покликаних створити безпечне середовище для держави. Аналіз загроз у бюджетній сфері України загалом виявив наявність проблем у багатьох аспектах організації бюджетної системи країни, які можна вважати прямими загрозами її безпечному розвитку.

4.2. Нецільове використання бюджетних коштів як загроза бюджетній безпеці

Нецільове використання бюджетних коштів відноситься до внутрішніх загроз ефективному функціонуванню бюджетної системи та є найбільш підступною загрозою через непередбачуваний характер.

Нецільове використання бюджетних коштів – це витрачання бюджетних коштів на цілі, що не відповідають: бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет); напрямом використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми або в порядку використання бюджетних коштів; бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів) (ст. 119 Бюджетний Кодекс України).

Бюджетні кошти виділяються за принципом адекватності та цільового характеру у відповідності до ст.7 БКУ. Цей принцип означає, що бюджетні кошти виділяються у розпорядження конкретних отримувачів та спрямовуються на фінансування певних цілей. Тобто бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями.

Бюджетне призначення – це повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане Бюджетним кодексом України, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дає змогу надавати бюджетні асигнування (ст. 2 Бюджетний Кодекс України).

Бюджетні асигнування – це повноваження розпорядника бюджетних коштів, яке надане йому відповідно до бюджетного призначення, на отримання бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, які мають кількісні, часові та цільові обмеження (ст. 2 Бюджетний Кодекс України).

Водночас будь-які дії, які зумовлюють порушення адресності та скерування на цілі, не визначені у державному бюджеті, є порушенням бюджетного законодавства України.

Забезпечення цільового використання бюджетних коштів здійснюється через систему державного фінансового контролю України, яка реалізується:

- Міністерством фінансів України;*
- Державною аудиторською службою України (Держаудитслужба);*
- Державною податковою службою України;*
- Державною казначейською службою України;*
- Рахунковою Палатою України.*

Контроль за нецільовим використанням бюджетних коштів реалізується в Україні системою органів державного фінансового контролю.

Державна аудиторська служба України є основним спеціалізованим органом державного фінансового контролю, змінював свою назву декілька разів за останнє десятиріччя.

Реструктуризація основного спеціалізованого органу державного фінансового контролю

*Головне
контрольно-ревізійне
управління України*

•Указ Президента України від 27.08.2000 № 1031 «Про заходи щодо підвищення ефективності контрольно-ревізійної роботи»

*Державна
фінансова інспекція
України*

•Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади»

*Державна
аудиторська служба
України*

•Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 868 «Про утворення Державної аудиторської служби України»

Державна аудиторська служба України здійснює контроль за:

- цільовим, ефективним використанням і збереженням державних фінансових ресурсів;
- досягненням економії бюджетних коштів і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів;
- цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), отриманих під державні (місцеві) гарантії;
- достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах під час складання планових бюджетних показників;
- дотриманням законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу щодо державного і місцевих бюджетів;
- дотриманням законодавства про державні закупівлі;
- станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності;
- виконанням функцій з управління об'єктами державної власності;
- станом внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту у розпорядників бюджетних коштів, станом внутрішнього контролю в інших підконтрольних

Основні фінансові показники діяльності органів державного фінансового контролю у 2009–2019 рр.

№ з/п	Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Темп приросту 2019/2009, %
1	Перевірено підприємств, установ і організацій (кількість, всього)	15335	14333	12473	8938	5980	21334	3612	2408	1817	1546	1583	10,3
		(65%) 10009	(66%) 9431	(64%) 8001	(59%) 5289	(65%) 3896	(77%) 16431	(63%) 2266	(65%) 1578	(62,8%) 1141	(66,4%) 1027	(65%) 1029	
2	Виявлено незаконних і нецільових витрат, недостач грошових коштів і матеріальних цінностей, млн грн	1976,5	32593,3	3888,6	2914,3	2413,1	4424,4	3080,1	1314,5	1638,3	1295,0	1356	68,6
		1339	7639,4	1554	1288,6	1221,6	1743,7	1003,3	780,4	817,9	788,1	736,8	55,0
3	Відшкодовано і поновлено незаконних, нецільових витрат, недостач грошових коштів і матеріальних цінностей, млн грн	1008,8	1059,8	7537,1	1195,9	1084,1	737,3	549,1	470,2	562,7	674,3	750,5	74,4
4	Відшкодування в %	51	3,3	193,8	41	44,9	16,7	17,8	35,8	34,3	52,1	55,3	108,4
5	Недоотримання фінансових ресурсів, млн грн	1459	2533,7	1519,2	813,6	1276	3159,4	790,5	1298,1	642,8	955,0	986,0	67,6
6	Находження фінансових ресурсів, млн грн	437,5	691,7	653,7	731,5	389,9	252,9	203,8	141,3	225,2	286,0	199,9	45,7
7	Находження в %	30	27,3	43	89,9	30,6	8	25,8	10,9	35,0	29,9	20,3	67,6

Джерело: складено на основі [16].

Контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата [БКУ].

Діяльність Рахункової палати є другою за ефективністю щодо розкриття нецільового використання бюджетних коштів. Рахункова палата здійснює фінансовий аудит, аудит ефективності, різноманітні експертизи.

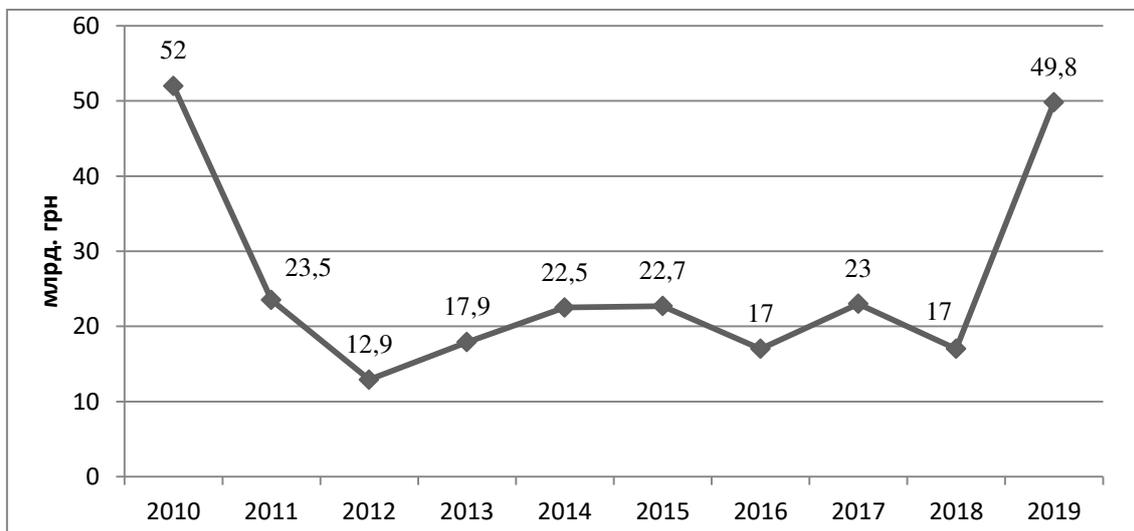

Рис. 4.3. Обсяги бюджетних порушень та недоліків, які виявила Рахункова палата у 2010–2019 рр., млрд. грн [7]

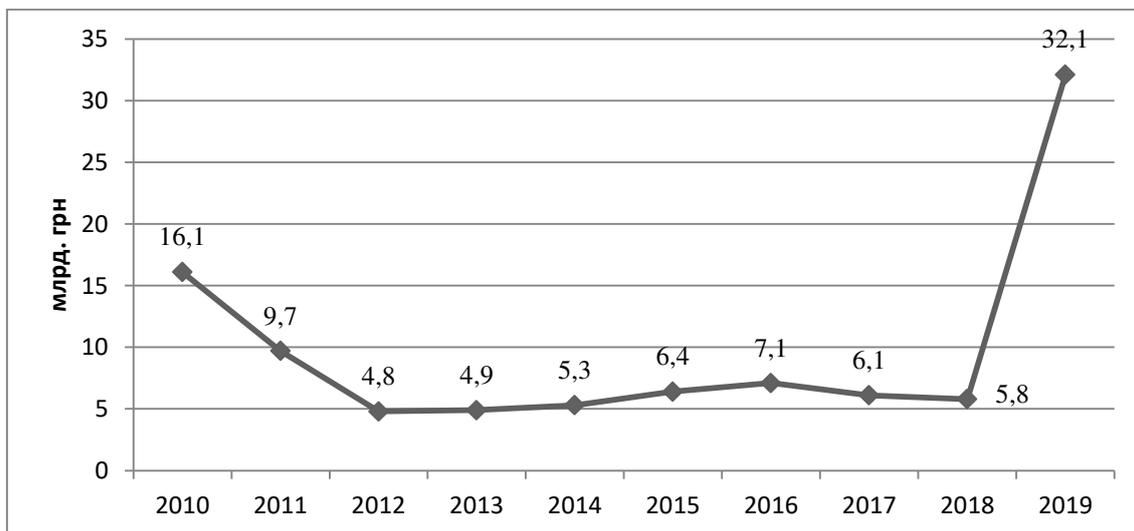

Рис. 4.4. Обсяги бюджетних порушень законодавства, які виявила Рахункова палата у 2010–2019 рр., млрд. грн. [7]

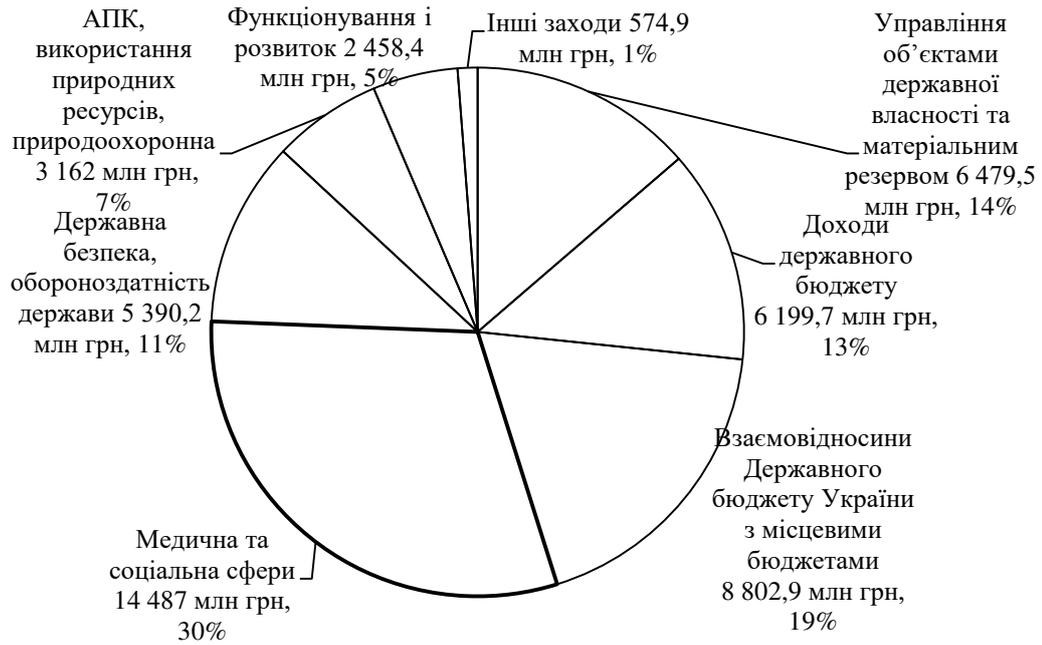

Рис. 4.5. Структура виявлених Рахунковою палатою у 2019 р. порушень та недоліків, за напрямками (загальна сума 49 млрд 760 млн грн), % [7]

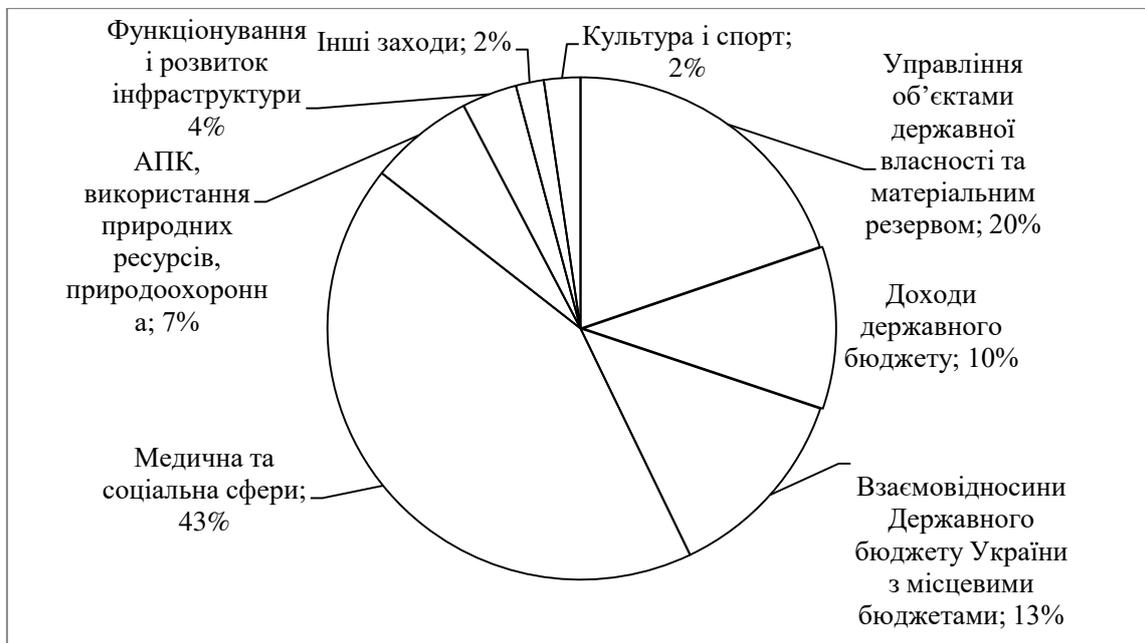
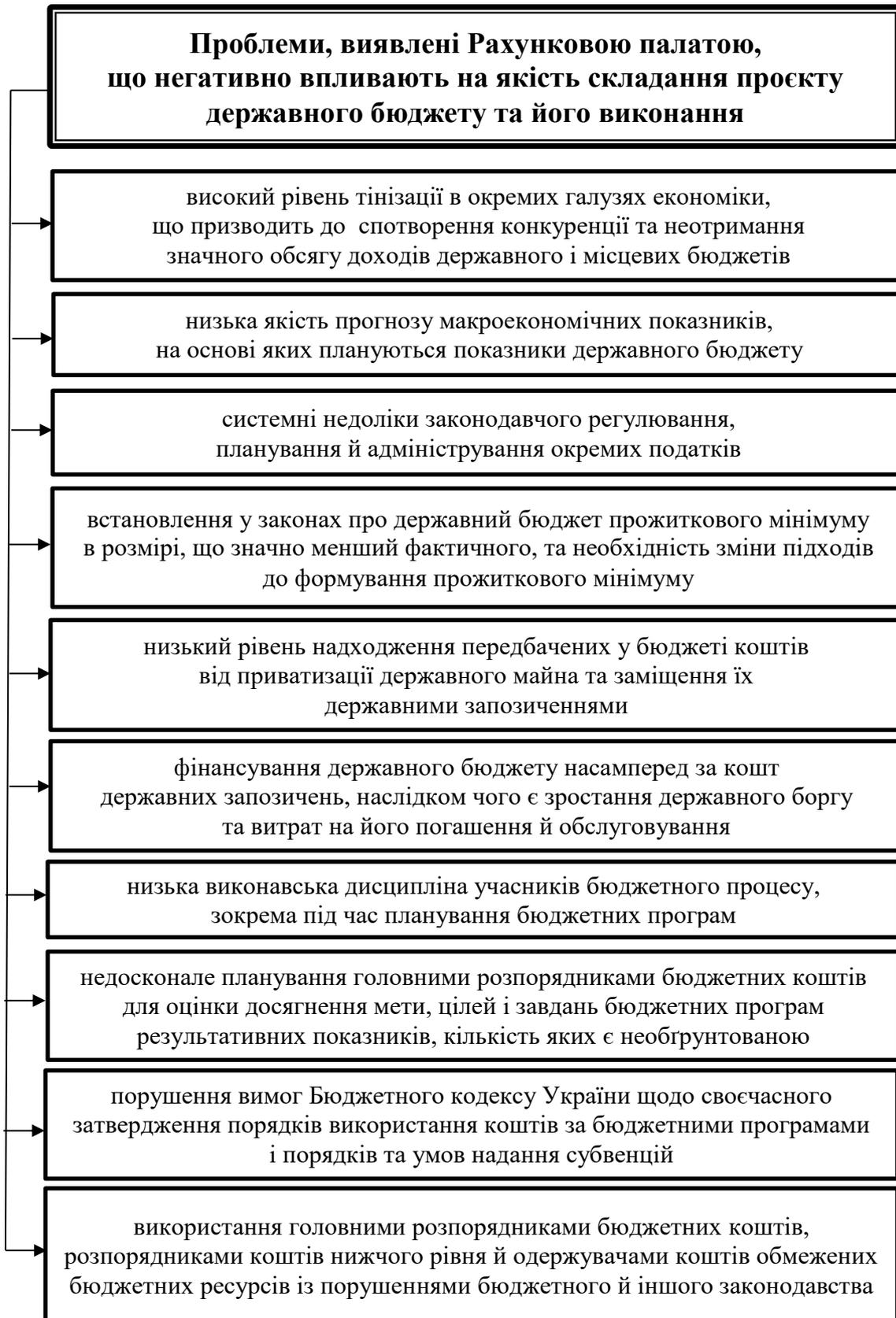

Рис. 4.6. Структура виявлених порушень Рахунковою палатою бюджетного законодавства за напрямками у 2019 р., % [7]

Нецільове використання бюджетних коштів є поширеним правопорушенням серед злочинів, передбачених бюджетним законодавством України.

ВИДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БЮДЖЕТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Бюджетно-правова	<ul style="list-style-type: none"> Гл.18. ст. 117, 118 <i>Бюджетного кодексу України</i>
Кримінальна	<ul style="list-style-type: none"> ст. 210 <i>Кримінального кодексу України</i>
Адміністративна	<ul style="list-style-type: none"> Гл. 15. ст. 184-1 <i>Кодексу України про адміністративні правопорушення</i>

Види правопорушень та покарання за їх вчинення

Вид порушення	Відповідальність	Нормативний документ	Покарання
1	2	3	4
Порушення бюджетного законодавства	Бюджетно-правова відповідальність	Гл. 18, ст. 117, 118 <i>Бюджетного кодексу України</i>	<ul style="list-style-type: none"> – попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства; – зупинення операцій з бюджетними коштами; – призупинення бюджетних асигнувань; – зменшення бюджетних асигнувань; – зупинення дії рішення про місцевий бюджет.

1	2	3	4
Нецільове використання бюджетних коштів	Адміністративна відповідальність	ст. 164-12 <i>Кодексу України про адміністративні правопорушення</i>	– штраф посадовій особі від 70 до 85 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Використання бюджетних коштів всупереч їхньому цільовому призначенню: – у великих обсягах (у 1000 і більше разів перевищує неоподатк. мін. дох. громадян); – в особливо великих обсягах (сума, що в 3000 і більше разів перевищує неоподатк. мін. дох. громадян)	Кримінальна відповідальність	ст. 210 <i>Кримінального кодексу України</i>	– штраф від 100 до 300 неоподаткованих мінімальних доходів громадян, або виправні роботи на термін до 2-х років, або обмеження волі на термін до 3-х років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3-х років або без такого; – обмеження волі на строк від 2-х до 5-ти років або позбавлення волі на строк від 2-х до 8-ми років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3-х років.

Так, для ефективного функціонування бюджетної системи держави необхідно сформувати ефективний механізм забезпечення її безпеки через дотримання цільового використання бюджетних коштів. Саме бюджетна безпека передбачає забезпечення захищеності бюджетної системи від зовнішніх та внутрішніх загроз, які порушують її стабільність.

4.3. Бюджетно-податкові дисбаланси

Бюджетно-податкові дисбаланси – це сукупність всіх проявів кількісної невідповідності (розривів) між дохідною й видатковою частинами бюджетів та непропорційністю в структурі кожної з них, з урахуванням територіального, часового і управлінського аспектів.

Види бюджетно-податкових дисбалансів

Види дисбалансів	Зміст дисбалансів
<i>вертикальні дисбаланси</i>	невідповідність між обсягами та пропорціями доходної та видаткової частин бюджету, пов'язана із виконанням державою або органами місцевого самоврядування власних функцій як інститутів управління життєдіяльністю суспільства;
<i>горизонтальні дисбаланси</i>	невідповідність між обсягами та пропорціями доходної та видаткової частин бюджету, пов'язана із нерівномірністю розподілу ресурсів і виконання видатків бюджетів одного рівня (бюджетів органів місцевого самоврядування з однаковим статусом);
<i>часові дисбаланси</i>	невідповідність між обсягами і пропорціями доходної та видаткової частин бюджету, зумовлена дією чинника часу, зокрема, впливом окремих економічних процесів (інфляція, економічний, політичний цикл тощо);
<i>структурні дисбаланси</i>	невідповідність між обсягами та пропорціями доходної та видаткової частин бюджету, пов'язана із формуванням джерел доходів бюджетів, структурою їх витратної частини, відповідністю між окремими групами доходів та видатків бюджетів тощо;
дисбаланси справедливості	диспропорції у формуванні власних податкових надходжень, пов'язані з усвідомленням з боку платників податків несправедливості оподаткування і, відповідно, ухиленням від оподаткування.

Показники вертикальних дисбалансів	
Рівень нестачі фінансових ресурсів для досягнення цілей соціально-економічної політики держави або органів місцевого самоврядування	Співвідношення обсягу фактичних доходів бюджету певного та прогнозованого обсягу видатків на виконання таких функцій; орієнтиром для прогнозування може бути бюджетний план відповідно до плану заходів досягнення кращих позицій за певним індексом (наприклад, Better Life Index);
Показник чутливості обсягу податкових надходжень до змін у платоспроможності платників податків	Частка податкових надходжень від реальних податків (тих, величина яких визначається вартістю майна, а не фінансовими доходами) у сумі податкових надходжень бюджету
Показник рівня фінансування повноважень із забезпечення розвитку, покладений на центральні та місцеві органи влади	Співвідношення часток видатків на розвиток (соціальні видатки) у структурі видатків центрального та місцевих бюджетів
Показник централізації податкових надходжень	Співвідношення часток податкових надходжень у доходах державного та місцевих бюджетів

Бюджетний дисбаланс – це невідповідність між фінансовими ресурсами дохідної та видаткової частин бюджету, що ускладнює виконання завдань і обов’язків органами державної влади на різних рівнях управління.

Бюджетний дисбаланс у формі дефіциту чи профіциту бюджету є загрозою для бюджетної системи та негативно впливає на бюджетно-податкову безпеку.

Дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Профіцит бюджету – перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету) (поняття протилежне до дефіциту бюджету) (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Затвердження бюджету з дефіцитом дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування бюджету (ст. 14 Бюджетного кодексу України).

Визначений Бюджетною декларацією показник дефіциту державного бюджету на кожен рік середньострокового періоду не може перевищувати 3% прогнозного номінального обсягу ВВП України на відповідний рік.

Згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», граничний обсяг дефіциту державного бюджету затверджено у сумі 96.275.720 тис. грн.

Дефіцит державного бюджету – на рівні 2,09 % ВВП.

Згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», граничний обсяг дефіциту державного бюджету затверджено у сумі 96.275.720 тис. грн.

Дефіцит державного бюджету – на рівні 2,09 % ВВП.

Основні передумови виникнення дефіциту бюджету

Впливають на зростання видаткової частини бюджету	Впливають на скорочення дохідної частини бюджету
– надзвичайні події (війна, епідемія, стихійне лихо тощо), що потребує значних грошових коштів;	– нестабільна макроекономічна ситуація в державі;
– нераціональна структура бюджетних витрат на фінансування деяких сфер;	– суттєве погіршення фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності;
– випередження темпів зростання бюджетних видатків порівняно із зростанням доходів бюджету;	– трудова міграція працездатного населення;
– фінансування економічної діяльності на перспективу (значні обсяги державних інвестицій);	– скорочення обсягів ВВП, кризові явища в економіці;
	– високий рівень «тіньової» економіки;
– значні втрати державних коштів від непередуманих пільг.	– старіння населення.
Негативно впливають на дохідну та видаткову частини бюджету	
– криза політичної системи;	
– некомпетентність керівництва держави;	
– низький рівень життя більшої частини населення України;	
– незадовільна робота державних служб;	
– інфляційні процеси;	
– корупція в державних органах;	
– низький рівень кваліфікованості працівників державних органів;	
– недосконалість фінансового законодавства;	
– недосконалість податкового законодавства.	

Дефіцит державного бюджету не чинить дестабілізуючого впливу на економіку країни, якщо не перевищує 3% ВВП.

**Дефіцит державного бюджету України
з 2008 до 2020 рр. та його частка у ВВП**

(млн. грн)

	Доходи	Видатки	Дефіцит бюджету	% ВВП
2008	231 686,3	241 454,5	-12 500,7	-1,32%
2009	209 700,3	242 437,2	-35 517,2	-3,89%
2010	240 615,2	303 588,7	-64 265,5	-5,94%
2011	314 616,9	333 459,5	-23 557,6	-1,79%
2012	346 054,0	395 681,5	-53 445,2	-3,79%
2013	339 180,3	403 403,2	-64 707,6	-4,45%
2014	357 084,2	430 217,8	-78 052,8	-4,98%
2015	534 694,8	576 911,4	-45 167,5	-2,28%
2016	616 274,8	684 743,4	-70 130,2	-2,94%
2017	793 265,0	839 243,7	-47 849,6	-1,60%
2018	928 108,3	985 842,0	-59 247,9	-1,66%
2019	998 278,9	1 072 891,5	-78 049,5	-2,09%
2020	1 095 580,44	1 052 678,83	-42 901,61	

**Дефіцит зведеного бюджету України
у 2011–2020 рр. та його частка у ВВП**

(млн. грн)

	Доходи	Видатки	Дефіцит бюджету	% ВВП
2011	398 553,6	416 853,6	-23 057,9	-1,75%
2012	445 525,3	492 454,7	-50 785,7	-3,60%
2013	442 788,7	505 843,8	-63 590,3	-4,37%
2014	456 067,3	523 125,7	-72 030,5	-4,60%
2015	652 031,0	679 871,4	-30 898,2	-1,56%
2016	782 748,5	835 589,8	-54 682,6	-2,29%
2017	1 016 788,3	1 056 759,9	-42 093,8	-1,41%
2018	1 184 278,1	1 250 173,6	-67 788,5	-1,90%
2019	1 289 779,8	1 370 113,0	-84 316,4	-2,3%
2020				

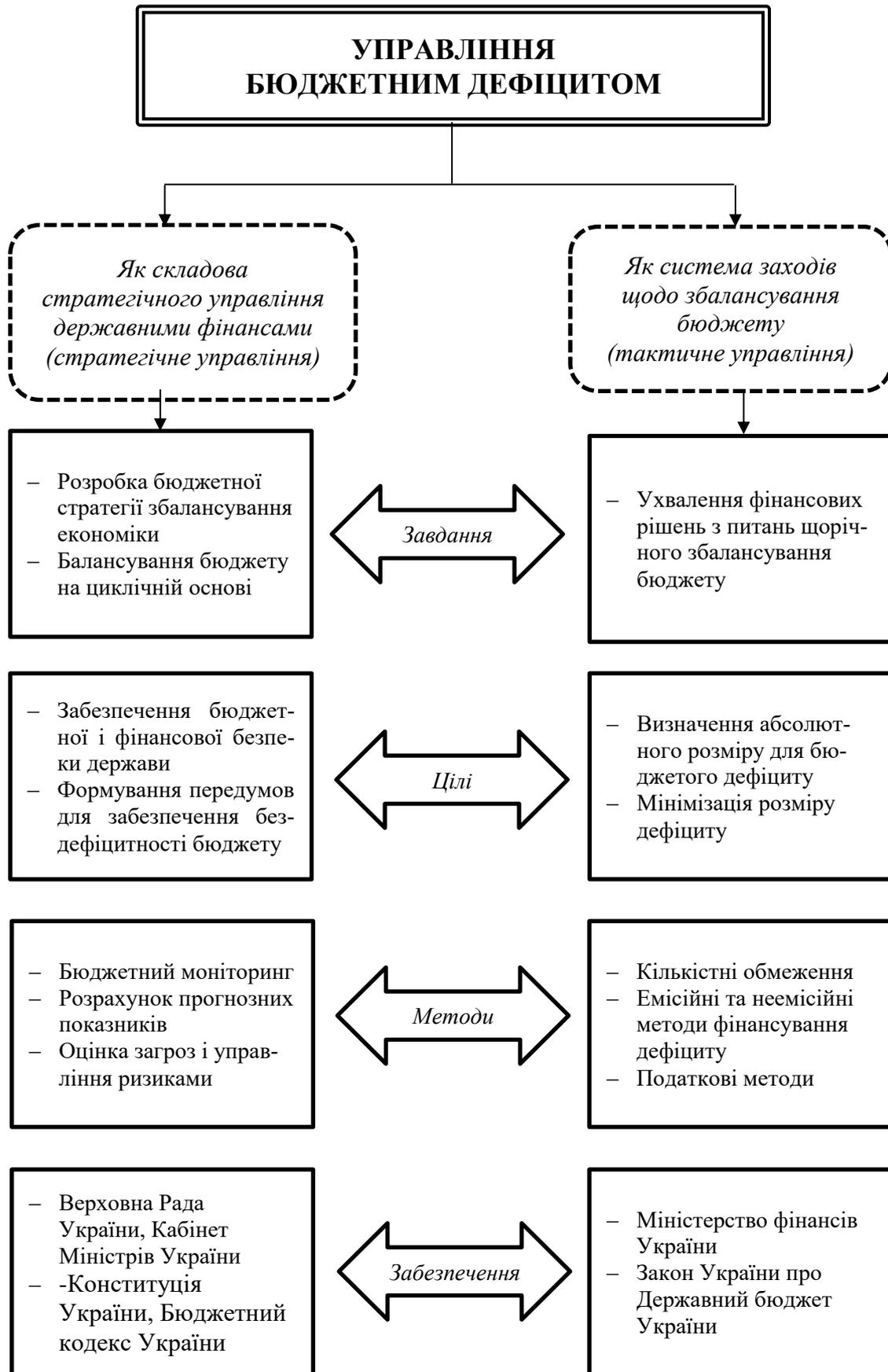
Скорочення значень показника відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП свідчить про позитивні результати управління бюджетним дефіцитом та ефективну бюджетну політику. І навпаки – зростання частки дефіциту державного бюджету вказує на неефективну бюджетну політику.

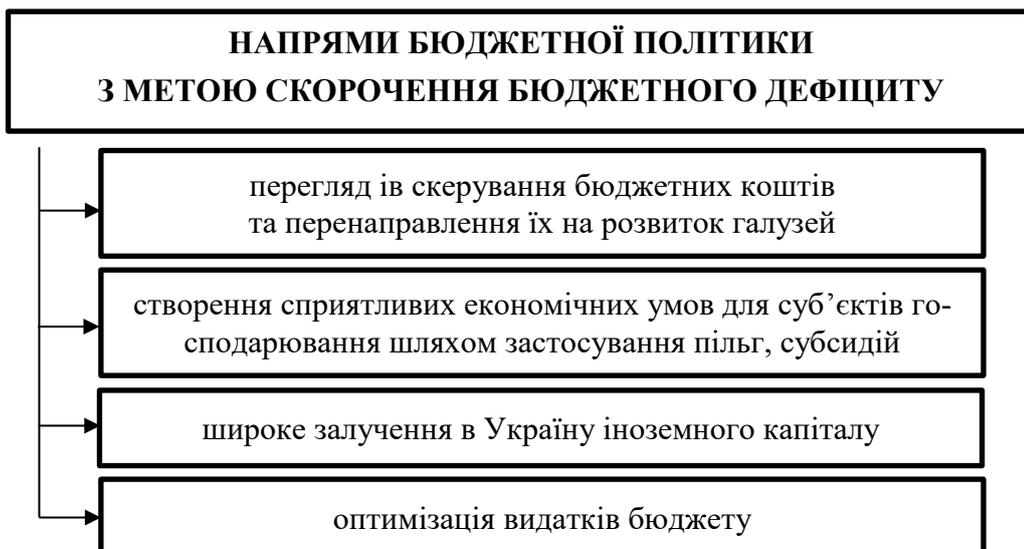
Основними джерелами фінансування дефіциту бюджету є:

- **внутрішні позички** – уряд виходить на внутрішній грошовий ринок, де розміщує свої позички, тобто продає державні цінні папери, і завдяки виручці від їхньої реалізації отримує необхідні кошти в борг;
- **зовнішні позички** – позички можуть надавати уряду міжнародні фінансові організації, іноземні уряди та приватні іноземні фірми.

Наслідки бюджетного дефіциту для економіки держави

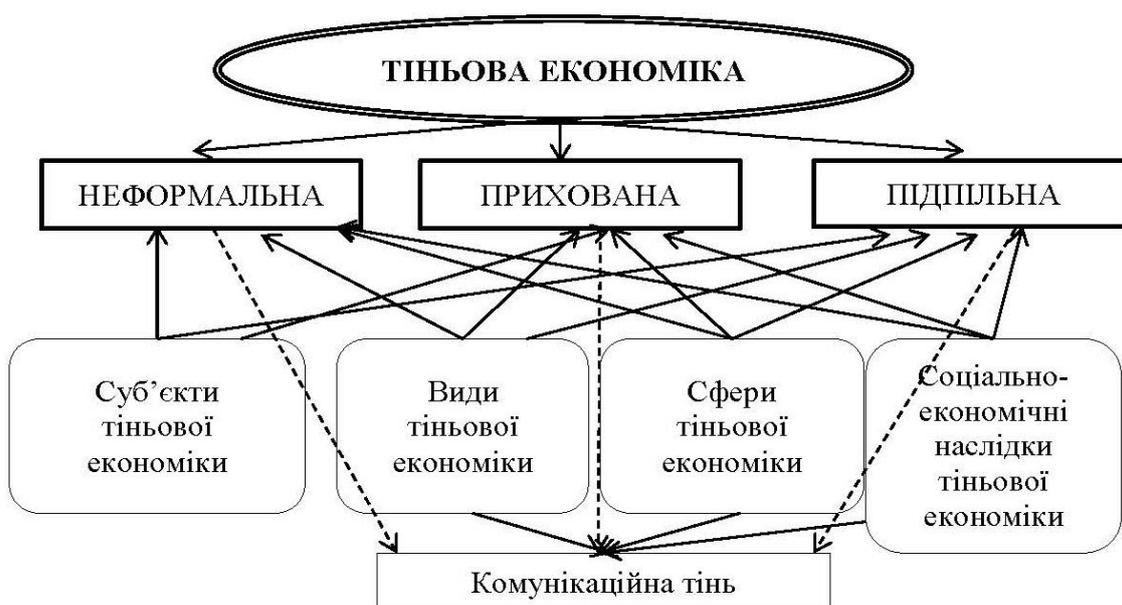
Короткострокові	Довгострокові
Негативні	
– зростання податків;	– уповільнення економічного зростання;
– стимулювання інфляції;	– виникає ефект фіскального витіснення, через підвищення ринкових відсоткових ставок;
– зростання державного боргу;	– збільшення обсягу грошової бази через надання прямих кредитів центрального банку уряду;
– підвищення відсоткових ставок;	– зростання ризику дефолту;
	– заміщення приватного капіталу державним боргом;
– ймовірність секвестру.	– скорочення виробництва через зростання податків;
	– негативний вплив податків на економічні стимули до праці, до інновацій та до інвестування;
	– скорочення інвестицій.
Позитивні	
– активне здійснення операцій на відкритому ринку через розміщення державних боргових цінних паперів;	– зміцнення економіки, якщо дефіцит створений внаслідок бюджетного інвестування в економічний розвиток.
– держава через дефіцит бюджету може збільшувати державні інвестиції і соціальні виплати.	

4.4. Тіньова економіка як загроза бюджетній безпеці держави

Тіньова економіка – це складне соціально-економічне явище, яке характеризується цілісністю, структурованістю, ієрархічністю й взаємодією властивостей й елементів системи економічних відносин та спричинене постійними структурними деформаціями, диспропорціями, зростанням впливу неформальних інституцій і проявами недосконалої конкуренції.

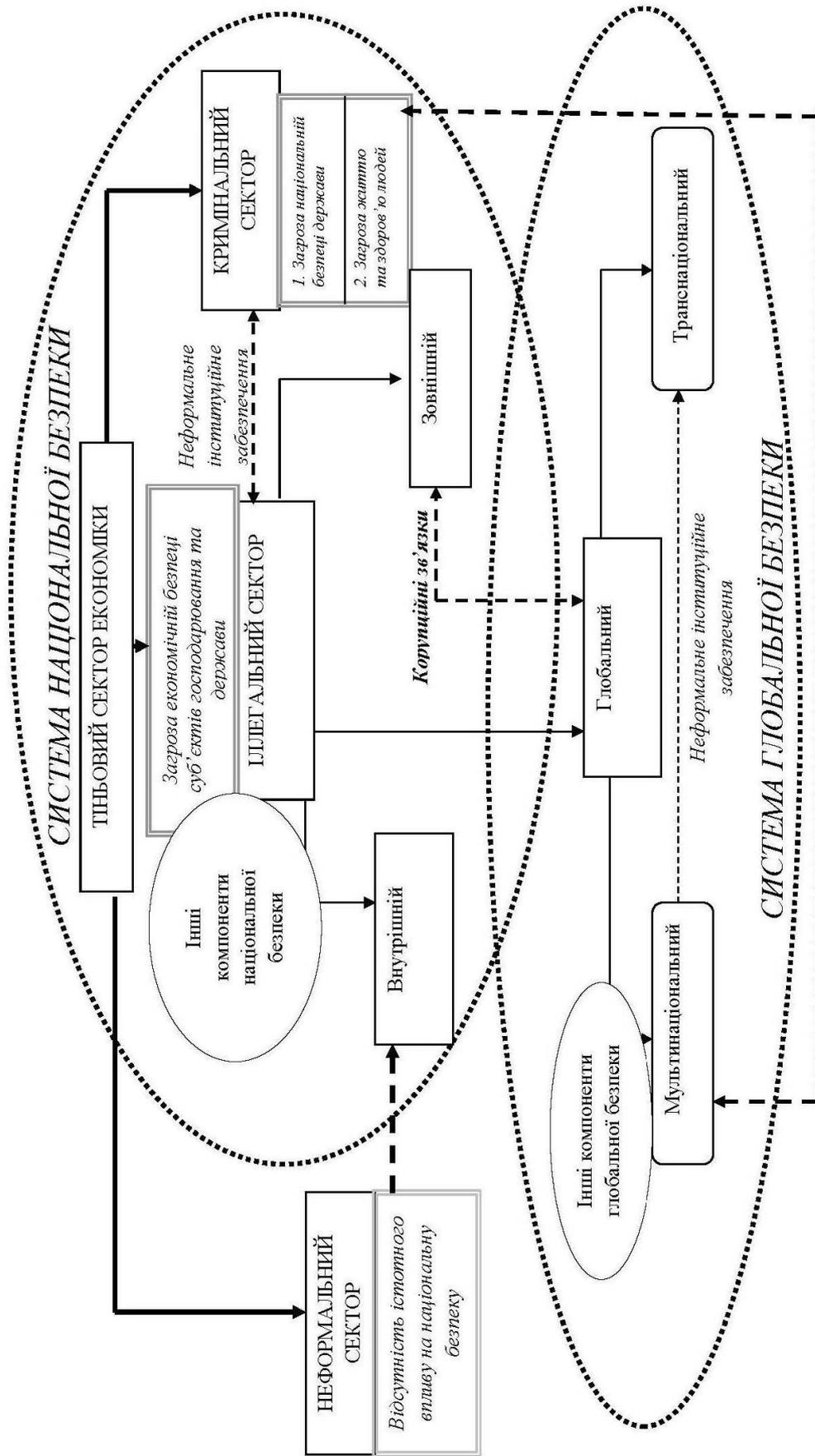

Рис. 4.7. Взаємозв'язок тіньового сектора економіки з системою економічної безпеки

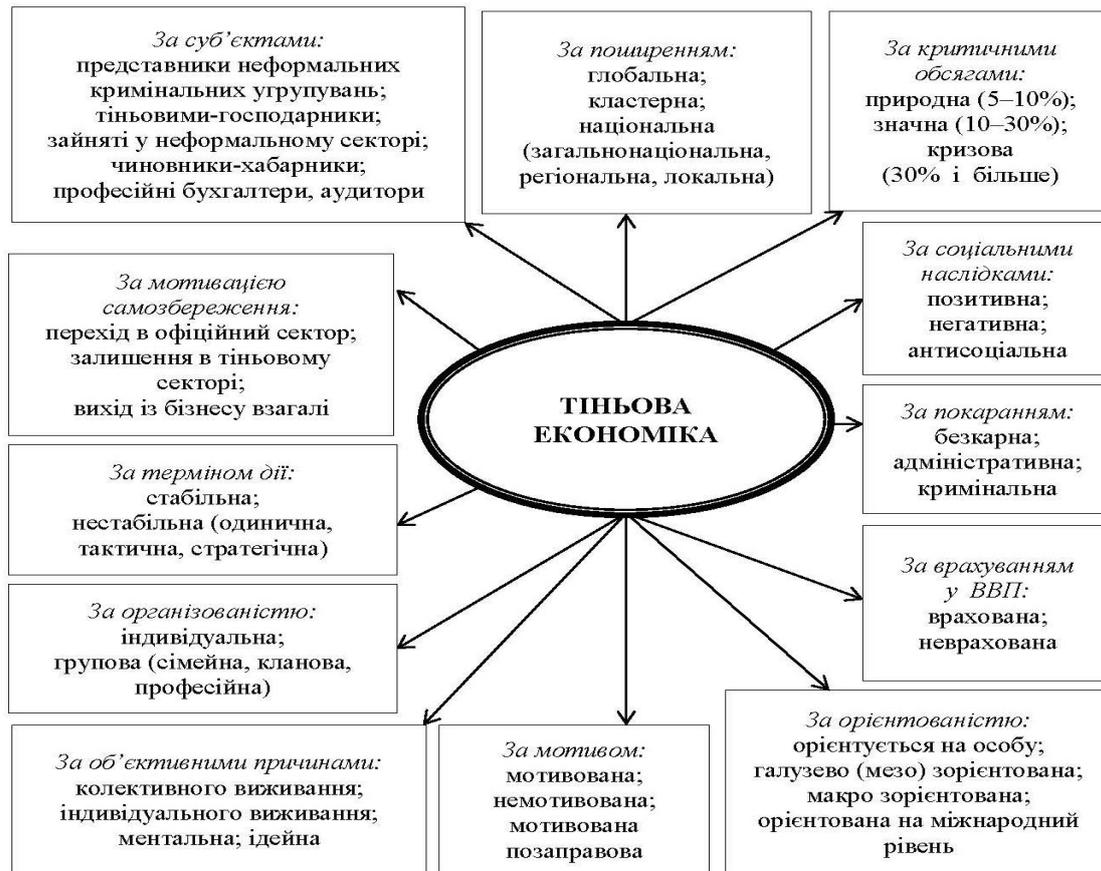

Рис. 4.8. Класифікація видів тіншової економіки [13]

Оскільки тіншова економіка становить значну загрозу бюджетно-податковій безпеці, призводить до значних дисбалансів й деформує бюджетно-податкову політику, важливого значення набуває методичний інструментарій її оцінки.

З метою вдосконалення розрахунку рівня тіншової економіки 18 лютого 2009 р. затверджені Методичні рекомендації розрахунку рівня тіншової економіки, які передбачають методи її оцінки:

- монетарний;
- електричний;
- збитковості підприємств;
- «витрати населення – роздрібний товарооборот».

Методика розрахунку рівня тіньової економіки

№ з/п	Метод розрахунку	Зміст методу	Формула для розрахунку
1.	Інтегральний показник рівня тіньової економіки, % до обсягу офіційного ВВП	розраховується як сума середньозважених оцінок на основі чотирьох методів	$T_{int\ t} = \sum_{k=1}^4 T_{k\ t} \times a_{k\ t}$
2.	Монетарний метод (нова редакція), % від офіційного ВВП	визначення тенденцій зміни співвідношення обсягу готівки до банківських депозитів у періоді, який аналізується до попереднього періоду	$T_{m\ t} = \frac{1 - f_t}{f_{t-1}}$
3.	Монетарний метод (чинні методичні рекомендації), % від офіційного ВВП	визначення тенденцій зміни співвідношення обсягу готівки до банківських депозитів у періоді, який аналізується до базового періоду, за який прийнято 1991 р.	$T_{mm\ t} = (k_t - k_{t0}) \times 100$
4.	Метод «Витрати населення – роздрібний товарооборот» (чинні метод. рекомендації), % від офіційного ВВП	встановленні наявності перевищення споживчих грошових витрат населення на придбання товарів і послуг над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарської діяльності, зафіксованим у легальному секторі економіки	$T_{BH_PT\ t} = \frac{B_{зр\ тов\ кор\ t} - \Pi_{ст\ л.с.\ t}}{\Pi_{ст\ л.с.\ t}} \times 100$
5.	Метод «Витрати населення – роздрібний товарооборот» (нова редакція), % від офіційного ВВП		
6.	Метод збитковості підприємств, % до офіційного ВВП	визначення граничних мінімального та максимального коефіцієнтів тіньової економіки як частки ВВП, у межах яких перебуває рівень тіньової економіки	$M_{ПЗ\ y\ t} = R_{П\ t} \times M_{B3\ оф\ t} =$ $\frac{M_{ПП\ оф\ t}}{M_{ВП\ оф\ t}} \times M_{B3\ оф\ t} =$ $M_{ПП\ оф\ t} \times \frac{M_{B3\ оф\ t}}{M_{ВП\ оф\ t}}$
7.	Електричний метод, % від офіційного ВВП	порівняння приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП	$T_{E\ t(t0)} = \frac{I_{E\ t(t0)} - I_{BВП\ t(t0)}}{I_{BВП\ t(t0)}} \times 100$

Джерело: [14].

**Комплексна оцінка рівня тіньової економіки в Україні
у 2010–2019 рр.**

№ з/п	Метод розрахунку	Р о к и									
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	Рівень тіньової економіки, % до обсягу офіційного ВВП	38	34	34	35	43	40	35	32	31	28
2	Рівень тіньової економіки за монетарним методом (нова редакція), % від офіційного ВВП	45	41	37	36	40	40	40	38	39	37
3	Рівень тіньової економіки за монетарним методом (чинні метод. рекомендації), % від офіційного ВВП	30	26	24	23	33	30	26	24	24	22
4	Рівень тіньової економіки, розрахований методом «Витрати населення – роздрібний товарооборот» (чинні метод. рекомендації), % від офіційного ВВП	44	48	46	51	58	57	51	48	46	43
5	Рівень тіньової економіки, розрахований методом «Витрати населення – роздрібний товарооборот» (нова редакція), % від офіційного ВВП	34	48	49	57	65	60	56	55	53	52
6	Рівень тіньової економіки, розрахований методом збитковості підприємств, % до офіційного ВВП	30	25	27	27	31	26	22	22	20	17
7	Рівень тіньової економіки за електричним методом, % від офіційного ВВП	37	29	29	30	38	35	31	29	27	26

Джерело: розраховано на основі [4].

Запитання для самоперевірки

1. Визначити зміст загроз бюджетній безпеці та класифікуйте їх за рівнем світового господарства.
2. Що є основними джерелами загроз бюджетній безпеці?
3. Охарактеризуйте зміст бюджетного правопорушення та виокреміть основні з них, які зумовлюють загрозу бюджетній безпеці.
4. Назвіть основні види бюджетних ризиків.
5. Визначте основні передумови виникнення дефіциту бюджету.
6. У чому полягає зміст тіньової економіки?
7. Охарактеризувати структуру тіньової економіки.
8. Визначити основні методи розрахунку рівня тіньової економіки.
9. Які форми тіньової економіки ви знаєте?
10. На основі чого проводиться оцінка рівня тіньової економіки та корупції в Україні?

Тестові завдання

- 1. Загрози, що виникають внаслідок деструктивних суперечностей усередині фінансової системи країни належать до:**
 - а) зовнішніх загроз;
 - б) потенційних загроз;
 - в) внутрішніх загроз;
 - г) реальних загроз.
- 2. Який з перелічених напрямів не належать до напряму формування джерел загроз бюджетній безпеці держави:**
 - а) бюджетна система;
 - б) грошово-кредитна система;
 - в) правова система;
 - г) виробнича сфера.
- 3. Суспільно небезпечна протиправна дія, яка може бути вчинена у вигляді адміністративного правопорушення або кримінального злочину – це:**
 - а) бюджетний ризик;
 - б) бюджетне правопорушення;

- в) бюджетна загроза;
- г) нецільове використання бюджетних коштів.

4. Якого виду відповідальності за бюджетні правопорушення не передбачено:

- а) адміністративної;
- б) бюджетно-правової
- в) цивільної;
- г) кримінальної.

5. Соціально-економічне явище, яке характеризується цілісністю, структурованістю, ієрархічністю й взаємодією властивостей та елементів системи економічних відносин та спричинене постійними структурними деформаціями, диспропорціями, зростанням впливу неформальних інституцій та проявами недосконалої конкуренції – це:

- а) тіньова економіка;
- б) детінізація економіки;
- в) корупція;
- г) іллегальна економіка.

6. Рівень тіньової економіки розраховується на основі:

- а) Методики розрахунку рівня економічної безпеки держави;
- б) Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;
- в) Указу Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції»;
- г) Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки.

7. Метод розрахунку рівня тіньової економіки, за яким одержуються найвищі показники оцінки обсягів тіньового обороту є:

- а) «витрати населення – роздрібний товарооборот»;
- б) електричний;
- в) збитковості підприємств;
- г) монетарний.

8. Використання посадовою особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою отримання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди – це:

- а) іллегалізація економіки;

- б) детінізація економіки;
- в) корупція;
- г) легалізація економіки.

9. Назвіть основні види корупції:

- а) політична;
- б) економічна;
- в) побутова;
- г) усі відповіді правильні.

10. Ухилення від сплати податків та платежів належить до причин корупції:

- а) загальних;
- б) специфічних;
- в) соціально-психологічних;
- г) економічних.

11. Контроль за тіньовою економікою поділяється на:

- а) податковий;
- б) валютний;
- в) фінансовий;
- г) усі відповіді правильні.

12. Правову основу протидії корупції складають:

- а) Закон України «Про запобігання корупції»;
- б) Конвенція ООН проти корупції;
- в) Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією;
- г) усі відповіді правильні.

Практичні завдання

1. Проаналізувати дані таблиці «Основні фінансові показники діяльності органів державного фінансового контролю у 2009–2019 рр.» та зробити висновки.
2. Визначити основні макроекономічні чинники, які впливають на виникнення та поширення тіньової економіки й корупції України.
3. Використовуючи дані таблиці «Методика розрахунку рівня тіньової економіки» та статистичні дані провести розрахунок рівня тіньової економіки

України у 2020 р. та доповнити отриманими результатами таблицю «Комплексна оцінка рівня тіньової економіки в Україні у 2010–2019 рр.».

4. Розрахувати темп приросту тіньової економіки за даними таблиці «Комплексна оцінка рівня тіньової економіки в Україні у 2010–2019 рр.».

Список використаних джерел до теми

1. Ангеліна І. А. Система органів державного фінансового контролю і нагляду України: проблеми формування. *Економічний часопис-XXI*. 2013. № 11–12 (1). С. 95–98.
2. Бюджетний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 50–51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
3. Висновки за результатами експертизи проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». Рішення Рахункової палати від 30.09.2019 № 26-1. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/26-1_2019/Vysn_26-1_2019.pdf
4. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2019 році. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii&pageNumber=2> (дата звернення: 02.08.2020).
5. Звіт про результати діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за 2018 рік. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/139479>
6. Звіт про результати діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за 2019 рік. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/146977>
7. Звіт Рахункової палати за 2019 рік. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2019/ZVIT_RP_2019.pdf
8. Контроль за використанням державних фінансів в Україні. Методичний посібник. Київ, 2015. 24 с. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/kontrol_derj_fin.pdf
9. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
10. Кувалдина Т. Б. Бюджетний ризик: поняття и система управління. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/byudzhethnyu-risk-ponyatie-i-sistema-upravleniya/viewer>
11. Лондар Л. П. Борговий складник фінансової безпеки України: загрози та індикатори. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 2. С. 70–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2015_2_11.
12. Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика: монографія. Київ, 2006. С. 239.
13. Маргасова В. Г. Детінізація національної економіки в контексті економічної безпеки: колективна монографія. ТПК «Орхідея» Чернігів: ЧНТУ, 2015. 244 с.

-
14. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки: Наказ Міністерства економіки України від 18.07.2009 р. № 123. URL: [http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii &page Number=2](http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii&page Number=2) (дата звернення: 18.07.2020).
 15. Онищенко С. В. Класифікація загроз бюджетній безпеці держави в умовах фінансової глобалізації. *Економіка і регіон*. 2014. № 2 (45). ПолтНТУ. С. 108–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2014_2_20.
 16. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/138425>
 17. Офіційний сайт Міжнародної коаліції боротьби з корупцією «Transparency International». URL: www.transparency.org (дата звернення: 09.08.2020).
 18. Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF>
 19. Про Рахункову палату: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19>
 20. Про основні засади діяльності органів державного фінансового контролю: Проект Закону України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/131402>
 21. Система органів державної аудиторської служби України. *Офіційний сайт Державної аудиторської служби України*. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/132924>
 22. Франчук В. І., Петрик І. Я. Бюро фінансових розслідувань як суб'єкт протидії нецільовому використанню бюджетних коштів. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 4 (6). С. 140–145.

Тема 5

НЕБЕЗПЕКИ ТА ЗАГРОЗИ ПОДАТКОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

- 5.1. Ризики та загрози податковій безпеці: сутність, зміст та класифікація видів
- 5.2. Ухилення від сплати податків як основна загроза податковій безпеці
- 5.3. Податкове навантаження та його вплив на податкову безпеку

Основні поняття та терміни: податкова безпека держави, міжнародна податкова безпека, податкова безпека регіону, податкова безпека платника податку, ризики податковій безпеці, загрози податковій безпеці, нейтралізація ризиків та загроз податковій безпеці, оптимізація податків, ухилення від сплати податків, податкове навантаження, індикатори податкового навантаження.

5.1. Ризики та загрози податковій безпеці: сутність, зміст та класифікація видів

Податки суттєво впливають на фінансову та економічну безпеку держави. Значущість податків у забезпеченні фінансової безпеки держави обумовлюється так:

- податки – це фінансові ресурси, якими розпоряджається держава і які формують дохідну частину бюджету;
- податки – це дієвий механізм впливу на економічний розвиток суб'єктів господарювання та на соціальний розвиток;
- податки – це інструмент, який підкреслює взаємозалежність держави та платників податків.

Податкова безпека – це такий стан податкової системи, при якому забезпечується гарантування захисту податкових інтересів держави, бізнесу і суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Розрізняють три підходи до розуміння сутності та тлумачення поняття «податкова безпека»:

- 1. Податкова безпека – це підсистема фінансової безпеки держави.*
- 2. Податкова безпека – це специфічний стан податкової системи.*
- 3. Податкова безпека – це специфічний стан економіки та інститутів влади.*

Податкова безпека держави – це частина фінансової безпеки держави, яка визначається наявністю сформованої податкової системи, оптимальним рівнем оподаткування, що забезпечує достатнє наповнення за коштів податкових надходжень дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а також забезпечує розвиток реального сектору економіки та соціальний захист населення.

Податкова безпека здійснює вплив на ділову активність суб'єктів господарювання, формує склад та структуру податкових надходжень до бюджету, забезпечує фінансовими ресурсами бюджету різних рівнів.

Податкова безпека визначається ефективністю податкової політики держави, яка має оптимально поєднувати фіскальні інтереси держави та індивідуальні, корпоративні інтереси платників податків.

Розрізняють декілька рівнів податкової безпеки.

Міжнародна податкова безпека – це стан податкової системи світу, що характеризується стійкістю та стабільністю всіх її елементів, що передбачає спроможність захищати національні економічні інтереси і протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, можливість реалізації і розвитку податкового потенціалу країн, ефективне використання податкової системи для встановлення конкурентних переваг національної економіки в умовах глобалізації [1].

Державна податкова безпека – підсистема національної безпеки держави, являє собою стан податкової системи, за якого забезпечується гарантований захист і гармонійний розвиток всієї податкової системи держави, можливість податкових інструментів захищати національні інтереси держави, підтримувати соціально-економічну стабільність суспільства, а також формувати достатньо фінансових ресурсів для держави і місцевого управління, успішне протистояння існуючим загрозам податкової системи [2].

Регіональна податкова безпека – це стан оподаткування в регіоні, що визначається рівнем місцевого оподаткування [3].

Податкова безпека платника податку – це фінансово-економічний стан платника податків, який забезпечує мінімізацію податкових ризиків за умови дотримання податкової дисципліни [3].

Формування системи податкової безпеки вимагає проведення дослідження ризиків податковій безпеці та розробки методів управління ними.

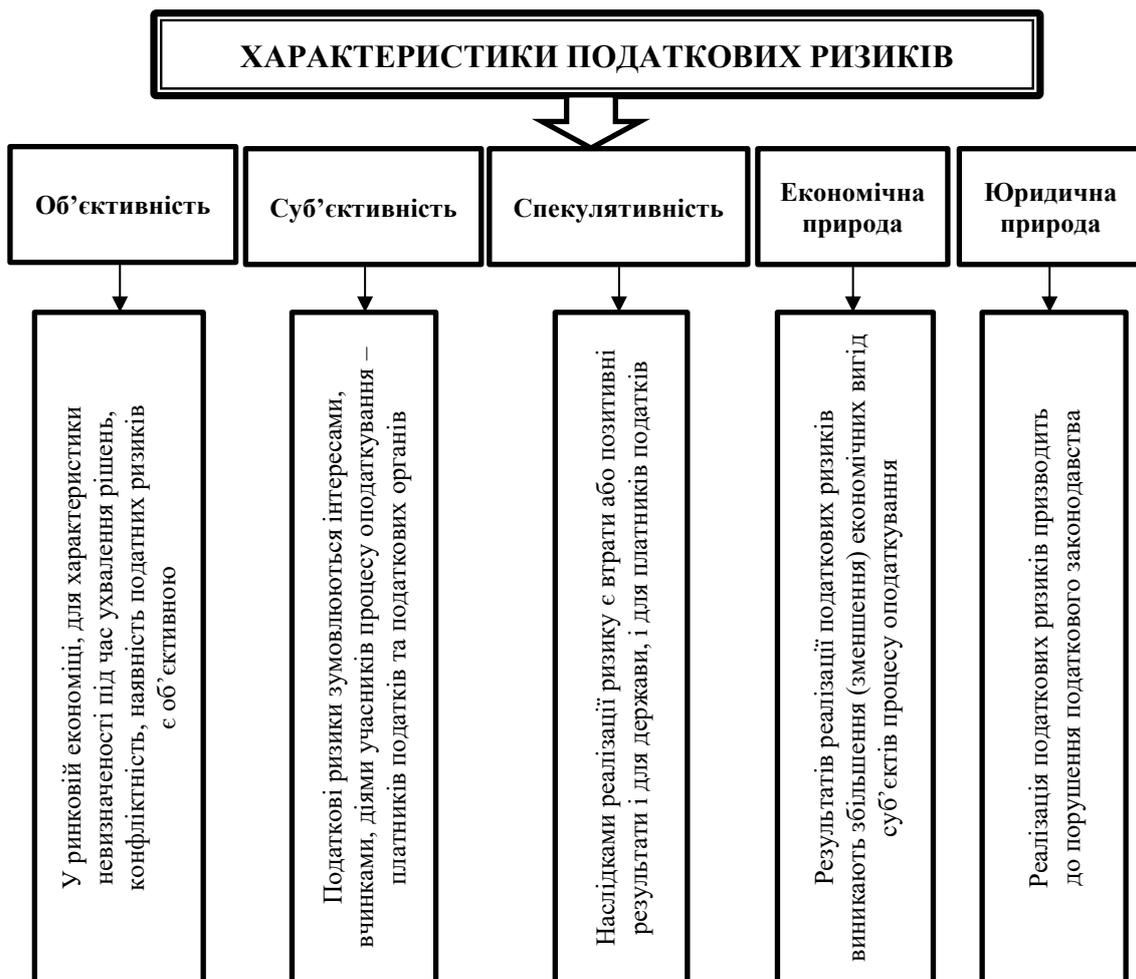
Податковий ризик – це невизначеність в діяльності суб'єктів господарювання та держави щодо стабільності реалізації податкової політики, можливість недоотримання податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів в наслідок порушення податкового законодавства чи ухилення від сплати податків.

Поняття «податковий ризик» доцільно також розглядати з двох позицій: платника податку та податкової служби.

Податковий ризик (з позиції платника податків) – це ймовірний збиток платника податків понести втрати за результатами діяльності або бездіяльності податкових органів та органів державної влади.

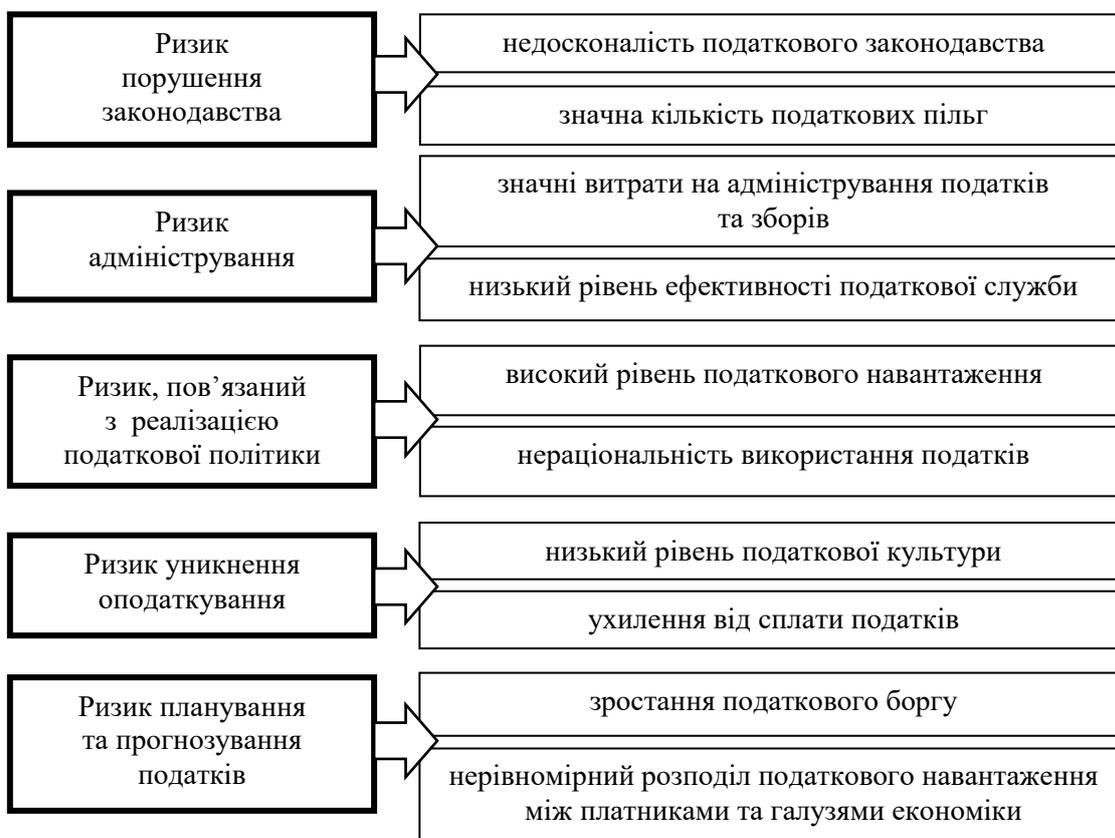
Податковий ризик (з позиції податкового органу) – це ймовірне невиконання покладених на податкові органи завдань по наповненню дохідної частини бюджету податковими платежами, що адмініструються на території обслуговування відповідного податкового органу.

За суб'єктами податкових відносин податкові ризики можна об'єднати у дві групи – податкові ризики держави та податкові ризики платників податків.

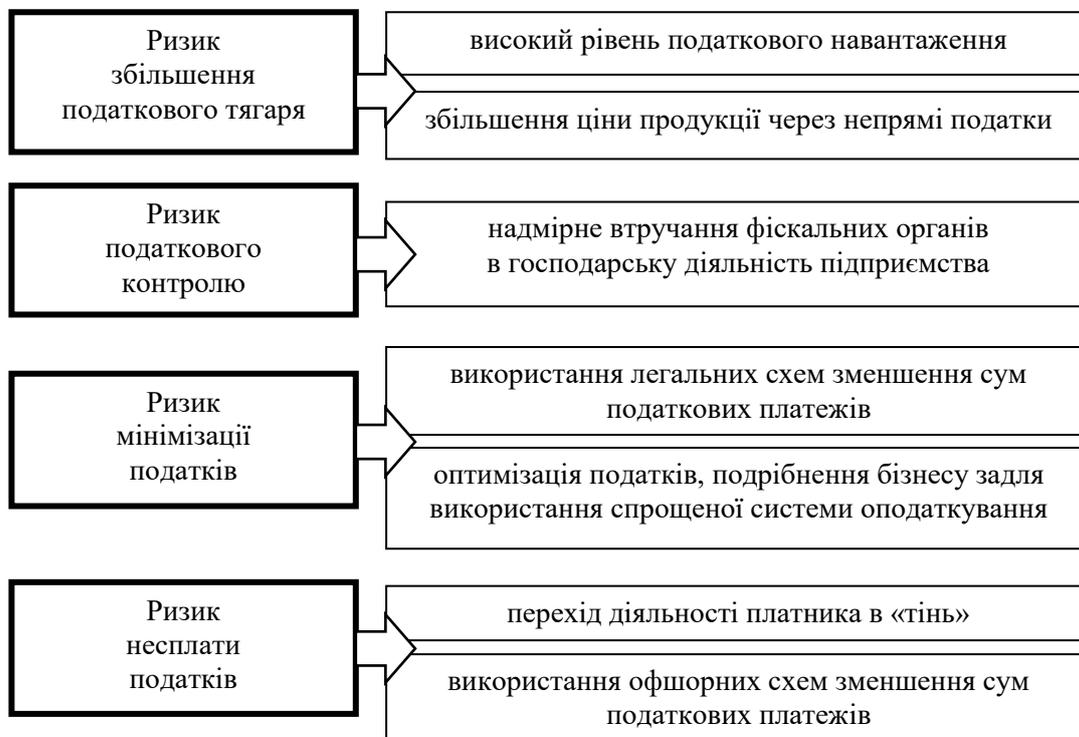
Податковий ризик держави – це економічна категорія, яка характеризує невизначеність кінцевого результату діяльності щодо забезпечення надходжень коштів до бюджетів усіх рівнів, державних цільових фондів, унаслідок можливого впливу (дії) на нього низки об'єктивних та/або суб'єктивних факторів, неефективного адміністрування податків і порушень податкового законодавства.

ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ПОДАТКОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Податковий ризик платника податків – це різновид підприємницького ризику. Чинниками його можуть бути: зміна податкової політики, внаслідок чого може збільшитися податковий тиск і, відповідно, збільшиться податкове зобов’язання; можливість донарахувань і платежів та штрафів за ненавмисне порушення суб’єктом господарювання чинного законодавства; помилки та недоліки під час планування, проектування й організації бізнесу [4].

ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ПОДАТКОВІЙ БЕЗПЕЦІ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Відмінність між ризиками та загрозами полягає у тому, що ризики є ймовірними і оцінити їх можливо лише за умови їх настання. Водночас, загрози є фактично сформованими і впливають на рівень податкової безпеки.

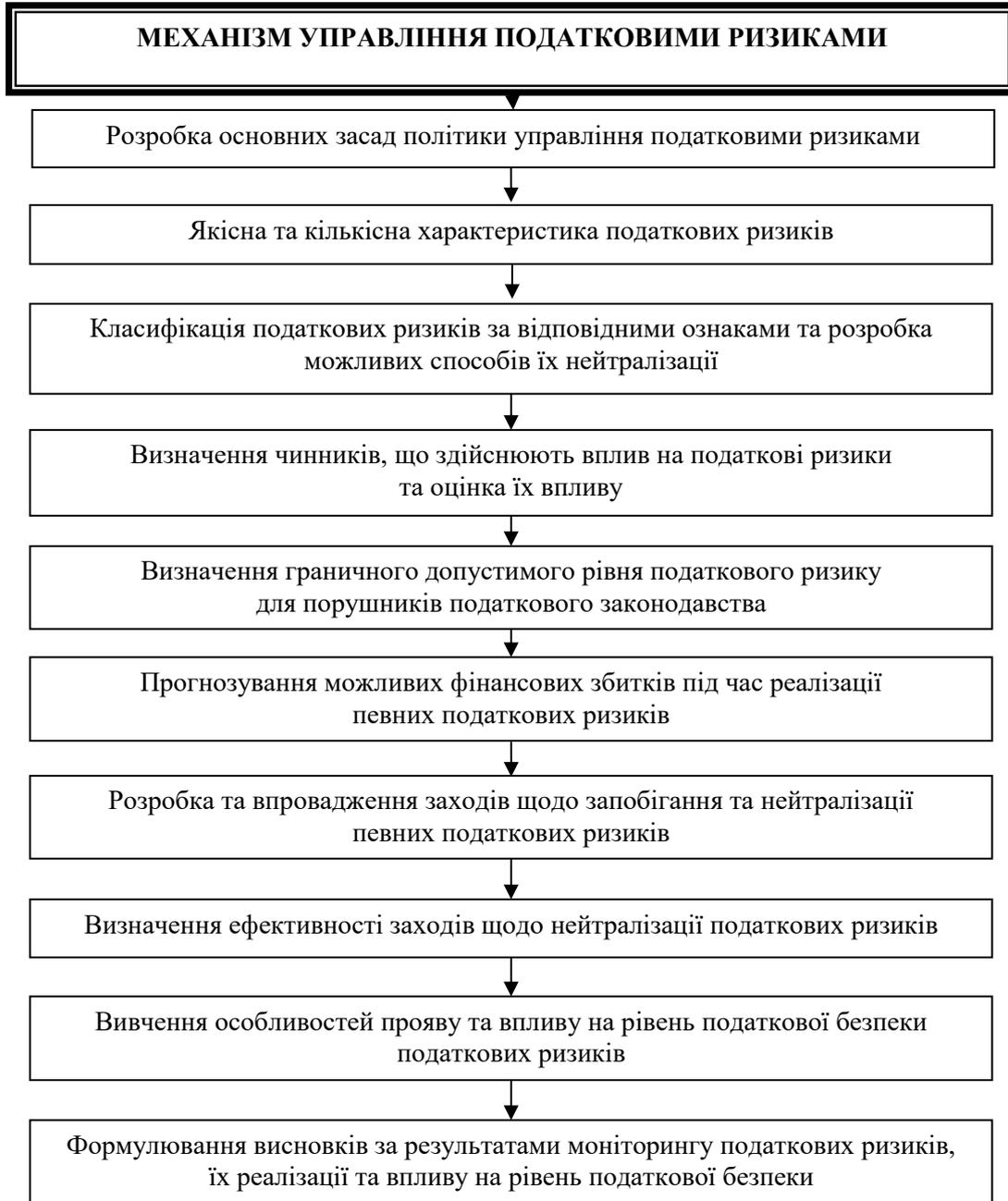
ЗОНИ ПОДАТКОВОГО РИЗИКУ ПІДПРИЄМСТВА

Безризикова зона	Під час легального нарахування і сплати податків ризик для підприємства є мінімальним.
Зона мінімального ризику	Якщо через несвоєчасну сплату податків або ж в наслідок здійснення помилок під час визначення податкової бази, підприємство сплачує пеню або ж штраф, воно ризикує частиною або ж усім прибутком.
Зона підвищеного ризику	У разі порушення договірної дисципліни підприємство ризикує отримати мінімальний прибуток або ж отримати доходи, що ледь покривають витрати.
Зона критичного ризику	Якщо прагнучи мінімізувати суму податків підприємство порушує податкове законодавство, а сума штрафів значно перевищує суму нарахованих податків, то підприємство ризикує не тільки не отримати прибуток, але й не покрити понесені витрати.
Зона катастрофічного ризику	Під час надмірно високих податкових санкціях, сплативши які, підприємство може стати банкрутом. Така ситуація характерна для ризику карного переслідування податкового характеру.

Управління податковим ризиком – це дії та процедури суб'єктів (платників та податкових органів), що зустрічаються з податковим ризиком, які визначаються певними цілями, принципами та способами управління податковими ризиками.

СПОСОБИ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ РИЗИКАМИ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Запобігання	Відхилення від дії, пов'язаної з ризиком.
Утримання ризику	Залишення ризику за платником податків, тобто на його відповідальності.
Передача ризику	Передача платником податку податкового ризику іншому платнику шляхом зміни умов договору.
Зниження ступеня ризику	Скорочення ймовірності та обсягу можливих втрат, пов'язаних із проявом податкового ризику.

ВИДИ ТА СПОСОБИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ		
<i>Види</i>	<i>Прояв</i>	<i>Спосіб нейтралізації</i>
За строком дії		
тимчасові	діють упродовж одного бюджетного року	нейтралізуються після виникнення
постійні	діють упродовж декількох бюджетних років і мають циклічний характер	розробляються превентивні заходи нейтралізації ризиків
За економічним результатом		
позитивні	залучення податкових надходжень в обсягах, більших запланованих	держава дій не застосовує
негативні	отримання недостатнього обсягу податкових надходжень	розробка заходів нейтралізації ризиків
нульовий	сума отриманих податкових надходжень відповідає запланованому	держава дій не застосовує
За значенням результату		
основні	викликають суттєві фінансові диспропорції	виявлення причин ризиків та їх усунення
другорядні	вплив на економічні процеси незначний	нейтралізуються після виникнення
За причинами виникнення		
правові	незначні податкові порушення платниками під час складання звітності, заповненні декларації, арифметичні та методологічні помилки, порушення строків подачі звітності тощо	Проведення роз'яснювальної та попереджувальної роботи, спрощення податкового законодавства та звітності, адміністративна відповідальність
кримінальні	тяжкі порушення податкового законодавства, умисне ухилення від сплати податків	моніторинг та виявлення проретельний підбір кадрів, посилення контролю за діями посадових осіб, посилення відповідальності працівників податкових органів
корупційний	виникає внаслідок корупційних дій працівників податкових органів та інших посадових осіб	

Для побудови ефективної системи податкової безпеки доцільно класифікувати податкові ризики та розробити способи їх нейтралізації.

Процес управління ризиками задля їхньої мінімізації – механізм своєчасної ідентифікації загроз, аналіз та оцінка податкової ситуації та розробка заходів щодо попередження або зниження негативного впливу на економічну ситуацію в державі.

5.2. Ухилення від сплати податків як основна загроза податковій безпеці

Однією з основних загроз податковій безпеці є несплата податків.

Несплата податків – це соціально-економічне явище, що проявляється у прагненні з одного боку, платника податків уникнути сплати податків, а з іншого, держави – не допустити порушення податкового законодавства та недоотримання податків та зборів до бюджету.

Вплив податків на доходи та витрати платників податків є основною причиною появи у них бажання уникнути оподаткування. Податки за своєю економічною природою є ціною, яку платять платники податків за надання державою певних видів послуг.

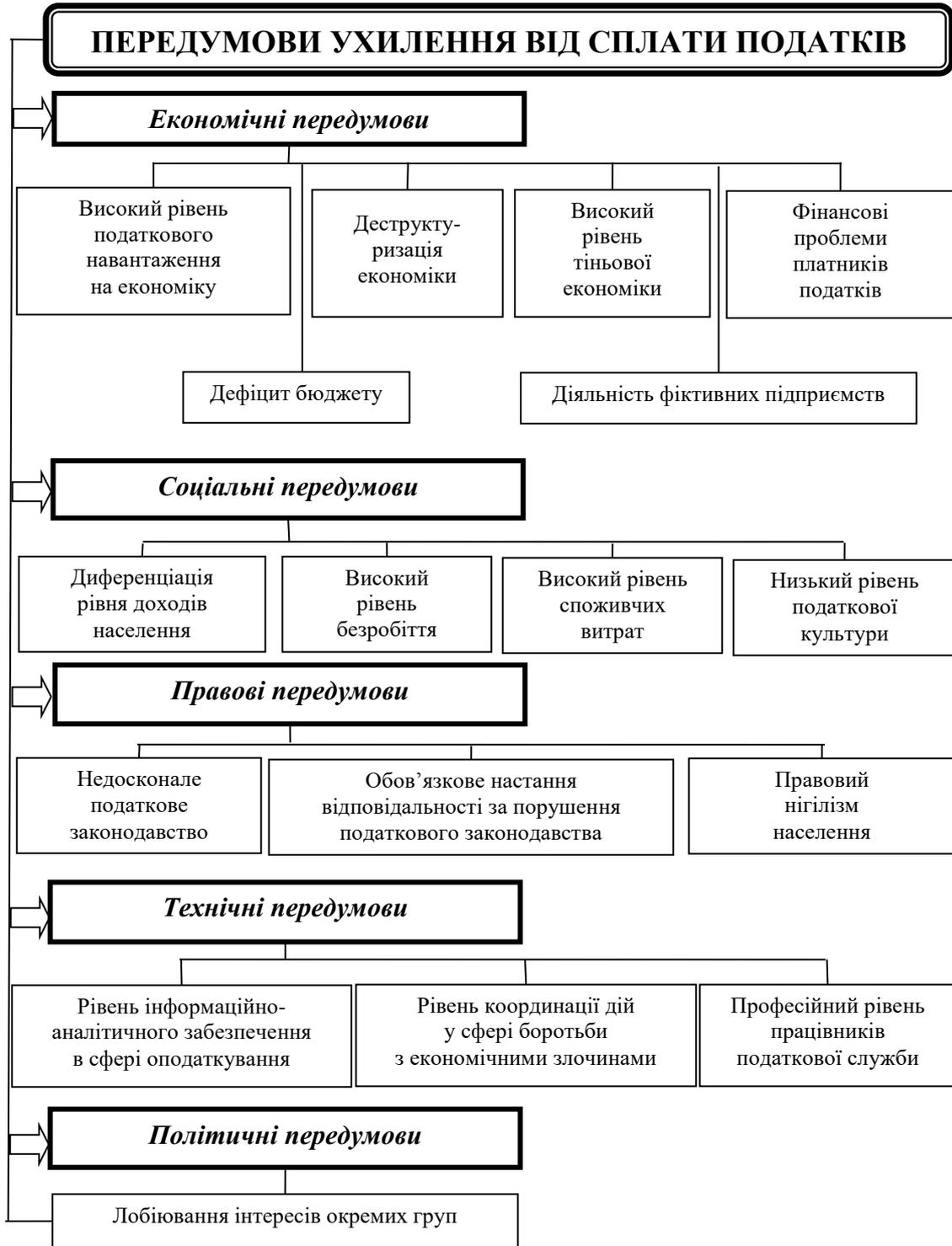
ПРИЧИНИ НЕСВОЄЧАСНОЇ АБО НЕПОВНОЇ СПЛАТИ ПОДАТКІВ ПЛАТНИКАМИ

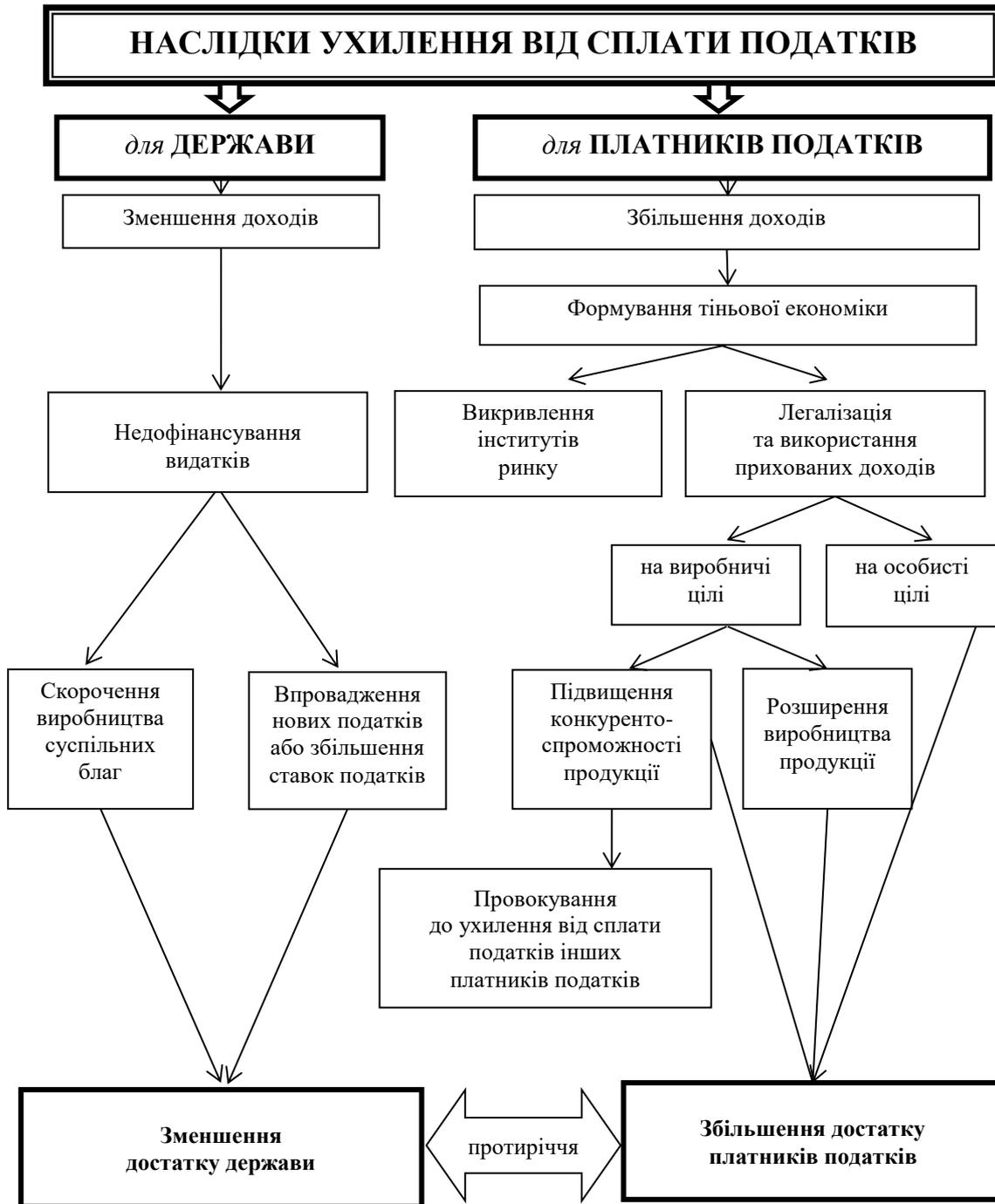
високий рівень податкового навантаження

зниження рівня ділової активності та податкостроможності платників

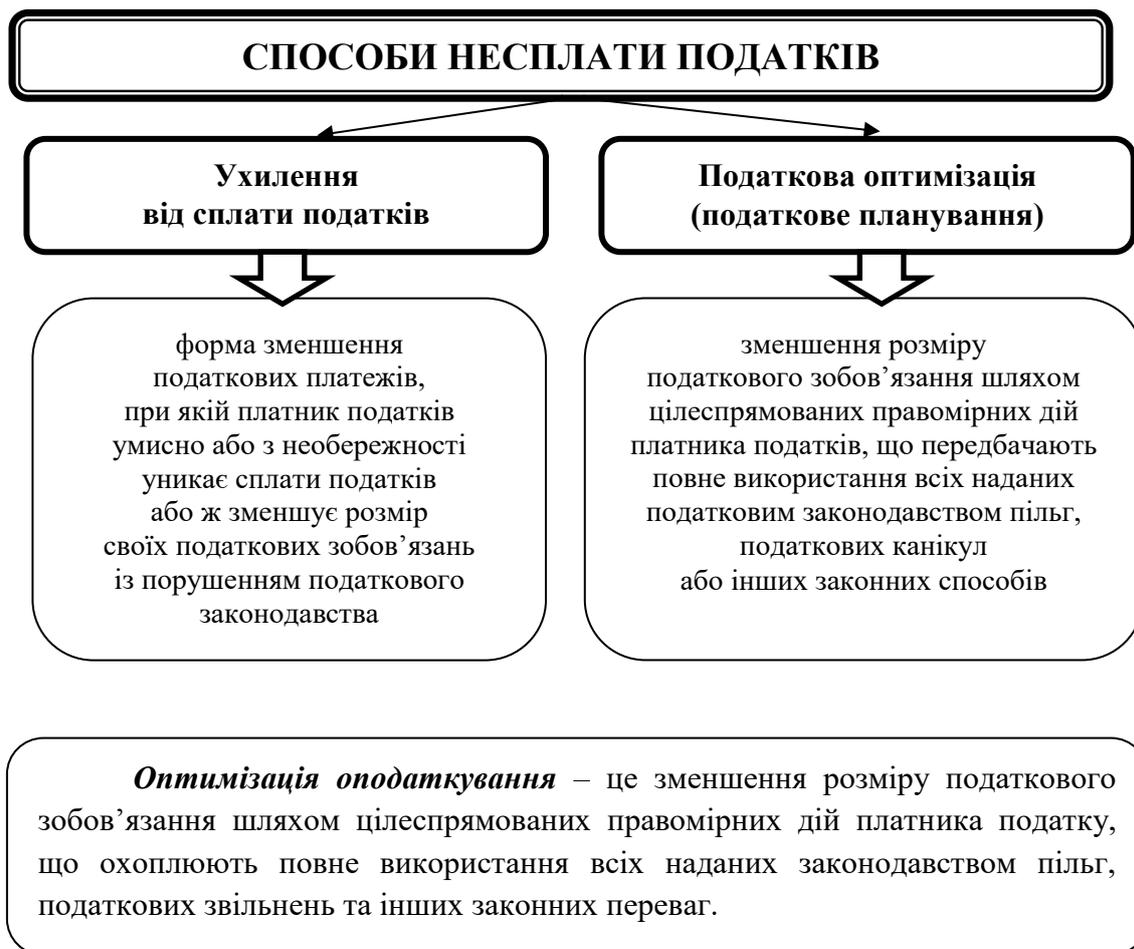
несвоєчасне повернення надмірно сплачених податків
та бюджетного відшкодування

недосконалий механізм нарахування фінансових санкцій

У слабо розвинутій економіці, для якої характерні неефективність демократичних інститутів, слабкий захист власності, корупція, лобіювання інтересів окремих бізнесових груп є причиною сприйняття податків як покарання, яке необхідне.

Основна відмінність податкової оптимізації (податкового планування) та ухилення від сплати податків – законність зменшення податкового зобов'язання. Якщо під час податкової оптимізації платник податків використовує всю податкову інформацію для зменшення суми податкового зобов'язання, то у разі ухилення від сплати податків платник податків свідомо порушує податкове законодавство.

На практиці часто відбувається зрощування легальних і нелегальних схем несплати податків – «сірі схеми».

Співвідношення податкової оптимізації та ухилення від сплати податків

СПОСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКІВ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Використання прогалин у податковому законодавстві

В умовах постійної зміни податкового законодавства виникають прогалини, якими підприємства можуть скористатися. Проте цей спосіб можна застосовувати лише в короткостроковому періоді.

Використання спеціальних податкових режимів

Податковим кодексом України передбачено можливість обирати систему оподаткування: загальну чи спрощену. Платник самостійно обирає систему оподаткування, яка надає можливість мінімізувати суми податкових платежів.

Реалізація права на податкові пільги

Податкове законодавство передбачає низку податкових пільг. Проте платники податків не завжди використовують своє право на податкову пільгу.

Своєчасне виявлення та виправлення помилок

Результатом наявності помилок у розрахунку податків є накладання штрафів та пені на платників податків. Своєчасне виявлення та усунення помилок в оподаткуванні дасть можливість скоротити суми сплачених штрафів.

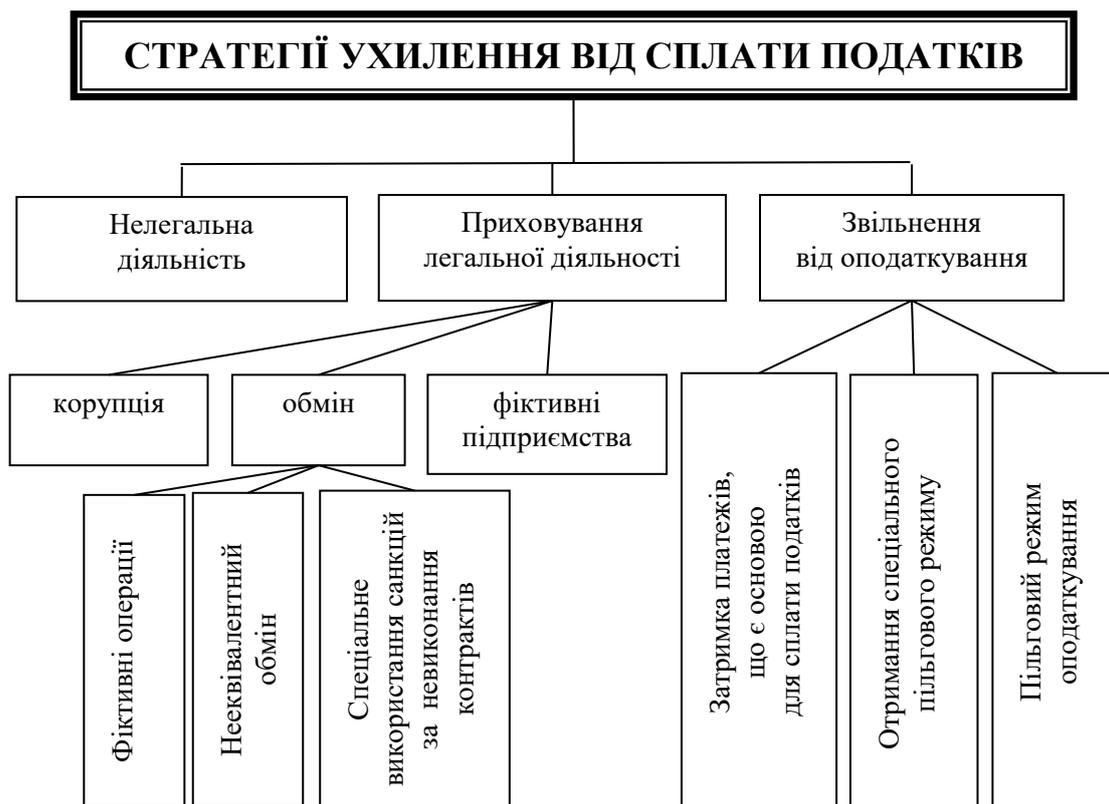
Правильна організація угод, вибір оптимальної форми договірних відносин із врахуванням податкових наслідків

Цей метод передбачає заміну відносин:

- найму робочої сили на відносини із надання послуг з використанням ФОП;
- конкретизацію відносин. Наприклад, виробництво продукції самостійно чи з давальницької сировини.

Ведення податкового календаря

Ведення податкового календаря є необхідним для дотримання строків сплати податків та зборів та своєчасної подачі податкової звітності. Затримка сплати таких платежів є порушенням податкового законодавства.

**Найтипівіші схеми ухилення від оподаткування в Україні
у 2018 р. (млрд. грн.)**

Схема ухилення від сплати податків	Податки, яких можна уникнути	Очікувані обсяги на рік	Приблизні втрати бюджету
Порушення митних правил, контрабанда та корупція на кордоні	ПДВ, акцизний податок, мито	209–311	63–93
Схеми з використанням «офшорних зон»	Податок на прибуток підприємств	120–200	22–36
Конвертаційні центри, «податкові ями», фіктивне підприємництво	Податок на прибуток підприємств ПДВ, ПДФО, Військовий зір	40–60	12–18
Торгівля контрафактною продукцією	Податок на прибуток підприємств ПДВ, Акциз	35–55	10–12

**ПРИЧИНИ ВИКОРИСТАННЯ
ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ОФШОРНИХ СХЕМ
УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ**

ухилення від сплати податків всередині країни

зменшити ризик рейдерства та спрощення судового захисту
майнових інтересів

виведення результатів політичної корупції за кордон

**Обсяги експортних операцій до юрисдикцій,
що належать до офіційного переліку офшорних зон
у період 2014–2018 рр. [5]**

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2014 р.
Потенційна база з переміщення прибутків за межі України, млрд. дол. США	229,1	67,92	88,75	56,08	67,6	-161,5
Експорт до класичних «офшорів», млрд. дол. США	4,32	2,72	2,72	3,18	3,59	-0,73
<i>Питома вага, %</i>	<i>1,9</i>	<i>4</i>	<i>3,1</i>	<i>5,7</i>	<i>5,31</i>	<i>3,41</i>
Експорт до «гібридних» юрисдикцій, млрд. дол. США	17,42	13,61	13,05	17,1	19,02	1,6
<i>Питома вага, %</i>	<i>7,6</i>	<i>29</i>	<i>14,7</i>	<i>30,3</i>	<i>28,1</i>	<i>20,5</i>

*Особливістю тіньової діяльності в малому бізнесі в Україні є її офіційність, яка пов'язана із спрощеною системою оподаткування. **Спрощена система оподаткування (ССО)** – це спрощений спосіб легалізувати малий бізнес, через мінімізацію податкових платежів та адміністративного тиску. З цієї причини переважна більшість офіційно зареєстрованих підприємств та приватних підприємців працюють у малому бізнесі, які перебувають на спрощеній системі оподаткування та ведення бухгалтерського обліку.*

**Схеми ухилення від сплати податків
підприємствами малого та середнього бізнесу
та фіскальний ефект від їхнього застосування в Україні
у 2018 р. [6]**

Схема ухилення від сплати податків	Податки, яких можна уникнути	Очікувані обсяги на рік	Приблизні втрати бюджету
Заробітні плати «у конвертах», млрд. грн.	ЄСВ, ПДФО, військовий збір	50–200	25–74
Використання ФОП 3 групи для «обнал» готівки замість офіційного, млрд. грн. працевлаштування, млрд. грн	ЄСВ, ПДФО	10–16	4–7
Заниження виручки ФОП 1 та 2 груп, млрд. грн	Єдиний податок	30–90	2–2,5

**СХЕМА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ
ІЗ ВИКОРИСТАННЯ ФОП 3 ГРУПИ**

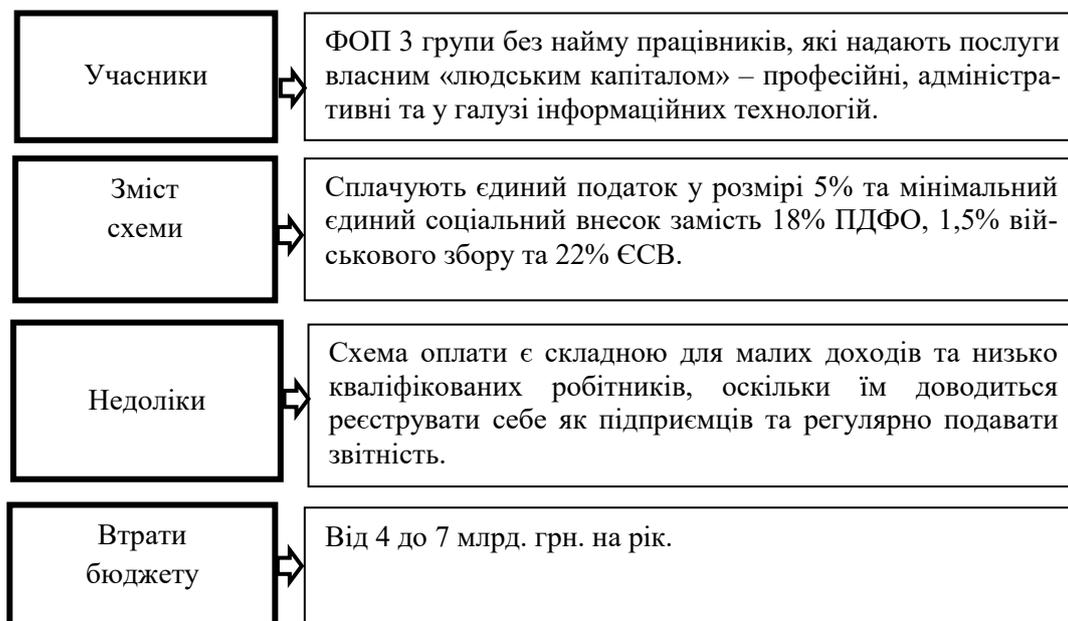

СХЕМА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ІЗ ЗМЕНШЕННЯ ВИРУЧКИ ФОП 1 ТА 2 ГРУП

Учасники	ФОП 1 та 2 груп
Зміст схеми	ФОП 1 та 2 груп використовують готівкові розрахунки, що не дає можливості визначити і підтвердити точну суму доходів. Статистика свідчить про збільшення роздрібних продажів у фізичному вимірі на 30%
Втрати бюджету	Сума приховуваних доходів ФОП 2 групи могла збільшитись на 15–20% їхнього обороту. Втрати бюджету перевищують від 2 до 2,5 млрд. грн.

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

	Забезпечення стабільності економічної системи держави задля підвищення податкового потенціалу
	Забезпечення однакових умов господарювання для всіх платників податків
	Розробка загальнонаціональної програми підвищення податкової культури у суспільстві з метою формування чіткого почуття громадянського обов'язку сплати податків
	Створення бази даних платників, що ухилялися від сплати податків
	Підвищення рівня компетентності працівників податкової служби
	Організація співпраці фінансових органів щодо обміну інформацією, що дасть можливість здійснювати непрямий податковий контроль
	Вдосконалення податкового законодавства
	Підвищення результативності антикорупційних заходів
	Відновлення довіри до політичної еліти держави

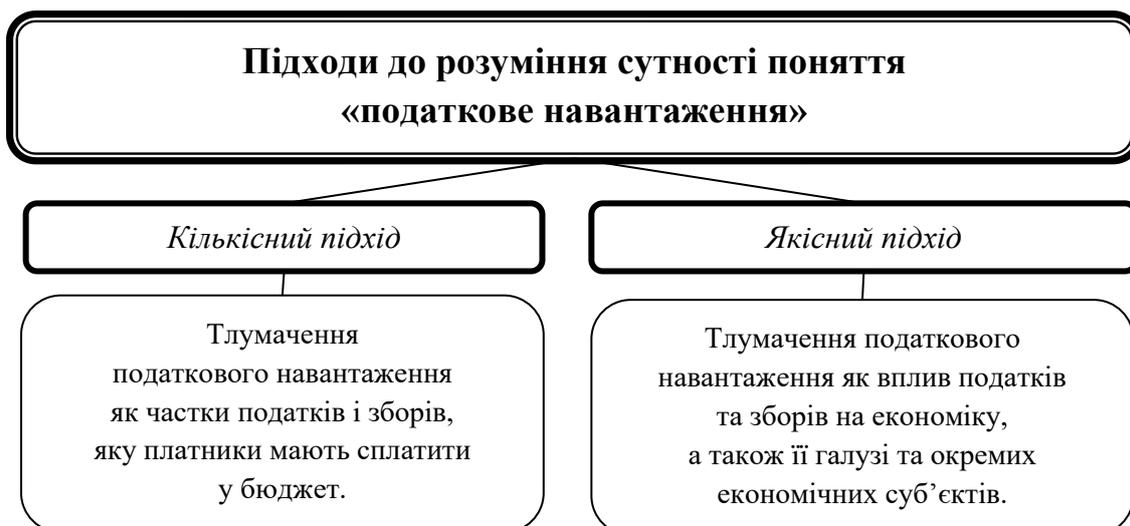
5.3. Податкове навантаження та його вплив на податкову безпеку

Важливим фіскальним показником, що характеризує ефективність бюджетно-податкової політики та впливає на рівень податкової безпеки держави є податкове навантаження.

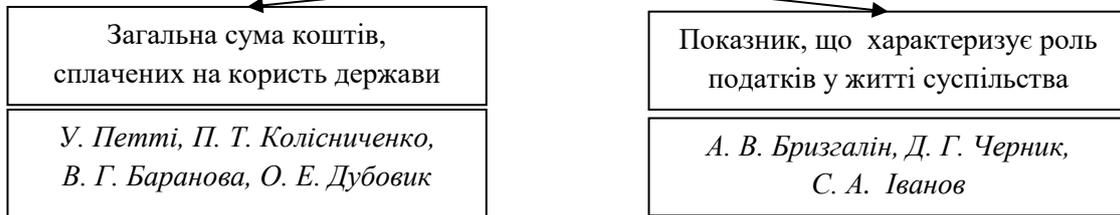
Податкове навантаження характеризує частку створеного у державі продукту, що вилучається на користь держави через систему оподаткування.

Оцінка податкового навантаження необхідна для:

- оцінки ефективності податкової політики;
- контролю податкових надходжень;
- визначення прогностичних оцінок доходів бюджету;
- збалансування регіональної політики;
- моніторингу розвитку суб'єктів господарювання.

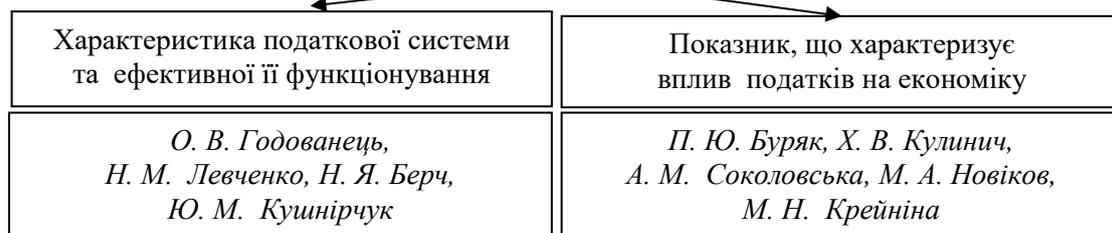
Кількісний підхід до розуміння сутності поняття «податкове навантаження»

Кількісний підхід до розуміння сутності поняття «податкове навантаження»

Автор та джерело	Визначення поняття «податкове навантаження»
<i>Тлумачення «податкового навантаження» як загальної суми коштів, сплачених на користь держави</i>	
У. Петті [7]	Податкове навантаження – загальна сума коштів, яку необхідно мобілізувати до державної казни у вигляді податків.
Фінансовий словник [8]	Податкове навантаження – частка всіх податкових платежів за певний час у величині валового доходу платника.
П. Т. Колісниченко [9]	Податкове навантаження – частина підприємницького доходу, яка безповоротно вилучається державою через систему податків та зборів.
В. Г. Баранова, О. Е. Дубовик [10]	Податкове навантаження – це узагальнюючий показник, що характеризує частину прибутку фізичних та юридичних осіб, яка перерозподіляється через державний бюджет.
<i>Тлумачення «податкового навантаження» як показника, що характеризує роль податків у житті суспільства</i>	
Д. Г. Черник [11]	Податковий тягар – узагальнюючий показник, що характеризує роль податків у житті суспільства і держави; величина, що характеризує частку податкових відрахувань у загальному обсязі виробництва і доходів..., що визначається як відношення податкових зборів до сукупного національного доходу.
С. А. Іванов [12]	На макроекономічному рівні податковий тягар – узагальнений показник, що характеризує роль податків в житті суспільства і визначається як відношення загальної суми податкових зборів до сукупного національного продукту.

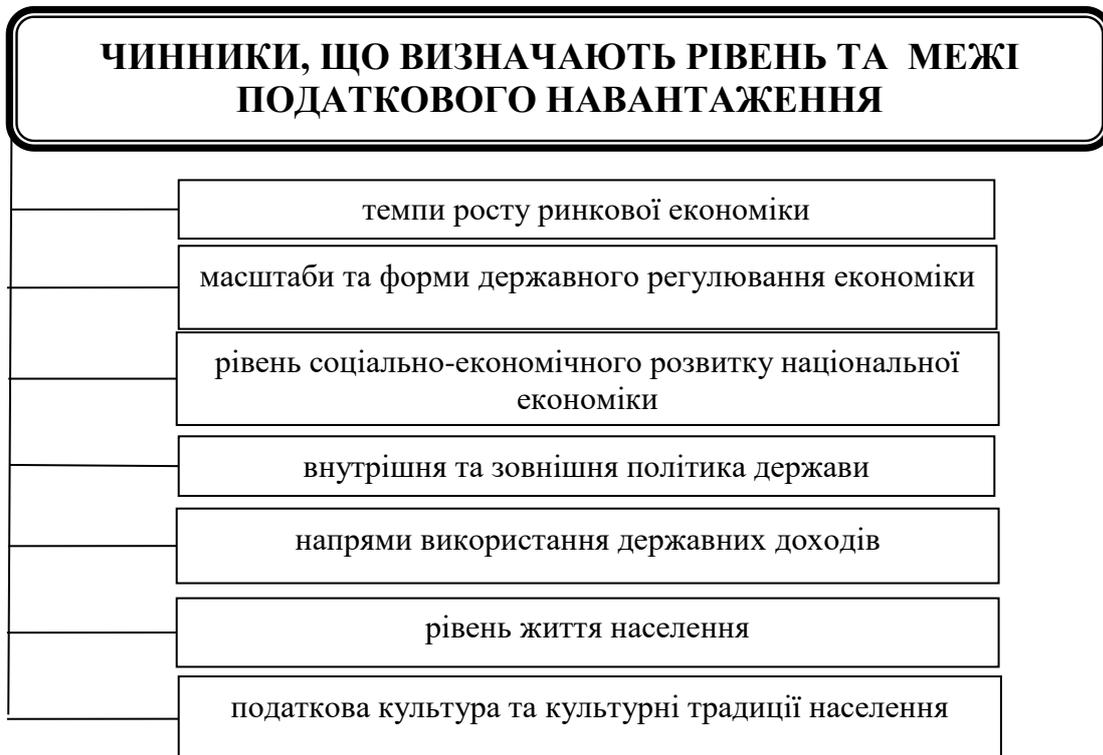
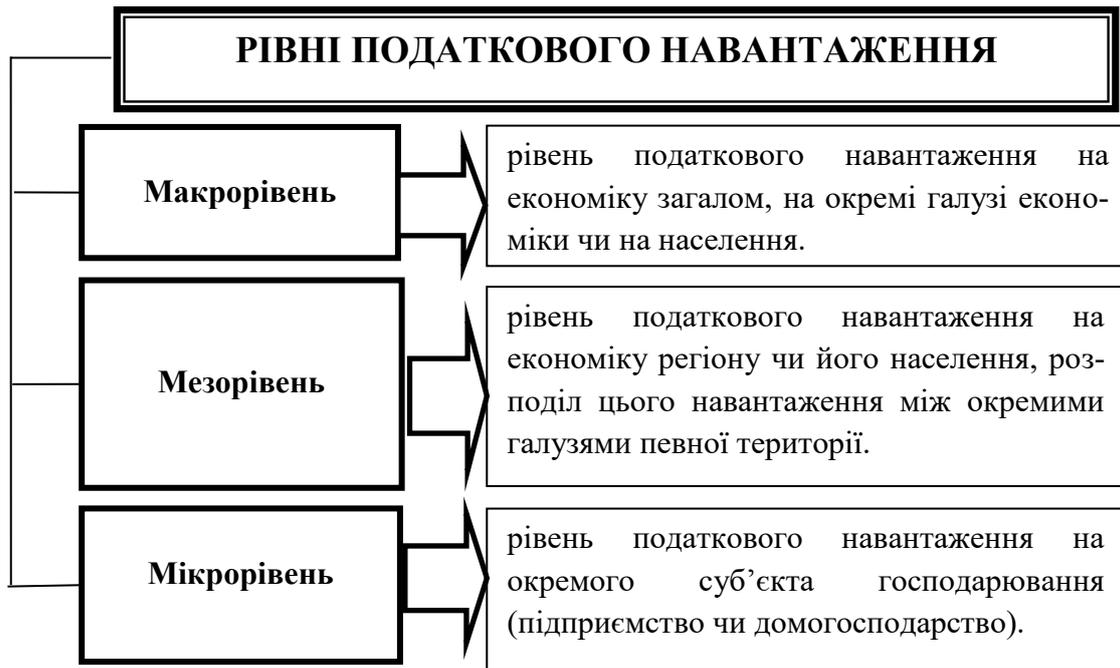
Якісний підхід до розуміння сутності поняття «податкове навантаження»

Якісний підхід до розуміння сутності поняття «податкове навантаження»

Автор та джерело	Визначення поняття «податкове навантаження»
<i>Тлумачення «податкового навантаження як якісної характеристики податкової системи та ефективного її функціонування»</i>	
О. В. Годовнець, Т. Я. Маршалок [13]	Податкове навантаження – узагальнена характеристика діяльності податкової системи держави, яка показує, як податки впливають на фінансовий стан платників податків або народне господарство загалом.
Н. М. Левченко [14]	Податкове навантаження – показник ефективності податкової політики, який впливає на наповнення державних доходів, рівень податкових надходжень у структурі ВВП і відповідно частку ВВП на душу населення.
Н. Я. Берч [15]	Податкове навантаження – показник ефективності рівня втручання держави через податки в діяльність платників.
Ю. М. Кушнірчук [16]	Податкове навантаження є важливим фіскальним показником, що характеризує сукупний вплив податків на економіку країни загалом чи на окремих суб'єктів господарювання, тобто, фактично є показником ефективності бюджетно-податкової політики.
<i>Тлумачення «податкового навантаження» як показника, що характеризує якісний вплив податків на економіку країни»</i>	
П. Ю. Буряк, Х. В. Кулинич [17]	Податкове навантаження – фіскальний показник, що характеризує вплив податків на соціально-економічний розвиток держави чи окремих суб'єктів господарювання у результаті взаємодії податкової системи та держави.
А. М. Соколовська [18]	Податкове навантаження (тягар) – це ефекти впливу податків на економіку загалом та на окремих її платників, пов'язані з економічними обмеженнями, що виникають у результаті сплати податків і відволікання коштів від інших можливих напрямків їхнього використання.
М. А. Новіков [19]	Податкове навантаження – це міра впливу податкових платежів на фінансовий стан підприємства.

Важливим питанням у регулюванні податкового навантаження є спосіб вимірювання його рівня. Оцінка рівня податкового навантаження необхідна здійснення аналізу рівня податкової безпеки держави та платників податків, ефективності податкової політики держави; контролю податкових надходжень; вивчення умов розвитку суб'єктів господарювання.

Індикатори податкового навантаження макрорівня

Показники	Формула	Умовні позначення
Відношення суми податкових надходжень у бюджет до величини сукупних доходів приватного сектору	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПНб}{ДПр} * 100$	ПНб – податкові надходження до бюджету ДПр – доходи приватного сектору
Різниця між загальною сумою податкових надходжень і видатками й трансфертами з бюджету на утримання приватного сектору економіки	$ПН_{\text{нав}} = ПН\text{-Вид} - \text{Трансф}$	Пн – податкові надходження Вид – Видатки Трансф – сума трансферів на утримання приватного сектору
Частка податкових бюджетних надходжень та соціальних платежів у валовому внутрішньому продукті	$ПН = \frac{ПНб + СП}{ВВП}$	ПНб – податкові надходження до бюджету СП – соціальні платежі ВВП – валовий внутрішній продукт
Частка податкових бюджетних надходжень у ВВП (методика Світового банку)	$ПН = \frac{ПНб}{ВВП}$	ПНб – податкові надходження до бюджету ВВП – валовий внутрішній продукт

Реформування податкової системи, що здійснювалось упродовж останніх п'яти років, спрямоване на скорочення кількості податків й зборів та зниження рівня податкового навантаження. Аналіз рівня податкового навантаження в Україні, розрахованого за різними методиками, упродовж 2015–2019 рр. наведено на рис. 5.1.

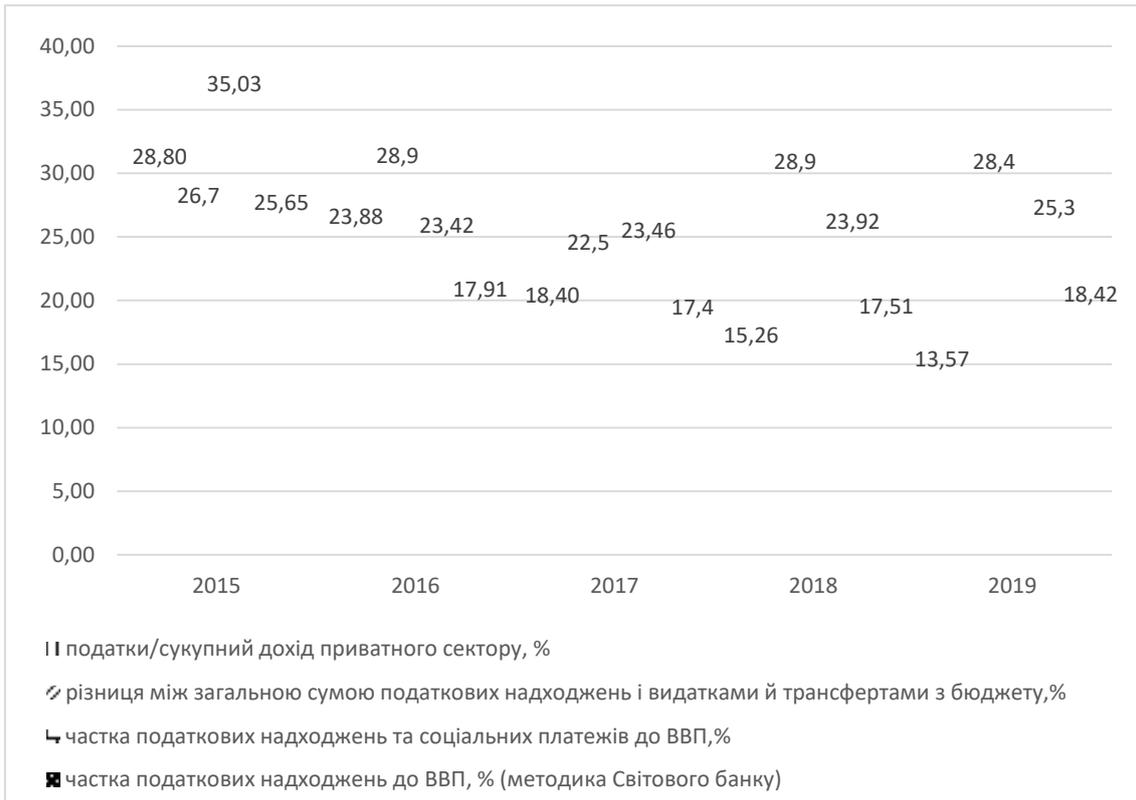

Рис. 5.1. Рівень податкового навантаження в Україні у 2015–2019 рр.
(розраховано за різними методиками)

Індикатори податкового навантаження мезорівня

Показники	Формула	Умовні позначення
Загальний рівень оподаткування регіону	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПН_{\text{зв}}}{ВРП} * 100$	ПН _{зв} – податкові надходження регіону до зведеного бюджету ВРП – валовий регіональний продукт
Коефіцієнт оподаткування фінансового результату	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПН_{\text{зв}}}{ФР_{\text{рег}}} * 100$	ФР _{рег} – сальдо фінансових результатів діяльності по регіону
Коефіцієнт оподаткування на душу населення	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПН_{\text{зв}}}{Ч_{\text{нас}}} * 100$	Ч _{нас} – середня чисельність населення регіону
Частка податку на прибуток у сумі прибутку	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПН_{\text{з}} \text{ ПНП}}{ФР_{\text{рез}}} * 100$	ПН з ПНП – доходи від податку на прибуток зведеного бюджету
Частка податку на доходи фізичних осіб в реальних грошових доходах населення регіону	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПН_{\text{з}} \text{ ПДФО}}{\text{Дох}_{\text{нас}}} * 100$	ПН з ПДФО – доходи від податку на доходи фізичних осіб Дох _{нас} – грошові доходи

Індикатори податкового навантаження Львівської області у 2017–2019

Показники	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення
Валовий регіональний продукт, млн. грн	147404	177243
Чисельність населення, тис. осіб	2534	2529,6	2522	-12
Податкове надходження до державного бюджету, млн. грн	9930,8	28413	13808	3877,2
Податкові надходження до місцевих бюджетів, млн. грн	11 667,10	13 278,80	15 567,40	3900,3
Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн	9935,7	9138	10871	935,3
Загальний рівень оподаткування регіону	14,65	23,52
Коефіцієнт оподаткування на душу населення	8523,24	16481,58	11647,66	3124,42

Індикатори податкового навантаження мікрорівня

Показники	Формула	Умовні позначення
Коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПП}{Д} * 100$	ПП – податкові платежі Д – доходи підприємства
Частка податку на прибуток підприємств в загальній сумі отриманого прибутку	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПП \text{ з ПНП}}{Пр} * 100$	ПП з ПНП – сума сплаченого податку на прибуток підприємств Пр – прибуток підприємства
Частка непрямих податків в доходах підприємства	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПП \text{ непрям}}{Д} * 100$	ПП непрям – сума сплачених непрямих податків
Частка прямих податків у витратах підприємства	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПП \text{ прям}}{В} * 100$	ПП прям – сума сплачених прямих податків В – витрати підприємства
Дохід на 1 грн. сплачених підприємством податків	$Дп = \frac{Д}{ПП}$	Д – доходи підприємства ПП – податкові платежі

Запитання для самоперевірки

1. Як можна згрупувати існуючі підходи до розуміння поняття «податкова безпека»?
2. Охарактеризуйте рівні податкової безпеки.
3. Дайте характеристику основним джерелам виникнення податкових ризиків.
4. Назвіть основні ризики та загрози податковій безпеці держави.
5. Назвіть основні ризики та загрози податковій безпеці платника податку.
6. Наведіть класифікацію податкових ризиків. Вкажіть основні способи нейтралізації податкових ризиків.
7. Охарактеризуйте сутність та відмінність між податковою оптимізацією та ухиленням від сплати податків.
8. Дайте характеристику типовим схемам ухилення від сплати податків.
9. Розкрийте сутність поняття «податкове навантаження» та охарактеризуйте його вплив на рівень податкової безпеки держави та платників податків.
10. Вкажіть основні показники оцінки рівня податкового навантаження на рівні держави, регіону та платника податків.

Тестові завдання

- 1. Оберіть якого підходу до розуміння поняття «податкова безпека» не існує:**
 - а) розуміння податкової безпеки як сукупності податків та зборів, які справляються в державі до бюджетів різних рівнів;
 - б) розуміння податкової безпеки як підсистеми фінансової безпеки держави;
 - в) тлумачення податкової безпеки як специфічного стану податкової системи;
 - г) розуміння податкової безпеки як специфічного стану економіки та інститутів влади.
- 2. Стан оподаткування в регіоні, що визначається рівнем місцевого оподаткування – це:**
 - а) міжнародна податкова безпека;
 - б) державна податкова безпека;
 - в) регіональна податкова безпека;
 - г) податкова безпека платника податку.
- 3. До економічних джерел податкового ризику належать:**
 - а) недосконалість податкового законодавства;
 - б) високий рівень податкового навантаження;
 - в) закритість процесу оподаткування;
 - г) високий рівень тінізації економіки.

4. До ідеологічних джерел податкового ризику належать:

- а) низький рівень доходів платників;
- б) часта зміна норм податкового законодавства;
- в) нераціональне та непрозоре використання дохідної частини бюджету;
- г) високий рівень корупції.

5. За економічним результатом податкові ризики поділяють на:

- а) тимчасові і постійні;
- б) позитивні, негативні, нульовий;
- в) основні, другорядні;
- г) правові, кримінальні, корупційні.

6. За причинами виникнення податкові ризики поділяють на:

- а) тимчасові і постійні;
- б) позитивні, негативні, нульовий;
- в) основні, другорядні;
- г) правові, кримінальні, корупційні.

7. Зменшення розміру податкового зобов'язання шляхом цілеспрямованих правомірних дій платника податків – це:

- а) ухилення від сплати податків;
- б) податковий злочин;
- в) загроза податковій безпеці;
- г) податкова оптимізація.

8. До соціальних чинників ухилення від сплати податків належать:

- а) Дефіцит бюджету;
- б) правовий нігілізм населення;
- в) високий рівень безробіття;
- г) високий рівень тіньової економіки.

9. Частка створеного у державі продукту, що вилучається на користь держави через систему оподаткування – це:

- а) податкова політика;
- б) індикатор податкового навантаження;
- в) податкове навантаження;
- г) рівень тіньової економіки.

10. Показники, що відображають рівень податкового навантаження на економіку загалом – це:

- а) Індикатори податкового навантаження макрорівня;
- б) Індикатори податкового навантаження мезорівня;
- в) Індикатори податкового навантаження мікрорівня;
- г) показники рівня податкової безпеки.

Практичні завдання

1. Проаналізувати дані рис. «Рівень податкового навантаження в Україні у 2015–2019 рр.» та таблиці «Індикатори податкового навантаження Львівської області у 2017–2019 рр.» та зробити висновки.
2. Визначити основні причини, що спонукають платників податків ухилятися від їхньої сплати.
3. Оберіть підприємство та розрахуйте рівень його податкової безпеки. Виокреміть основні ризики та загрози податковій безпеці обраного підприємства, а також чинники, що впливають на неї.

Список використаних джерел до теми

1. Іванов Ю. Б., Бережна Ю. В. Податкова безпека: сутність та умови забезпечення. *Економіка розвитку*. 2010. № 2. С. 9–11.
2. Цвилий-Букланова А. А. Налоговый контроль в системе обеспечения налоговой безопасности государства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.14. Челябинск, 2011. 32 с.
3. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.
4. Іщенко В. В. Податкова складова фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С. 35–40.
5. Жмурко Д. С., Дорошенко Г. О., Бабич С. М. Вплив тіньового сектору на стан української економіки. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-24>
6. Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: нові виклики. Київ, 2019. 52 с. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uploads/assets/files/2019/.pdf>.
7. Антология экономической классики: в 2-х т. / сост. И. А. Столяров. М.: МП «Эконов», «Ключ», 1993. 475 с. 1 т.
8. Оксфордский толковый словарь. М.: Весь Мир, 1997. 496 с.
9. Колісниченко П. Т. Методичні підходи до розрахунку податкового навантаження на мікроекономічному рівні. *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії*. 2010. № 1(18). С. 49–55.
10. Баранова В. Г., Дубовик О. Е. Влияние налоговой нагрузки на развитие предпринимательства. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 1 (60). С. 5–30.
11. Черник А. А. Сравнительный анализ методик расчета налоговой нагрузки организации. *Социально-антропологические проблемы информационного общества*. 2013. № 1. С. 35.
12. Иванов С. А. Налоги и налогообложение: учебное пособие. Тамбов: Тамб. Госта, 2005. 80 с.

13. Годованець О. В., Маршалок Т. Я. Податкове навантаження: важливий чинник соціально-економічної стратегії держави. Економічний аналіз: зб. наук. праць каф. екон. аналізу Терноп. нац. екон. ун-ту. 2008. № 3. С. 85–89

14. Левченко Н. М. Систематизація методик оцінки податкового навантаження на суб'єктів господарювання. Сталій розвиток економіки. 2010. № 6. С. 270–275.

15. Берч Н. Я. Податкове навантаження як окрема економічна категорія: теоретична сутність та спроби обрахунку. *Наукові праці НДФІ*. 2008. № 2(43). С. 111–118.

16. Кушнірчук Ю. М. Оптимізація рівня фіскального навантаження з метою економічного забезпечення держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. № 20/11. С. 161–169.

17. Буряк П. Ю., Кулинич Х. В. Історичний аспект та сутність податкового навантаження як економічної категорії. *Наука й економіка*. 2014. № 3 (35) С. 207–214.

18. Соколовська А. М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки. *Економіка України*. 2006. № 7. С. 4–12.

19. Новіков М. А. Порівняльний аналіз методик визначення податкового навантаження та шляхи їх удосконалення. *Сталій розвиток економіки*. 2011. № 2. С. 284.

Тема 6

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ У СИСТЕМІ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

6.1. Моніторинг стану державного боргу

6.2. Вплив державного боргу на рівень бюджетно-податкової безпеки

6.3. Державна боргова політика на сучасному етапі розвитку національної економіки

Основні поняття: державний борг, державне запозичення, внутрішній борг, зовнішній борг, гарантований борг, державний бюджет, боргова політика, безпечний рівень боргу, обслуговування державного боргу, рівень боргової безпеки.

6.1. Моніторинг стану державного боргу

Державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення (ч. 20 ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Державне запозичення – це операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету.

Загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу наприкінці бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу ВВП України.

У разі очікуваного перевищення граничної величини у 60% Кабінет Міністрів України невідкладно розробляє та подає для схвалення план заходів з приведення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до встановлених вимог.

Право на здійснення державних внутрішніх та зовнішніх запозичень належить державі в особі голови Боргового агентства України.

Кабінет Міністрів України визначає основні умови здійснення державних запозичень, зокрема, основні умови кредитних договорів та основні умови випусків і порядок розміщення державних цінних паперів.

Голова Боргового агентства України за погодженням з міністром фінансів України від імені України має право здійснювати обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж державних боргових зобов'язань, за умови дотримання граничного обсягу державного (місцевого) боргу на кінець бюджетного періоду.

Основою формування державного боргу є державні позики.

Повна відмова від державного запозичення і внутрішнього, і зовнішнього, неможлива, оскільки необхідно забезпечувати обслуговування та погашення накопиченого державного боргу, підтримку платіжного балансу, збереження валютних резервів.

Державний борг України у 2010–2020 рр.

Роки	Загальний борг		Зовнішній борг		Внутрішній борг	
	(млн. грн)	приріст до поперед. року, %	(млн. грн)	приріст до поперед. року, %	(млн. грн)	приріст до поперед. року, %
2010	432 235,4	36,4%	276 745,6	30,7%	155 489,8	47,9%
2011	473 121,6	9,5%	299 413,9	8,2%	173 707,7	11,7%
2012	515 510,6	9,0%	308 999,8	3,2%	206 510,7	18,9%
2013	584 114,1	13,3%	300 025,4	-2,9%	284 088,7	37,6%
2014	1 100 564,0	88,4%	611 697,1	103,9%	488 866,9	72,1%
2015	1 572 180,2	42,9%	1 042 719,6	70,5%	529 460,6	8,3%
2016	1 929 758,7	22,7%	1 240 028,7	18,9%	689 730,0	30,3%
2017	2 141 674,4	11,0%	1 374 995,5	10,9%	766 678,9	11,2%
2018	2 168 627,1	1,3%	1 397 217,8	1,6%	771 409,3	0,6%
2019	1 998 275,4	-7,9%	1 159 221,6	-17,0%	839 053,8	8,8%
2020	2 079 015,4	4,0%	1 248 429,5	7,7%	830 585,9	-1,0%

Джерело: [2].

Гарантований державою борг України у 2016–2019 рр.

Класифікація боргу	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	млн. дол.	млн. грн	млн. дол.	млн. грн	млн. дол.	млн. грн	млн. дол.	млн. грн
I. Внутрішній борг	701,9	19084,5	473,1	13279,6	372,7	10320,4	460,8	11097,2
II. Зовнішній борг	9556,3	259843,4	10499,3	294685,0	10755,8	297810,1	9493,9	228640,5
Разом гарантований державою борг (I+II)	10258,1	278927,9	10972,4	307964,6	11128,65	308130,5	9954,7	239737,7

Джерело: [5–9].

*Кредити (позики) від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проєктів залучаються державою на підставі міжнародних договорів України і відносяться до **державних зовнішніх запозичень**.*

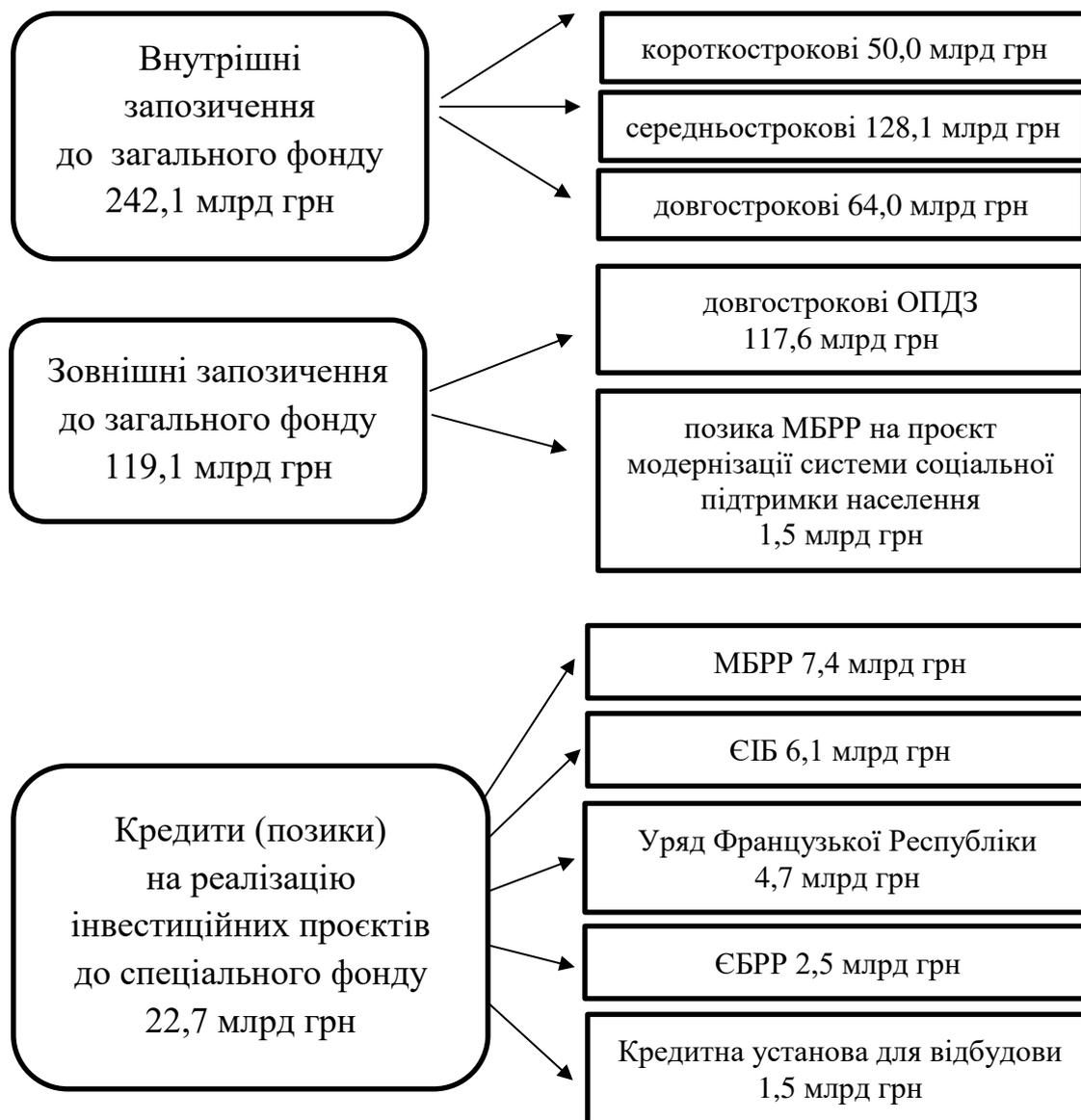
Кредити від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, що залучалися державою до державного бюджету України у 2016–2020 рр.

(млн. грн)

Назва кредитора	2016	2017	2018	2019	2020
Міжнародний банк реконструкції та розвитку	5 110,85	5 354,77	6 851,51	6 945,89	7 353,31
Європейський банк реконструкції та розвитку	4 343,99	9 096,94	2382,82	2 199,27	2 511,19
Європейський інвестиційний банк	4 296,55	7 226,37	6 407,08	6 224,97	6 084,06
Уряд Республіки Польща	10,00	1 231,92	77,87	179,04	305,41
Кредитна установа для відбудови	1 217,60	1 092,68	1 101,86	1 372,62	1 534,66
«Ексімбанк» Угорщини		100,00	120,00	26,72	27,00
Японське агентство міжнародного співробітництва	21,00	55,76	58,88	62,18	65,00
Північна екологічна фінансова корпорація				53,17	53,50
Уряд Французької Республіки				4 097,41	4 727,86
Разом	15 000,00	16 110,00	17 000,00	21 161,27	22 662,00

Джерело: розроблено автором на основі [5–9].

Структура державних запозичень державного бюджету України у 2020 р. [1]

Державний борг України характеризується значною часткою зовнішнього боргу, що становить 59,1% загальної суми державного боргу. Частка державного зовнішнього боргу України значно перевищує середній показник для країн-аналогів за регіоном та регіональних лідерів. Зовнішній борг становить, у середньому, 47% для країн-аналогів за регіоном і лише 38% для країн-аналогів – регіональних лідерів. Це вказує на порівняно вищу вразливість України до зовнішніх шоків.

Облігації внутрішніх державних позик України (ОВДП) – державні цінні папери, що розміщуються лише на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов’язання України щодо відшкодування пред’явникам цих облігацій їхню номінальну вартість із виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій.

Ставки ОВДП за результатами аукціонів			
Код облігації	Термін до погашення	Дата розміщення	Ставка
₴			
UA4000212468	3 місяці	20.10.2020	7,3%
UA4000211957	6 місяців	13.10.2020	8,0%
UA4000209373	9 місяців	23.06.2020	9,5%
UA4000204986	1 рік	20.10.2020	10,22%
UA4000204556	1,5 роки	09.06.2020	10,8%
UA4000204572	2 роки	13.10.2020	10,82%
UA4000206460	3 роки	13.10.2020	10,95%
UA4000207880	4 роки	11.02.2020	9,99%
UA4000204150	5 років	24.09.2019	14,75%
UA4000207518	7 років	25.02.2020	9,95%
\$			
UA4000207898	6 місяців	06.10.2020	3,39%
UA4000204861	8 місяців	18.08.2020	3,39%
UA4000211502	1 рік	20.10.2020	3,5%
UA4000211502	1,1 років	15.09.2020	3,5%
€			
UA4000208151	9 місяців	03.03.2020	2,22%
UA4000208490	1 рік	09.05.2020	2,20%

Облігації зовнішніх державних позик України (ОЗДП) – державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їхню номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій.

ОЗДП в обігу (станом на кін. 2020 року)			
ISIN	Обсяг емісії, тис	Дата погашення	Ставка
XS1303920083	\$ 974 146	01.09.2021	7,75%
US903724BL53	\$1 000 000	29.09.2021	1,471%
XS1303921214	\$ 1 013 354	01.09.2022	7,75%
XS1303921487	\$ 1 355 231	01.09.2023	7,75%
XS1902171591	\$ 750 000	01.02.2024	8,994%
XS1303925041	\$ 1 339 057	01.09.2024	7,75%
XS1303925470	\$ 1 328 887	01.09.2025	7,75%
XS2015264778	€ 1 000 000	20.06.2026	6,75%
XS1303926528	\$ 1 317 940	01.09.2026	7,75%
XS1303927179	\$ 1 307 161	01.09.2027	7,75%
XS1902171757	\$ 1 600 000	01.11.2028	9,75%
XS2010033343	€ 1 250 000	27.01.2030	4,375%
XS1577952952	\$ 3 000 000	25.09.2032	7,375%
XS2010030836	\$ 2 000 000	15.03.2033	7,253%
XS1303929894	\$ 3 239 320	31.05.2040	0,00%

Умови емісії ОЗДП України встановлюються з урахуванням законодавства майданчика розміщення цінних паперів. Емітентом ОЗДП виступає Міністерство фінансів України. Такі облигації можуть існувати в формі сертифікатів цінних паперів та бути на пред'явника.

Сучасна проблема державного боргу полягає у тому, що країни одночасно здійснюють виплати за старими боргами і беруть нові запозичення. Здебільшого держава змушена вдаватися до нових позик лише для того, щоб погасити попередні позики.

6.2. Вплив державного боргу на рівень бюджетно-податкової безпеки

Вплив державного боргу на рівень бюджетно-податкової безпеки проявляється через:

- досягнення безпечного рівня боргу;
- забезпечення платоспроможності держави;
- зростання зовнішнього і внутрішнього державного боргу;
- ступінь збалансування бюджету.

Безпечний рівень боргу – це такий рівень, за якого держава може своєчасно і обсягом виконувати свої боргові зобов'язання без проведення реструктуризації останніх чи оголошення дефолту, а також здійснювати державні запозичення за прийнятними відсотковими ставками [БКУ].

Граничні розміри державного внутрішнього боргу України, його структуру, джерела і строки погашення встановлює Верховна Рада України одночасно із затвердженням державного бюджету України на наступний рік.

Динаміка боргового навантаження на економіку України у 2015–2020 рр.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Загальна сума державного прямого та гарантованого боргу, млрд. грн	1 572, 18	1 929,76	2 141,67	2 168,63	1 998,28	2 386,79
ВВП України, млрд. грн	1979,46	2383,18	2982,92	3558,71	3974,56	3755,96
Кількість населення в Україні, тис. осіб	42 760,5	42 584,5	42 386,4	42 153,2	41 902,4	41 743,9
Частка боргу в структурі ВВП, %	79%	81%	72%	61%	50,3%	63,5%
Сума боргу на: 1 жителя, грн	46 292,28	55 964,26	70 375,12	84 423,55	94 853,8	89 978,27

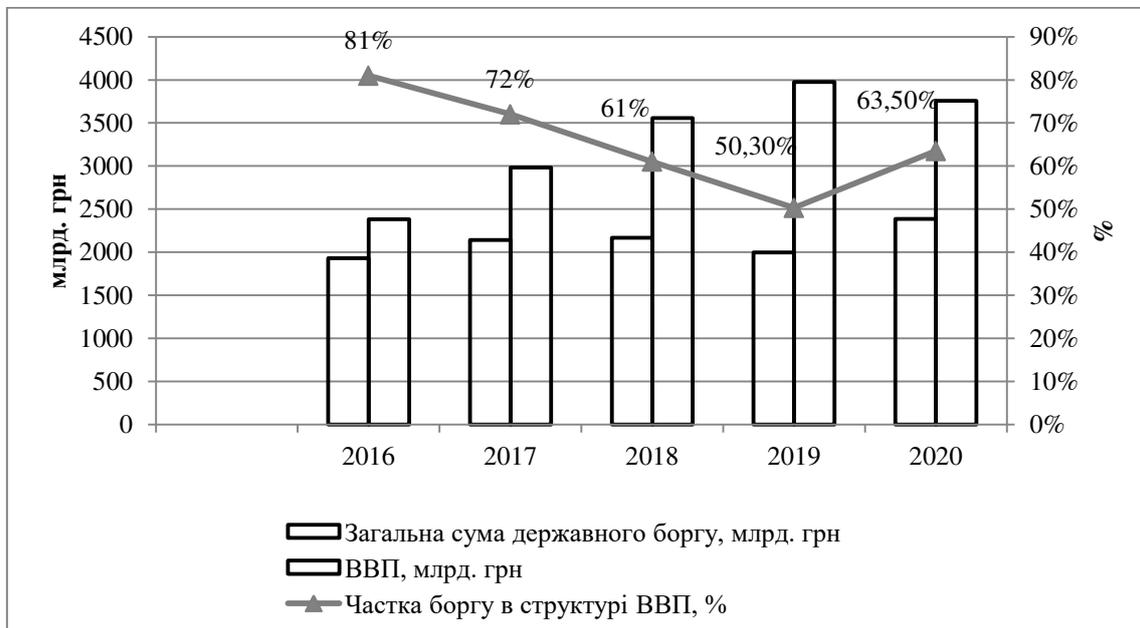

Рис. 6.1. Динаміка державного боргу та обсягу ВВП у 2015–2020 рр., млрд. грн

Витрати з обслуговування державного боргу України у 2015–2020 рр., млн. грн

Показник	Рік					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Обслуговування	85 673	96 311	110 795	130 200	145 205	141 473,1
Внутрішній борг	529 460,6	689 730,0	766 678,9	771 409,3	839 053,8	830 585,9
НБУ	136,37	129,76	123,14	116,53	109,91	103,31
ОВДП 2008	1 659,66	553,62	-	-	-	-
ОВДП 2009	3 359,48	3 359,48	3 209	2 343	1 303,	645,99
ОВДП 2010	1 788,61	1 048,79	778,04	607,04	450,53	-
ОВДП 2011	915,42	839,49	672,14	400,19	-	-
Зовнішній борг	4 351,93	3 489,18	2 901	2 458	2 385	2 316
ЄБРР	129,25	108,97	91,98	75,3	58,6	42,89
МБРР	593,02	545,6	493,41	441,41	390,15	341,52
МВФ	209,06	-	-	-	-	-
ОЗДП 2007 року	368,56	368,56	368,56	-	-	-
ОЗДП 2010 року	1 174,88	906,76	906,76	906,76	906,76	906,76
ОЗДП 2011 року	930,16	930,16	930,16	930,16	930,16	930,16
Японський банк міжнародного співробітництва	26,31	24,7	23	21,4	19,84	18,36

Джерело: [10].

Обслуговування державного (місцевого) боргу – це операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням державним (місцевим) боргом. До таких операцій не належить погашення державного (місцевого) боргу (ч. 37¹ ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Витрати на обслуговування та погашення державного (місцевого) боргу здійснюються **Борговим агентством України (місцевим фінансовим органом)** відповідно до кредитних договорів та нормативно-правових актів, за якими виникають державні боргові зобов'язання.

Рис. 6.2. Видатки на обслуговування державного боргу та їх частка у загальних видатках державного бюджету [2]

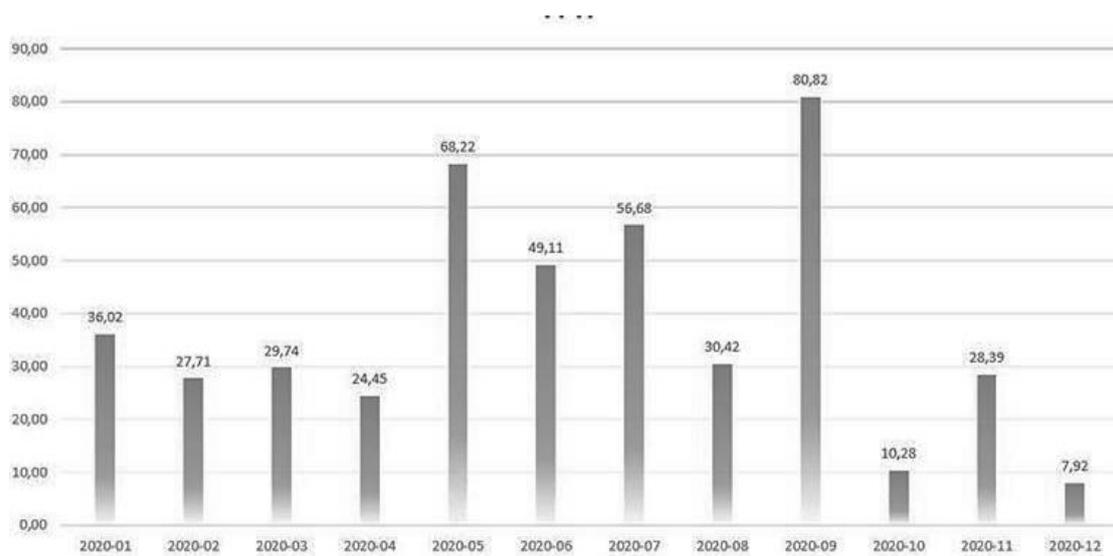

Рис. 6.3. Платежі за державним боргом у 2020 р., млрд. грн [2]

Розв'язання проблеми обслуговування державного боргу є одним із ключових чинників економічної стабільності в країні. Від характеру врегулювання боргової проблеми повною мірою залежить бюджетна дієздатність держави, стабільність її національної валюти.

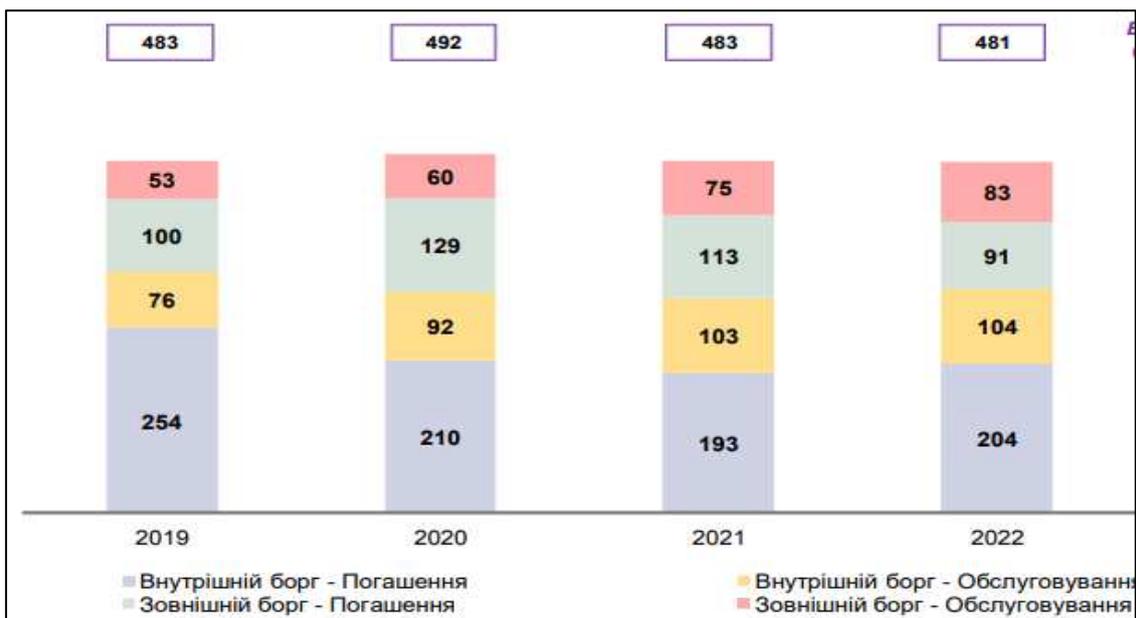

Рис. 6.4. Графік погашення державного боргу України (діючі та планові боргові зобов'язання станом на грудень 2019 р.), млрд. грн [11]

Помірно згладжений графік погашення боргу у 2019–2022 рр. з обмеженою кількістю піків рефінансування є результатом активного управління державним боргом України після реструктуризації державного та гарантованого державою зовнішнього комерційного боргу у 2015 році. Середньорічний показник витрат з погашення та обслуговування державного боргу за чинними та плановими борговими зобов'язаннями у 2019–2022 рр. становить 484,7 млрд грн, а стандартне відхилення дорівнює 4,6 млрд грн.

Оцінка рівня боргової безпеки держави

	Порогове значення	2017	2018	2019	2020
Величина державного боргу, млрд. грн		2 141,67	2 168,63	1 998,28	2 386,79
ВВП, млрд. грн		2 982,92	3 558,71	3 974,56	3 755,96
Державний борг, % до ВВП	< 60%	72%	61%	50,3%	63,5%
Темп зростання державного боргу, %		10,9%	1,25%	-8%	19,4%
Темп зростання ВВП, %		25,2%	19,3%	11,7%	-5,5%
Темп зростання державного боргу відносно зростання ВВП, од	<1	0,43	0,064	-0,68	-3,52
Доходи державного бюджету, млн. грн		771 266,62	917 879,37	1 026 122,25	1 095 580,44
Відношення державного боргу до доходів, %	<300%	277,68%	236,27%	194,74%	217,86%
Величина зовнішнього державного боргу, млн. грн		1 374 995,51	1 397 217,8	1 159 221,6	1 248 429,5
Зовнішній державний борг, % ВВП	< 25%	46,10%	39,26%	29,17%	33,24%
Величина внутрішнього державного боргу, млн. грн		766 678,9	771 409,3	839 053,8	830 585,9
Внутрішній державний борг, % до ВВП	< 60%	25,70%	21,68%	21,11%	22,11%
Частка витрат на обслуговування боргу у видатках державного бюджету, %	< 25%	13,20%	13,21%	13,53%	13,44%

Усі розраховані показники є дестимуляторами, тобто їхнє підвищення негативно впливає на боргову безпеку держави.

Згідно з проведеними розрахунками, станом на початок 2020 р. деякі показники перевищували порогове значення.

Найбільше зріс індикатор співвідношення державного боргу до ВВП – до 63,5%, що перевищує допустимий рівень у 60%. Надмірним також є обсяг зовнішнього боргу держави та його співвідношення до ВВП, яке у 2020 р. становило 33,24% та перевищило допустимий норматив у 25%.

Тому пошук шляхів удосконалення боргової політики країни є особливо важливим.

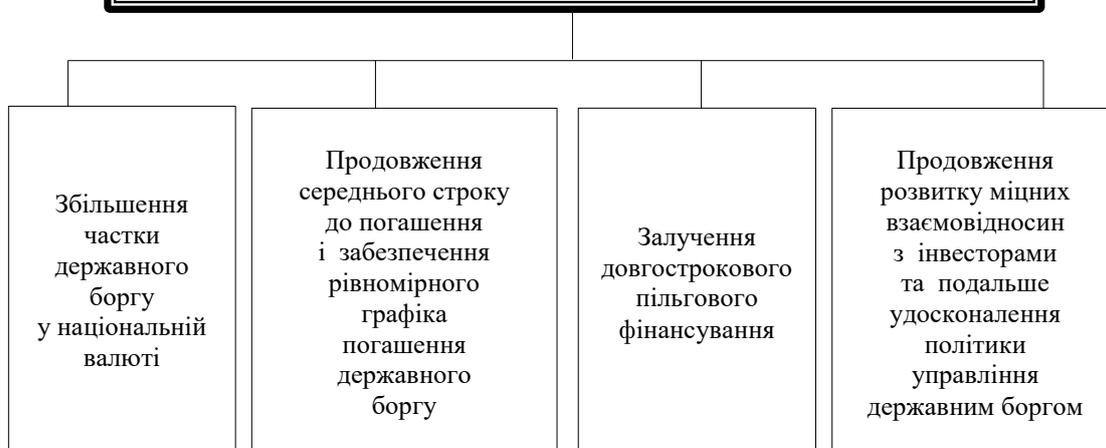
6.3. Державна боргова політика на сучасному етапі розвитку національної економіки

Боргова політика – це напрямок діяльності уряду, що реалізується через визначений комплекс заходів і спрямований на раціональну та ефективну мобілізацію, розподіл, використання та повернення державою запозичених фінансових ресурсів.

Боргова політика – це діяльність, спрямована на визначення засад та напрямів формування, використання, погашення та обслуговування ресурсів, залучених за умов боргу.

Управління державним боргом – це сукупність державних заходів з визначення умов залучення коштів, їх розміщення і повернення, забезпечення необхідної платоспроможності держави.

ОСНОВНІ ЦІЛІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

1. Зменшення частки державного боргу в іноземній валюті через поступове обмеження випуску ОВДП, номінованих в іноземній валюті, позитивно впливатиме на обсяг валютних резервів у довгостроковій перспективі.

2. З метою гарантування виконання Україною наявних боргових зобов'язань необхідним є забезпечення надійного доступу до ринків капіталу в наступних роках та постійний контроль ризику рефінансування.

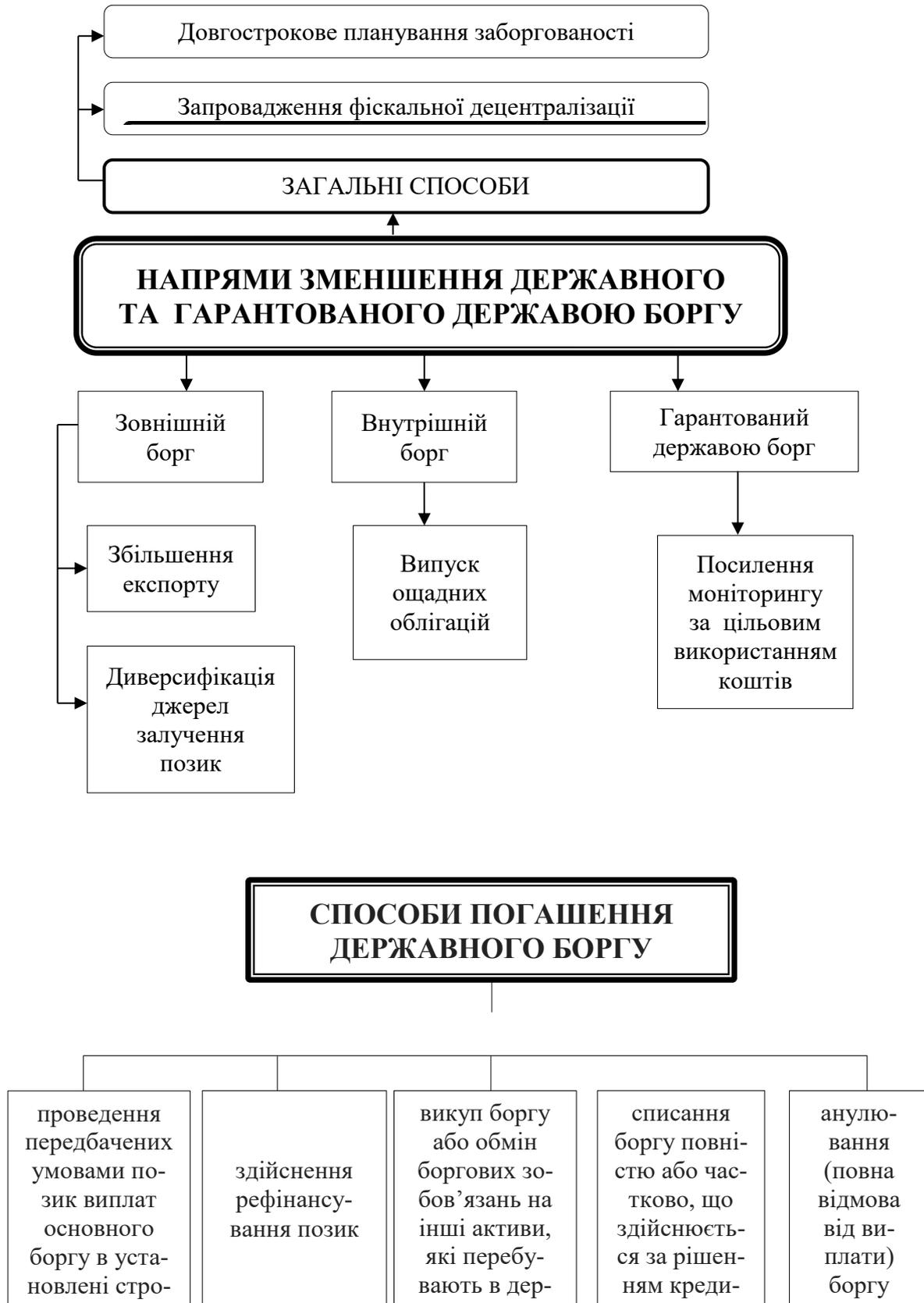
Мінімізація ризику рефінансування може бути досягнута шляхом збільшення середньозваженого строку до погашення державного боргу України внаслідок рефінансування боргу до настання терміну його погашення.

3. Україна отримує значну підтримку з боку міжнародних організацій та має на меті подальше розширення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями й встановлення двосторонніх партнерств, подібних до партнерств з Японією, Канадою, Німеччиною та США. Велика увага буде приділена залученню коштів цих інституцій для впровадження інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток ключових галузей національної економіки.

4. Для забезпечення стабільного доступу до міжнародних ринків капіталу необхідним є продовження розвитку системних та довгострокових відносин з інвесторами. Одним із завдань України в межах цієї Стратегії є розширення бази інвесторів з погляду географії та типу інвесторів.

Показник держборгу щодо розміру економіки – важливий, але не єдиний індикатор наявності або відсутності проблем: деякі розвинуті країни мають дуже високе співвідношення боргу до ВВП. Тому, крім розміру, також важливі вартість запозичень, валютна структура держборгу і графік платежів по ньому.

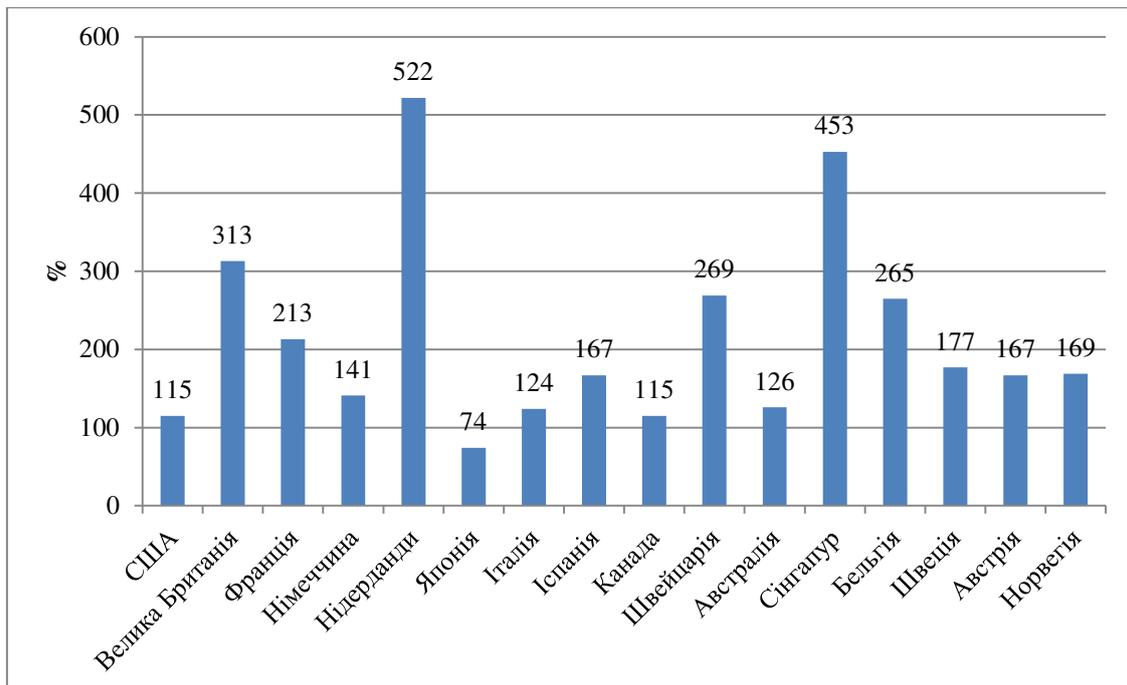

Рис. 6.5. Зовнішній борг країн світу у % до ВВП [12]

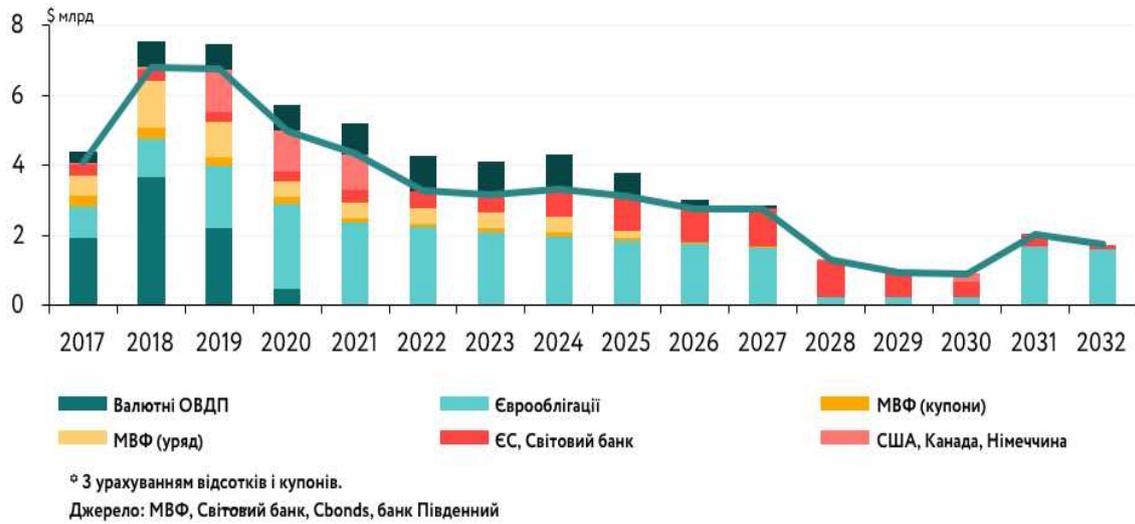

Рис. 6.6. Графік боргових платежів уряду та НБУ в іноземній валюті [3]

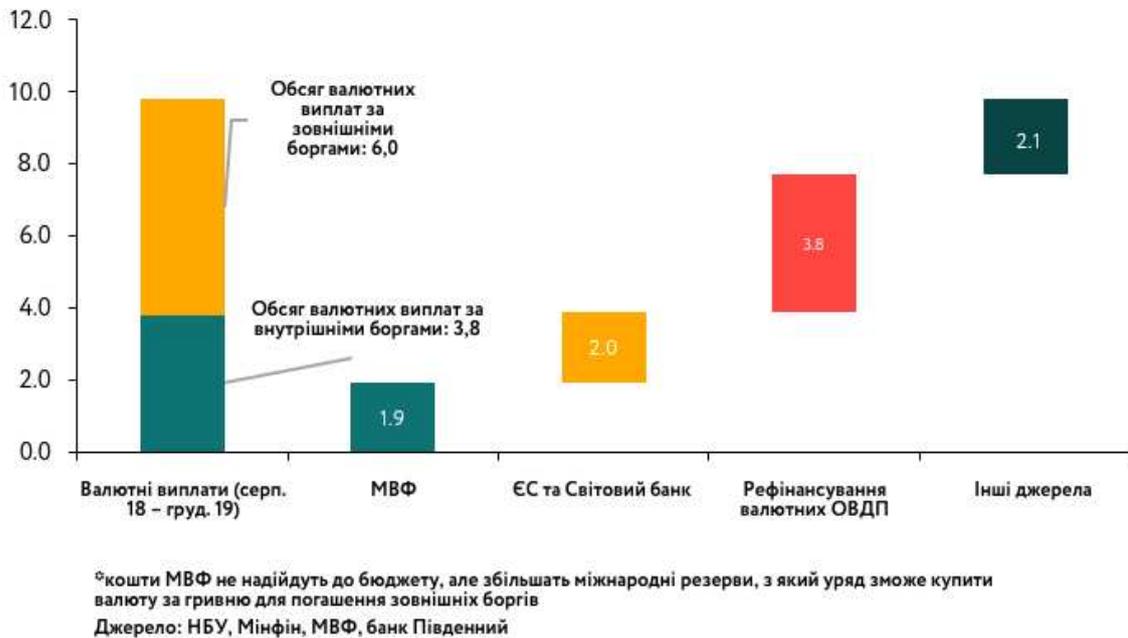

Рис. 6.7. Валютні виплати уряду та джерела фінансування, млрд. дол [3]

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019–2022 роки – це інструмент, розроблений Міністерством фінансів України для оцінки поточного стану та динаміки державного боргу України та визначення цілей, завдань й заходів у середньостроковій перспективі задля оптимізації структури державного боргу з погляду співвідношення вартості обслуговування та ризиків під час збереження прийнятного рівня боргового навантаження.

Основні цілі Стратегії управління державним боргом:

1. Збільшення частки державного боргу у національній валюті.
2. Продовження середнього строку до погашення і забезпечення рівномірного графіка погашення державного боргу.
3. Залучення довгострокового пільгового фінансування.
4. Продовження розвитку міцних взаємовідносин з інвесторами та подальше удосконалення політики управління державним боргом

Запитання для самоперевірки

1. Визначити сутність державного боргу та охарактеризувати його структуру.
2. Яка гранично допустима величина обсягу державного боргу та гарантованого державою та яким нормативним документом це регламентується?
3. Визначити основні причини виникнення та зростання державного боргу в Україні.
4. Охарактеризувати структуру державних запозичень державного бюджету України у 2020 р.
5. Визначити сутність ОВДП та ОЗДП. У чому між ними полягає різниця? Хто є емітентом таких облігацій?
6. Окресліть наслідки надмірного державного боргу.
7. Визначити сутність безпечного рівня боргу та перелічити показники, які характеризують рівень заборгованості.
8. Визначити сутність видатків на обслуговування державного боргу та їх частки у загальних видатках державного бюджету України
9. Охарактеризувати напрями реалізації цілей боргової політики України на сучасному етапі розвитку держави.
10. Окресліть основні заходи щодо запобігання подальшому збільшенню зовнішнього боргу та зменшення боргового навантаження в державі.

Тестові завдання

1. Державний борг – це:

- а) сукупність зобов'язань держави за платежами, які необхідно виконати на підставі одержаних або гарантованих активів, товарів та послуг, отриманих у попередні періоди;
- б) залучення державними органами управління грошових коштів з метою фінансування видатків бюджету;
- в) залучення депозитів до державного банку;
- г) залучення прямих інвестицій у державу.

2. До зовнішнього державного боргу належать такі види заборгованості:

- а) позики, залучені від операцій з борговими цінними паперами держави на внутрішньому ринку;
- б) кредити, одержані урядом від центрального банку;
- в) зобов'язання за позиками, що надані міжнародними організаціями та закордонними комерційними банками;

г) заборгованість держави за залученими з-за кордону коштами у вигляді позик і кредитів іноземних банків та міжнародних фінансових установ, відсоткам, що сплачуються по них.

3. Рефінансування державного боргу – це:

- а) погашення боргу за рахунок коштів, мобілізованих шляхом емісії та розміщення нових боргових цінних паперів або проведення реструктуризації позик;
- б) анулювання боргу;
- в) списання частини боргу кредиторами.

4. Залежно від місця розміщення державних позик їх поділяють на:

- а) державні і місцеві позики;
- б) внутрішні і зовнішні;
- в) ринкові і неринкові позики;
- г) правильні відповіді а, б.

5. Зовнішній державний кредит — це кредит, наданий:

- а) банком банку;
- б) підприємством підприємству;
- в) урядом однієї держави урядові іншої держави;
- г) усі відповіді правильні.

6. Обслуговування державного внутрішнього боргу здійснює:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Національний банк України;
- в) Державне казначейство;
- г) Міністерство фінансів України за допомогою банківської системи.

7. Джерелом покриття державного боргу є:

- а) прибутки державних підприємств;
- б) трансфертні платежі;
- в) доходи бюджету;
- г) усі відповіді правильні.

8. До основних цілей Стратегії управління державним боргом не належить:

- а) збільшення частки державного боргу у національній валюті;
- б) забезпечення рівномірного графіка погашення державного боргу;
- в) залучення довгострокового пільгового фінансування;
- г) пролонгування термінів погашення державного боргу.

9. Які показники є індикаторами проблем у борговій політиці держави:

- а) відношення державного боргу до ВВП;
- б) вартість запозичень;
- в) валютна структура державного боргу;
- г) усі відповіді правильні.

10. Яке нормативне значення частки державного боргу у ВВП передбачено в Україні?

- а) 60%;
- б) 50%;
- в) 65%;
- г) 45%.

Практичні завдання

1. Проаналізуйте структуру та динаміку державного боргу України у 2010–2021 рр. Розрахуйте абсолютне та відносне відхилення звітного року до 2010 р.
2. Проаналізуйте структуру та динаміку гарантованого державою боргу України у 2016–2020 рр.
3. Проаналізуйте структуру та динаміку кредитів від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, що залучалися державою до державного бюджету України у 2016–2020 рр.
4. Оцініть рівень боргової безпеки держави у 2017–2020 рр.

Список використаних джерел до теми

1. Бюджетна декларація на 2020–2022 роки. URL: <http://nizhyn-budget.org/static/file/budzetna-deklaracia-na-2020-2022-roki.pdf>
2. Державний борг України – ціна держави. URL: <http://costua.com/budget>.
3. Державний борг України. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
4. Держборг України – проблема на \$76 000 000 000 або \$1800 на кожного. URL: <https://nabu.ua/ua/derzhborg-ukrayini-problema-na.html>
5. Кудряшов В. П. Курс фінансів: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 431 с.

6. Офіційний сайт міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
7. Про Державний бюджет на 2016 рік: Закон України від 25.12.2015 № 928-VIII; поточна редакція від 01.02.2020, підстава – 157-IX. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-19>
8. Про Державний бюджет на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801-VIII; поточна редакція від 02.12.2017, підстава 2191-VIII. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
9. Про Державний бюджет на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 № 2246-VIII; поточна редакція від 13.12.2018, підстава 2648-VIII. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
10. Про Державний бюджет на 2019 рік: Закон України від 23.11.2018 № 2629-VIII; поточна редакція від 13.12.2019, підстава 360-IX. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>
11. Про Державний бюджет на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 № 294-IX; поточна редакція від 06.02.2020, підстава 468-IX. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>
12. Прогнозні платежі з обслуговування та погашення. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua/file/link/294275/.
13. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019–2022 роки. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS_2019-2022_UKR_v11062019_Final.pdf
14. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019–2022 роки. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS_2019-2022_UKR_v11062019_Final.pdf
15. Список країн за зовнішнім боргом (станом на 2018–2019 рік). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Тема 7

МЕТОДИКИ ОЦІНКИ РІВНЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

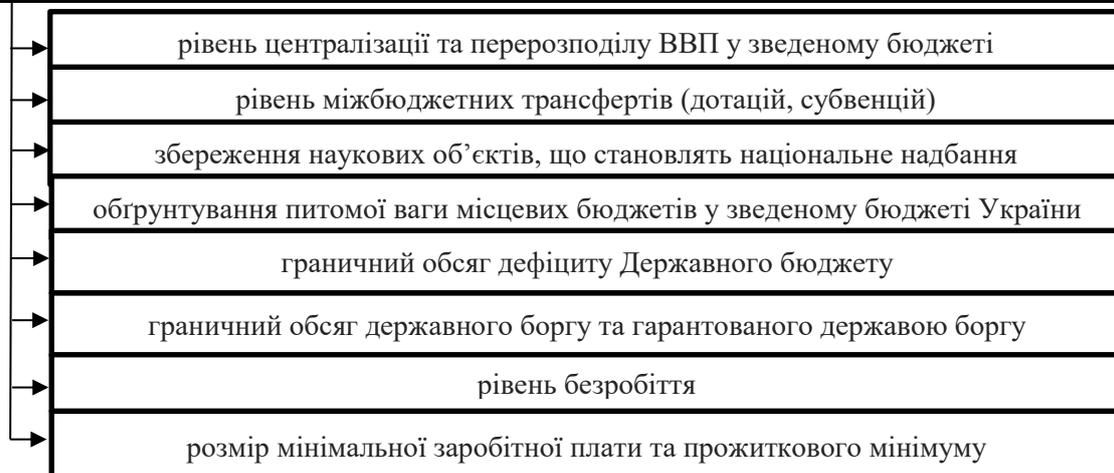
- 7.1. Індикатори оцінки рівня бюджетної безпеки
- 7.2. Показники оцінки рівня податкової безпеки держави
- 7.3. Діагностика рівня бюджетно-податкової безпеки держави

Основні поняття та терміни: індикатори, бюджетна безпека, дефіцит державного бюджету, ВВП, обсяг державного боргу, інтегральний показник, показники податкової безпеки держави, показники податкової безпеки регіону, види показників податкової безпеки.

7.1. Індикатори оцінки рівня бюджетної безпеки

Індикатори бюджетної безпеки – це сукупність показників, з допомогою яких визначають рівень безпеки (небезпеки) у національній бюджетній сфері.

СИСТЕМА ІНДИКАТОРІВ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ (відповідно до бюджетної політики України)

Офіційний перелік індикаторів бюджетної безпеки визначений у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013р. № 1277.

Кожен індикатор має свої порогові значення, які характеризують рівень бюджетної безпеки.

Індикатори бюджетної безпеки та їх розрахунок

№ з/п	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Порогові значення індикатора
1.	Відношення дефіциту / профіциту державного бюджету до ВВП, %	– дефіцит державного бюджету, млн. грн / ВВП, млн. грн \times 100%	3
2.	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	– дефіцит бюджетних та позабюджетних фондів, млн. грн / ВВП, млн. грн \times 100%	33,4
3.	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	– доходи зведеного бюджету, млн. грн / ВВП, млн. грн \times 100%	30
4.	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	– (обслуговування державного боргу, млн. грн + погашення державного боргу, млн. грн) / доходи державного бюджету, млн. грн \times 100%	<25

Джерело: [8].

До складу показників, що дають змогу оцінити стан бюджетної безпеки, входять 4 індикатори двох типів:

– «А» – змішаний тип показника, який до певного значення є стимулятором, а в разі подальшого збільшення перетворюється на дестимулятор (перші два індикатори);

– «В» є показником-дестимулятором, коли між показником та інтегральною оцінкою наявний зворотній зв'язок (третій та четвертий індикатори).

Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП – є надзвичайно важливим індикатором для оцінювання бюджетних та макроекономічних ризиків загалом. Цей показник дає можливість проаналізувати вплив фіскальної політики держави на стан фінансової системи, платіжного балансу та на обсяги внутрішнього попиту.

Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %

Рік	Дефіцит державного бюджету, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Показник, %	Стан індикатору
2010	-64 265,5	1082569	-5.94%	небезпечний
2011	-23 557,6	1316600	-1.79%	оптимальний
2012	-53 445,2	1408889	-3.79%	задовільний
2013	-64 707,6	1454931	-4.45%	небезпечний
2014	-78 052,8	1566728	-4.98%	небезпечний
2015	-45 167,5	1566728	-2.28%	оптимальний
2016	-70 130,2	2383182	-2.94%	оптимальний
2017	-47 849,6	2982920	-1.60%	оптимальний
2018	-59 247,9	3558706	-1.66%	оптимальний
2019	-78 049,5	3974564	- 2.09%	оптимальний
2020	-298.404,3		-7,5%	критичний

Джерело: [2; 5].

Показник упродовж 2010–2019 рр. має від’ємне значення. Оптимальним вважається співвідношення дефіциту державного бюджету до ВВП на рівні –2%, а перевищення –6% вказує на критичний стан державного бюджету. За аналізований період значення показника коливаються від оптимального до небезпечного стану, що свідчить про значну незбалансованість державних фінансів країни.

Частка дефіциту бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління у ВВП – розраховується за методикою МВФ і є загальноприйнятим ключовим індикатором діяльності для країн, що претендують на отримання кредиту від цієї міжнародної фінансової організації.

Частка дефіциту бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління у ВВП

Рік	Дефіцит сектору загальнодержавного управління, млн. грн.	Дефіцит зведеного бюджету, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Показник, %	Стан індикатору
2010	-72320,4	-64 684,9	1082569	-12,7%	критичний
2011	-34399,9	-23 057,9	1316600	-4,4%	небезпечний
2012	-58281,5	-50 785,7	1408889	-7,7%	критичний
2013	-62819,1	-63 590,3	1454931	-8,7%	критичний
2014	-75602,8	-72 030,5	1566728	-9,4%	критичний
2015	-33168,8	-30898,2	1566728	-4,1%	небезпечний
2016	-51668,8	-54682,6	2383182	-4,5%	небезпечний
2017	-41 289,8	-42093,8	2982920	-2,8%	оптимальний
2018	-75 118,8	-67788,5	3558706	-4,0%	небезпечний
2019	-88 440,9	-84316,4	3974564	-4,3%	небезпечний
2020					

Джерело: [2; 5].

Оптимальне значення даного індикатору дорівнює нулю, а перевищення позначки у -3% свідчить про критичний стан показника. За аналізований період значення цього індикатору коливається від оптимального до критичного стану, що звісно впливає на процедуру залучення коштів від МВФ.

Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відображає обсяг фінансових ресурсів держави, які перерозподіляються через систему державних фінансів, і свідчить про рівень централізації фінансової системи держави.

Масштаби перерозподілу ВВП через зведений бюджет є одним з основних чинників, що впливають на темпи економічного розвитку країни.

Оптимальним значенням рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет вважається значення на рівні $25\text{--}28\%$. Водночас цей індикатор є показником змішаного типу, тобто у критичний стан оцінюється і надмірне перевищення вказаного порогу (понад 37%), і недостатнє значення (нижче 18%).

Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %				
	Доходи зведеного бюджету, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Показник, %	Стан індикатору
2010	314 506,3	1082569	29,1%	задовільний
2011	398 553,6	1316600	30,3%	задовільний
2012	445 525,3	1408889	31,6%	задовільний
2013	442 788,7	1454931	30,4%	задовільний
2014	456 067,3	1566728	29,1%	задовільний
2015	652 031,0	1566728	41,6%	незадовільний
2016	782 748,5	2383182	32,8%	незадовільний
2017	1 016 788,3	2982920	34,1%	незадовільний
2018	1 184 278,1	3558706	33,3%	незадовільний
2019	1 289 779,8	3974564	32,5%	задовільний
2020				

Джерело: [2; 5].

Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету – розраховується за методикою МВФ та є показником-дестимулятором.

Оптимальне значення даного індикатору – 6%, перевищення порогу у 16% свідчить про критичний стан державного боргу.

Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджет, %

Рік	Обслуговування державного боргу, млн. грн	Погашення державного боргу, млн. грн.	Доходи державного бюджету, млн. грн.	Показник %	Стан індикатору
2010	15188,8	26 859,8	240 615,2	17,48%	критичний
2011	22014,3	61 493,1	314 616,9	26,54%	критичний
2012	24014,3	68 125,3	346 054,0	26,63%	критичний
2013	31690,8	81 068,4	339 180,3	33,24%	критичний
2014	47976,7	120 819,8	357 084,2	47,27%	критичний
2015	85 673	230 483,5	534 694,8	59,13%	критичний
2016	96 311	111 400,0	616 274,8	33,70%	критичний
2017	110 795	129 559,01	793 265,0	30,30%	критичний
2018	130 200	175 725,48	928 108,3	32,96%	критичний
2019	145 205	272 247,15	998 278,9	41,82%	критичний
2020	141 473,1	282 136,93	1 095 580,44	38,67%	критичний

Починаючи з 2010 року простежується чітка тенденція до зростання частки боргових платежів у доходах державного бюджету України. Така ситуація обумовлена:

- високими валютними ризиками зовнішньої заборгованості;*
- нестабільною ситуацією з рефінансуванням боргів попередніх років;*
- тиском боргових виплат на державні фінанси (фінансуванням за рахунок державних запозичень значного дефіциту державного бюджету, сформованого під впливом істотного зростання видатків на оборону та на обслуговування боргу.*

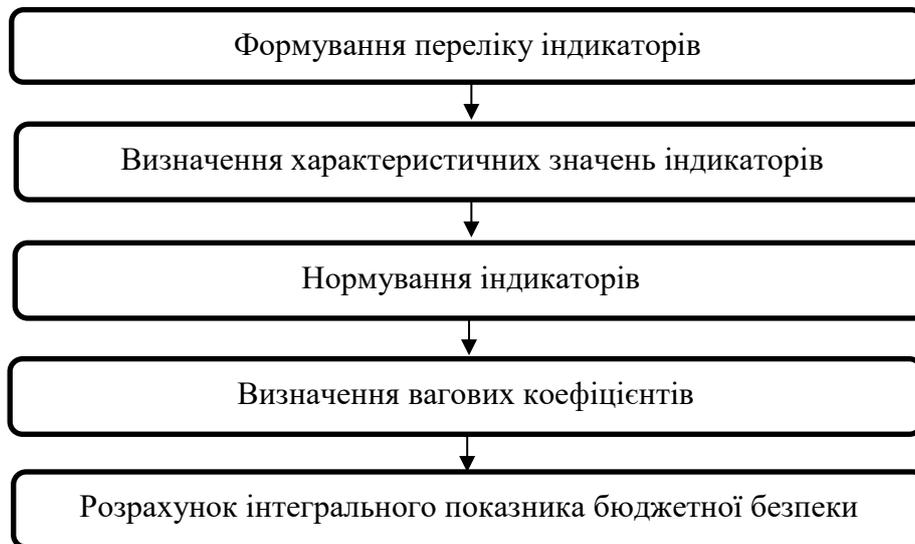
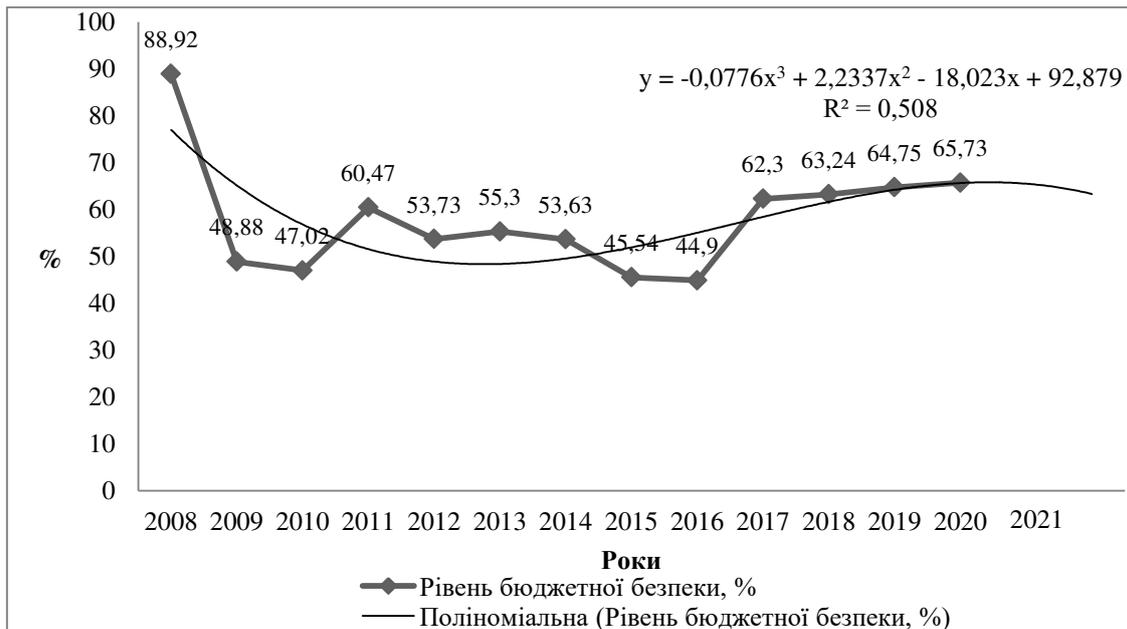

Рис. 7.1. Порядок визначення інтегральної оцінки бюджетної безпеки [3]

Методичний інструментарій, який визначає бюджетну безпеку, недостатньо зважає на фіскальне навантаження, розмір мінізації економіки, інфляційні процеси та інші показники, що є ключовими для формування надходжень до бюджету.

Бюджетна безпека є гарантом державної незалежності України, умовою її прогресивного економічного розвитку та зростання добробуту громадян.

*Рис. 7.2. Рівень бюджетної безпеки України у 2008–2022 рр.
(2020 р. – значення станом на 31.08.2020 р.,
2021–2022 рр. – прогнози оцінки)*

Джерело: розраховано авторами.

Стан бюджетної безпеки впродовж 2008–2020 рр.

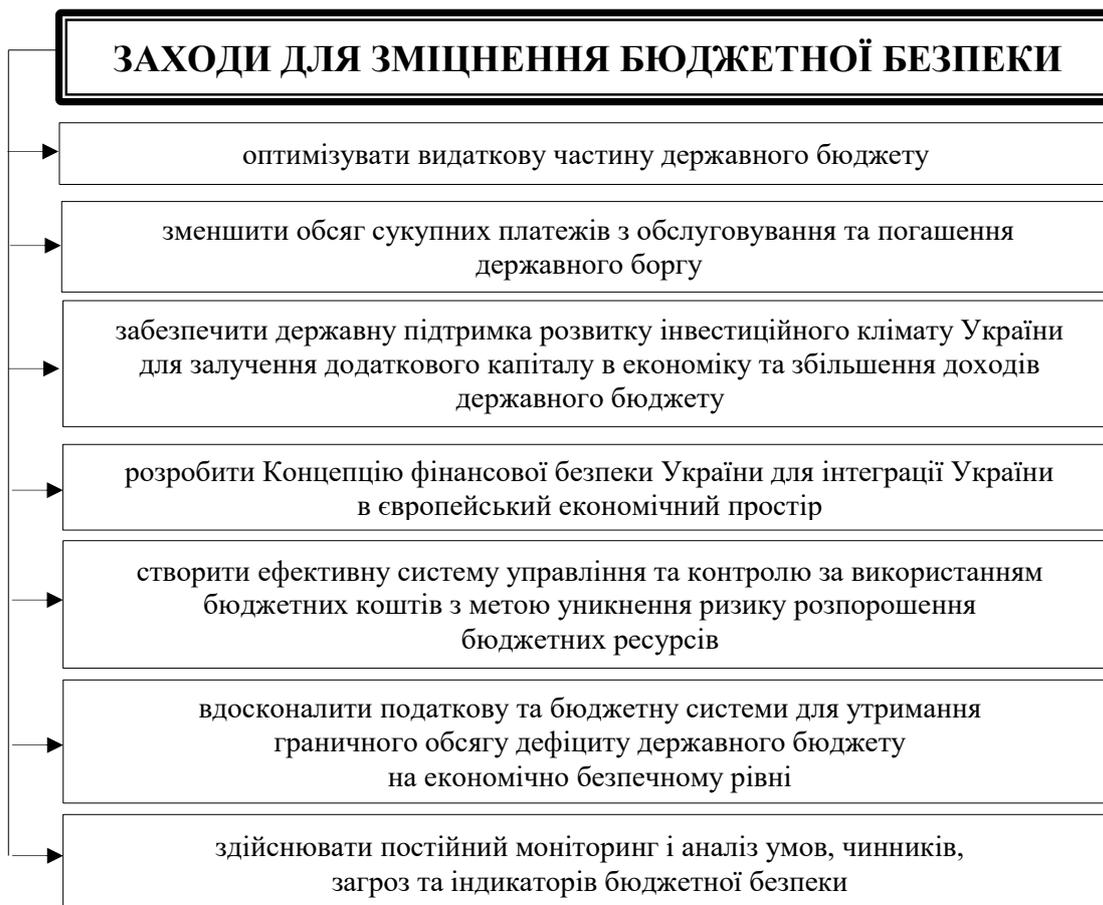
можна оцінити так:

- 2008 р. – оптимальний;
- 2009–2010 рр. – незадовільний;
- 2011 р. – задовільний;
- 2012–2016 рр. – незадовільний;
- 2017–2020 рр. – задовільний.

Недоліки законодавчо затвердженої методики оцінки рівня бюджетної безпеки:

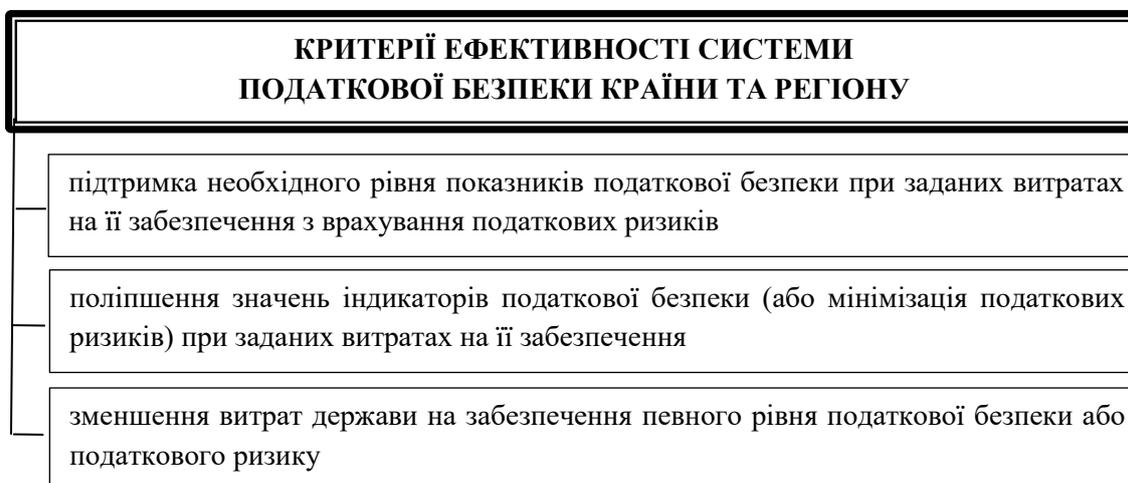
– недостатня кількість індикаторів для визначення рівня бюджетної безпеки, що унеможливує розробку прогнозних даних та здійснення відповідних висновків по кожному з показників;

– формування переліку індикаторів здійснено на основі відбору показників визначених з урахуванням попередньо накопиченого досвіду та напрацювань українських та зарубіжних вчених, профільними міжнародними організаціями у сфері економічної безпеки загалом.

7.2. Показники оцінки рівня податкової безпеки

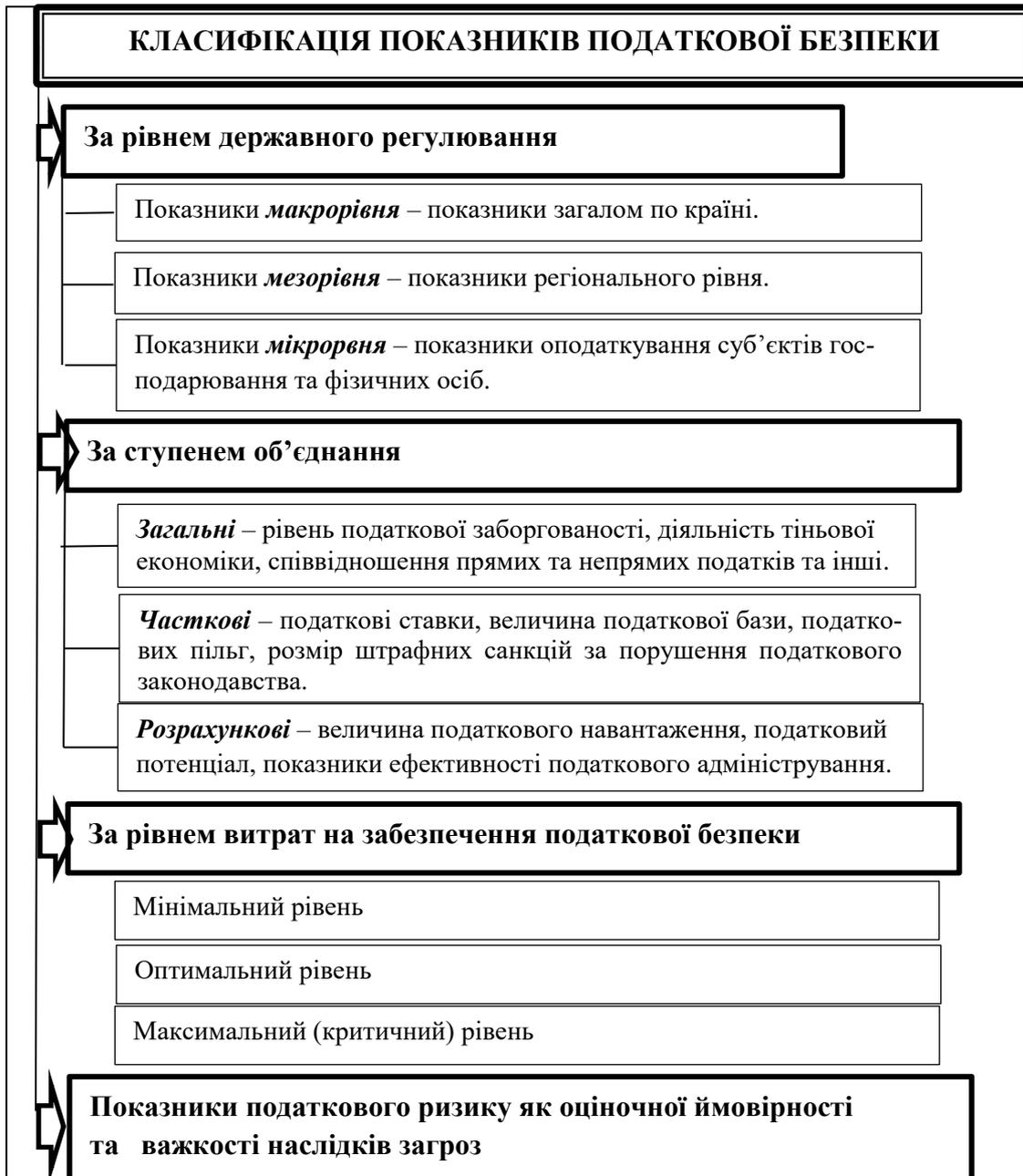
Завданнями забезпечення податкової безпеки є: наукове прогнозування, виявлення, попередження, оцінка податкових ризиків, а також захист від них всієї фінансової системи.

ОЗНАКИ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ	
<i>Кількісні</i>	<i>Якісні</i>
<ul style="list-style-type: none"> –податковий потенціал території і можливість його збільшення; –показники розподілу податкових платежів між бюджетами різних рівнів; –податкове навантаження; –рівень митних платежів; –рівень витрат держави на адміністрування податків та зборів. 	<ul style="list-style-type: none"> –стабільність функціонування податкової системи; –результативність системи оподаткування, за якої рівень податкових ризиків мінімальний; –наявність податкових стимулів розвитку підприємництва, покращення інвестиційного клімату; –приведення у відповідність системи оподаткування з іншими країнами; –наявність податкових та митних стимулів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Задля реалізації виваженої податкової політики, спрямованої на забезпечення податкової безпеки, доцільно здійснювати моніторинг показників (індикаторів) податкової безпеки. Моніторинг показників податкової безпеки передбачає відстеження, аналіз, прогнозування найважливіших податкових показників. Показники податкової безпеки важливі не самі собою, а як інструмент виявлення, попередження загроз та досягнення безпечного стану.

Показники податкової безпеки – це реальні показники податкової системи, які найбільш повно характеризують рівень її захищеності та ефективності.

Оцінка податкової безпеки має здійснювати відповідно до її рівня – показники податкової безпеки держави, регіону, підприємства.

Показники податкової безпеки держави

Показник	Порогове значення	Формула
Рівень загального податкового навантаження, %	$\leq 30\%$	$P_{зпн} = \frac{\Sigma ПН + \Sigma ЕСВ}{ВВП} * 100\%$, де $\Sigma ПН$ – сума податкових надходжень до зведеного бюджету України, $\Sigma ЕСВ$ – сума єдиного соціального внеску, $ВВП$ – валовий внутрішній продукт
Рівень концентрації податкових надходжень у доходах державного бюджету, %	$\geq 60\%$	$P_{пн} = \frac{\Sigma ПН}{\Sigma \text{Доходів державного бюджету}} * 100\%$, де $\Sigma ПН$ – сума податкових надходжень до зведеного бюджету України
Рівень сумлінності сплати податків, %	$\geq 95\%$	$P_{ссп} = \frac{\Sigma ПН - \Sigma ДПН}{\Sigma ПН} * 100\%$, де $\Sigma ДПН$ – сума додатково нарахованих податкових платежів
Рівень податкового боргу платників податків, %	$\leq 5\%$	$P_{пб} = \frac{\Sigma Пб}{\Sigma ПН} * 100\%$, де $\Sigma Пб$ – сума податкового боргу
Рівень втрат бюджету від пільгового оподаткування, %	$\leq 30\%$	$P_{вт} = \frac{\Sigma \text{Пільг з оподаткування}}{\Sigma \text{Доходів державного бюджету}} * 100\%$
Коефіцієнт результативності адміністрування податкових платежів	≥ 1	$K_{pa} = \frac{\Sigma ПНф}{\Sigma ПНпл}$, де $\Sigma ПНф$ та $\Sigma ПНпл$ – фактичні та планові податкові надходження до відповідного бюджету
Рівень тінізації економіки	$\leq 30\%$	Розрахований за Методичними рекомендаціями розрахунку рівня тіньової економіки № 123 від 18.02.2009 р.

Під час визначення податкової безпеки доцільно розраховувати показники дієвості податкового контролю.

Показники дієвості податкового контролю

Показник	Порогове значення	Формула
Коефіцієнт ефективності контрольних заходів	≥ 1	$K_{\text{ез}} = \frac{\text{Фс}}{\text{Пп}}$, де Фс – кількість застосованих фінансових санкцій, Пп – кількість платників податків в яких виявили порушення
Коефіцієнт результативності контрольних заходів	≥ 1	$K_{\text{ркз}} = \frac{\text{Од}}{\text{Кп}}$, де Од – обсяг донарахувань за результатами податкових перевірок Кп – Кількість проведених контрольних заходів
Коефіцієнт якості контрольних заходів	≥ 1	$K_{\text{якз}} = \frac{\text{Аз}}{\text{Ас}}$, де Аз – кількість задоволених оскаржень/апеляцій рішень, Ас – загальна кількість розглянутих підрозділами й управліннями апеляцій/ скарг повідомлень рішень
Коефіцієнт дієвості контрольних заходів	≥ 1	$K_{\text{дкз}} = \frac{\text{Опк}}{\text{Од}}$, де Опк – обсяг коштів, які було стягнуто до бюджету внаслідок контрольних заходів Од – обсяг донарахованих податкових зобов'язань та застосування фінансових санкцій внаслідок контрольних заходів
Коефіцієнт окупності роботи фіскальних органів	≥ 1	$K_{\text{оф}} = \frac{\text{Опк}}{\text{Оу}}$, де Опк – обсяг коштів, які сплачено внаслідок проведених контрольних заходів, Оу – обсяг коштів, які було витрачено на утримання контролюючого органу

Рівень податкової безпеки України упродовж 2017–2019 рр.

ПОКАЗНИКИ	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення 2019 р. від 2017 р.
Рівень загального податкового навантаження, %	23,46	23,92	25,3	1,84
Рівень концентрації податкових надходжень у доходах державного бюджету, %	51,05	52,63	56,75	5,71
Рівень сумлінності сплати податків, %	88,96	89,71	88,35	-0,61
Рівень податкового боргу платників податків, %	11,04	10,29	11,65	0,61
Рівень тінізації економіки, %	31	30	29	-2

Показники податкової безпеки регіону

Показник	Порогове значення	Формула
Коефіцієнт еластичності податкових надходжень, які мобілізуються до місцевих бюджетів	≥ 1	$Ke = \frac{B_{\text{надходжень}}}{\epsilon_{\text{ВРП}}}, \text{ де}$ <p>Ke – коефіцієнт еластичності податкових надходжень, які мобілізуються до місцевих бюджетів області; $B_{\text{надходжень}}$ – відсоткова зміна податкових надходжень до місцевих бюджетів області; $\epsilon_{\text{ВРП}}$ – база оподаткування</p>
Податковий коефіцієнт місцевого оподаткування	$\geq 0,3$	$Kn = \frac{ПН}{\text{ВРП}}, \text{ де}$ <p>Kn – податковий коефіцієнт; $ПН$ – податкові надходження до місцевих бюджетів; ВРП – валовий регіональний продукт</p>
Частка кожного окремого податку в обсязі податкових надходжень		$\text{Ч}_{\text{мп}} = \frac{\sum \text{ПН}_{\text{окр мп}}}{\sum \text{ПН}_{\text{мп}}} * 100\%, \text{ де}$ <p>$\sum \text{ПН}_{\text{окр мп}}$ – сума податкових надходжень від окремого місцевого податку чи збору; $\sum \text{ПН}_{\text{мп}}$ – сума всіх податкових надходжень місцевих податків та зборів</p>

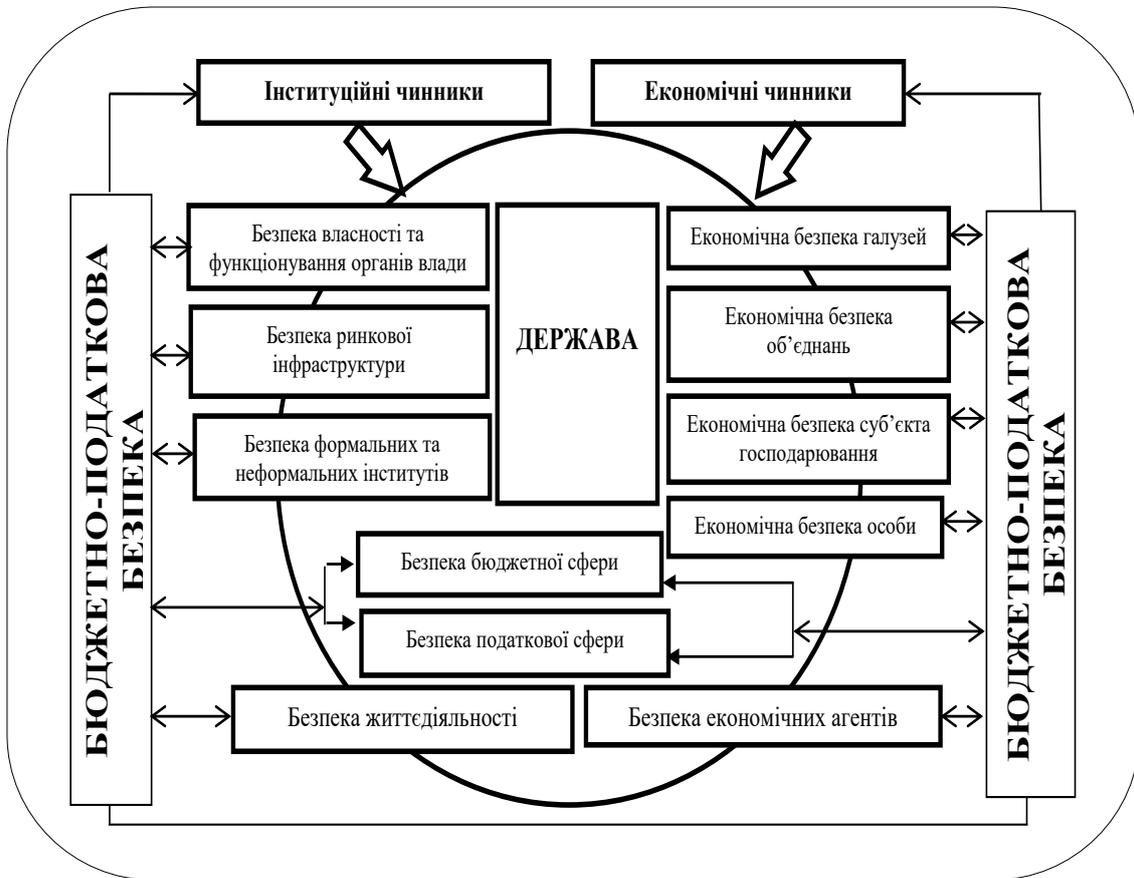
Показники податкової безпеки платника податків

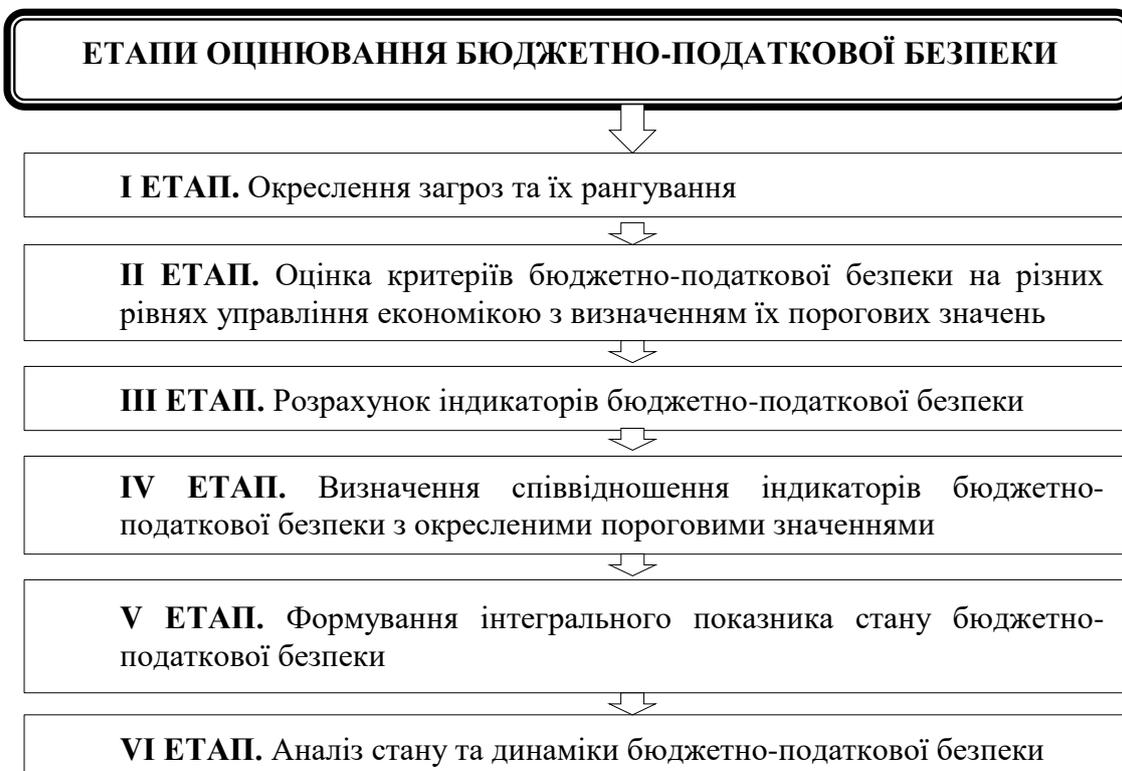
Показник	Формула
Рівень податкового навантаження	$ПН_{\text{нав}} = \frac{ПП}{Д} * 100$ ПП – податкові платежі Д – доходи підприємства
Рівень податкового планування та прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> – уміння правильно сплачувати податки; – сплачувати податки оптимально; – сплачувати податки мінімально
Кількість перевірок платника податків за рік	

7.3. Діагностика рівня бюджетно-податкової безпеки держави

Діагностика рівня бюджетно-податкової безпеки держави – це вивчення теоретичних та методичних аспектів організації процесів та явищ, які відбуваються в бюджетно-податковій сфері держави, а також принцип побудови засобів оцінки стану її розвитку та захищеності від зовнішніх й внутрішніх загроз.

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВУ БЕЗПЕКУ

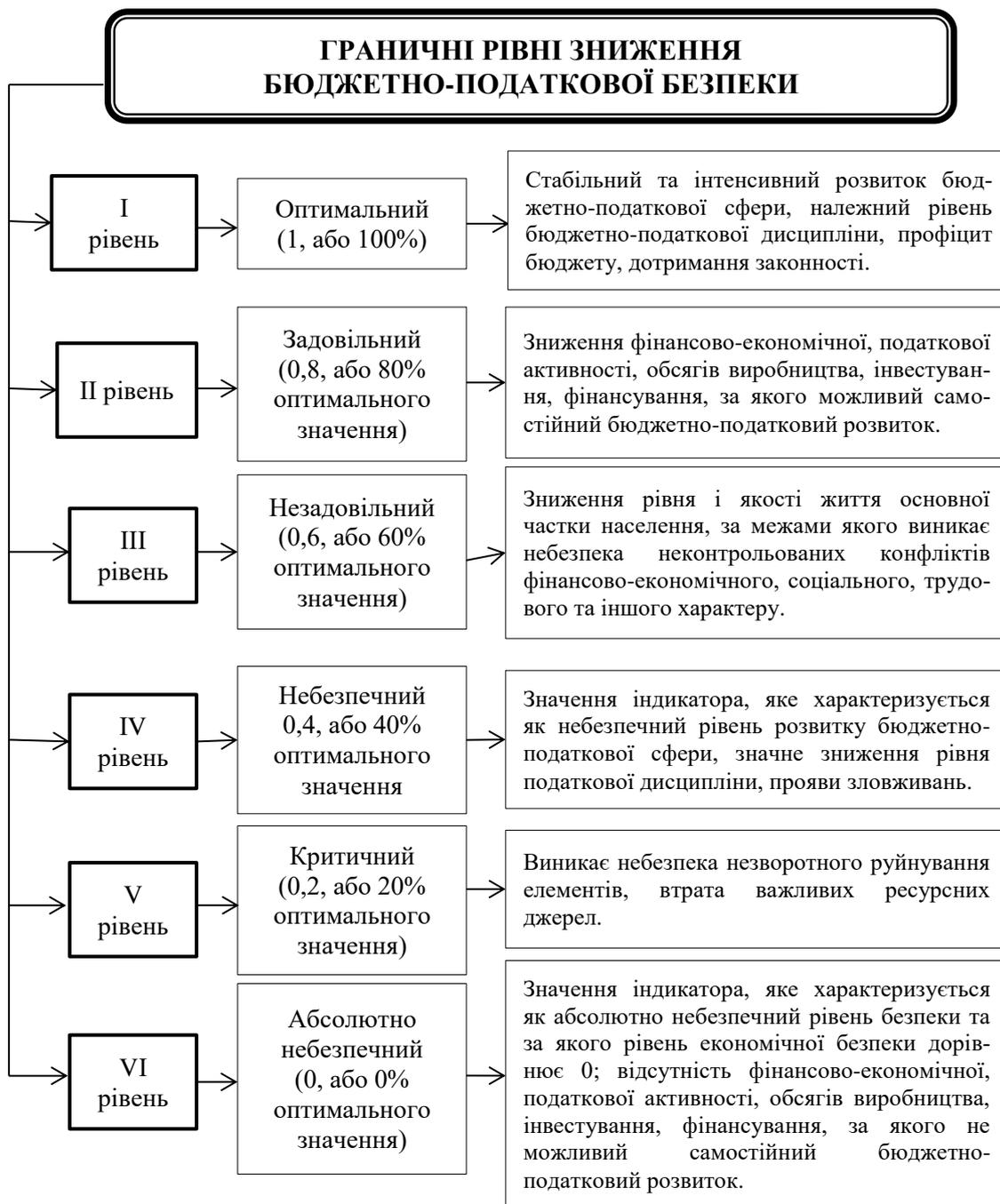

Суттєвим недоліком оцінювання рівня бюджетно-податкової безпеки є відсутність наукового обґрунтування та практичних рекомендацій щодо методичного інструментарію оцінювання стану податкової безпеки держави в розрізі основних індикаторів та його законодавчої регламентації.

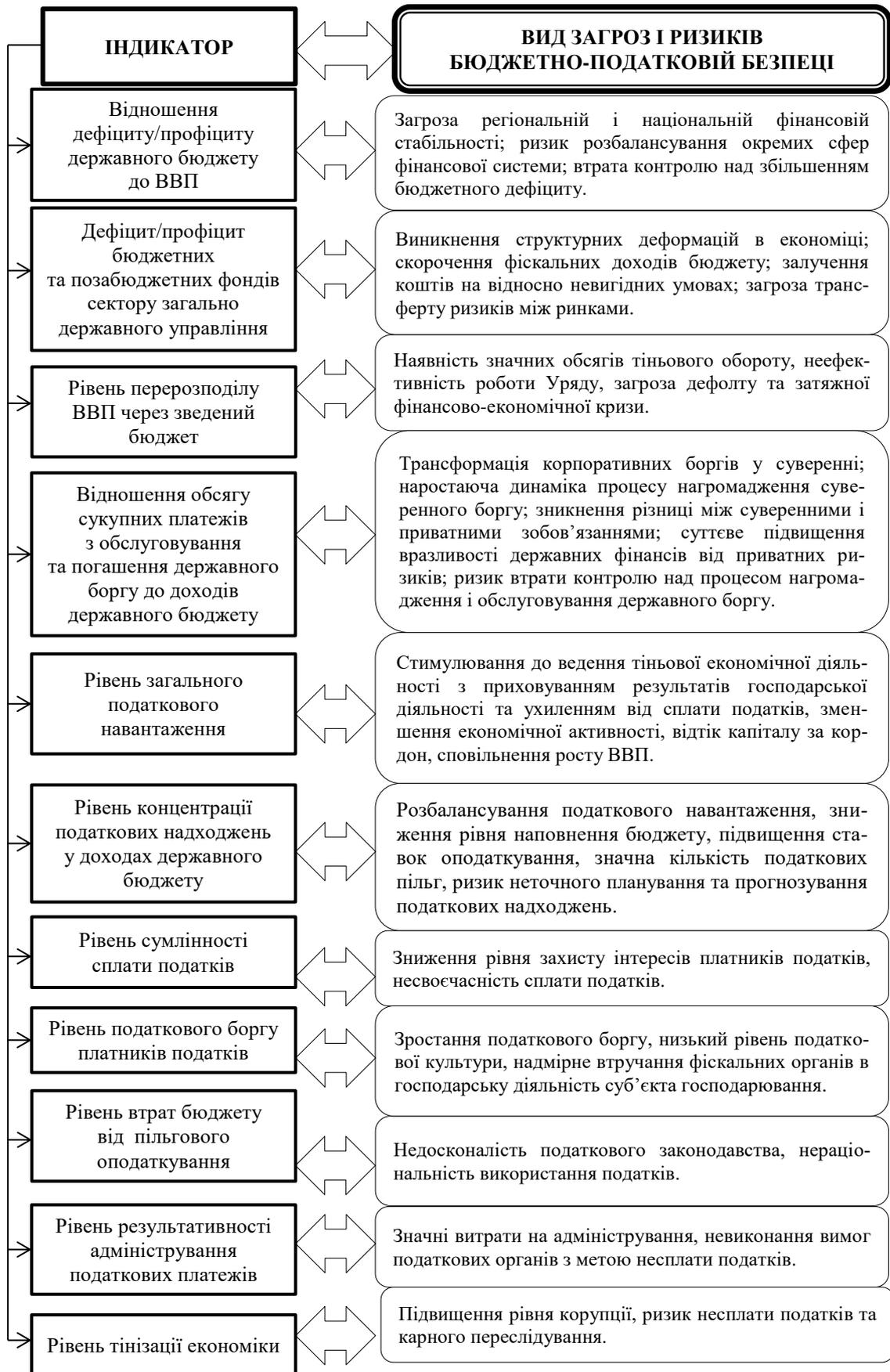
Чинними Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України затверджені індикатори стану бюджетної безпеки, однак відсутнє виокремлення й трактування податкової безпеки як окремої компоненти економічної безпеки.

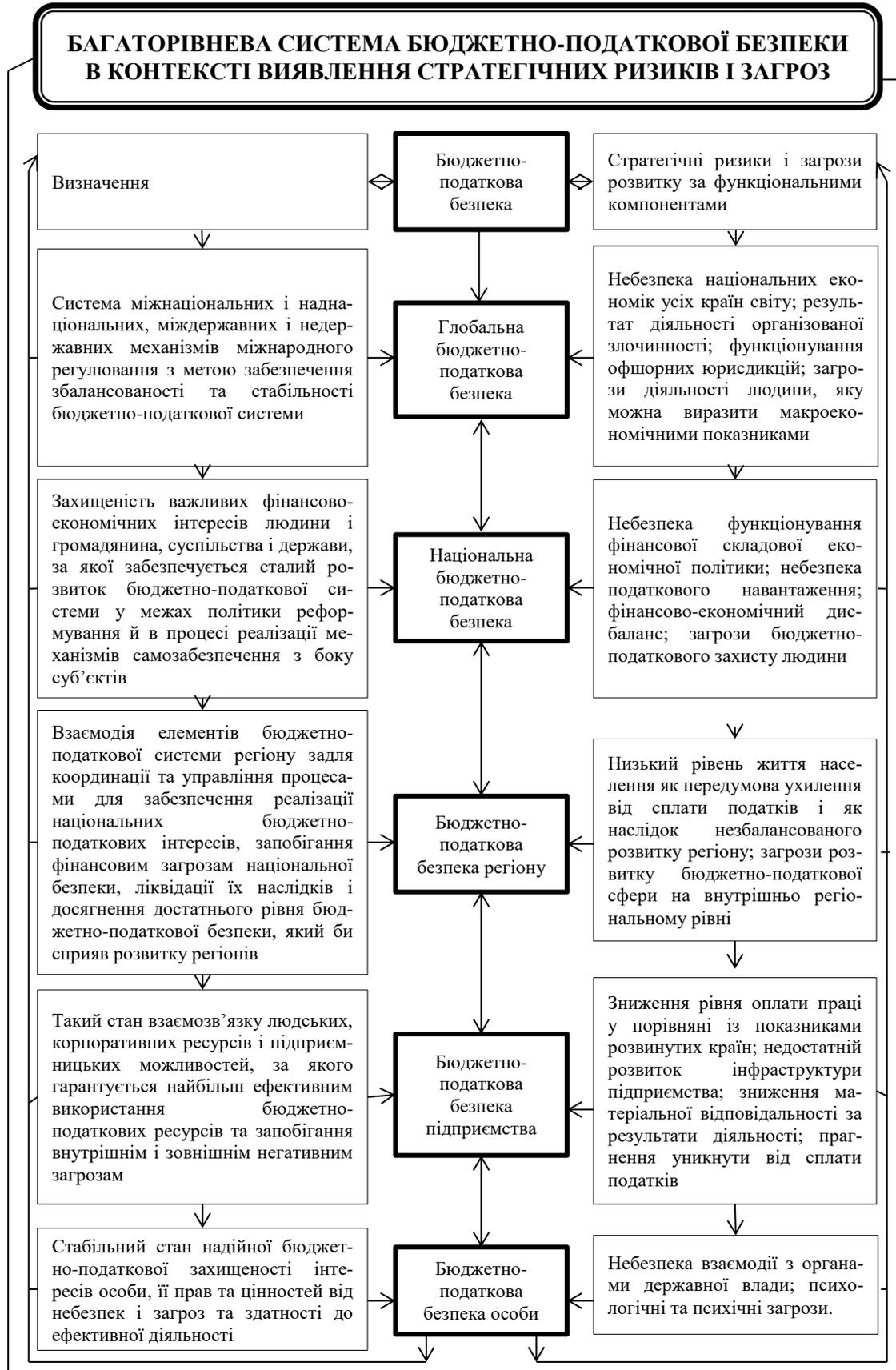
Зважаючи на це, пропонується при дослідженні граничних рівнів зниження бюджетно-податкової безпеки враховувати показники стану податкової сфери та її здатності протистояти зовнішнім й внутрішнім загрозам.

Індикатор бюджетно-податкової безпеки – це критерій або показник, за допомогою якого здійснюється дослідження зміни параметрів процесу або стану об'єкта.

**Вагові коефіцієнти для розрахунку показників бюджетної
(розраховано відповідно до Методики)
та податкової безпеки
(розраховано методом експертних оцінок)**

№ з/п	Індикатор бюджетної безпеки	Ваговий коеф-т	№ за/п	Індикатор податкової безпеки	Ваговий коеф-т
1.	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	0,2671	1.	Рівень загального податкового навантаження, %	0,1672
			2.	Рівень концентрації податкових надходжень у доходах державного бюджету, %	0,1475
2.	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	0,2482	3.	Рівень сумлінності сплати податків, %	0,1114
			4.	Рівень податкового боргу платників податків, %	0,1610
3.	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	0,2203	5.	Рівень втрат бюджету від пільгового оподаткування, %	0,1086
			6.	Рівень результативності адміністрування податкових платежів, %	0,1156
4.	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	0,2644	7.	Рівень тінізації економіки, %	0,1687

Індикатори бюджетно-податкової безпеки

№ за/п	Індикатори	Порогові значення	Фактичний стан в Україні					Співвідношення фактичного та порогового значень					Стимулятор/дестимулятор
			2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	
Бюджетна безпека													
1.	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	≥	-2,28	-2,94	-1,60	-1,66	-1,68	-0,76	-0,98	-0,53	-0,55	-0,56	дестимулятор
2.	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	33,4	-0,11	0,13	-0,03	-0,21	-0,22	-0,003	0,004	-0,001	-0,006	-0,007	дестимулятор
3.	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	30	32,94	32,84	34,09	33,28	32,50	1,098	1,095	1,136	1,109	1,083	стимулятор
4.	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	< 25	57,07	33,62	59,75	50,28	41,82	2,282	1,345	2,390	2,011	1,673	стимулятор
Податкова безпека													
1.	Рівень загального податкового навантаження, %	≥ 30	25,53	27,28	23,46	23,92	25,30	0,851	0,909	0,782	0,797	0,843	дестимулятор
2.	Рівень концентрації податкових надходжень у доходах державного бюджету, %	≥ 60	66,35	55,92	51,05	52,63	56,75	1,106	0,932	0,851	0,877	0,946	дестимулятор
3.	Рівень сумлінності сплати податків, %	≥ 95	88,29	89,43	88,96	89,71	88,35	0,929	0,941	0,936	0,944	0,930	дестимулятор
4.	Рівень податкового боргу платників податків, %	≤	10,85	11,16	11,04	10,29	11,65	2,170	2,232	2,208	2,058	2,330	стимулятор
5.	Рівень втрат бюджету від пільгового оподаткування, %	≤ 30	33,00	40,00	43,00	41,00	46,40	1,100	1,333	1,433	1,367	1,533	стимулятор
6.	Рівень результативності адміністрування податкових платежів, %	≥ 100	-22,15	-16,86	-18,55	-16,71	-17,02	-0,222	-0,169	-0,186	-0,167	-0,170	дестимулятор
7.	Рівень тінізації економіки, %	≤ 30	40	35	31	30	29	1,333	1,167	1,033	1,000	0,967	дестимулятор
Рівень податкової безпеки, %		не ≥ 60	48,04	47,27	44,45	44,57	46,45	0,801	0,788	0,741	0,743	0,774	небезпечний
Рівень бюджетної безпеки, %		не ≥ 60	45,54	44,9	62,3	63,24	64,28	0,759	0,748	1,038	1,054	1,071	незадовільний
Рівень бюджетно-податкової безпеки, %		не < 60	46,79	46,09	53,38	53,91	55,37	0,780	0,768	0,889	0,898	0,923	небезпечний

Запитання для самоперевірки

1. Перелічіть та охарактеризуйте індикатори бюджетної безпеки держави.
2. Назвіть порядковість визначення інтегральної оцінки бюджетної безпеки.
3. Розкрийте сутність кількісних та якісних ознак показників податкової безпеки.
4. Охарактеризуйте зміст та спосіб обчислення показників податкової безпеки держави.
5. У чому полягає сутність діагностики рівня бюджетно-податкової безпеки держави?
6. Охарактеризувати етапи оцінювання бюджетно-податкової безпеки.
7. Визначити основні чинники впливу на бюджетно-податкову безпеку.
8. Які етапи передбачає методичний підхід до оцінювання рівня бюджетно-податкової безпеки держави?
9. Визначити основні індикатори оцінки рівня бюджетно-податкової безпеки.
10. Охарактеризувати граничні рівні бюджетно-податкової безпеки.

Тестові завдання

1. Вивчення теоретичних та методичних аспектів оцінки стану розвитку бюджетно-податкової сфери та її захищеності від зовнішніх й внутрішніх загроз – це:

- а) визначення оптимального значення інтегрального показника бюджетно-податкової безпеки держави;
- б) моніторинг стану бюджетно-податкової безпеки держави;
- в) нормування індикаторів бюджетно-податкової безпеки держави;
- г) діагностика рівня бюджетно-податкової безпеки держави.

2. Критерій або показник, за допомогою якого здійснюється дослідження зміни параметрів процесу або стану бюджетно-податкової безпеки – це:

- а) індикатор;
- б) порогове значення;
- в) оптимальне значення;
- г) загроза.

3. До індикаторів бюджетної безпеки належить:

- а) рівень тінізації економіки;
- б) рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет;
- в) рівень податкового боргу платників податків;
- г) рівень сумлінності сплати податків.

4. До кількісних ознак податкової безпеки належать всі, окрім:

- а) податковий потенціал території і можливість його збільшення;
- б) показники розподілу податкових платежів між бюджетами різних рівнів;
- в) податкове навантаження;
- г) стабільність функціонування податкової системи.

5. До якісних ознак податкової безпеки належать всі, окрім:

- а) рівеня податкового навантаження;
- б) результативності системи оподаткування, за якої рівень податкових ризиків мінімальний;
- в) наявності податкових стимулів розвитку підприємництва, поліпшення інвестиційного клімату;
- г) приведення у відповідність системи оподаткування з іншими країнами.

6. Показники податкової системи, які найбільш повно характеризують рівень її захищеності та ефективності – це:

- а) показники податкового навантаження;
- б) показники податкової безпеки;
- в) показники бюджетно-податкової безпеки;
- г) немає правильної відповіді.

7. До індикаторів бюджетної безпеки не належить:

- а) рівень міжбюджетних трансфертів (дотацій, субвенцій);
- б) граничний обсяг дефіциту Державного бюджету;
- в) рівень безробіття;
- г) розмір мінімальної пенсії за віком.

8. Як розраховується частка дефіциту бюджетних коштів у ВВП?

- а) відношенням дефіциту державного бюджету до ВВП;
- б) відношенням дефіциту зведеного бюджету до ВВП;
- в) відношенням доходів зведеного бюджету до ВВП;
- г) відношенням обслуговування державного боргу до доходів державного бюджету.

9. Яке оптимальне значення рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет?

- а) 25–28%;
- б) нижче 18%;
- в) 3%;
- г) 6%

10. Які із заходів вживаються для зміцнення бюджетної безпеки?

- а) оптимізація видаткової частини державного бюджету;
- б) забезпечення державної підтримки розвитку інвестиційного клімату;
- в) зменшення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу;
- г) усі відповіді правильні.

Практичні завдання

1. Користуючись даними таблиці «Індикатори бюджетно-податкової безпеки» проаналізувати стан бюджетно-податкової безпеки України впродовж 2015–2019 рр. Результати систематизувати у таблиці.

2. Дослідити зарубіжний досвід визначення показників бюджетно-податкової безпеки та заходів щодо її зміцнення.

Список використаних джерел до теми

1. Бабець І. Г. Методичні підходи до оцінювання бюджетної безпеки України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. № 23.1. С. 204–210.
2. Валовий внутрішній продукт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2019/>
3. Дахнова О. Є. Городецька Т. Е. Оцінка стану бюджетної безпеки України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 1. С. 345–352. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2018_1_42
4. Деменюк О. В. Бюджетна безпека України як одна з складових фінансової безпеки держави URL: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm
5. Державний бюджет України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>

6. Колісник О. Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. Тернопіль, 2009. 20 с.
7. Марків Г., Синявська Л., Рубай О. Вплив державного боргу на боргову безпеку України. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7, № 3–4. С. 29–37.
8. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
9. Онищенко С. В. Методичний підхід оцінювання бюджетної безпеки держави. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. № 2 (58). С. 118–124. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/2_58_2017_ukr/20.pdf
10. Операції сектору загального державного управління. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/oszdu_u.htm
11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <http://www.minfin.gov.ua/>
12. Державний борг України – ціна держави. URL: <http://costua.com/budget>.
13. Петричко М. М. Оцінка рівня бюджетної безпеки України: проблеми та шляхи вирішення. *Економічний простір*. 2015. № 97. С. 140–148.
14. Тимошенко О. В. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави. *Бізнес Інформ*. 2014. № 6. С. 32–37.

Тема 8

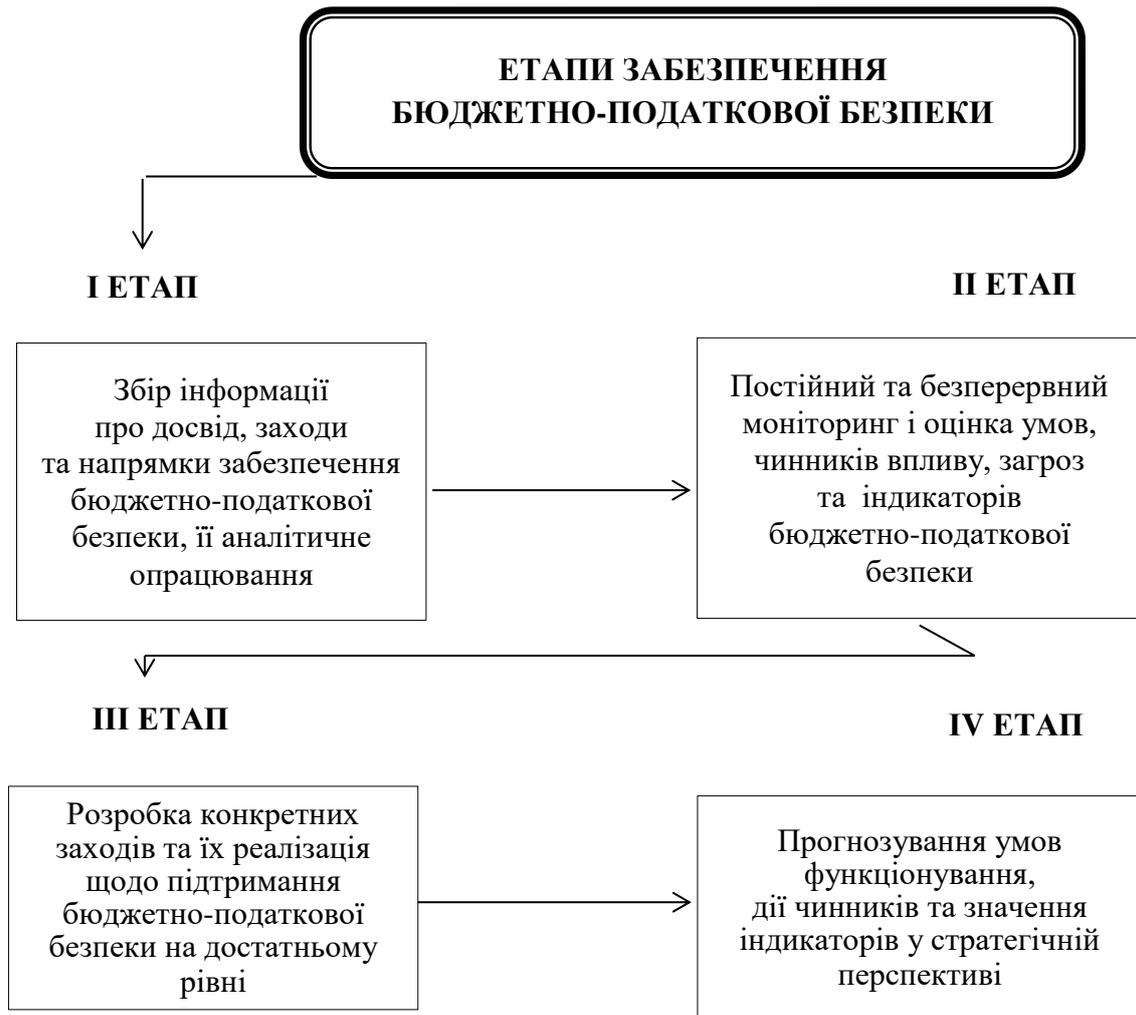
НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

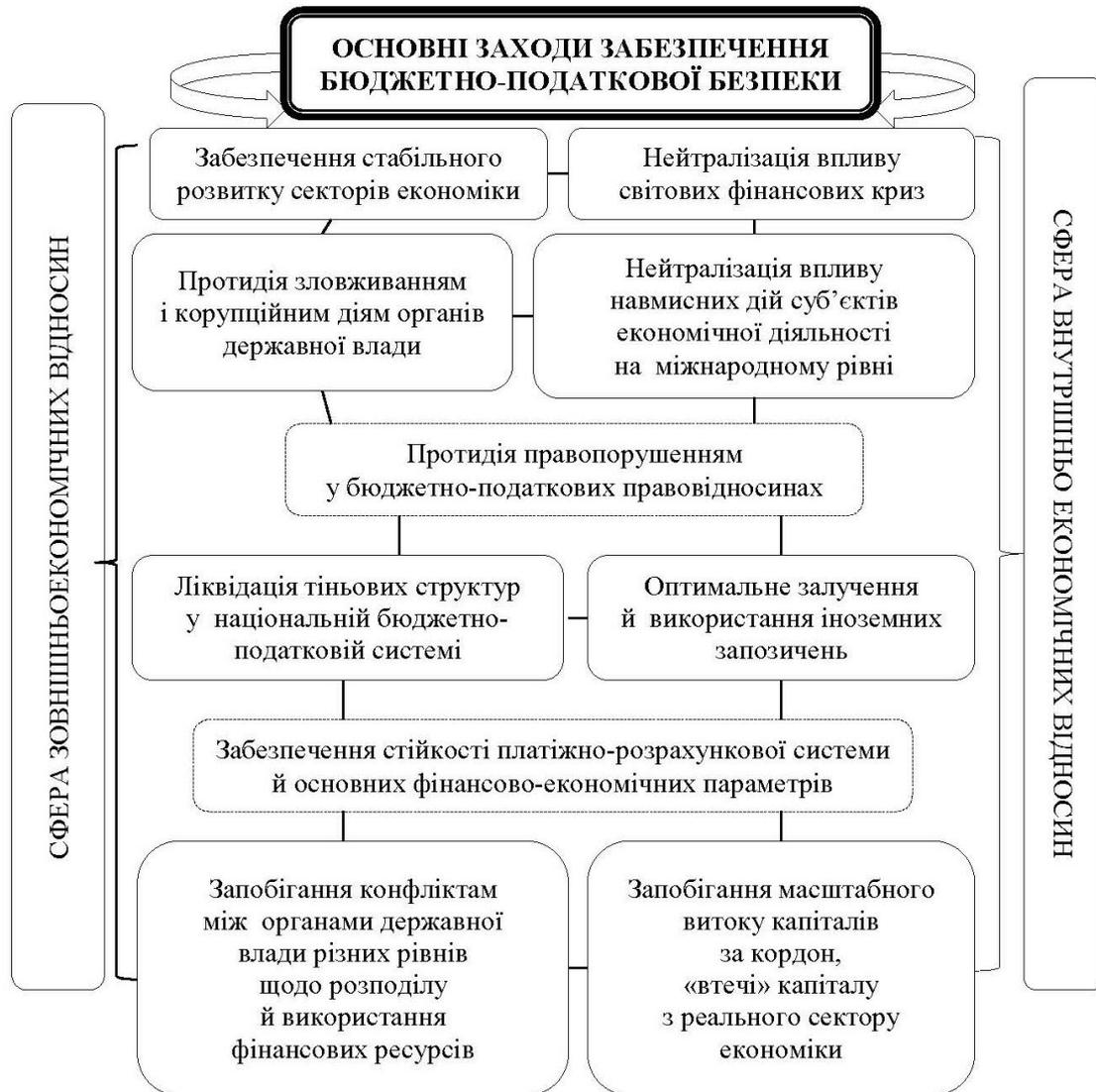
- 8.1. Основні заходи забезпечення бюджетно-податкової безпеки
- 8.2. Державний фінансовий контроль в системі бюджетно-податкової безпеки
- 8.3. Податкове адміністрування як механізм забезпечення бюджетно-податкової безпеки

Основні поняття та терміни: методи забезпечення бюджетно-податкової безпеки, досягнення стану захищеності бюджетно-податкової сфери, державний фінансовий контроль, механізми здійснення зовнішнього державного фінансового контролю, фінансовий аудит, аудит відповідності, аудит ефективності, внутрішній контроль.

8.1. Основні заходи забезпечення бюджетно-податкової безпеки

Забезпечення бюджетно-податкової безпеки держави – це комплекс заходів, які спрямовані на досягнення стану захищеності бюджетно-податкової сфери від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

Джерело: розроблено на основі [1].

МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

- Реформування державного, місцевого бюджетного процесу з метою удосконалення ефективності використання бюджетних коштів, реалізації бюджетних програм.
- Розроблення стратегії скорочення дефіциту бюджету завдяки нарощення власного дохідного потенціалу.
- Зменшення зовнішньої заборгованості шляхом зниження рівня зовнішніх урядових та погашення довгострокових запозичень.
- Удосконалення грошово-кредитної політики, стабілізація курсу валюти, зниження рівня інфляції, унаслідок чого досягнеться економічне зростання.
- Створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності, сплати податків та зборів й припинення відтоку капіталу за кордон.
- Підвищення обсягів золотовалютних резервів та оптимізація їх структури.
- Удосконалення правил й сприятливих умов функціонування та розвитку ринку цінних паперів.
- Розроблення ефективної системи державного регулювання ринків капіталу та чітке визначення прав і обов'язків емітентів та інвесторів.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

- Удосконалення методики оцінки індикаторів бюджетно-податкової безпеки, оскільки не завжди індикатори поділяються на стимулятори та дестимулятори.
- Удосконалення нормування індикаторів. Доцільно проводити нормування за пороговим значенням, а не за максимальним або мінімальним значенням індикаторів.
- Удосконалення методики розрахунку інтегральних індексів шляхом визначення вектора порогових значень (нижнє критичне, нижнє порогове, нижнє оптимальне, верхнє оптимальне, верхнє порогове, верхнє критичне), а не спрощених оцінок («не більше» та «не менше»).
- Удосконалення методики визначення вагових коефіцієнтів, оскільки метод експертних оцінок має суб'єктивний характер та знижує практичну цінність результатів.
- Запровадження порівняння інтегральних індексів з інтегральними пороговими значеннями.
- Удосконалення емпіричних оцінок економетричних взаємозв'язків.

8.2. Державний фінансовий контроль в системі бюджетно-податкової безпеки

Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та аудит здійснюються на всіх стадіях бюджетного процесу (ст. 19 БКУ).

Контроль – це не самоціль, а невід’ємна частина системи бюджетного процесу, метою якого є:

- виявлення відхилень від прийнятих стандартів;
- встановлення порушень щодо законності, ефективності витрачання ресурсів;
- притягнення винних осіб до відповідальності;
- здійснення заходів щодо запобігання або скорочення таких порушень в майбутньому.

Мета державного фінансового контролю

виявлення відхилень від прийнятих норм та стандартів, порушень принципів законності, ефективності і економії витрачання матеріальних ресурсів або здійснити заходи щодо запобігання або скорочення подібних порушень у майбутньому.

ВИДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗАЛЕЖНО ВІД ЧАСУ ПРОВЕДЕННЯ

Попередній контроль – проводиться до моменту здійснення адміністративної чи фінансової діяльності (заходів, операцій) з метою упередження порушень законодавства

Поточний контроль – проводиться під час здійснення адміністративної чи фінансової діяльності (заходів, операцій) з метою дотримання вимог законодавства та нормативно-правових актів

Подальший (ретроспективний) контроль або «контроль за фактом» – проводиться після здійснення адміністративно-фінансових дій з метою виявлення фінансових недоліків і порушень та ухвалення управлінських рішень щодо виправлення ситуації і притягнення до відповідальності винних осіб

Державний фінансовий контроль поділяється на:

- державний незалежний (зовнішній) фінансовий контроль (аудит);
- державний внутрішній фінансовий контроль.

Державний внутрішній фінансовий контроль – це система здійснення внутрішнього контролю, проведення внутрішнього аудиту, інспектування, провадження діяльності з їх гармонізації задля забезпечення якісного управління ресурсами держави на основі принципів законності, економічності, ефективності, результативності та прозорості.

Державний зовнішній фінансовий контроль – контроль, що здійснюється суб'єктом державного фінансового контролю щодо підконтрольного об'єкту, який не належить до сфери його управління, з метою недопущення порушень бюджетного законодавства.

ВИДИ ЗОВНІШНЬОГО ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Закон України «Про Рахункову палату», Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю», Постанова КМ України «Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту місцевих бюджетів», Постанова КМ України «Порядок проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами».

1. Аудит:

– *Рахункова палата* – фінансовий аудит, аудит ефективності
– *Держаудитслужба* – державний фінансовий аудит, аудит відповідності

2. Інспектування

– *Держаудитслужба*

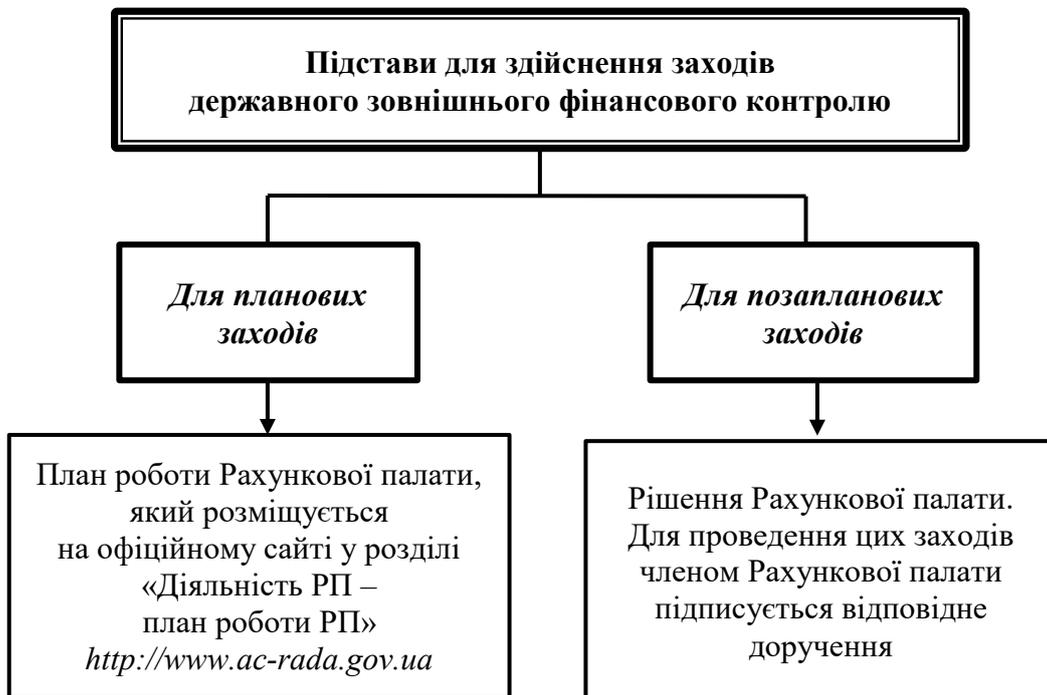
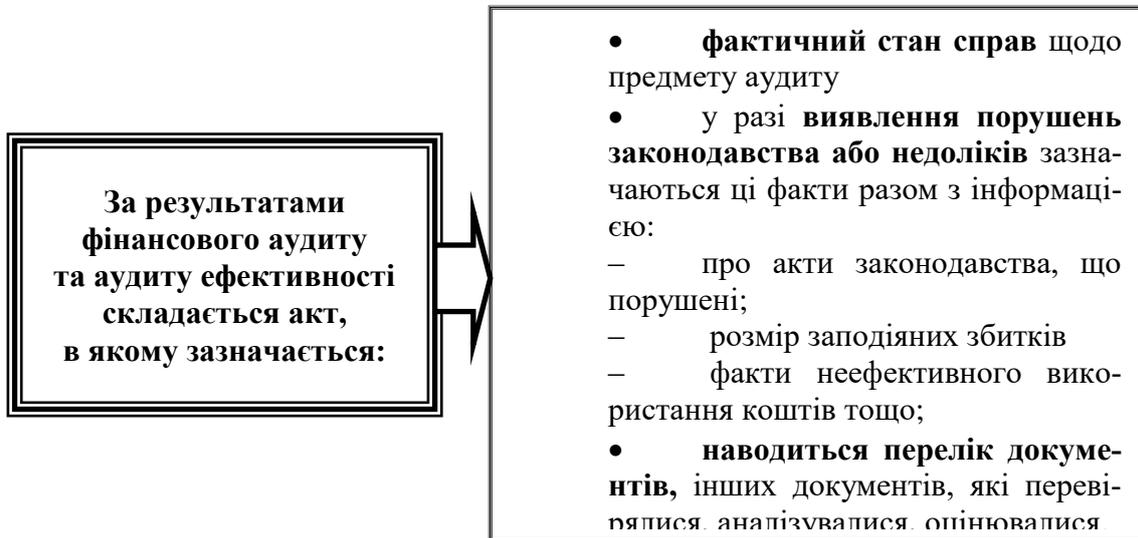
3. Перевірки закупівель, моніторинг закупівель
– *Держаудитслужба*

Фінансовий аудит – це перевірка, аналіз та оцінка правильності ведення, повноти обліку і достовірності звітності щодо надходжень і витрат бюджету, встановлення фактичного стану справ щодо цільового використання бюджетних коштів, дотримання законодавства під час здійснення операцій з бюджетними коштами.

Аудит ефективності – це встановлення фактичного стану справ та надання оцінки щодо своєчасності і повноти бюджетних надходжень, продуктивності, результативності, економності використання бюджетних коштів їх розпорядниками та одержувачами, законності, своєчасності і повноти ухвалення управлінських рішень учасниками бюджетного процесу, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів.

Інспектування – подальший контроль за дотриманням законодавства суб'єктами господарювання під час використання і розпорядження фінансовими та матеріальними ресурсами, формування бюджетних зобов'язань, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності.

Аудит відповідності – виконується з метою з’ясування, чи відповідає діяльність установи нормативним актам та чинному законодавству України.

Підстави для здійснення заходів державного фінансового контролю Держаудитслужбою:

– **для планових заходів** – план роботи Держаудитслужби.

Проводяться не частіше одного разу на календарний рік.

Не пізніше ніж за десять днів до дня проведення надсилається письмове повідомлення із зазначенням дати початку та закінчення її проведення.

– **для позапланових заходів (позапланова виїзна ревізія)** – наявність підстав для її проведення на підставі рішення суду.

Не може проводитися частіше одного разу на квартал.

Інформація про план роботи Держаудитслужби розміщується на офіційному сайті Держаудитслужби у розділі «Відкритість – плани роботи» <http://www.dkrs.gov.ua>

Ревізія місцевого бюджету – це форма контролю за виконанням функцій із складання і виконання місцевого бюджету, яка полягає в одночасному проведенні ревізій дотримання законодавства місцевими фінорганізаціями, органами Казначейства і учасниками бюджетного процесу, що здійснюють управління коштами відповідного місцевого бюджету чи комунальним майном та/або їх використовують.

СКЛАДОВІ ДЕРЖАВНОГО ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

- внутрішній контроль;
- внутрішній аудит.

ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТА ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами.

Розпорядники бюджетних коштів в особі їх керівників:

- організовують внутрішній контроль та внутрішній аудит;
- забезпечують їх здійснення у своїх установах і на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери їх управління.

Головні розпорядники бюджетних коштів здійснюють внутрішній контроль за:

- повнотою надходжень;
- взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів;
- витрачанням ними бюджетних коштів.

Керівник установи організовує та забезпечує здійснення внутрішнього контролю відповідно до Основних засад та актів законодавства, що регулюють питання планування діяльності установи, бюджетного процесу, управління бюджетними коштами та іншими ресурсами, організації та ведення бухгалтерського обліку, складання та подання звітності, надання адміністративних послуг, здійснення контрольно-наглядових функцій, проведення правової роботи, роботи з персоналом, діяльності із запобігання та виявлення корупції тощо.

Повноваження у сфері державного внутрішнього фінансового контролю

Орган державного внутрішнього фінансового контролю	Повноваження
Кабінет Міністрів України	<ul style="list-style-type: none"> – визначає основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту; – визначає порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту; –
Міністерство фінансів України	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечує формування та реалізацію державної політики у цій сфері; – визначає організаційно-методологічні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту; – здійснює оцінку функціонування систем внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту; – здійснює гармонізацію внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту;
Рахункова палата України	<ul style="list-style-type: none"> – здійснює контроль за станом внутрішнього контролю у розпорядників бюджетних коштів;
Держаудитслужба	<ul style="list-style-type: none"> – здійснює контроль за станом внутрішнього контролю внутрішнього аудиту у розпорядників бюджетних коштів.

Внутрішній контроль – це управлінський контроль, який здійснюється в самому органі державного сектору на постійній основі з метою підвищення ефективності та результативності діяльності, а також зниження витрат.

Внутрішній контроль застосовуються керівником установи для забезпечення:

- дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів;
- досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління.

Внутрішній аудит – це контроль, який забезпечує функціонально незалежну оцінку діяльності органів державного сектору.

Внутрішній аудит спрямований на:

- удосконалення системи управління, внутрішнього контролю;
- запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів;
- запобігання виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;
- надання незалежних висновків і рекомендацій.

Для здійснення внутрішнього аудиту розпорядник бюджетних коштів в особі керівника утворює самостійний структурний підрозділ внутрішнього аудиту, що є підпорядкованим і підзвітним безпосередньо такому керівнику.

НОРМАТИВНІ АКТИ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

Бюджетний кодекс України, ст. 26

Постанова КМУ № 1001 від 28.09.2011
«Порядок здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів
внутрішнього аудиту {Назва Порядку в редакції Постанови
КМ N 1062 (1062-2018-п) від 12.12.2018}»

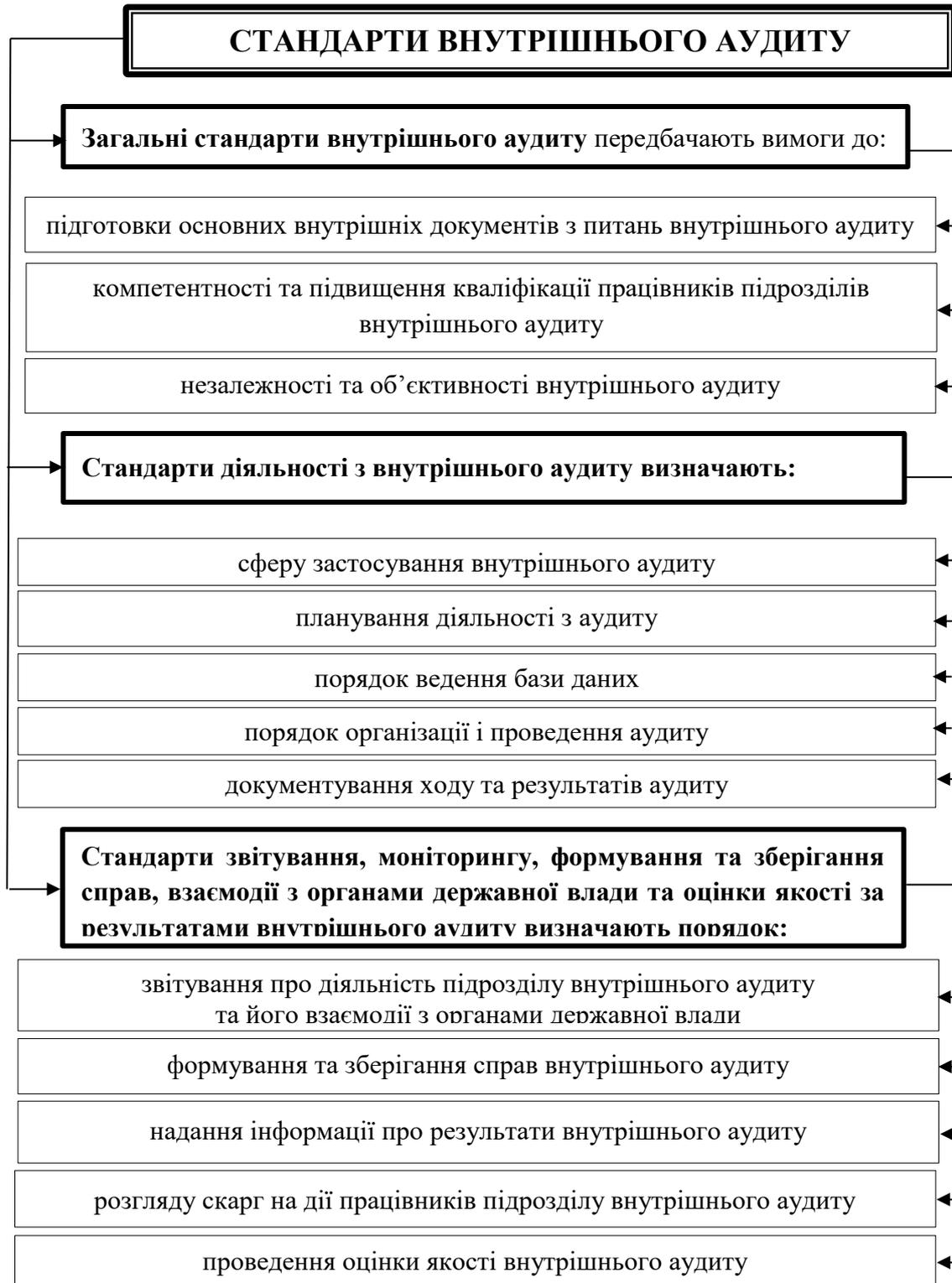
Наказ Мінфіну № 1247 від 04.10.2011 «Про затвердження Стандартів
внутрішнього аудиту» {Із змінами, внесеними згідно
з Наказами Міністерства фінансів № 1199 від 10.12.2014,
№ 627 від 13.07.2017, № 344 від 14.08.2019}

Наказ Мінфіну № 1217 від 29.09.2011 «Про затвердження Кодексу
етики працівників підрозділу внутрішнього аудиту» {Із змінами, вне-
сеними згідно з Наказами Міністерства фінансів № 1199 від
28.12.2015, № 627 від 13.07.2017}

Суб'єктами внутрішнього аудиту є працівники відділів внутрішнього аудиту, внутрішні аудиторські служби, які звітують лише перед керівництвом підприємства.

Об'єкти внутрішнього аудиту:

- діяльність державного органу, його територіальних органів, установ, підприємств, організацій, що належать до сфери його управління, в повному обсязі або з окремих питань (на окремих етапах).
- заходи, що здійснюються керівниками для забезпечення ефективного функціонування системи внутрішнього контролю (дотримання принципів законності та ефективного використання бюджетних коштів та інших активів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, виконання завдань, планів і дотримання вимог щодо їх діяльності).

Підрозділ внутрішнього аудиту утворюється як самостійний підрозділ для здійснення внутрішнього аудиту.

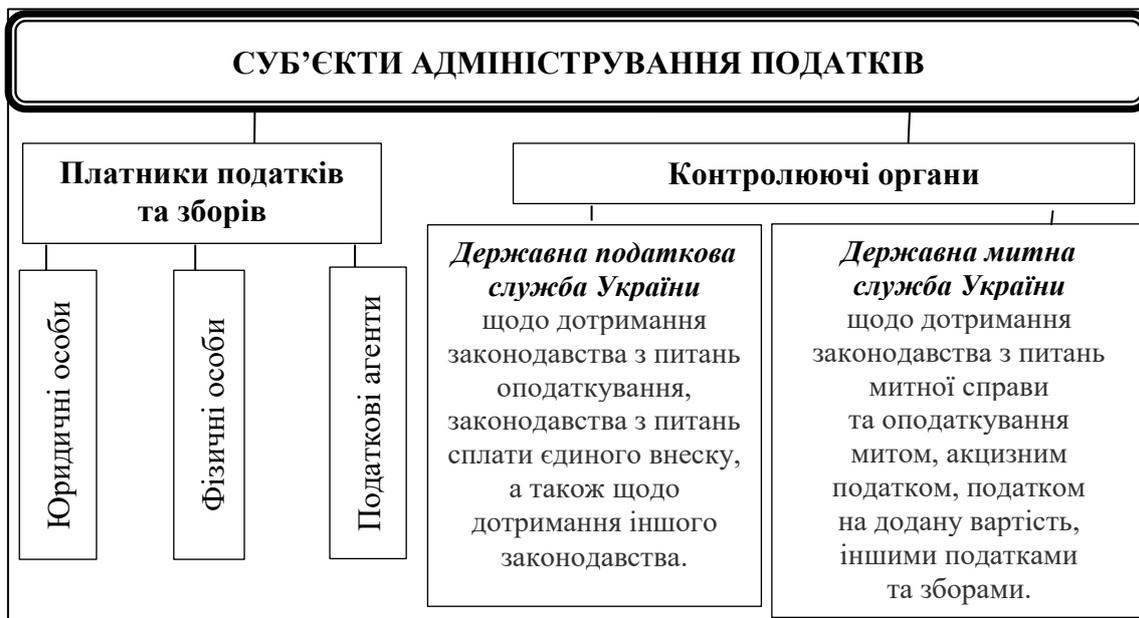
Керівник Підрозділу підпорядковується та звітує безпосередньо керівнику установи.

Підрозділ проводить внутрішній аудит згідно із стратегічним (на 3 роки) та операційним (на календарний рік) планами діяльності з внутрішнього аудиту.

8.3. Податкове адміністрування як інструмент забезпечення бюджетно-податкової безпеки

Бюджетно-податкову безпеку держави доцільно розглядати і оцінювати через призму податкового адміністрування. Податкове адміністрування є індикатором стану податкової системи та її рівня її ефективності.

Адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів відповідно до законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи – це сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організовують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом.

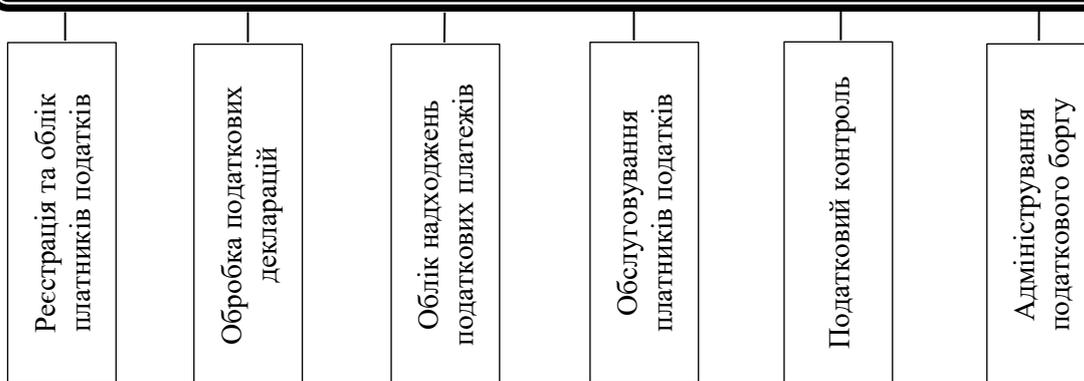

Об'єкти податкового адміністрування – це процеси, що відбуваються у зв'язку з виникненням, зміною та припиненням обов'язків щодо сплати податків і податкових платежів.

Метою податкового адміністрування є забезпечення погашення податкових зобов'язань платників шляхом оптимального втручання в їхню господарську діяльність через застосування законодавчо встановлених механізмів та процедур.

Система податкового адміністрування – це сукупність елементів (інструментів) податкового адміністрування, в результаті дії яких забезпечується процес управління у сфері оподаткування.

СИСТЕМА ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Реєстрація та облік платників податків – функція органів податкової служби, яка створює передумови для здійснення контролю за правильністю обчислення, повнотою та своєчасністю перерахування податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів і до державних цільових фондів.

Реєстрації в органах Державної податкової служби чи взяттю на облік підлягають **всі платники податків**, незалежно від наявності обов'язку сплачувати той чи інший податок чи збір.

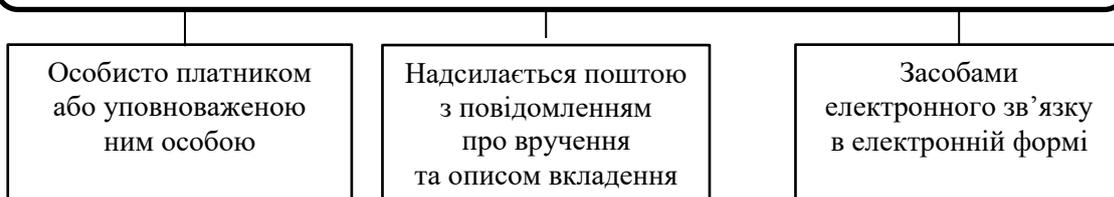
Облік платників податків ведеться за **податковими номерами**

З метою проведення контролю за своєчасністю та правильністю нарахування податків та зборів Державна податкова служба здійснює прийом та обробку податкових декларацій.

Податкова декларація, розрахунок – це документ, що подається платником податків контролюючому органу у строки, встановлені законом, на підставі якого здійснюється нарахування та/або сплата податкового зобов'язання, чи документ, що свідчить про суми доходу, нарахованого (виплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб, суми утриманого та/або сплаченого податку.

СПОСОБИ ПОДАЧІ ПОДАТКОВИХ ДЕКЛАРАЦІЙ ДО ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ

Державна податкова служба України веде оперативний облік податкових платежів задля забезпечення контролю за повнотою та своєчасністю розрахунку платників. З метою ведення обліку податкових платежів кожному платнику податків на кожен поточний рік відкривається особові рахунки за кожним видом платежу. Номери особових рахунків юридичних осіб відповідають ідентифікаційним кодам ЄДРПОУ, а фізичним особам-підприємцям – ідентифікаційному коду в Державному реєстрі фізичних осіб-платників податків.

Прийняття та обробки податкових декларацій податковою службою передбачає здійснення таких процедур:

1) перевірка наявності та правильності заповнення *обов'язкових реквізитів*:

- тип документа (звітний, уточнюючий, звітний новий);
- звітний (податковий) період, за який подається податкова декларація;
- звітний (податковий) період, що уточнюється (для уточнюючого розрахунку);
- повне найменування платника податків згідно з реєстраційними документами;
- код платника податків згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України або податковий номер;
- реєстраційний номер облікової картки платника податків або серію та номер паспорта;
- місцезнаходження (місце проживання) платника податків;
- найменування контролюючого органу, до якого подається звітність;
- дата подання звіту (або дата заповнення – залежно від форми);
- інформація про додатки, що додаються до податкової декларації та є її невід'ємною частиною;
- підписи платника податку – фізичної особи та/або посадових осіб платника податку, засвідчені печаткою платника податку (за наявності).

Платник податків самостійно обчислює суму податкового (та/або грошового) зобов'язання та (або) пені, яку зазначає у податковій (митній) декларації або уточнюючому розрахунку, що подається контролюючому органу.

**ДОКУМЕНТИ, НА ПІДСТАВІ ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ
НАРАХУВАННЯ ПЛАТЕЖІВ ШЛЯХОМ ЗАНЕСЕННЯ
ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПОДАТКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДО БАЗИ ДАНИХ**

Податкова декларація (розрахунок). Податкове зобов'язання визначається платником податку самостійно.

Податкове повідомлення-рішення. Податкове зобов'язання платника податків та зборів визначається органом державної податкової служби на основі:

- за результатами здійснення заходів податкового контролю щодо виявлення об'єктів оподаткування, що підлягають ліцензуванню;
- акту документальної перевірки;
- рішення про стягнення сум штрафних санкцій за порушення граничних термінів сплати узгодженого податкового зобов'язання.

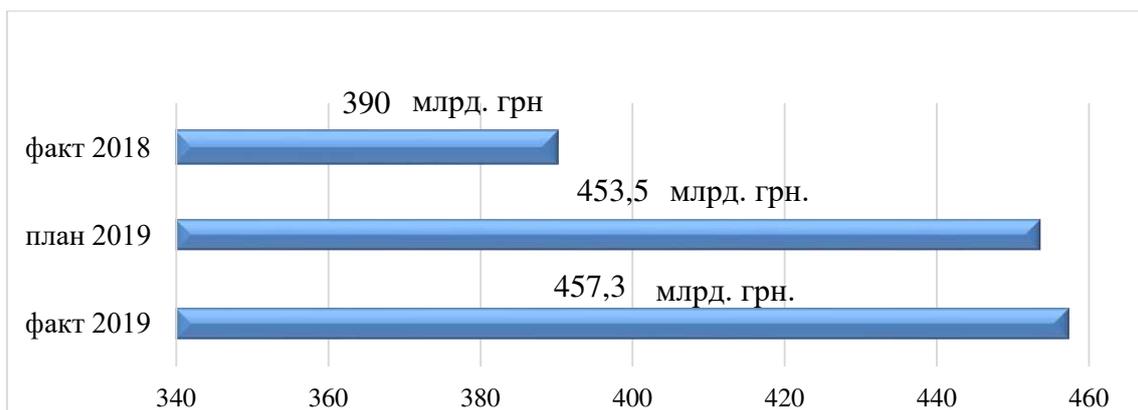
Рішення суду про:

- нарахування або скасування штрафних санкцій;
- донарахування сум податків, раніше нарахованих сум податкових зобов'язань.

Документи, що:

- підтверджують податковий компроміс;
- є підставою для списання безнадійної заборгованості.

Рішення про відстрочення або розстрочення сплати податкових зобов'язань, надані органами, які мають право ухвалювати такі рішення або їх скасовувати.

*Рис. 8.1. Податкові надходження до загального фонду
Державного бюджету України*

Джерело: [18].

Одним із основних завдань Державної податкової служби України – налагодження партнерських відносин із платниками податків. З цією метою створюються Центри обслуговування платників.

Центр обслуговування платників – постійно діючий робочий орган Головного управління Державної податкової служби (надалі ГУ ДПС), в якому надаються послуги посадовими особами ГУ ДПС та посадовими особами кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг Інформаційно-довідкового департаменту ДПС, відповідальними згідно з функціональними обов’язками за надання адміністративних послуг, консультацій, прийняття звітності, кореспонденції щодо отримання адміністративних послуг, інших документів (звернень громадян, запитів на отримання публічної інформації тощо), та надання електронних довірчих послуг.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ЦЕНТРУ ОБСЛУГОВУВАННЯ ПЛАТНИКІВ

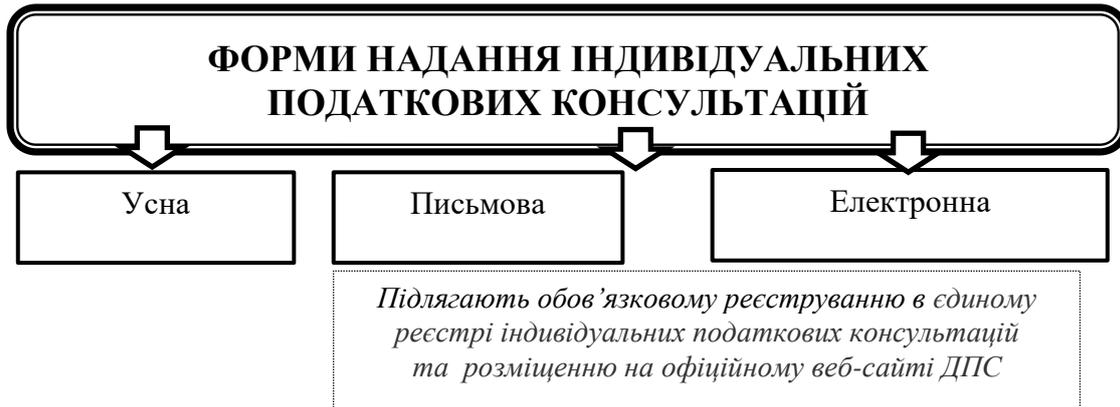
надання адміністративних послуг та консультацій у найкоротший строк та за мінімальної кількості відвідувань суб’єктів звернень

приймання податкової та іншої звітності

надання електронних довірчих послуг

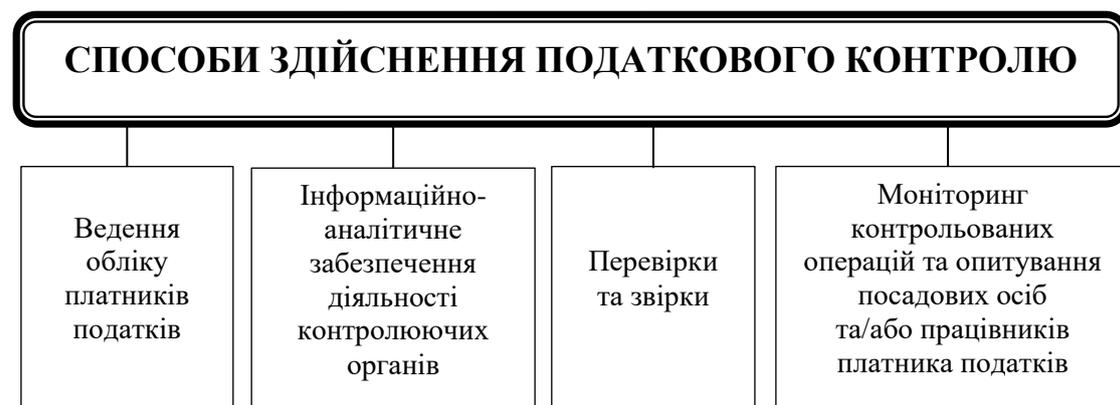
інформування суб’єктів звернень про порядок надання адміністративних послуг, впроваджені електронні сервіси ДПС

За зверненням платника податку (в письмовій або електронній формі) податкові органи зобов’язані надати йому **індивідуальну податкову консультацію** з питань застосування норм податкового законодавства упродовж 25 календарних днів. Індивідуальна податкова консультація має індивідуальний характер і може використовуватися виключно платником податків, якому надано таку консультацію.

Однією із форм здійснення податкового адміністрування є податковий контроль.

Податковий контроль – система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [ПКУ].

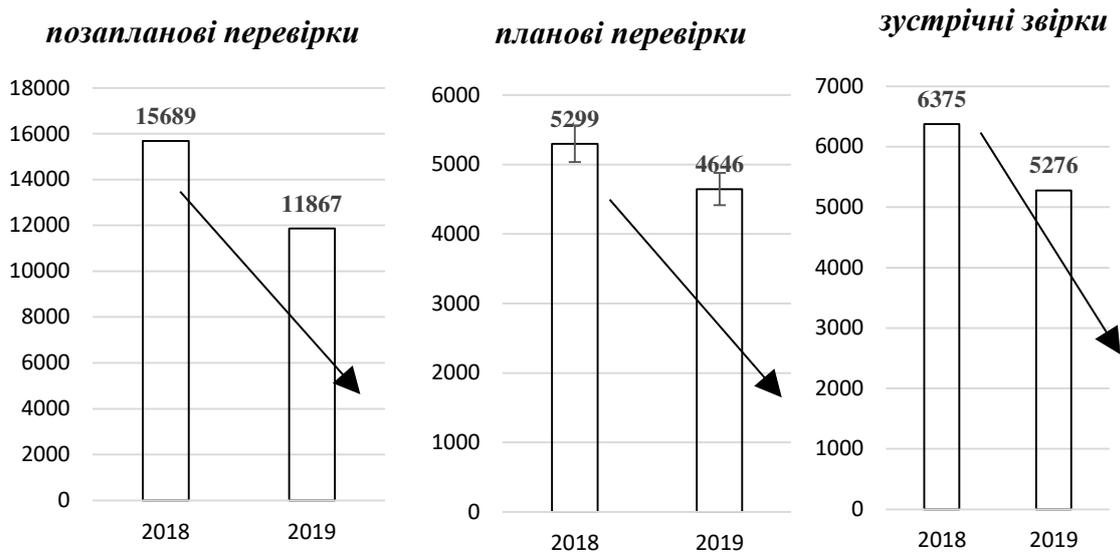

Рис. 8.2. Результати перевіркової роботи Державної податкової служби України у 2018–2019 рр. [18; 19]

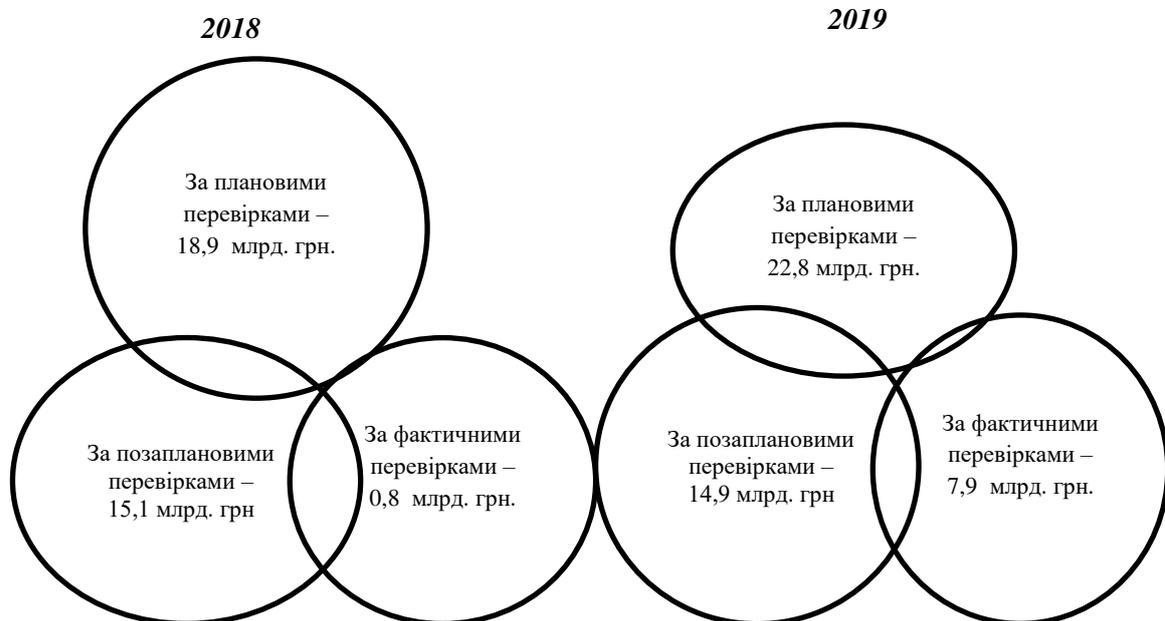

Рис. 8.3. Донорахування за проведеними перевірками [18]

СТАДІЇ ЗДІЙСНЕННЯ ОБЛІКУ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

стадія постановки на облік платника податків

Юридичні особи

Самозайняті особи

Фізичні особи

Інформація, що вноситься до облікової картки платника податків

відомості з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, наданих державним реєстратором

- прізвище, ім'я та по батькові;
- дата народження;
- місце народження;
- місце проживання, а для іноземних громадян – також громадянство;
- серія, номер свідоцтва про народження, паспорта;
- унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі

стадія уточнення, корегування відомостей про платника податків

Підстави для внесення змін до облікових даних платників податків:

- інформація органів державної реєстрації;
- інформація банків та інших фінансових установ про відкриття (закриття) рахунків платників податків;
- документально підтверджена інформація, що надається платниками податків;
- інформація суб'єктів інформаційного обміну, уповноважених вчиняти будь-які реєстраційні дії стосовно платника податків
- рішення суду, що набрало законної сили;
- дані перевірок платників податків

стадія зняття з обліку в органах державної податкової служби

Підстави для зняття з податкового обліку:

- повідомлення державного реєстратора про процедуру припинення юридичної особи;
- припинення, зупинення або зміна організаційної форми незалежної професійної діяльності;
- закінчення дії строку свідоцтва про реєстрацію;
- анулювання чи скасування свідоцтва про реєстрацію.

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів – комплекс заходів, що координується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику щодо збору, опрацювання та використання інформації, необхідної для виконання покладених на контролюючі органи функцій.

ВИДИ ПОДАТКОВИХ ПЕРЕВІРОК

Камеральна

перевірка, яка проводиться у приміщенні контролюючого органу винятково на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків та даних системи електронного адміністрування податку на додану вартість, а також даних Єдиного реєстру акцизних накладних та даних системи електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового.

Документальна

перевірка, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами) та яка проводиться на підставі податкових декларацій (розрахунків), фінансової, статистичної та іншої звітності, реєстрів податкового та бухгалтерського обліку, ведення яких передбачено законом, первинних документів, які використовуються в бухгалтерському та податковому обліку і пов'язані з нарахуванням і сплатою податків та зборів, виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також отриманих в установленому законодавством порядку контролюючим органом документів та податкової інформації, зокрема за результатами перевірок інших платників податків.

Фактична

перевірка, що здійснюється за місцем фактичного провадження платником податків діяльності, розташування господарських або інших об'єктів права власності такого платника. Фактична перевірка здійснюється контролюючим органом щодо дотримання норм законодавства з питань регулювання обігу готівки, порядку здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності ліцензій, свідоцтв, зокрема про виробництво та обіг підакцизних товарів, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин із працівниками (найманими особами).

ДЖЕРЕЛА СПЛАТИ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ПОГАШЕННЯ ПОДАТКОВОГО БОРГУ

Самостійна сплата податкового боргу

будь-які власні кошти, зокрема ті, що отримані від продажу товарів (робіт, послуг), майна, випуску цінних паперів, зокрема корпоративних прав, отримані як позика (кредит), та з інших джерел;

суми надміру сплачених платежів до відповідних бюджетів;

будь-яке майно платника податків з урахуванням обмежень, визначених законодавством.

Примусове стягнення податкового боргу

Взяття майна платника податків у *податкову заставу*. Право на податкову заставу виникає у разі, якщо сума податкового боргу перевищує 60 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Право податкової застави виникає:

- у разі несплати у строки суми грошового зобов'язання, самостійно визначеної платником податків у податковій декларації;
- у разі несплати у строки суми грошового зобов'язання, самостійно визначеної контролюючим органом.

Адміністративний арешт майна платника податків – винятковий спосіб забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених законом.

Арешт майна може бути застосовано, якщо з'ясується одна з таких обставин:

- платник податків порушує правила відчуження майна, що перебуває у податковій заставі;
- фізична особа, яка має податковий борг, виїжджає за кордон;
- платник податків відмовляється від проведення документальної або фактичної перевірки за наявності законних підстав для її проведення або від допуску посадових осіб контролюючого органу;
- відсутні дозволи (ліцензії) на здійснення господарської діяльності, а також у разі відсутності реєстраторів розрахункових операцій;
- відсутня реєстрація особи як платника податків у контролюючому органі;
- платник податків відмовляється від проведення перевірки стану збереження майна, яке перебуває у податковій заставі;
- платник податків не допускає податкового керуючого до складення акта опису майна, яке передається в податкову заставу.

Продаж майна платника податків, що перебуває у податковій заставі.

Контролюючий орган здійснює за платника податків і на користь держави заходи щодо погашення податкового боргу такого платника податків шляхом стягнення коштів, які перебувають у його власності, а в разі їх недостатності – шляхом продажу майна такого платника податків, яке перебуває у податковій заставі.

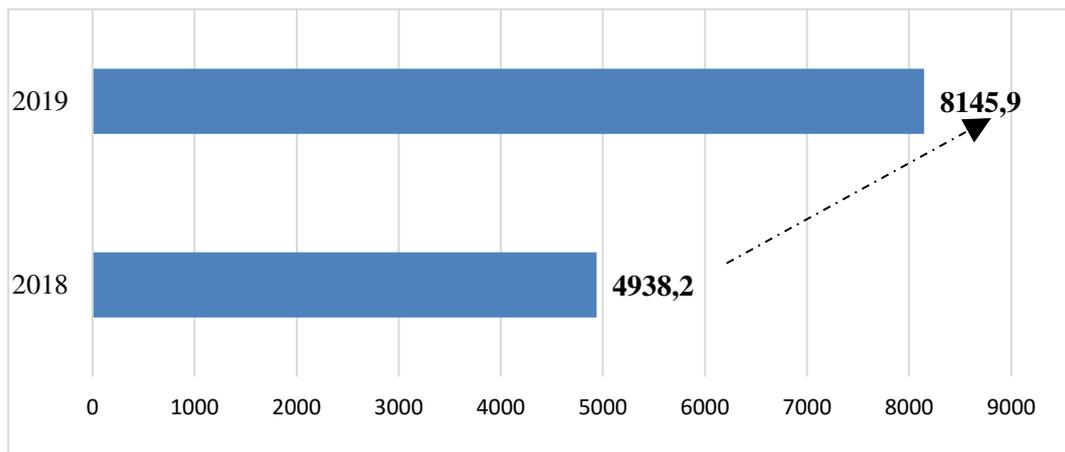

Рис. 8.4. Погашення податкового боргу до застосування заходів стягнення, млрд. грн [18]

Безнадійний податковий борг разом із пенєю та штрафами нарахованими по ньому, підлягають списанню.

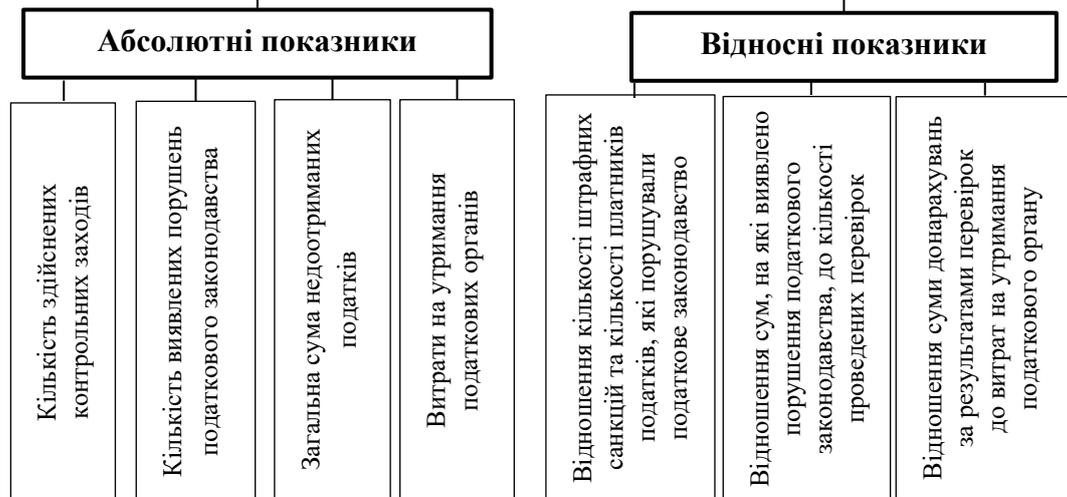
БЕЗНАДІЙНИЙ ПОДАТКОВИЙ БОРГ	
	податковий борг платника податку, визнаного банкрутом, вимоги щодо якого не були задоволені у зв'язку з недостатністю майна банкрута.
	податковий борг фізичної особи, яка: <ul style="list-style-type: none"> – визнана у судовому порядку недієздатною, безвісно відсутньою або оголошена померлою, у разі недостатності майна, на яке може бути звернуто стягнення згідно із законом; – померла, у разі недостатності майна, на яке може бути звернуто стягнення згідно із законом; – понад 720 днів перебуває у розшуку.
	податковий борг платника податків, зокрема податкового агента, стосовно якого минув строк давності.
	податковий борг платника податків, що виник внаслідок обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин).
	податковий борг платника податків, щодо якого до Державного реєстру внесено запис про його припинення на підставі рішення суду.
	податковий борг банку, щодо якого наявне рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про затвердження звіту про завершення ліквідації банку або рішення Національного банку України про затвердження ліквідаційного балансу, ухвалення остаточного звіту ліквідатора і завершення ліквідаційної процедури.

Результати перевірок (крім камеральних та електронних перевірок) оформлюються у формі акта (у разі виявлення порушень) або довідки (у разі відсутності порушень).

Акт перевірки – це документ, який підтверджує факт проведення перевірки та відображає її результати.

Акт перевірки не може розглядатися як заява або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення щодо ухилення від сплати податків.

ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність, мету та завдання податкового адміністрування.
2. Охарактеризуйте елементи системи податкового адміністрування.
3. Назвіть види податкових перевірок та розкрийте особливості їх проведення.
4. Розкрийте джерела погашення податкового боргу.
5. У чому полягає сутність забезпечення бюджетно-податкової безпеки держави?
6. Охарактеризувати основні завдання забезпечення бюджетно-податкової безпеки.
7. Визначити основні методи пасивного забезпечення бюджетно-податкової безпеки.
8. Визначити основні групи методів забезпечення бюджетно-податкової безпеки.
9. Дати характеристику стратегічним пріоритетам забезпечення бюджетно-податкової безпеки.
10. Проаналізувати методи забезпечення бюджетно-податкової безпеки України.

Тестові завдання

- 1. Сукупність елементів (інструментів) податкового адміністрування, унаслідок дії яких забезпечується процес управління у сфері оподаткування – це:**
 - а) система податкового адміністрування;
 - б) суб'єкти адміністрування податків;
 - в) мета податкового адміністрування;
 - г) немає правильної відповіді.

- 2. Документ, що подається платником податків контролюючому органу у строки, встановлені законом, на підставі якого здійснюється нарахування або сплата податкового зобов'язання – це:**
 - а) облік платників податків;
 - б) податкова декларація;
 - в) податкове повідомлення-рішення;
 - г) рішення суду.

3. Податкова перевірка, яка проводиться у приміщенні контролюючого органу лише на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків – це:

- а) камеральна перевірка;
- б) документальна перевірка;
- в) фактична перевірка;
- г) немає правильної відповіді.

4. До джерел самостійної сплати податкового боргу платником податків не належать:

- а) будь-які власні кошти платника;
- б) суми надміру сплачених платником платежів до відповідних бюджетів;
- в) кошти від продажу майна платника податків, що перебувало під податковою заставою;
- г) будь-яке майно платника податків з урахуванням обмежень, визначених законодавством.

5. Запобігання зловживанням і корупційним діям органів державної влади – це:

- а) основні завдання забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- б) основна мета забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- в) інструмент забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- г) метод забезпечення бюджетно-податкової безпеки.

6. Прогнозування умов функціонування, дії чинників та значення індикаторів у стратегічній перспективі – є:

- а) початковим етапом забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- б) проміжним етапом забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- в) заключним етапом забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- г) не являється етапом забезпечення бюджетно-податкової безпеки.

7. Податкові ставки та пільги, трансферти, прямі бюджетні інвестиції, гранти, пільгове кредитування, облікова ставка, тарифи, валютні обмеження відносяться до:

- а) організаційних методів забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- б) економічних методів забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- в) інституційних методів забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- г) адміністративних методів забезпечення бюджетно-податкової безпеки.

8. Кластерний аналіз та методика нечітких множин відносяться до:

- а) стохастичних моделей забезпечення бюджетно-податкової безпеки;

- б) макроекономічних моделей забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- в) евристичних методів забезпечення бюджетно-податкової безпеки;
- г) методів нелінійної динаміки забезпечення бюджетно-податкової безпеки.

9. Внутрішньогосподарський контроль передбачає:

- а) контрольні функції, які здійснюються власниками підприємств відповідно до законодавства;
- б) як окрема організаційна форма контролю, що здійснюється представницькими органами влади, – радами народних депутатів та їх комісіями;
- в) спрямований на фінансово-господарську діяльність підприємств у сфері виробництва, обміну і споживання суспільно необхідного продукту на мікроекономічному рівні.

10. Контроль – це:

- а) одна з основних функцій системи управління;
- б) один із базових наукових методів пізнання;
- в) система методів і стратегій, із допомогою яких суспільство спрямовує поведінку індивідів.

Практичні завдання

1. Використовуючи аналоговий підхід визначити методи забезпечення бюджетно-податкової безпеки України, Польщі, Великобританії впродовж 2017–2019 рр. Результати систематизувати у таблиці.
2. Дослідити міжнародний досвід забезпечення бюджетно-податкової безпеки.

Список використаних джерел до теми

1. Методичні рекомендації з організації внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах: Наказ Міністерства фінансів України від 14.09.2012 № 995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0995201-12#Text>
2. Методологічні вказівки з внутрішнього аудиту в державному секторі України (наказ Мінфіну від 14.09.2012 № 995). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (International Professional Practices Framework, IPPF), підготовлені Інститутом внутрішніх аудиторів (The Institute of Internal Auditors, ІІА) редакція: січень 2017 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1062. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Порядок здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 № 1001. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp111001?an=2&ed=2016_12_14
6. Порядок проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 № 550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-%D0%BF#Text>
7. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами від 06.02.2015 р.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001 від 12 грудня 2018 № 1062. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF#Text>
10. Про затвердження Порядку здійснення Міністерством фінансів України оцінки функціонування системи внутрішнього аудиту: Наказ Міністерства фінансів України від 03.05.2017 № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0663-17#Text>
11. Про затвердження Порядку проведення перевірок закупівель Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами і внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2019 № 631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/631-2019-%D0%BF#Text>
12. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939. В редакції Закону від 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
13. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від № 5463-VI від 16.10.2012 із змінами і доповненнями: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
14. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
15. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>
16. Стандарти внутрішнього аудиту, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 04.10.2011 № 1247 та зареєстровані в Міністерстві юстиції України 20.10.2011 за № 1219/19957 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 14.08.2019 № 344). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
17. Харазішвілі Ю. М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 304 с.
18. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua> (це дані зі звіту за 2019 р.).
19. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755>

Тема 9

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЗМІЦНЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

- 9.1. Механізм зміцнення бюджетно-податкової безпеки
- 9.2. Детінізація економіки та боротьба з корупцією як напрями зміцнення бюджетно-податкової безпеки
- 9.3. Вдосконалення державного контролю використання бюджетних коштів

Основні поняття та терміни: бюджетно-податкова політика, система бюджетно-податкової безпеки, механізм зміцнення бюджетно-податкової безпеки, детінізація економіки, боротьба з корупцією, механізм детінізації економіки, напрями, методи та заходи детінізації.

9.1. Механізм зміцнення бюджетно-податкової безпеки

Механізм зміцнення бюджетно-податкової безпеки держави (механізм протидії загрозам) – це система методів, важелів, інструментів, а також нормативно-правового, інформаційного й фінансового забезпечення протидії деструктивним чинникам і факторам впливу на стан безпеки у бюджетно-податковій сфері, за допомогою яких гарантується безпечний розвиток усіх об'єктів.

ПЕРЕДУМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗМІЦНЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

→	обґрунтування стратегії і тактики гарантування бюджетно-податкової безпеки
→	виокремлення індикаторів бюджетно-податкової безпеки
→	моніторинг чинників впливу, які становлять загрозу бюджетно-податковій безпеці
→	проведення економічної діагностики
→	аналіз показників результативності здійснюваних заходів гарантування бюджетно-податкової безпеки

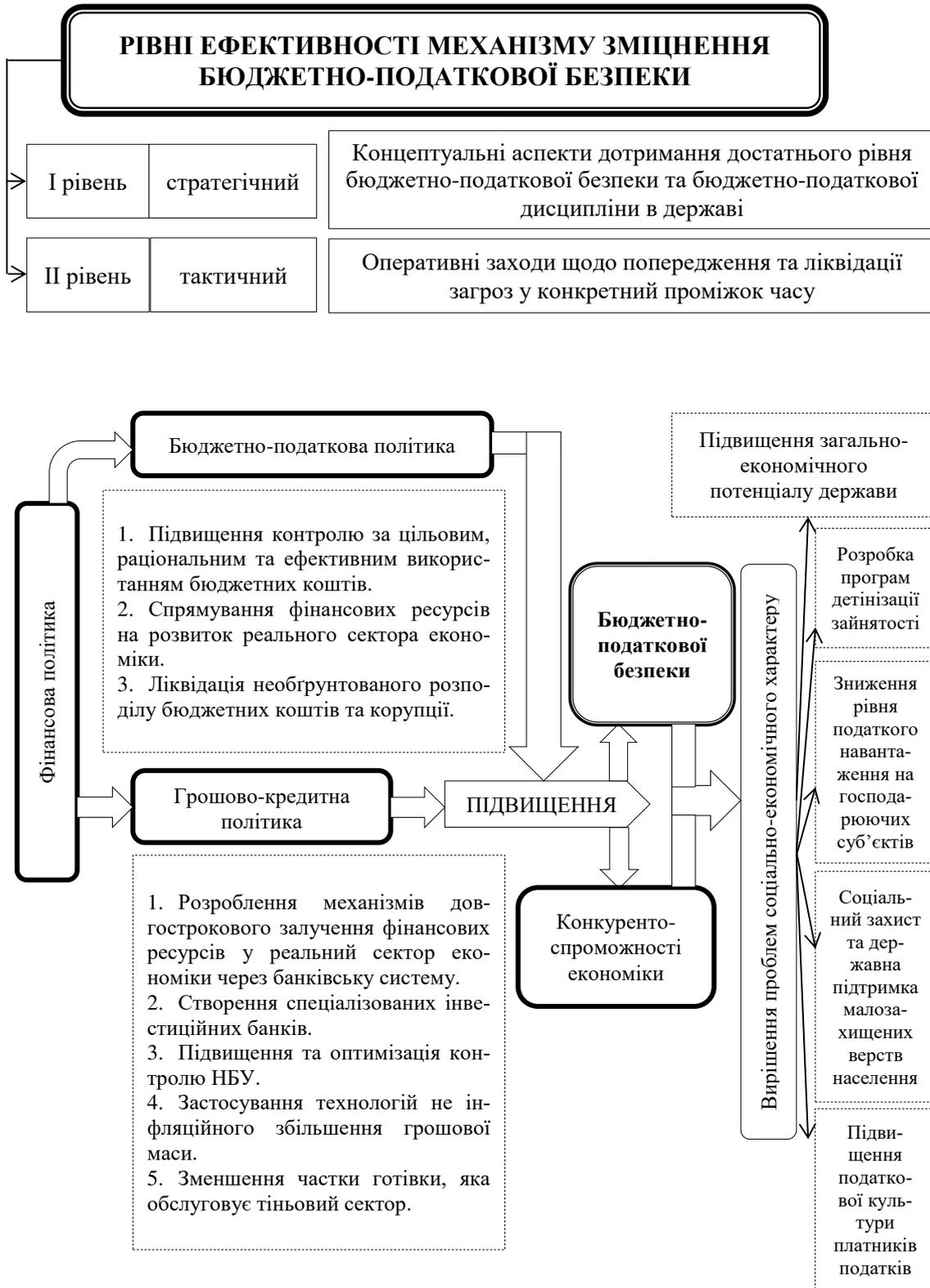
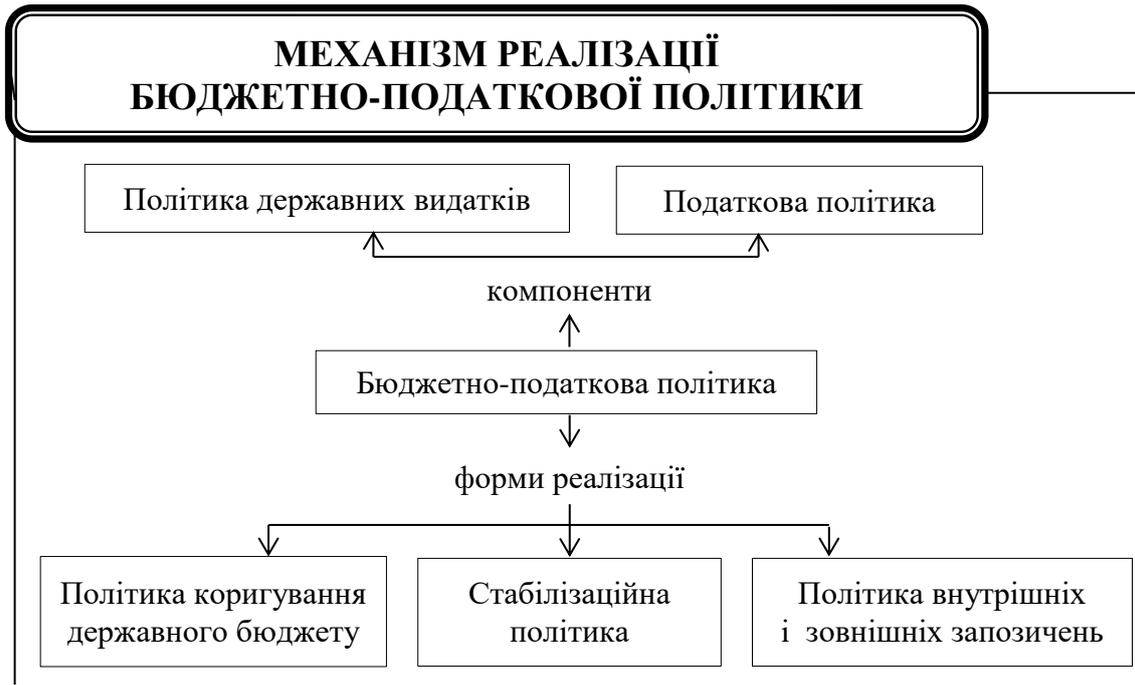
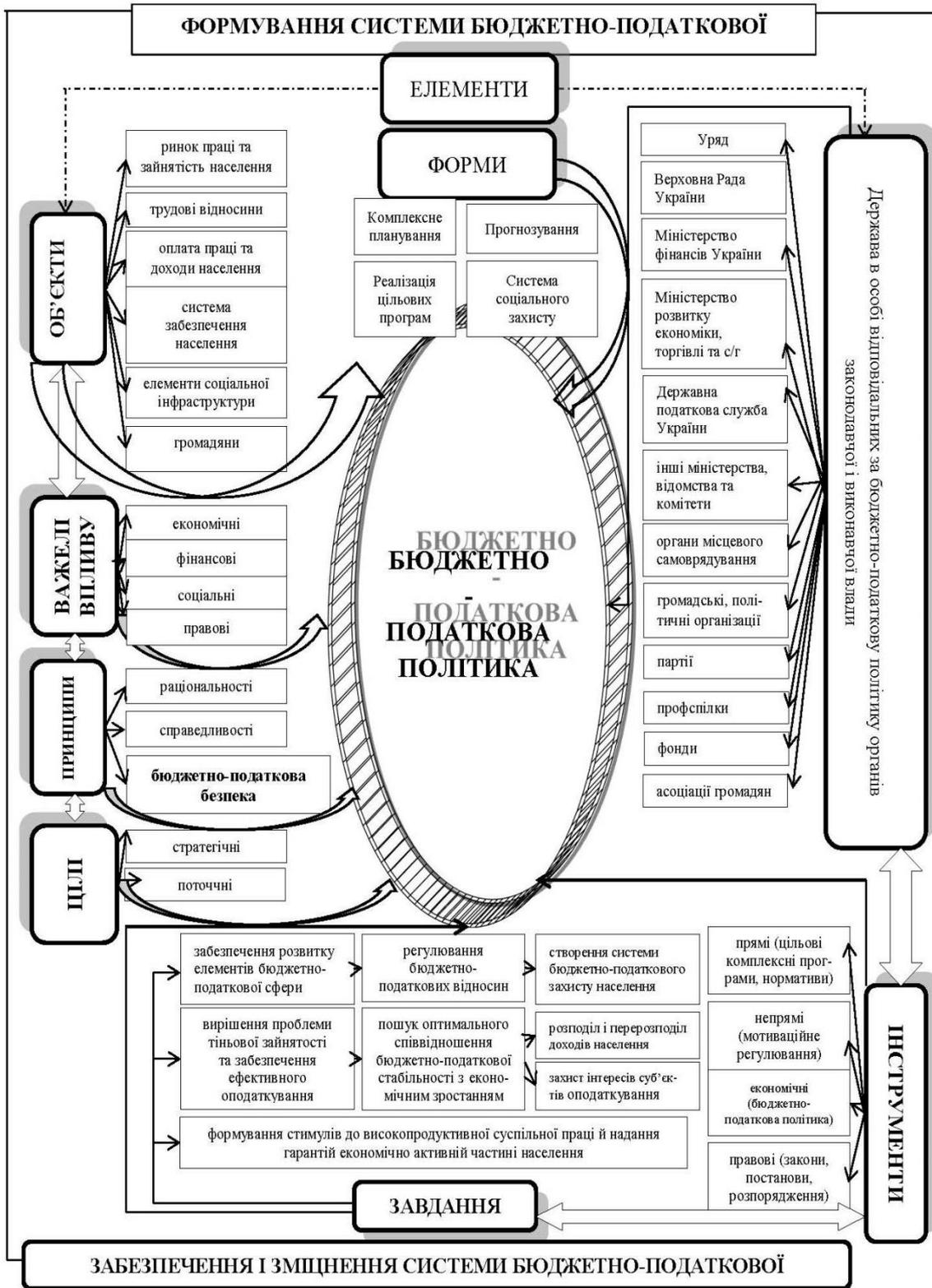

Рис. 9.1. Взаємозв'язок бюджетно-податкової безпеки із фінансовою політикою держави

9.2. Детінізація економіки та боротьба з корупцією як напрями зміцнення бюджетно-податкової безпеки

Детінізація економіки – це створення та застосування державою таких стимулюючих методів, які, не маючи репресивного характеру щодо суб'єктів тіньової економіки, створили б належні умови для ведення ефективної діяльності в легальному секторі економіки.

Нормативно-правове забезпечення детінізації економіки

№ за/п	Нормативно-правовий акт	Основні положення щодо детінізації економіки
1.	Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [1]	Визначаються види та правила накладення адміністративних стягнень за вчинені правопорушення; порушення порядку ведення податкового обліку; порушення порядку утримання та перерахування податків; приховування інформації про обсяги діяльності; порушення порядку провадження господарської діяльності та законодавства з фінансових питань; порушення бюджетного законодавства й законодавства про закупівлі; порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; порушення законодавства у сфері ліцензування; порушення вимог фінансового контролю.
2.	Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [2]	Визначає види суспільно небезпечних діянь та покарання за їх вчинення; встановлює відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму; за ухилення від сплати податків та зборів (обов'язкових платежів); за шахрайство з фінансовими ресурсами.
3.	Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [3]	Визначаються правові основи функціонування бюджетної системи, її принципи, засади бюджетного процесу та міжбюджетних відносин, а також відповідальність за порушення бюджетного законодавства й контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

4.	Господарський кодекс України від 16.03.2003 № 436-IV [4]	Встановлює загальні принципи ведення господарської діяльності, її ліцензування, патентування та квотування, державний антимонопольний контроль; організаційні форми підприємництва; визначає ознаки фіктивного підприємництва; штрафні санкції за порушення правил здійснення господарської діяльності.
5.	Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [5]	Визначає об'єкти оподаткування; умови сплати податків та зборів у строки та у розмірах, встановлені законодавством; встановлює ставки податків, податкові пільги; види податкового контролю; регулювання діяльності податкової міліції, визначення її завдань, прав та повноважень у сфері виявлення, реєстрації, розслідування злочинів та правопорушень, й передачі правоохоронним органам матеріалів щодо виявлених порушень щодо оподаткування.
6.	Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 28.04.2020 № 361-IX [6]	Передбачає захист прав та інтересів держави, суспільства й громадян шляхом визначення правового механізму протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також створення інформаційної бази для надання можливості правоохоронним органам як України, так і інших держав виявляти, перевіряти та розслідувати злочини, пов'язані із відмиванням грошових коштів та незаконними фінансовими операціями; визначає перелік офшорних зон держави.
7.	Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» від 18.11.2005 № 1615/2005 [7]	Визначає запровадження на загальнодержавному та регіональному рівнях громадського моніторингу стану поширення корупційних діянь у економічній, політичній та соціальній сферах.
8.	Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 № 5/2015 [8]	Визначено необхідність створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності та прозорості податкової системи, ефективних механізмів протидії корупції.
9.	Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII [9]	Встановлює правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції; визначає порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів та правил, які спрямовані на усунення наслідків корупційних правопорушень.

Рис. 9.2 Концептуальна схема детінізація економіки [10]

Рис. 9.3. Комплекс заходів детінізації економіки [11]

Рис. 9.4 Структурна схема легалізації доходів тіньової економіки [12]

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», **легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом** – це будь-які дії, пов’язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскування незаконного походження таких доходів чи володіння ними, права на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а також набуття, володіння або використання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Рис. 9.5 Комплекс заходів легалізації тіньової діяльності [13]

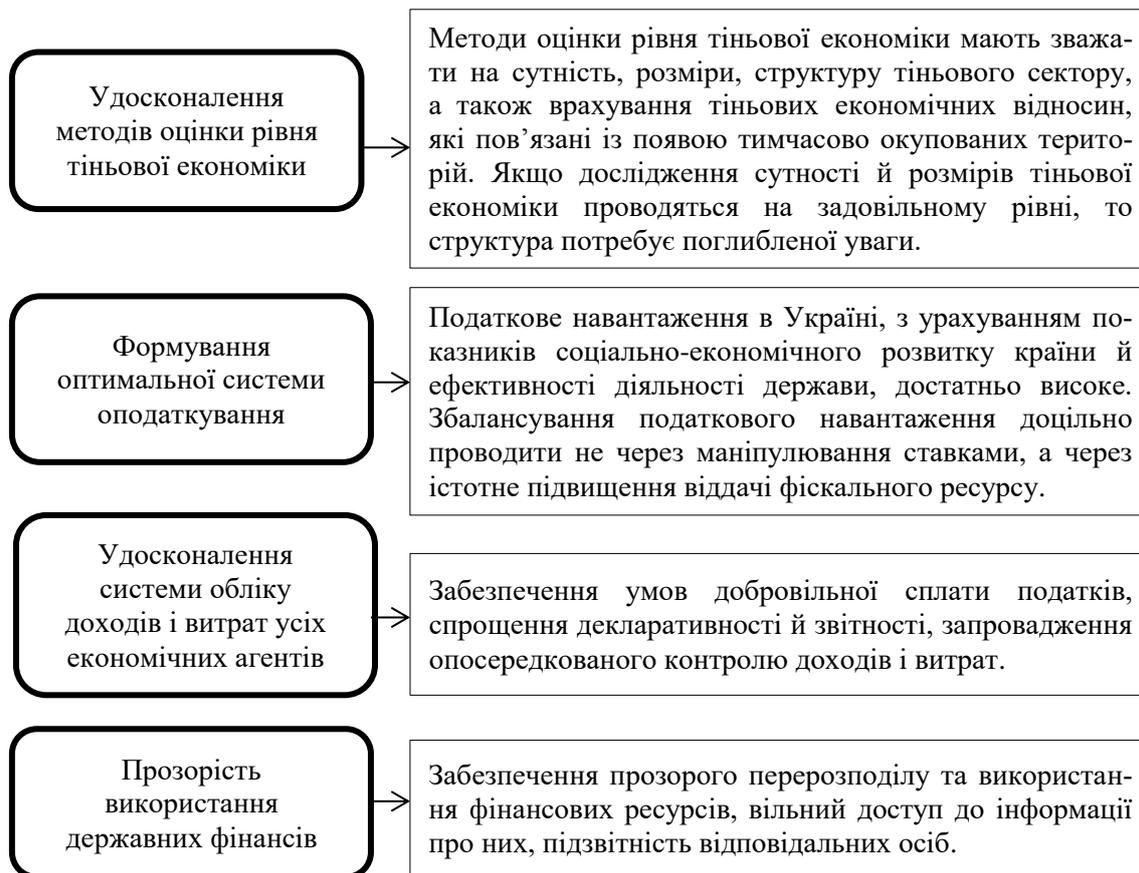

Рис. 9.6 Першочергові заходи детінізації економіки України [14]

Рис. 9.7 Основні способи детінізації економіки [15]

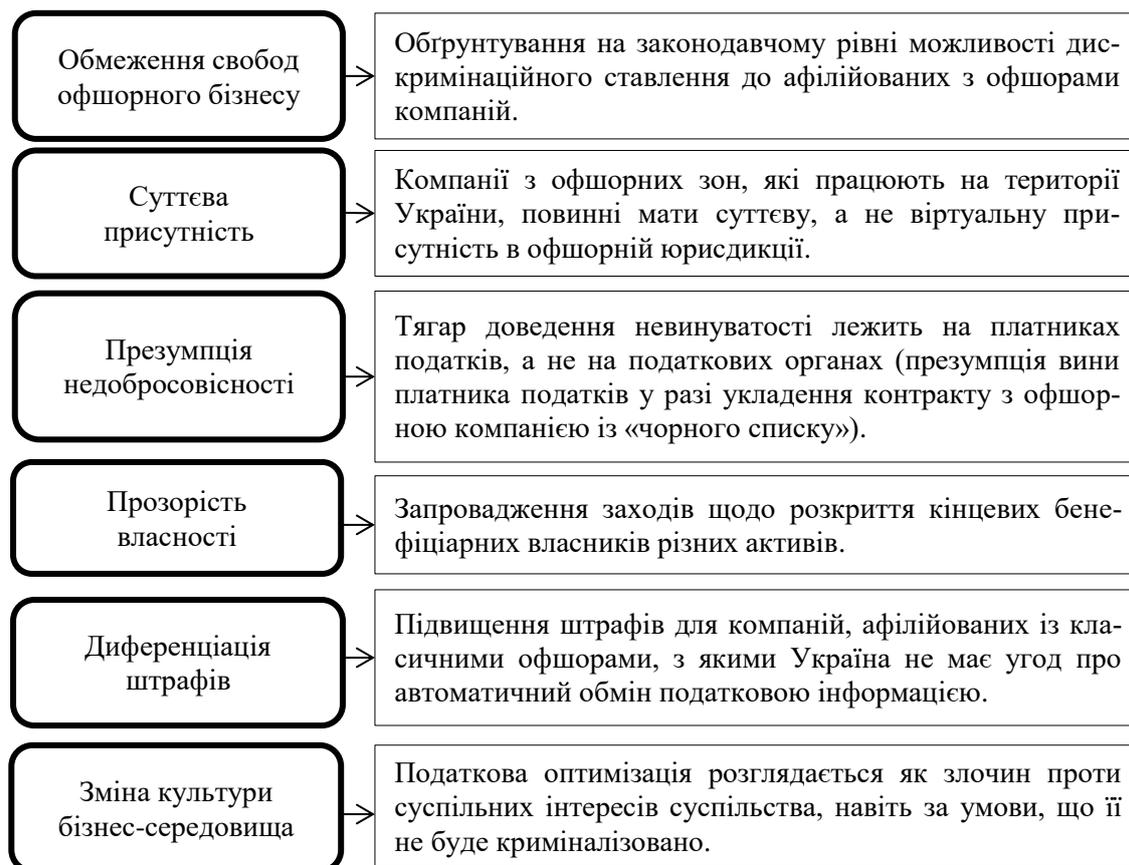
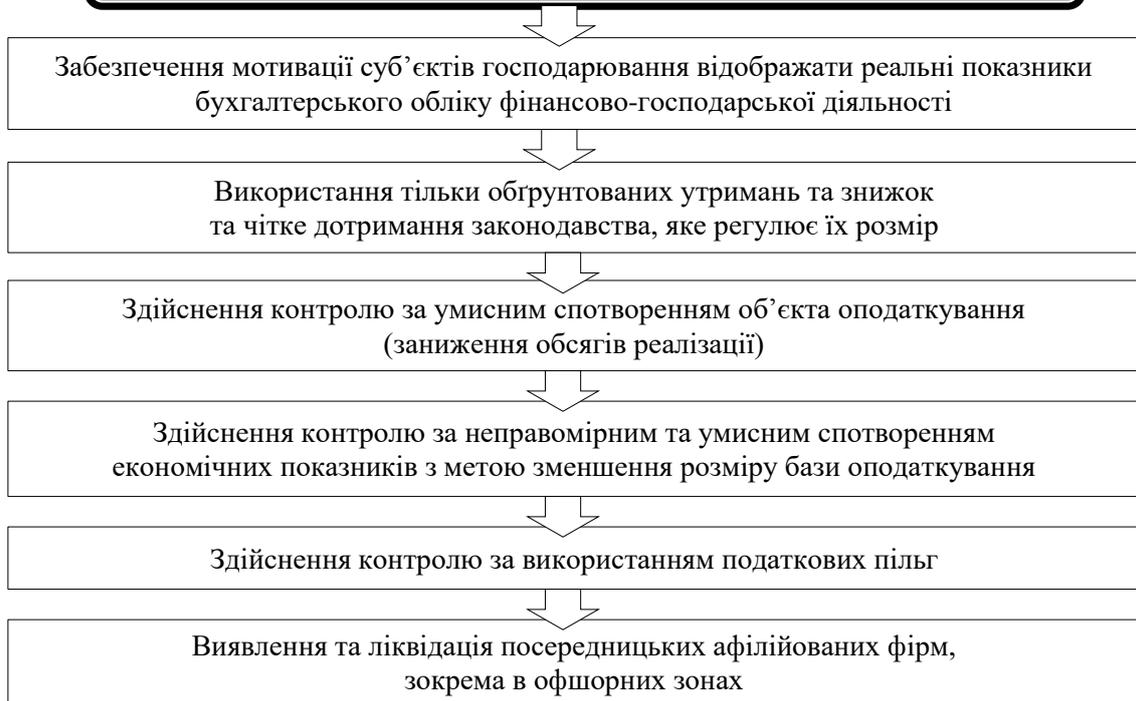
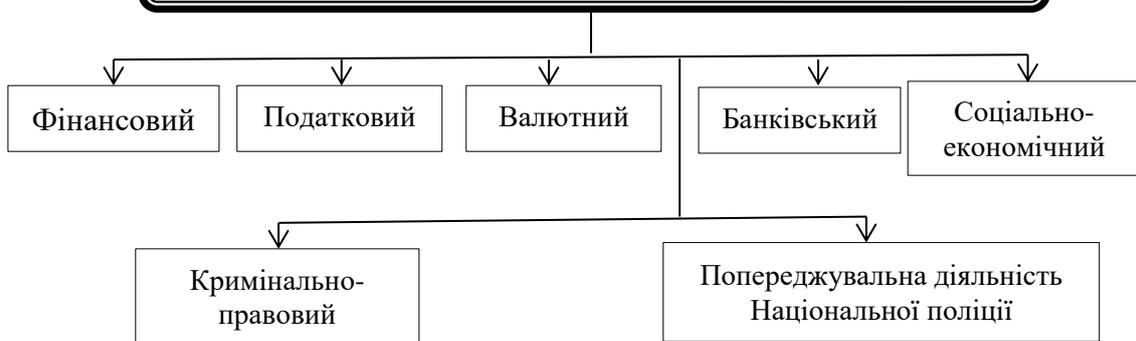

Рис. 9.8. Заходи детінізації економіки України, пов'язані із офшорними зонами [16]

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

ВИДИ КОНТРОЛЮ ЗА ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

9.3. Вдосконалення державного контролю використання бюджетних коштів

Необхідне впровадження середньострокового бюджетного планування, забезпечення його чітких зв'язків з галузевими пріоритетами та підвищення ефективності державних видатків.

ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ПОТРІБНО ВИРІШИТИ

Непередбачуваність бюджетної та податкової політики у середньостроковій перспективі	Платники податків не знають, чого чекати	Відсутність інвестицій в національну економіку
	Установи не знають, які кошти їм будуть доступні	
	Громадяни не знають, на які державні послуги розраховувати	
Відсутність цілісної системи стратегічного планування	Слабкі зв'язки між бюджетними програмами та пріоритетами розвитку держави	Обмежені ресурси витрачаються неефективно
Система сфокусована на механізмах контролю затрат	Акцент робиться на дотриманні вимог, а не на підвищенні якості послуг	Незадоволеність громадян державними послугами

НОВА СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ І ЇХ КОНТРОЛЮ

БАЗУЄТЬСЯ НА:

- Стратегії 2020
- Коаліційній угоді
- Плані дій Уряду
- Стратегії реформи державного управління

ВІДПОВІДАЄ:

- Угоді про Асоціацію з ЄС
- Програмі EFF з МВФ
- Умовам бюджетної підтримки та макрофінансової допомоги ЄС

КЛЮЧОВІ ЗАВДАННЯ

ВПРОВАДИТИ:

- стратегічне планування та середньострокове бюджетне планування;
- дієву систему планування і оцінювання виконання державного бюджету за результатами.

ПІДВИЩИТИ:

- ефективність державних видатків – перехід від утримання установ до надання якісних державних послуг;
- якість та ефективність адміністрування податків і зборів та рівня дотримання податкового законодавства.

ПІДТРИМАТИ:

- процес бюджетної децентралізації шляхом забезпечення чіткого розподілу відповідних повноважень і ресурсів, а також забезпечення підзвітності місцевих бюджетів.

КОМПОНЕНТИ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ І ЇХ КОНТРОЛЮ

Дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни	Підвищення ефективності розподілу ресурсів	Забезпечення ефективного виконання бюджету	Підвищення рівня прозорості та підзвітності
<ul style="list-style-type: none"> • податкова система • макроекономічне, бюджетне прогнозування • середньострокове бюджетне планування • управління фінансовими ризиками • управління державним боргом • управління ліквідністю 	<ul style="list-style-type: none"> • стратегічне планування • програмно-цільовий метод (ПЦМ) • міжбюджетні відносини та фінансова децентралізація 	<ul style="list-style-type: none"> • система публічних закупівель • управління інвестиціями • бухгалтерський облік у державному секторі • внутрішній фінансовий контроль • незалежний зовнішній фінансовий контроль 	<ul style="list-style-type: none"> • прозорість бюджету та участь громадян у бюджетному процесі • ІТ в управлінні державними фінансами

ІТ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ
Стратегічний план розвитку ІТ систем

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність детінізації економіки?
2. Визначити основні заходи детінізації економіки.
3. Визначити роль бюджетно-податкової політики в системі детінізації економіки.
4. У чому полягає зміст боротьби з корупцією?
5. Назвати основні способи легалізації злочинних доходів.

6. Назвати та охарактеризувати заходи детінізації економіки України, пов'язані із офшорними зонами.

7. Які заходи протидії ухиленню від сплати податків виокремлюють?

8. У чому полягає сутність зміцнення бюджетно-податкової безпеки держави?

9. Охарактеризувати передумови функціонування механізму зміцнення бюджетно-податкової безпеки.

10. Визначити рівні ефективності механізму зміцнення бюджетно-податкової безпеки.

11. Визначити структуру фінансового механізму зміцнення бюджетно-податкової безпеки.

Тестові завдання

1. Створення та застосування державою таких стимулюючих методів, які, не маючи репресивного характеру щодо суб'єктів тіньової економіки, створили б належні умови для ведення ефективної діяльності в легальному секторі економіки – це:

- а) легалізація економіки;
- б) детінізація економіки;
- в) боротьба з корупцією;
- г) іллегалізація економіки.

2. Заходи детінізації економіки поділяються на:

- а) економічні;
- б) адміністративні;
- в) правові;
- г) усі відповіді правильні.

3. До злочинів, що посягають на фінансову безпеку держави відносять:

- а) умисне банкрутство;
- б) ухилення від сплати податків;
- в) незаконну підприємницьку діяльність;
- г) шахрайство.

4. Удосконалення системи оподаткування належить до заходів легалізації:

- а) економічних;
- б) правових;
- в) адміністративних;
- г) соціальних.

5. Збільшення електронних платежів є:

- а) методом детінізації економіки;
- б) напрямком детінізації економіки;
- в) способом детінізації економіки;
- г) заходом детінізації економіки.

6. Обмеження свобод офшорного бізнесу полягає у:

- а) запровадженні заходів щодо розкриття кінцевих бенефіціарних власників різних активів;
- б) обґрунтуванні на законодавчому рівні можливості дискримінаційного ставлення до афілійованих з офшорами компаній;
- в) підвищенні штрафів для компаній, афілійованих із класичними офшорами, з якими Україна не має угод про автоматичний обмін податковою інформацією;
- г) проведенні податкової оптимізації.

7. Основними заходами протидії ухиленню від сплати податків є:

- а) здійснення контролю за умисним спотворенням об'єкта оподаткування (заниження обсягів реалізації);
- б) здійснення контролю за використанням податкових пільг;
- в) забезпечення мотивації суб'єктів господарювання відображати реальні показники бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності;
- г) усі відповіді правильні.

8. Контроль за тіньовою економікою поділяється на:

- а) податковий;
- б) валютний;
- в) фінансовий;
- г) усі відповіді правильні.

9. До економічних заходів легалізації належить:

- а) моніторинг тіньових схем;
- б) система звітності про ефективність боротьби з тінізацією;
- в) удосконалення системи оподаткування;
- г) заборона займати адмінпосади під час здійснення правопорушень.

10. Основними завданнями детінізації економіки є:

- а) стимулювання зростання доходів суб'єктів господарської діяльності в легальній економіці;
- б) спрощення процедури ведення господарської діяльності;
- в) підтримка конкурентного середовища;
- г) розбудова ринкової інфраструктури.

11. Система методів, важелів, інструментів, за допомогою яких гарантується безпечний розвиток усіх об'єктів бюджетно-податкової сфери – це:

- а) механізм зміцнення бюджетно-податкової безпеки держави;
- б) моніторинг стану бюджетно-податкової безпеки держави;
- в) аналіз загроз бюджетно-податкової безпеці держави;
- г) діагностика рівня бюджетно-податкової безпеки держави.

12. Назвіть рівні ефективності механізму зміцнення бюджетно-податкової безпеки:

- а) стратегічний і тактичний;
- б) законодавчий і відомчий;
- в) оптимальний і деструктивний;
- г) оптимальний і кризовий.

Практичні завдання

1. Дослідити міжнародний досвід зміцнення бюджетно-податкової безпеки.
2. Визначити основні чинники, які перешкоджають детінізації економіки та запропонувати методи її детінізації. Результати систематизувати у таблиці.
3. Дослідити зарубіжний досвід детінізації економіки.

Список використаних джерел до теми

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X у редакції від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 16.07.2020 р.).
2. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.07.2020 р.).
3. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 15.07.2020 р.).
4. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.07.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 16.03.2020 р.).
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (16.07.2020 р.).
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 28.04.2020 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення: 29.07.2020 р.).

7. Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції: Указ Президента України від 18.11.2005 р. № 1615/2005. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005?lang=uk> (дата звернення: 14.07.2020 р.).
8. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 14.07.2020 р.).
9. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 14.07.2020 р.).
10. Маргасова В. Г. Детінізація національної економіки в контексті економічної безпеки: колективна монографія. ТПК «Орхідея». Чернігів: ЧНТУ, 2015. 244 с.
11. Баранов С. О. Шляхи детінізації економічних процесів. Mechanisms of Public management. Public administration aspects. № 7–8 (21–22) липень-серпень 2015. С. 56–62.
12. Авдійський В. І. Тіньова економіка і економічна безпека держави: навч. посіб. М.: Альфа-М: ИНФРА-М. 2010. 496 с.
13. Вінчук М. В., Наконечна Н. В. Економічна безпека держави: соціально-економічний вимір: навч. посіб. Львів: Ліга-Прес, 2018. 322 с.
14. Статівка Н. В., Кучерява К. Я. Основні складники комплексного механізму детінізації економіки України. Механізми державного управління. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 3 (22). С. 121–130.
15. Schneider F., Buehn A. Shadow Economy: Estimation Methods, Problems. Results and Open questions. De Gruyter Open. 2018. URL: <http://www.degruyter.com/downloadpdf/j/ openec.2017.1.issue-1/openec-2017-0001/openec-2017-0001.pdf> (дата звернення: 14.07.2020 р.).
16. Тильчик О. В., Білан С. В., Мацюк В. Я. Адміністративно-правове забезпечення протидії тінзації економіки: навч. посіб. Університет ДФС України. Київ: ВД «Гельветика», 2019. 252с.

Тема 10

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЮ БЕЗПЕКОЮ

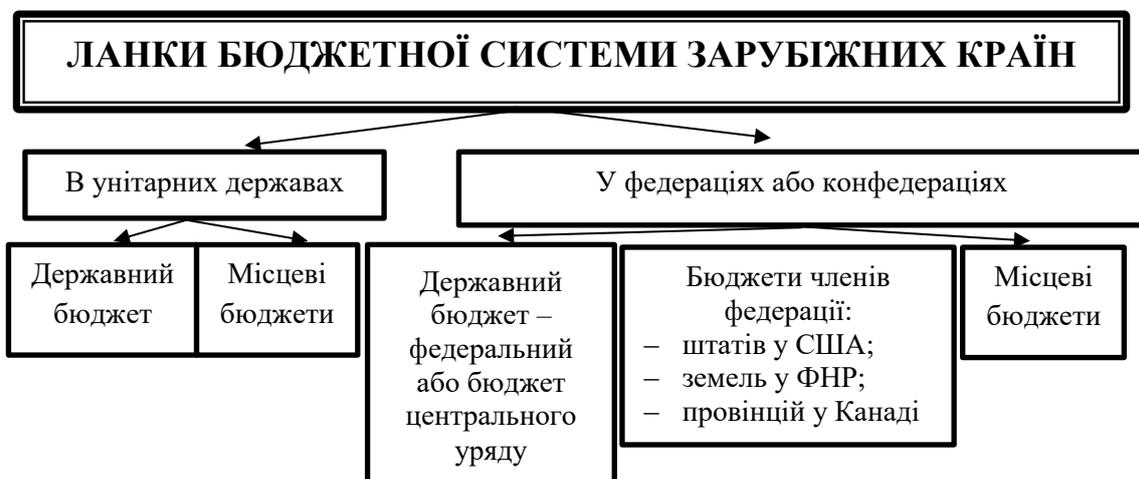
10.1. Імплементация світового досвіду розробки та впровадження ефективної бюджетно-податкової політики

10.2. Зарубіжний досвід державного управління бюджетно-податковою безпекою

10.3. Міжнародний досвід протидії загрозам і ризикам бюджетно-податковій безпеці

Основні поняття та терміни: ланки бюджетної системи зарубіжних країн, підготовка та затвердження бюджету зарубіжних країн, правове забезпечення бюджетної політики в країнах (ОЕСР), реалізація бюджетно-податкової політики в розвинутих ринкових країнах, структура бюджетного законодавства країн світу.

10.1. Імплементация світового досвіду розробки та впровадження ефективної бюджетно-податкової політики

Реалізація бюджетно-податкової політики в розвинутих ринкових країнах у другій половині ХХ ст.

За останні півстоліття розвинуті ринкові країни пережили переломні періоди, у процесі яких істотно змінилися модель господарювання, характер економічної політики, масштаби та методи державного втручання в економіку	
Повоєнний період (1946–1950 рр.)	Відбувся широкомасштабний перехід до мирної економіки. Саме в цей період сформувалася змішана система господарювання з великим сектором державних фінансів, які відігравали головну роль у кон'юнктурній, структурній і соціальній політиці, що будувалася на кейнсіанських рецептах. Бюджетно-податкова політика, що реалізувалася в цей період, характеризувалась активним субсидюванням розвитку національних економік, оскільки вже в перші післявоєнні роки уряди цих держав володіли неабиякими фінансовими ресурсами завдяки перерозподільчій системі, що була створена в той період. Значна частка цих ресурсів була використана для субсидювання пріоритетних галузей господарства (паливної, енергетики, суднобудування, металургії), а також спрямована в інфраструктуру – житлове й дорожнє будівництво, комунальне господарство. Держава фінансувала в цей період від 30 до 40% валових інвестицій. Значні бюджетні витрати потребували відповідних податкових надходжень. Доходи були ще низькими, а від дефіцитного фінансування, що породжує інфляцію, уряди, зазвичай, утримувалися. Тому податкова політика була жорстка, відрізнялася широким діапазоном прогресивності прибуткового податку. Крім цього, за високого рівня податку на прибуток існували різні стимулювальні пільги, що сприяли нагромадженню капіталу в пріоритетних галузях. Отже, цей період є періодом бюджетної активності держав.
Наступний 20-річний етап – до початку 70-х років	Для індустріально розвинутих країн став періодом економічного зростання. Бюджетно-податкова політика держави була підпорядкована головній меті – створити «трансфертну державу», державу добробуту з високим рівнем соціальних витрат. Доходи й витрати держави широко використовувалися для проведення кейнсіанського антикризового регулювання.
Друга половина 70-х років	Ця ситуація спричинила кризу попередньої моделі розвитку, банкрутство кейнсіанських методів управління економікою. Змінилися цільова спрямованість і методи макроекономічної політики, зокрема бюджетно-податкового регулювання. Крім цього, неможливо вже було не зважати на постійно зростаючу інтернаціоналізацію економіки, підсилення взаємовпливу та взаємозалежності країн у межах світового господарства. Бюджетно-податкова політика на цьому етапі зі зняття стабілізації та економічного зростання перетворилася на джерело гальмування, головний чинник інфляції. «Трансфертна держава» вийшла за оптимальні межі: 1) державні бюджети були гігантськими; 2) перерозподіл національного продукту на користь держави досягав великих розмірів (питома вага державних витрат у ВВП в Японії становила 27%, ФРН – 49%, Франції – 43%, Великобританії – 47%, США – 35%);

	<p>3) водночас понад 50% державних витрат становили допомоги та субсидії, пов'язані з соціальним страхуванням і забезпеченням;</p> <p>4) високі податки не розв'язували проблеми, тому з'явилися та почали зростати бюджетні дефіцити, які набули стійкого структурного характеру. Тож виникла необхідність радикальних змін у бюджетно-податковій політиці.</p>
У 70–80-ті роки	<p>Розвинутих ринкових країнах здійснювалась у межах нового курсу економічної політики взагалі, що змінився у зв'язку з переходом влади від сил реформістських, що застосовували принципи кейнсіанства, до консервативних, монетаристів, пріоритетами яких були грошово-кредитне регулювання та зміцнення ринкових засад. Кожна держава в цей період мала національні особливості проведення економічної політики, зокрема її складової – бюджетно-податкової. Узагальнюючи викладене, можна дійти висновків, що нові орієнтири бюджетно-податкового регулювання принесли свої результати. У 80-ті роки темпи зростання витрат уповільнилися. Питома вага державних витрат у ВВП дещо стабілізувалася. Відбулося також скорочення бюджетних дефіцитів, а головне – зміна джерел їх фінансування завдяки монетарним заходам, а отже – істотно скоротилися темпи інфляції. Крім цього, скорочення податкового тиску стимулювало інвестування. Було створено умови для розвитку дрібного й середнього підприємництва. Через приватизацію скоротився державний сектор економіки країн і створилися можливості структурної перебудови та стимулювання НТП.</p> <p>Такі зміни відбулися на основі нової моделі змішаної економіки, в якій було покладено край екстенсивному розширенню державного втручання, тобто бюджетно-податкова політика використовувалася у поєднанні з монетарними засобами регулювання.</p>
У 90-ті роки XX ст.	<p>Зумовив певні зміни в бюджетно-податковому регулюванні в розвинутих ринкових країнах, стало прискорення інтеграційних процесів в Європі, створення ЄВС (Європейської валютної системи), ЄЦБ (Європейського центрального банку). Зауважимо, що в країнах Європи, з одного боку, відбувається поширення загальних принципів проведення бюджетно-податкової політики, насамперед щодо бюджетного дефіциту та державного боргу, а з другого – у бюджетних і податкових системах, що формувалися протягом тривалого часу відповідно до національних особливостей і традицій, продовжують зберігатись істотні відмінності у структурі державних видатків, рівні бюджетних доходів, темпах діючих податків і способах їх стягнення.</p>

Стимулююча бюджетно-податкова політика урядів різних країн на поч. ХХІ ст. передбачала фінансову допомогу компаніям, що найбільше потерпали від світової фінансово-економічної кризи: здійснення інвестицій, зокрема в інфраструктурні проекти; стимулювання сукупного попиту; зниження податкового тиску; програми підвищення зайнятості.

США і країни ЄС дотримувалися спільної тактики проведення стимулюючої бюджетно-податкової політики. Відмінності полягали у доцільності використання дискреційних та недискреційних важелів.

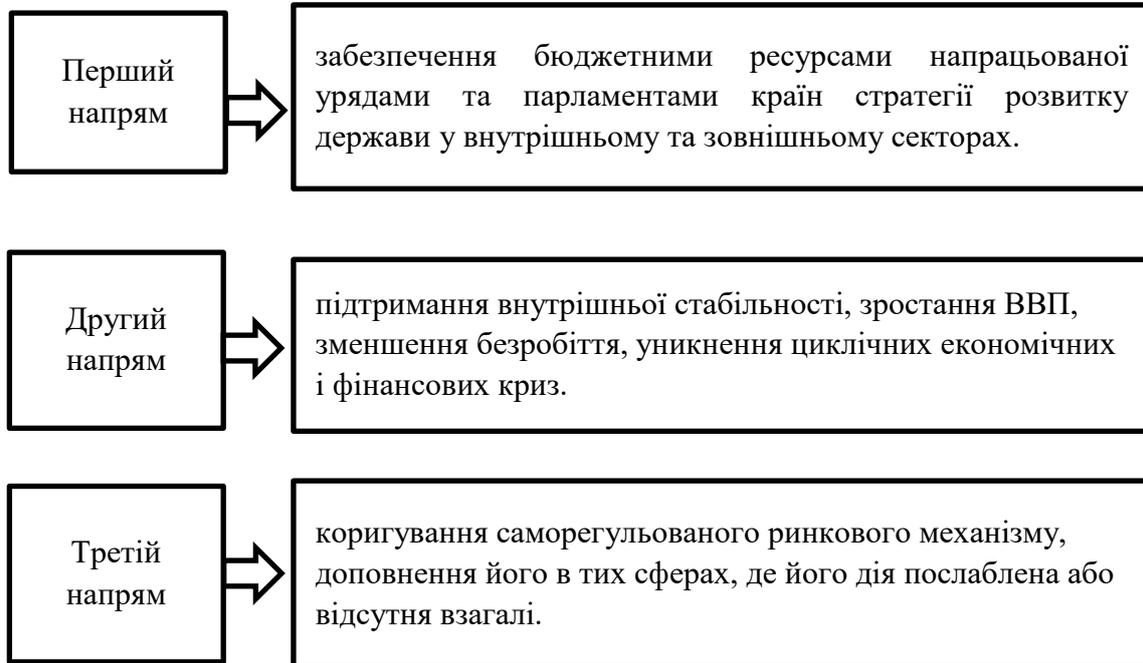
Процес підготовки й затвердження бюджету в країнах світу

Країна	Положення про бюджетний період і багаторічне планування	Загальні бюджетні обмеження
Австрія	Бюджетний рік триває з 1 липня до 30 червня. Багаторічне планування згідно із законом не вимагається, але разом з бюджетним законопроектом подається кошторис на два наступні роки.	У законі немає будь-яких обмежень.
Франція	Бюджетний і календарний роки збігаються. Згідно із законом вимагається багаторічне планування (три роки).	Регулюються вимогами Маастрихтської угоди. У 1994 р. вперше в законі про бюджет було встановлено конкретні контрольні показники для обмеження зростання видатків і дефіциту у процентах до внутрішнього європейського продукту на період з 1993-го по 1997 р.
Німеччина	Бюджетний і календарний роки збігаються. Обов'язково є багаторічне планування (5 років), але без затвердження парламентом. Ці перспективні оцінки готуються і подаються до парламенту разом зі щорічним бюджетом.	Регулюються вимогами Маастрихтської угоди. Бюджетна політика, погоджена в Раді фінансового планування, може встановлювати граничні розміри бюджету, а поточні контрольні показники узгоджуються з Маастрихтською угодою.
Швеція	Бюджетний рік триває з 1 квітня до 31 березня. Багаторічне планування (5 років) є обов'язковим, але не підлягає затвердженню парламентом. Перспективні оцінки готуються й подаються до парламенту на три наступні роки.	Законом не встановлено жодних обмежень, але згідно з поточним середньостроковим планом протягом трирічного періоду необхідно проводити скорочення видатків.
Великобританія	Бюджетний рік триває з 1 липня до 30 червня. Багаторічне планування не є обов'язковим. Разом з річним бюджетом готуються і подаються до парламенту перспективні оцінки на три наступні роки.	Регулюються вимогами Маастрихтської угоди. Поточний середньостроковий план має підтримувати величину дефіциту в межах, передбачених складеними на 3 роки перспективними оцінками.
США	Бюджетний рік триває з 1 жовтня до 30 вересня. Вимагається здійснення багаторічного планування — на бюджетний рік плюс чотири наступні роки.	Установлюється контрольний показник скорочення бюджетного дефіциту. Коли контрольних показників скорочення не дотримано, автоматично розпочинається процес секвестрування.

**Рівні правового забезпечення бюджетної політики
в країнах організації
економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР)**

Конституційний рівень	Управлінський рівень	Спеціалізований рівень
<p>Більшість конституцій має положення щодо управління фінансовою діяльністю за трьома напрямками:</p> <p>1) вимоги про те, щоб усі державні кошти проходили через спеціальні рахунки й витрачалися тільки на підставі повноважень, передбачених законом;</p> <p>2) визначення фінансових відносин між загальнодержавним рівнем управління і субнаціональними рівнями;</p> <p>3) положення, пов'язані з відповідними повноваженнями законодавчої та виконавчої гілок влади стосовно державних фінансів.</p>	<p>1. Закон про управління бюджетно-фінансовою діяльністю, що може набути форми окремого закону (наприклад, Закон про Державний бюджет, аудит) або декількох загальних законів, що охоплюють певні напрями та можуть бути зведені в бюджетний кодекс.</p> <p>2. Закон про річний бюджет ухвалюється на підставі конституції або закону про управління бюджетно-фінансовою діяльністю задля отримання санкції на витрачання державних коштів для виконання програм уряду, так званих щорічних асигнувань.</p>	<p>1. Спеціальні закони, що забезпечують спеціальні або постійні асигнування для задоволення різних потреб, тобто закони, що санкціонують виплати по лінії соціального забезпечення, державні позики, обслуговування боргу.</p> <p>2. Бюджетам багатьох країн ОЕСР притаманна також висока частка (до 70–80%) щорічних витрат, санкціонованих на підставі інших, відмінних від закону про державний бюджет на поточний рік, законодавчих актів.</p>

Бюджетно-податкова політика європейських країн в умовах сучасних інтеграційних процесів: три основні напрями

Класифікація європейських країн за ступенем використання бюджетно-податкової політики як інструменту макроекономічного регулювання національної економіки

10.2. Зарубіжний досвід державного управління бюджетно-податковою безпекою

Структура бюджетного законодавства країн світу

<p>1. Загальні положення</p>	<p>У вступному розділі бюджетного законодавства, зазвичай, встановлюються загальні принципи управління фінансовою діяльністю уряду й можуть даватися визначення термінів, ужитих у законі, для забезпечення належного тлумачення та узгодженості з іншими законами. Нижче розглянуто деякі важливі моменти, які мають знайти своє відображення в цьому розділі.</p> <p><i>Асигнування.</i> Головною характерною рисою будь-якого закону про бюджет є визначення способу, за яким санкціонується використання державних грошей на урядові програми.</p> <p><i>Визначення бюджетного дефіциту.</i> Як зазначалося, ролі бюджету в управлінні на макроекономічному рівні стали надавати великого значення відносно недавно, тому в більшості країн ОЕСР на ній не робили наголос на рівні бюджетного законодавства.</p> <p>Одним із засобів заохочення до концентрування уваги на макроекономічному управлінні було б включення до законодавства чіткого аналітичного визначення бюджетного дефіциту (або бюджетного надлишку) як його складової частини.</p> <p><i>Відповідальні за застосування законодавства.</i> У бюджетному законодавстві має бути визначено відповідальних за його застосування та їхні обов'язки і, у разі потреби, інші необхідні аспекти законодавчого процесу. У деяких країнах, наприклад у країнах Британської співдружності націй, традиційним є включення переліку відповідальних до вступного розділу, в інших країнах визначення обов'язків наводиться у відповідних місцях закону.</p>
<p>2. Повноваження на управління бюджетно-фінансовою діяльністю</p>	<p><i>Порівняння повноважень виконавчої та законодавчої гілок влади.</i></p> <p>Безумовно, законодавчий орган має контролювати бюджетний процес, і в країнах ОЕСР існує небагато чітко визначених обмежень щодо того, до якої міри законодавчий орган може вносити зміни до бюджету. У більшості країн у цьому аспекті, однак, існують практичні обмеження, накладені на законодавчу владу.</p>

	<p>Загально визнано, що участь законодавчого органу в змінах бюджетних пропозицій виконавчої влади, що виходять за погоджені макроекономічні межі, здатна породити непотрібні суперечності та є потенційно контрпродуктивною.</p> <p><i>Повноваження Міністерства фінансів.</i> Як зазначалося вище, бюджетне законодавство має закріпити й керівну роль Міністерства фінансів. Міністр фінансів є відповідальним за контроль над підготовкою й поданням парламентові щорічних бюджетних звітів. Він має володіти правом вимагати звіти про стан будь-якого з державних рахунків, відкритих поза межами бюджету.</p> <p>Міністр є відповідальним за забезпечення того, щоб видатки здійснювалися, а використання кредитів відбувалося в межах дефіциту, визначеного в щорічному законі про бюджетні асигнування.</p> <p><i>Повноваження органів влади субнаціонального рівня.</i> У країнах колишнього Радянського Союзу місцевій владі, згідно з Постановою 1990 р., було надано значну (принаймні номінальну) незалежність у підготовці своїх бюджетів. У зв'язку з тим, що загалом близько 40% сукупних загальних державних витрат проходило через місцеві бюджети, вони могли істотно впливати на макроекономічну стратегію. Такий самий вплив можуть справляти повноваження центрального уряду наглядати й контролювати ці бюджети.</p>
<p>3. Підготовка й затвердження бюджету</p>	<p>Тут має бути окреслено принципи та описано процес підготовки планів уряду щодо витрачання коштів, які подаються на розгляд і затвердження до парламенту, який асигнує відповідні кошти. Спільною для багатьох країн рисою є те, що бюджет у них готується в межах системи багаторічного фінансового планування на базі ґрунтовного аналізу та декларування урядом своєї макроекономічної політики. У деяких випадках ці вимоги включено до законодавства. В інших країнах, таких як Австралія та Великобританія, багаторічне фінансове планування є центральною ланкою бюджетного процесу, хоча така вимога не має юридичного оформлення.</p>
<p>4. Виконання й коригування бюджету</p>	<p>Повноваження виконавчої влади та Міністерства фінансів контролювати виконання бюджету має для країн вирішальне значення, оскільки дає їм змогу швидко пристосуватися до змін економічних обставин, надто якщо взяти до уваги високий ступінь невизначеності в тому, що стосується отримання надходжень. Здебільшого, системи типу європейської та британської фактично надають виконавчій владі (через Міністерство фінансів) право, якщо цього вимагає економічна ситуація, обмежувати видатки рівнем, який нижче санкціонованого</p>

	<p>парламентом. Однак у Сполучених Штатах виконавча влада може лише скасовувати повноваження на витрачання коштів за згодою Конгресу.</p>
<p>5. Урядові позики і проблема гарантій</p>	<p>Загалом право центрального уряду брати позики покладається на єдину інстанцію – міністра фінансів. Іншим міністрам не варто давати змогу укласти угоди про позики. В Австралії одержання позики вимагає ухвалення парламентом відповідного закону. У Новій Зеландії бюджетне законодавство надає міністрові фінансів загальне право позичати, якщо «... це необхідно або доцільно з огляду на державні інтереси». Як правило, положення про позики не накладають обмежень на засоби, які можуть бути використані урядом, і не дискримінують власників державних боргових зобов'язань. Позичати зазвичай дозволяється і у резидентів, і з іноземних джерел, без (в обох випадках) обмежень щодо валютного номіналу виданого цінного папера або позикового документа.</p>
<p>6. Банківська діяльність та фінансові активи</p>	<p>У деяких країнах, особливо там, де побутує британська традиція, бюджетне законодавство надає міністрові фінансів повноваження щодо всіх банківських заходів уряду і дає змогу йому на свій розсуд вкладати невикористані залишки на банківських рахунках у комерційні банки для забезпечення контролю на використанні коштів і ефективного регулювання грошових операцій. В інших країнах вимагається, щоб усі урядові депозити зберігалися в центральному банку. Не всі країни мають у своєму бюджетному законодавстві положення щодо цих питань, хоча загальна практика така, що міністерство фінансів або державна скарбниця відповідає за урядові банківські рахунки. У зв'язку з цим важливим питанням є бажаність розмежування функцій центрального банку та уряду.</p> <p>Заборона центральному банку отримувати урядові депозити зміцнить розмежування центрального банку з урядом, надавши йому винятковий контроль над основною частиною грошових коштів, але вона ж послабить роль центрального банку як фінансового агента уряду.</p>

<p>7. Фінансова звітність і перевірка рахунків</p>	<p>Життєво-важливими для бюджетного законодавства є вимоги, щоб міністр фінансів звітував про стан урядових фінансів (загалом раз на рік, але іноді частіше), що забезпечило б підготовку належних звітів міністерствами, та подавав фінансові документи зовнішньому бухгалтеру-ревізору. Звіти мають готуватися згідно з усталеними методами бухгалтерського обліку і складатися зі: звіту про фінансовий стан на день підведення балансу, звіту про доходи та витрати на рік, асигнування та інші асигнування за цей рік, звіту про отримані за цей рік позики й сукупні обсяги позик на цей день, звіту про умовні зобов'язання станом на день підведення балансу, звіту про надзвичайні втрати, здійснені протягом цього року (згідно з відповідною нормою закону); порівняльних фактичних показників за попередній рік.</p>
<p>8. Відповідальність і санкції</p>	<p>Більшість бюджетних законодавств мають у своєму складі розділ, де визначається відповідальність за дотримання вимог закону та передбачається застосування санкцій у разі їхнього невиконання. Концепція відповідальності за управління фінансовою діяльністю уряду в деяких розвинутих промислових країнах Заходу розвивалася декількома шляхами.</p> <p>У Новій Зеландії, наприклад, наголос на відповідальності міністерств за результатами діяльності та застосування діючих у приватному секторі правил ведення звітності призвели до чіткішого розрізнення між політичною відповідальністю міністрів і технічною відповідальністю керівників відомств та до більш широкого застосування методів ведення й перевірок звітності, притаманних приватному сектору економіки, для оцінки показників діяльності відомств. В інших країнах, наприклад у Великобританії, Австралії та Сполучених Штатах, існує тенденція робити наголос на розробленні показників якості роботи, оцінці ефективності та продуктивності через бюрократичний механізм.</p>

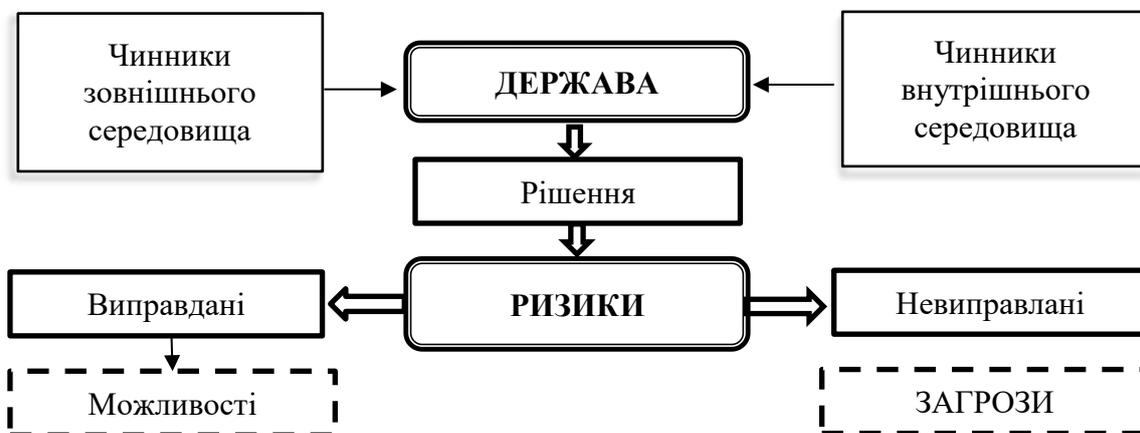
Переваги та недоліки податкових реформ на прикладі деяких країн ЄС

Зміст податкових змін	Переваги	Недоліки
<i>Специфічні риси податкового реформування: ілюстрація податкових змін на прикладі деяких країн ЄС</i>		
<p>Данія – надання підприємцю (одноосібне володіння чи партнерство) вибору або спеціальної схеми оподаткування прибутку за ставкою податку на прибуток юридичних осіб або звичайний прибутковий податок з фізичних осіб на вибір.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення податкового нейтралітету; – витонченість та адекватність оподаткування; – можливість регулювати рівень стягуваного податку; – можливість максимізувати здатність підприємства до самофінансування; – заохочення підприємця до налагодження інформаційної системи, необхідної для ефективного управління бізнесом. 	<ul style="list-style-type: none"> – складність із погляду адміністрування; – необхідність вести деталізований облік; – спричиняє незначні бюджетні втрати; – необхідність суворого нагляду з метою попередження зловживань під час використання пільгової схеми.
<p>Греція – запровадження особливого податкового режиму щодо капіталізованих підприємством прибутків.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення партнерствам/приватним компаніям з обмеженою відповідальністю рівного податкового режиму стосовно їх нерозподілених прибутків; – забезпечення автоматичності застосування схеми оподаткування. 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність права вибору для підприємства; – найменші підприємства, які до реформування підлягали обкладанню податком за нижчою граничною ставкою податку на прибуток, можуть опинитись у ситуації, коли будуть покарані новими податковими правилами.
<p>Німеччина – запровадження механізму максимізації прибуткового податку щодо прибутку одноосібних володінців та партнерств.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – стимулювання промислової та комерційної діяльності одноосібних володінців та партнерств; – простота і легкість застосування; – збереження податкової прозорості під час застосування схеми. 	<ul style="list-style-type: none"> – створення переваг для незалежних підприємців порівняно з найманими працівниками, оскільки для них податковий тягар є більшим (53% для особи, яка працює на заробітну плату, проти 47% для підприємців).

Зміст податкових змін	Переваги	Недоліки
<i>Загальні характеристики податкових реформ</i>		
Запровадження різноманітних схем щодо оподаткування прибутків підприємств	<ul style="list-style-type: none"> – зниження податкових ставок з прибутку для одноосібних володінь і партнерств; – наближення або вирівнювання ставок податку на прибуток для підприємств різних організаційних форм; – тільки фактично отриманий прибуток підлягає обкладанню податками; – можливість варіативного вибору механізму оподаткування прибутків (застосування схеми на мінімальний термін, зворотний вибір, безповоротний вибір). 	<ul style="list-style-type: none"> – зумовлюють більше адміністративних формальностей; – неможливість виокремлення однієї конкретної схеми, яка була б ідеальною для всіх країн ЄС; – за певних умов зумовлює незначні бюджетні втрати; – вимагає попередження зловживань такими податковими схемами.

10.3. Міжнародний досвід протидії загрозам і ризикам бюджетно-податковій безпеці

Для визначення сутності, методів та принципів побудови економічної природи податковою безпеки варто визначити основні ризики та загрози при її ефективній побудові

Моніторинг якості організації управління ризиками бюджетно-податкової безпеки проводиться на різних рівнях. Перший – це установлення дієвості конкретного етапу в процесі управління ризиками.

На другому рівні важливо оцінити процес управління на основі вивчення шляхів і засобів досягнення цілей фіскальними органами.

Третій – визначення якості організації процесу управління

У світовій практиці виокремлюють три моделі взаємовідносин держави та платників податків.

1. Домінування держави у взаємовідносинах «держава – платники податків». У цих взаємовідносинах платники здебільшого наділені обов'язками, а держава правами. Платники податків в такій моделі розглядаються як постачальники фінансових ресурсів. Така модель притаманна авторитарним державам і, безумовно, не може застосовуватись у демократичних країнах.

2. Домінування платника у взаємовідносинах «держава – платники податків». Така модель притаманна для слабких держав із низькоефективним державним апаратом. Внаслідок безконтрольних дій платників рівень ухилення від оподаткування, як і в попередній моделі, зростає. Так, зменшується обсяг податкових надходжень до державного бюджету і викривляються умови конкурентного середовища, оскільки платники податків, що ухиляються від оподаткування, отримують додаткові фінансові ресурси для подальшого їхнього інвестування у свій бізнес.

3. Модель «взаємних зобов'язань». Цю модель обирають демократичні країни та країни з перехідною економікою. Всі суб'єкти податкових відносин є рівноправними, і діяльність кожного з них є підконтрольною та підзвітною. І держава, в особі фіскальних органів, і платники зобов'язані дотримуватись податкового законодавства та наділені однаковими гарантіями щодо дотримання й захисту своїх законних прав. Платник розглядається вже не як об'єкт контролю, а як рівний партнер, який сплачує платежі податкового характеру за отримання належних послуг та гарантій з боку держави.

ВІДОМЧИЙ УСТРІЙ ПОДАТКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ У ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ РОЗГЛЯНУТО НА ПРИКЛАДІ:

В Німеччині за податкове управління відповідає регіональна влада, митні служби працюють окремо від податкових, соціальними виплатами займаються окремі служби.

У Швейцарії управлінням справляння податку на прибуток займаються 26 установ, які знаходяться в Кантонах, сумісно з федеральним керівництвом.

Мальта: Міністерство фінансів Мальти готує проєкт по об'єднанню податкової та митної служби. Планується введення нової посади – голова цієї служби (Commissioner of Revenue). Аналогічні проєкти розглядаються в Угорщині, Португалії, Словаччині.

В Австралії планується створення ради по податковому менеджменту при Податковій службі, яка буде виконувати управлінську функцію.

СТРУКТУРА ПОДАТКОВИХ СЛУЖБ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ У ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ

Бельгія: створена нова організація для обслуговування великих платників податків.

Канада: великі платники податків розглядаються відповідно до виду податку:

1. Податок на прибуток (прибуток вище 250 млн. дол.) – кількість постійно збільшується, великими платниками податків стають трасти, товариства та філії іноземних організацій;
2. Податок на товари та послуги (податок з обороту) – компанії з річним доходом більше ніж 100 млн. дол. (зокрема організації – нерезиденти), й компанії, які перебувають під контролем.

Колумбія: великих платників податків визначають на федеральному та регіональному рівнях. Всього нараховується близько 7 167 великих платників податків.

Фінляндія: критерій – прибуток від 5 млн. євро в компанії або групи компаній.

Франція: критерій по виручці, а також всі компанії, в яких більше ніж 50% частки статутного капіталу належить великому платнику податків.

Німеччина: критерій стосовно виручки варіюється по галузях.

Адміністрування податків в Україні та країн ЄС

1) У країнах Євросоюзу пріоритетом діяльності податкових органів є робота з неплатниками:

– особами, які обліковуються у податкових органах та які через будь-які причини не подають або припинили подавати податкову звітність та сплачувати податки,

– особами, які займаються господарською діяльністю, одержують доходи від такої діяльності і водночас не обліковуються у податкових органах і не сплачують податки.

В Україні, на жаль, таким особам не приділяється достатньо уваги. Робота органів ДПС України зосереджується навколо платників податків, які свідомо та самостійно реєструються в установленому порядку.

2) Багато зарубіжних країн дотримуються такого принципу обліку платників податків: платник податків перебуває на обліку в податковій службі, а не в окремому органі податкової служби виконавчого рівня. Досвід більш як 20 країн-членів ОЕСР свідчить про значні переваги від такого підходу до обліку і для платників податків, і для податкової служби. Зокрема, платники податків можуть подавати заяви та податкову звітність, здійснювати звірку, отримувати різноманітні документи та консультації у будь-якому органі податкової служби виконавчого рівня або по телефону чи в електронному вигляді (зокрема в режимі реального часу). Податкова служба отримує більше можливостей щодо контролю за дотриманням податкового законодавства платниками податків та щодо підвищення якості їх обслуговування.

В Україні контроль за платниками податків та їх обслуговування здійснюється лише в органі податкової служби за місцем обліку.

3) Закордонні країни, які мають єдиний державний інформаційний ресурс стосовно даних про громадян, нерезидентів, платників податків, об'єкти оподаткування тощо, з доступом до нього в межах повноважень органів державної влади, прокуратури, місцевого самоврядування, правоохоронних органів, фізичних та юридичних осіб, отримують низку переваг і для органів державної влади (можливість оперативно отримувати достовірну інформацією, не вимагаючи від громадян різноманітних довідок), і для громадян (економію часу, який вони витрачали на отримання таких довідок).

В Україні натепер лише створюються технічні можливості для забезпечення доступу державним органам в межах їх повноважень до інформації, наявної в базах даних інших державних органів.

4) У деяких країнах, наприклад у Швеції, особа автоматично отримує цивільний реєстраційний номер від народження або імміграції в країну. Так, громадянин Швеції не має потреби звертатися до податкової служби, подавати заяви, очікувати на документ.

В Україні, на жаль, не вдалося врегулювати питання щодо автоматичного присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків на підставі інформації Мінюсту про новонароджених.

5) У Європейських країнах, наприклад у Бельгії, за бажанням платника податків, податкові органи допомагають йому визначити перелік податків та платежів, які йому необхідно сплачувати.

В Україні платник податків має самостійно визначати, які податки та платежі, відповідно до законодавства він має сплачувати. Це своєю чергою доволі часто зумовлює до ситуації, коли сумлінному платнику податків признаються штрафні санкції за податками, що не були визначені та сплачені ним не з метою ухилення від оподаткування, а по незнанню. Це викликає у платника податків почуття несправедливості та недовіру до податкової служби.

6) У багатьох країнах Євросоюзу за одним податком існує тільки одна форма податкової звітності. Форми податкової звітності прості та зрозумілі. Інструкції по заповненню форм виписані так, щоб не було можливості їх різного трактування. Наприклад, у Нідерландах та Бельгії декларація з ПДВ складається з 1 сторінки.

Податковим Кодексом України встановлено 23 податки та збору (18 загальнодержавних та 5 місцевих). Кількість форм податкової звітності значно перевищує загальну кількість податків та зборів, тому що в Україні застосовується практика, коли для адміністрування одного податку затверджується декілька форм податкової звітності та додатків до них.

7) Тенденція до подання податкових декларацій в електронному вигляді спостерігається у майже всіх Європейських країнах. У Латвії вже запроваджено безкоштовне підключення та використання платниками системи електронного декларування он-лайн.

В Україні також створюються зручні умови для подання платниками податків податкової звітності в електронному вигляді в межах проекту модернізації ДФС.

8) Податкова звітність з податку на прибуток в багатьох країнах подається 1 раз на рік (Великобританія, Чехія), а з податку на додану вартість – щоквартально (Великобританія, Кіпр). Саме тоді, як в Україні кількість звітних періодів значно більше, що призводить до збільшення часу, який платник витрачає на справляння податків.

У міжнародній практиці іноземних країн до заходів впливу на формування законослухняної податкової поведінки платників податків належать:

популяризація добровільного дотримання платником податкового законодавства та пропаганда формування серед населення податкової моралі щодо сплати податків;

інформаційна політика щодо прозорості, відкритості і підзвітності державних фінансів, за допомогою якої платники податків можуть дізнатися про свій внесок у загальний добробут держави;

оприлюднення так званих чорних списків платників податків – боржників з метою зниження загального рівня по країні заборгованості з податків;

використання сучасних інформаційних технологій та створених на їх базі електронних податкових сервісів для зменшення ймовірності несплати податків до державної скарбниці;

реалізація сучасного новітнього стандарту податкового адміністрування та сервісного обслуговування великих платників податків шляхом проведення горизонтального моніторингу, як підходу, що впливає на поведінку і дотримання податкового законодавства»

Запитання для самоперевірки

1. Чим відрізняється бюджетно-податкова політика України від зарубіжних країн?
2. Назвіть основні загальнодержавні органи управління зарубіжних країн та їхні основні повноваження стосовно бюджетно-податкової сфери.
3. Дослідіть зміни в бюджетно-податковому регулюванні в зарубіжних країнах, починаючи з другої половини ХХ ст. Які етапи реалізації бюджетно-податкової політики варто розрізняти?
4. Після ознайомлення із зарубіжним досвідом державного управління бюджетно-податкової безпеки різних країн спробуйте зробити висновки щодо їхніх спільних рис і національних особливостей.
5. Назвіть основні підходи до використання регуляторної ролі бюджетного законодавства в країнах ОЕСР, порівняйте їх та спробуйте застосувати на теоретичному рівні до бюджетно-податкової практики в Україні.
6. Переваги і недоліки непрямих методів фінансування суспільних благ у закордонній практиці.
7. Проаналізуйте вплив податкових реформ на доходи бюджету країн ЄС.
8. Розгляньте практику фінансової підтримки малого підприємництва у закордонних країнах.
9. Проаналізуйте світовий досвід протидії загрозам і ризикам Бюджетно-податкової безпеки.
10. Які заходи впливу на формування законослухняної податкової поведінки платників податків закордонних країн?

Тестові завдання

- 1. Бюджетно-податкова політика розглядається:**
 - а) у вузькому розумінні;
 - б) у широкому розумінні;
 - в) у вузькому розумінні та у широкому розумінні;
 - г) немає правильної відповіді.

- 2. В рамках СОТ існують певні базових угоди, якими регламентуються основні сфери міжнародної торгівлі. До них належить:**
 - а) ГАТТ – торгівля товарами;
 - б) ГАТС – торгівля послугами;
 - в) ТРІПС – торгівля об'єктами інтелектуальної власності;
 - г) ГАТТ, ГАТС, ТРІПС.

3. Скільки основних моделей організації бюджетної системи існує у світовій практиці:

- а) одна;
- б) три;
- в) п'ять;
- г) немає правильної відповіді.

4. Основні стратегічні напрями подальшого розвитку систем бюджетно-податкового регулювання в європейських країнах полягають у:

а) боротьбі з тінізацією економіки та ухиленням від оподаткування; посиленні справедливості оподаткування; пошуку оптимальних моделей стимулювання соціально-економічного розвитку; дотриманні фіскальних правил та експертних рад; реалізація ініціатив проекту ОЕСР

б) дотриманні фіскальних правил та експертних рад; реалізації ініціатив проекту ОЕСР; боротьбі з тінізацією економіки та ухиленням від оподаткування; пошуку оптимальних моделей стимулювання соціально-економічного розвитку;

в) боротьбі з тінізацією економіки та ухиленням від оподаткування; пошуку оптимальних моделей стимулювання соціально-економічного розвитку;

г) немає правильної відповіді.

5. Основні заходи для запобігання відтоку прибутків засновані в принципах:

- а) узгодженості;
- б) суттєвості і прозорості;
- в) прозорості;
- г) правильна відповідь а) та б).

6. Джерела ризиків бюджетно-податкової безпеки держави

- а) стан державних фінансів; стан економіки країни
- б) діяльність чинних інститутів
- в) соціальні характеристики суспільства
- г) всі відповіді правильні.

7. Світовий досвід протидії загрозам та ризику бюджетно-податкової безпеки держави вказує на такі критерії:

а) наявність податкових стимулів розвитку виробництва і підприємництва, залучення інвестицій і переходу економіки на інноваційний шлях; ефективність системи оподаткування, при якій загрози внутрішнього і зовнішнього характеру зводяться до мінімуму; величина податкового навантаження на економіку країни, регіону, підприємства, платника податків;

б) нормативи розподілу податкових ресурсів між бюджетами різних рівнів; рівень витрат держави на податкове адміністрування і контроль;

- в) наявність податкових та митних стимулів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки; гармонізацію податкового обкладення і митного режиму з іншими країнами;
- г) всі відповіді правильні.

8. Відповідальність за ухилення від сплати податків передбачено:

- а) Податковим кодексом України;
- б) Бюджетним кодексом України;
- в) Кримінальним кодексом України;
- г) Господарським кодексом України.

9. Скільки моделей взаємовідносин держави та платників податків виокремлюють у світовій практиці:

- а) три;
- б) шість;
- в) дві;
- г) немає правильної відповіді.

10. У міжнародній практиці різних країн до заходів впливу на формування законослухняної податкової поведінки платників податків належать:

- а) популяризація добровільного дотримання платником податкового законодавства та пропаганда формування серед населення податкової моралі щодо сплати податків; оприлюднення так званих чорних списків платників податків – боржників з метою зниження загального рівня по країні заборгованості з податків;
- б) реалізація сучасного новітнього стандарту податкового адміністрування та сервісного обслуговування великих платників податків шляхом проведення горизонтального моніторингу, як підходу, що впливає на поведінку і дотримання податкового законодавства»;
- в) інформаційна політика щодо прозорості, відкритості і підзвітності державних фінансів, за допомогою якої платники податків можуть дізнатися про свій внесок у загальний добробут держави; використання сучасних інформаційних технологій та створених на їх базі електронних податкових сервісів для зменшення ймовірності несплати податків до державної скарбниці;
- г) всі відповіді правильні.

Список використаної літератури до теми

1. Горин В. Зарубіжний досвід регулювання доходів державного бюджету в умовах економічної нестабільності. *Світ фінансів*. 2011. №4. С. 186–199.
2. Грицяк І. А., Шереметьєва Л. А., Баранцева К. К. та ін. Зарубіжний досвід державного управління: доцільність і можливості застосування в Україні: наук. розробка. К.: НАДУ, 2012. 56 с.

3. Козак Л. С. Тенденції розвитку й ефективність забезпечення європейської економічної безпеки в умовах глобалізації економіки. *Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія*. 2012. Вип. 10. С. 505–512. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upsal_2012_10_92.
4. Лахижа М. Іноземний досвід впровадження системи управління якістю в роботу органів влади. *Вісник державної служби України*. 2006. № 3. С. 40–46.
5. Мельник В. І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави (на прикладі країн Східної та Центральної Європи). *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*. 2015. Вип. 1 (2). С. 50–57.
6. Притула Н. В. Досвід забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах. *Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи: тези доп. I Міжн. наук.-практ. конф.* Одеса: Пальміра, 2014. С. 41–44.
7. Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України: збірник матеріалів II науково-практичного круглого столу (м. Ірпінь, 16–17 травня 2019 р.). Ірпінь: НДІ фіскальної політики, 2019. 187 с.
8. Пугач О. А. Світовий досвід упередження загроз економічній безпеці національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 12. (Ч. 3). 2015. С. 43–46.
9. Тимошенко О. В. Досвід європейських країн щодо формування та забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Економіка та держава*. 2015. № 4. С. 52–57.
10. Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць за матеріалами X науково-практичної конференції, 22–23 листопада 2018 р. Ірпінь, 2018. 118 с.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов С. О. Шляхи детінізації економічних процесів. *Mechanisms of Public management. Public administration aspects*. 2015. № 7–8 (21–22) липень-серпень. С. 56–62.
2. Барановський О. І. Сутність і чинники бюджетної безпеки. *Економіка і регіон*. ПолтНТУ. 2016. № 2 (57). С. 20–28.
3. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К.: КНЕУ, 2004. 759 с.
4. Бюджетна декларація на 2020–2022 роки. URL: <http://nizhyn-budget.org/static/file/budzetna-deklaracia-na-2020-2022-roki.pdf>
5. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 р. № 2456-VI; поточна редакція від від 27.02.2020 на підставі – v003p710-20 / (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
6. Валуйський І. А. Шляхи удосконалення сучасної бюджетної політики України: зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2018. № 1 (36). С. 133–139.
7. Виклюк М. І., Гресик В. В. Податкова безпека: дуалістичність економічної природи трактування змісту основних характеристик. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 242–246.
8. Вінчук М. В., Наконечна Н. В. Економічна безпека держави: соціально-економічний вимір: навч. посіб. Львів: Ліга-Прес, 2018. 322 с.
9. Господарський кодекс України від 16.07.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 16.03.2020 р.).
10. Деменюк О. В. Бюджетна безпека України як одна з складових фінансової безпеки держави. URL: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm
11. Державна казначейська служба України. К.: Офіційний портал ДКСУ. URL: <http://treasury.gov.ua/>
12. Державний борг України. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
13. Державний бюджет України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budgetgov/>
14. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 309 с.
15. Жмурко Д. С., Дорошенко Г. О., Бабич С. М. Вплив тіньового сектору на стан української економіки. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-24>
16. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2019 році. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii&pageNumber=2> (дата звернення: 02.08.2020 р.).
17. Звіт про результати діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за 2019 рік. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/146977>
18. Звіт Рахункової палати за 2019 рік. URL: https://tp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2019/ZVIT_RP_2019.pdf
19. Иванов С. А. Налоги и налогообложение: учебное пособие. Тамбов: Тамб. Госта, 2005. 80 с.
20. Иванов Ю. Б., Бережна Ю. В. Податкова безпека: сутність та умови забезпечення. *Економіка розвитку*. 2010. № 2. С. 9–11.
21. Іщенко В. В. Податкова складова фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С. 35–40.

22. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х у редакції від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 16.07.2020 р.).
23. Козоріз М. А., Пушак Я. Я. Методичний підхід до оцінки бюджетного потенціалу регіону. *Регіональна економіка*, 2011. №3(61). С. 61-69.
24. Колісник О. Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. Тернопіль, 2009. 20 с.
25. Колісниченко П. Т. Методичні підходи до розрахунку податкового навантаження на мікроекономічному рівні. *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії*. 2010. № 1 (18). С. 49–55.
26. Контроль за використанням державних фінансів в Україні. Методичний посібник. Київ, 2015. 24 с. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/kontrol_derj_fin.pdf
27. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.07.2020 р.).
28. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
29. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 508 с.
30. Кушнірчук Ю. М. Оптимізація рівня фіскального навантаження з метою економічного забезпечення держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. № 20/11. С. 161–169.
31. Левченко Н. М. Систематизація методик оцінки податкового навантаження на суб'єктів господарювання. *Сталий розвиток економіки*. 2010. № 6. С. 270–275.
32. Лондар Л. П. Борговий складник фінансової безпеки України: загрози та індикатори. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 2. С. 70–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sra_2015_2_11.
33. Лук'яненко І. Г., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. К.: НаукМА, 2014. 230 с.
34. Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика: монографія. К., 2006. С. 239.
35. Маргасова В. Г. Детінізація національної економіки в контексті економічної безпеки: колективна монографія. ТПК «Орхідея». Чернігів: ЧНТУ, 2015. 244 с.
36. Марків Г., Синявська Л., Рубай О. Вплив державного боргу на боргову безпеку України. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7. № 3–4. С. 29–37.
37. Медведкіна Є.О. Теоретико-методологічні засади забезпечення фінансової безпеки національних економік. URL: [ttp://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2011_1/tom1T/249.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2011_1/tom1T/249.pdf).
38. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. *Економічний аналіз*. 2013. С. 266–272.
39. Мельник Т., Касянок К. Ідентифікатори фінансових дисбалансів . *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 5. С. 5–15
40. Методичні рекомендації з організації внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах: Наказ Міністерства фінансів України від 14.09.2012 № 995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/gada/show/v0995201-12#Text>
41. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки: Наказ Міністерства економіки України від 18.07.2009 р. № 123. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii&page Number=2> (дата звернення: 18.07.2020 р.).
42. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 14.01.2020).

43. Методологічні вказівки з внутрішнього аудиту в державному секторі України (наказ Мінфіну від 14.09.2012 № 995). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
44. Миськів Г. В. Бюджетна система: теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях): навч. посіб. Львів: Растр-7, 2020. 273 с.
45. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С. та ін. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / за ред. В. М. Гейця. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.
46. Никулина Е. В. Исследование показателей бюджетно-налоговой безопасности региона. *Финансы и кредит*. 2014. № 32 (608). С. 14–17.
47. Онищенко С. В. Методичний підхід оцінювання бюджетної безпеки держави. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. № 2 (58). С. 118–124. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/2_58_2017_ukr/20.pdf
48. Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1062. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
49. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/138425>
50. Офіційний сайт Міжнародної коаліції боротьби з корупцією «Transparency International». URL: www.transparency.org (дата звернення: 09.08.2020 р.).
51. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <http://www.minfin.gov.ua>
52. Петренко Л. М. Податкова безпека як складова фінансової безпеки держави / Моделювання та інформаційні системи в економіці: зб. наук. праць; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. ред. В. К. Галіцин. 2012. Вип. 86. С. 89–98.
53. Петричко М. М. Оцінка рівня бюджетної безпеки України: проблеми та шляхи вирішення. *Економічний простір*. 2015. № 97. С. 140–148.
54. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (16.07.2020 р.).
55. Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF>
56. Положення про Державну казначейську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF>
57. Положення про Державну податкову службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>
58. Положення про Міністерство фінансів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>
59. Порядок здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 № 1001. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp111001?an=2&ed=2016_12_14
60. Порядок проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 № 550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-%D0%BF#Text>
61. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
62. Про Державний бюджет на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 № 294-IX; поточна редакція від 06.02.2020, підстава 468-IX (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>
63. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 14.07.2020 р.).

64. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 28.04.2020 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення: 29.07.2020 р.).
65. Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001 від 12 грудня 2018 № 1062. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF#Text>
66. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939. В редакції Закону від 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
67. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
68. Про Рахункову палату. Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19>
69. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>
70. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 14.07.2020 р.).
71. Пушак Я. Я. Резерви підвищення забезпеченості дохідної частини місцевих бюджетів. *Вісник УБС НБУ*. 2011. № 1 (10). С. 29–33.
72. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 1–10.
73. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. *Економічний форум*. 2012. № 3. С. 14.
74. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019–2022 роки. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS_2019-2022_UKR_v11062019_Final
75. Соколовська А. М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки. *Економіка України*. 2006. № 7. С. 4–12.
76. Статівка Н. В., Кучерява К. Я. Основні складники комплексного механізму детінізації економіки України. Механізми державного управління. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 3 (22). С. 121–130.
77. Тарангул В. І. Бюджетно-податковий механізм у системі фінансового стимулювання розвитку регіонів. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 4 (59). С. 74–81.
78. Тимошенко О. В. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави. *Бізнес Інформ*. 2014. № 6. С. 32–37.
79. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.
80. Франчук В. І., Петрик І. Я. Бюро фінансових розслідувань як суб'єкт протидії нецільовому використанню бюджетних коштів. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 4 (6). С. 140–145.
81. Харазішвілі Ю. М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 304 с.

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	в	в	а	в	а	г	а	в	г	а
Тема 2										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	в	в	б	а	в	а	г	г	а	а
Тема 3										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	в	г	а	г	в	г	б	г	г	г
Тема 4										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	в	б	б	в	а	г	а	в	г	г
№ тесту	11	12								
Правильна відповідь	г	г								
Тема 5										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	а	в	б	в	б	г	г	в	в	а
Тема 6										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	а	г	а	б	в	г	в	г	г	а
Тема 7										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	г	а	б	г	а	б	г	б	а	г
Тема 8										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	а	б	а	в	а	в	б	а	а	в
Тема 9										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	б	г	б	а	в	б	г	г	в	а
№ тесту	11	12	13							
Правильна відповідь	а	а	б							
Тема 10										
№ тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	в	г	б	а	г	г	г	в	а	г

- Г. В. Миськів**, доктор економічних наук, професор
(тема 1, тема 2, п. 2.1, тема 4, пп. 4.1–4.3, тема 7, п. 7.1);
- Г. Я. Аніловська**, доктор економічних наук, професор
(тема 2, п. 2.2, тема 8, п. 8.2, тема 9, п. 9.3);
- І. П. Мойсеєнко**, доктор економічних наук, професор
(тема 3);
- І. О. Корчинський**, доктор економічних наук, доцент
(тема 6);
- М. В. Вінічук**, кандидат економічних наук, доцент
(тема 2, п. 2.3, тема 4, п. 4.4, тема 7, п. 7.3,
тема 8, п. 8.1, тема 9, пп. 9.1–9.2);
- І. Б. Висоцька**, кандидат економічних наук, доцент
(тема 5, тема 7, п. 7.2, тема 8, п. 8.3);
- І. С. Козій**, викладач
(тема 10)

**БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА
БЕЗПЕКА**
(у схемах і таблицях)

Навчальний посібник

Редагування *Наталя Громоцька*

Макетування *Надія Лесь*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 08.04.2021.
Формат 60×84/8. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 32,08.
Тираж 100 прим. Зам. № 115-20.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.